

Pr. lect. dr. Teofil Tia

Noțiuni generale de
PSIHOLOGIE PASTORALĂ

Alba Iulia
2004-2005

Noțiuni generale de PSIHOLOGIE PASTORALĂ

Pe robul înțelept îl vor sluji oamenii liberi.
Οικετη σοφω ελευθεροι λειτουργησουσιν.

Introducere: Fizionomia Psihologiei Pastorale

Psihologia pastorală este o ramură a psihologiei care are în obiectiv procesele psihologice inerente activității pastorale. Ea este o disciplină sectorială recentă a teologiei (care se ancorează în dialogul tradițional interdisciplinar dintre teologie și psihologie) consistând în *aplicarea principiilor psihologice, a metodelor psiho-diagnostice și psiho-terapeutice, precum și a demersurilor experimentale de cercetare și de interpretare psihologică, la întreaga serie de probleme privitoare la teologia și practica pastorală.*

Definiția aici propusă reușește într-o anumită măsură să delimiteze **sectorul propriu psihologiei pastorale**, întrucât definiția oricărei discipline psihologice trebuie să includă sectorul specific căruia i se adresează (de exemplu, *psihologia religiei* studiază fenomenele religioase ca experiență subiectivă; *psihologia educației* studiază procesele psihologice inerente practicii educative etc.). Psihologia pastorală se interesează deci de *procesele psihologice care au loc într-un context pastoral¹, respectiv situațiile în care sunt angajate două sau mai multe persoane* (una dintre acestea fiind de obicei preotul păstor²), *într-un dialog care presupune relația cu Dumnezeu.*

Psihologul francez J.-M. Pohier a observat că "religia a început să utilizeze în vederea realizării propriilor obiective, tehnici ale psihologiei; acest uz este în primul rând practic, dar acesta presupune implicit o acceptare a conceptelor și teoriilor psihologice".³ În epoca contemporană, în care oricare știință trebuie să respire aerul

¹ „Putem vorbi de un context pastoral atunci când se instaurează o relație inter-personală între un preot și una sau mai multe persoane ("subiecți pastoral") ***deschiși prezenței transcendentei***. Psihologia pastorală ca nouă disciplină teologică a fost impusă de exigențele concrete ale muncii păstorului de suflete. Membrii clerului sunt chemați să facă față multor roluri într-o societate democratică: preoți, profesori, asistenți sociali, administratori, jurnaliști etc. Dincolo de rolurile "tradiționale", astăzi devine tot mai solicitat preotul în calitatea lui de "sfătuitor", căruia credincioșii să i se poată adresa în momentele de criză ale vieții lor (conflicte conjugale și familiale, decizii majore de luat în viață, doliu, probleme etc.)", cfr. Giuseppe Sovernigo, *La persona e l'azione del mediatore pastorale. Aspetti personali*, ed. FTIS, Padova, 1998, p. 8

² „Există o varietate de roluri sau de funcții cărora trebuie să le față față cu competență preotul: predicator, duhovnic, păstor, învățător-profesor, organizator, administrator. Unul din rolurile tot mai pretinse preotului în exercitarea responsabilității lui în legătură cu comunitatea este acela de ***sfătuitor***. În trecut, aceasta este în strânsă conexiune cu aceea de ***vindecare*** a rănilor interioare. Aceste două competențe erau nedetașabile în trecut, Mântuitorul însuși având simultan pe amândouă. În istoria recentă ele apar separate: preotul se angajează în mod special în activitatea pastorală, în timp ce diferiți alți specialiști (medici, psihoterapeuți, psihologi) se dedică vindecării (fizice și mentale)", *Ibidem*, p. 9.

³ J.-M. Pohier în volumul: *Psihologie și Teologie*, Paoline, Torino, 1991

inter-disciplinarității, teologia la rândul ei, colaborează cu alte științe, precum psihologia⁴, sociologia și antropologia culturală. Raportul care se stabilește între psihologie⁵ și teologie, garantează pe de o parte, *independența* celor două științe și *specificul metodei de cercetare* a fiecăreia, iar pe de altă parte permit o fertilă colaborare între specialiștii acestora.

În istoria științelor, putem vorbi despre existența a trei mari modele de raport între psihologie și teologie: ***modelul ierarhic (1), modelul utilizării funcționale (2) și modelul dialogului interdisciplinar (3).*** Primul dintre aceste modele de raportare, cel ***ierarhic***, este anacronic, întrucât acesta considera teologia drept știința supremă care oferă tuturor celorlalte științe bazele ultime și cadrul ideologic suprem, în limitele căruia ele își pot formula ipotezele și teoriile. Astăzi nici un psiholog, ca adevărat om de știință, nu ar mai accepta o astfel de limitare a libertății sale de cercetare și de experimentare. Pericolul de a pune și azi în aplicare acest raport pânđește totuși pe specialiștii ambelor științe, atunci când aceștia (fie ei psihologi, fie teologi) absolutizează (mai mult sau mai puțin conștient) propria știință, considerând-o drept unica cu adevărat „științifică” și desconsiderându-le pe celelalte. Aceasta atitudine "îngâmfată" face imposibilă o adevărată colaborare între aceste două științe.

Modelul utilizării funcționale este foarte vechi. Potrivit lui, o știință asumă rezultatele unei alte științe, punându-le la baza cercetărilor din propriul sector de interes, recunoscând validitatea metodei științifice a celeilalte științe. În acest caz deci, o știință se consultă cu cealaltă, fără ca una să abandoneze rolul ei de "informatoare" iar cealaltă pe cel de "ascultătoare". Potrivit acestui model însă, cele două științe nu intră într-un autentic dialog, deoarece fiecare își acceptă definitiv rolul asumat din start.

Modelul dialogului interdisciplinar presupune ca cele două științe să își schimbe rolurile, fiecare devenind "ascultătoare" și respectiv "informatoare". Bineînțeles că există anumite condiții fără de care nu se poate instaura un adevărat dialog interdisciplinar între teologie și psihologie: în primul rând, atât teologul cât și psihologul trebuie să renunțe la pretenția că știința în care fiecare dintre ei este specialist constituie unica raportare științifică validă la realitate; în al doilea rând, specialiștii celor două științe trebuie să fie "bilingvi", adică trebuie să vorbească și să înțeleagă, pe lângă limbajul științific al propriei științe și pe al celeilalte, cunoscându-i într-o anumită măsură metodologia științifică; în al treilea rând, cele două științe trebuie să aibă un teren comun de interes, în care să se întâlnească.

⁴ Astăzi, teologia se orientează spre psihologie, sociologie și alte științe, întrucât dezvoltarea acestora în cadrul culturii contemporane este capabilă să ofere noi instrumente de înțelegere a mesajului lui Dumnezeu pentru lumea de astăzi. Toate aceste științe descoperă noi dimensiuni ale realității umane, modifică perspectiva din care omul se privește pe sine însuși și lumea în care trăiește, permițând astfel o mai profundă și mai detaliată înțelegere a planului lui Dumnezeu cu umanitatea contemporană.

⁵ Putem aprecia că și psihologia are nevoie de teologie într-o anumită măsură. Aceasta pentru că și psihologia, ca știință antropologică, ***vehiculează o anumită viziune despre om și lucrează cu o anumită teorie a valorilor***; deci, ea înseși este condiționată de o anumită antropologie și de o anumită etică, pe care cel mai adesea o împrumută din cultura vremii în care se dezvoltă. Ori, în adâncul culturii europene bate o inimă în mod inconfundabil creștină. Iar psihologia, dacă dorește să înțeleagă în profunzime antropologia, etica și mentalitatea lumii moderne, trebuie să cerceteze bazele creștine ale culturii contemporane.

Terenul comun de interes atât al teologiei cât și al psihologiei îl constituie **omul**, ambele fiind științe antropologice, chiar dacă teologia este prin excelență o știință "teo-logică". Ceea ce le diferențiază este, de fapt, metoda de cercetare proprie fiecăreia. Aceste științe vor rămâne permanent distincte, dacă fiecare își va păstra fidelitatea la propria metodă de cercetare.

1. Imagini false ale lui Dumnezeu ce tronează în subconștientul omului contemporan

*Cel inteligent își îndreaptă defectul privind defectul altuia.
Ex vitio alterius sapiens emendat suum.*

Imagini demonice subconștiente despre Dumnezeu

Pentru început ne vom ocupa de ***imaginile false ale lui Dumnezeu existente în subconștientul contemporanilor noștri***, imagini frecvent întâlnite de către psihologi, psihoterapeuți și preoți în activitatea lor. Pe lângă „dumnezeul pedepsitor”, și „dumnezeul morții”, sunt des întâlnite imaginile unui „dumnezeu contabil” și ale unui „dumnezeu al eficienței” (care pretinde eficiență). Au fost de asemenea întâlnite imaginile unui „dumnezeu înșelător”, „dumnezeu tiran” sau dumnezeu „disprețuitor de oameni”. Toate aceste imagini sunt corelate celei de „*Dumnezeu aspru judecător*” care pune permanent la încercare oamenii, îi pedepsește pentru păcatele lor prin tot felul de suferințe pe acest pământ, iar pentru lumea de dincolo conturează perspectiva unei veșnice osânde.

Configurarea în mintea multora a imaginii unui Dumnezeu care pedepsește în mod răzbunător este imputabilă unei *doctrine a mântuirii patronată de logica dreptății punitive*. „Ordinea tulburată de om prin revolta lui păcătoasă împotriva lui Dumnezeu poate fi restabilită numai grație unei pedepse corespunzătoare”. În logica păcat-pedeapsă a doctrinei „satisfacției” din teologia romano-catolică – de exemplu – pedepsirea devine modul de restabilire a ordinii ontologice, prin intermediul căreia fiecăruia îi vine dat ceea ce merită.

Această idee despre Dumnezeu, specifică soteriologiei catolice, a fost însușită de cultura occidentală secularizată. Doctrina „satisfacției” este complet străină de soteriologia ortodoxă. În Ortodoxie tronează imaginea unui Dumnezeu definit de părintele Siluan Athonitul drept „iubirea care nu ne poate refuza nimic”.⁶ Cu toate acestea, imaginea unui Dumnezeu pedepsitor a pătruns și în spațiul ortodox, odată cu însușirea de acesta a culturii occidentale secularizate. Presiunea acestui tip de cultură asupra celei locale, est-europene a fost atât de puternică încât a ieșit biruitoare asupra vechii culturi orientale în care trona o imagine despre un Dumnezeu „iubire” dezinteresată față de oameni.

În teologia romano-catolică contemporană este însă în act o ***schimbare fundamentală în paradigmele doctrinei mântuirii***. Actualmente soteriologia romano-catolică nu se mai fundamentează pe o „dreptate” divină pedepsitoare și răzbunătoare, ci este orientată spre iubirea transformatoare, transfiguratoare și creatoare a lui Dumnezeu față de întreaga creație. Pentru că Iisus Hristos a experimentat iubirea

⁶ Cuv. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejii și iadul smereniei*, ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 145.

Tatălui până la moarte, El îi cheamă pe toți oamenii *să iasă din spirala răzbunării, invitându-i să intre în „Împărăția” în care este suverană iubirea.*⁷

Iubirea autentică nu ia în considerare principiul echivalenței sau al compensației („Dau pentru ca să primesc în schimb”).⁸ *Iubirea divină nu este în mod simplu remunerativă*, ci îl primește și îl acceptă pe om așa cum el este. Dumnezeu va acționa în virtutea iubirii sale infinite chiar și la judecata finală și nu va ține cont – pedepsind sau răsplătind – doar de un trecut pietrificat în clipa morții în mod ireversibil. El va purifica pe oameni prin revelarea misterului său intim, prin invitarea tuturor de a participa la iubirea sa divină.

Nu arareori situațiile dificile, bolile, moartea, handicapul, crizele de orice fel din viață sunt percepute și interpretate de unii oameni ca fiind *efecte ale „dreptății punitive sau răzbunătoare” a lui Dumnezeu.*⁹ Când experiențele negative sunt înțelese și interpretate în lumina Dumnezeului-iubire, omul se poate întreba: Ce pot învăța din această experiență traumatică din viața mea? Ce mesaj pot să trag din aceasta? Sub acest aspect, „dreptatea necruțătoare” a lui Dumnezeu poate conține în sine un ajutor considerabil pentru a continua cu avânt drumul spre o „viață abundentă”.

Trebuie deci să luăm în considerare toate aspectele vieții noastre, chiar și cele negative, *în lumina imaginii globale a lui Dumnezeu ce se desprinde din revelația lui Dumnezeu.* Citind cu atenție Sfânta Scriptură, nu ne este greu să desprindem din Vechiul Testament o imagine despre un Dumnezeu Tată aspru, agresiv și violent, care pretinde evreilor să treacă prin ascuțișul săbiei pe toți locuitorii pământului Canaan, închinători la idoli.¹⁰ Pe de altă parte însă, această imagine trebuie s-o corelăm celei neotestamentare, conturate de Mântuitorul Iisus Hristos, care ne-a spus „ultimul cuvânt” privitor la adevărata identitate a lui Dumnezeu Tatăl.

Imaginile demonice ale lui Dumnezeu se realizează și se stabilizează atunci când – în mod absolut inconștient – sunt absolutizate emoțional anumite interpretări ale lui Dumnezeu, astfel încât una dintre acestea ajunge să domine un individ, fără să mai fie niciodată relativizată, integrată sau deschisă spre realitatea complexă și globală a autenticului Dumnezeu, Care este un Dumnezeu al vieții și al iubirii. Ceea ce se experimentează în situațiile dificile din viața unui om este interpretat mai mult în baza sentimentului decât al rațiunii.

⁷ Viața și faptele Mântuitorului devin astfel punctul de referință și criteriul de judecată privitor la păcat, și în același timp manifestă un *nou mod de a concepe iubirea lui Dumnezeu*, ce vrea să se extindă la toți oamenii și la viața lor socială. A se vedea în acest sens Giordano Frosini, *Teologia oggi. Una sintesi aggiornata e attualizzata*, ed. Dehoniane, Bologna, 1996, cu precădere capitolele *Il peccato originale* (111-130) și *La grazia di Cristo* (p. 183-208).

⁸ Expresia „Dăruind vei dobândi” a fost totuși cu mare ecou în lumea ortodoxă, exprimând însă adevărul că realitățile materiale concrete pot fi transferate în lumea valorilor spirituale eterne. Părintele Nicolae Steihardt are chiar un volum astfel intitulat, apărut în ediția a patra la editura Dacia, Cluj Napoca, 2000.

⁹ „Dacă se privesc însă lucrurile mai în profunzime, se va vedea că, pe lângă câteva elemente inexplicabile, există multe fapte, externe sau interne, care sunt *consecințe ale unor comportamente sau moduri de viață înrădăcinate în cuvintele sau în „mesajele cheie negative” ale oricărei persoane umane*”, Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'.* *Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 66.

¹⁰ A se vedea în acest sens Gurie Georgiu – Cristian Tia, *Despre mântuirea sufletului în era post-industrială*, ed. Info, Craiova, 2000, p. 19.

Menționăm acum că imaginea despre Dumnezeu poate fi **rezultatul unei experiențe emotive, sau o simplă achiziție intelectuală**. Prin educație religioasă, omul poate dobândi cunoștințe despre Dumnezeu, ajungând să cunoască multe lucruri despre El, dar aceasta nu este o cunoaștere reală a Sa, întrucât constituie o simplă „instrucție” teoretică. Adevărata imagine despre Dumnezeu este cea dobândită în urma unei experiențe emotive, adică a unor trăiri duhovnicești. Chiar dacă un om, din punct de vedere teoretic, acceptă și mărturisește că Dumnezeu este bun, drept, sfânt, iubitor, este posibil ca el să nu „creadă” realmente acest lucru, întrucât mărturisirea lui nu este rezultatul unei experiențe interioare, duhovnicești. În acest caz, în momentul în care omul se va confrunta cu o criză profundă în viață, imaginea teoretică despre un Dumnezeu „bun” se va dizolva rapid, se va zgudui din temelii, iar el va rămâne cu imaginea despre Dumnezeu dobândită în trecut, în copilărie, în urma unor experiențe emotiv-sentimentale. Omul este minte și inimă, rațiune și sentiment, și acestea amândouă au câte un cuvânt greu de spus în conturarea imaginii despre Dumnezeu a unui individ.

Cu facilitate se uită adeseori că diferitele imagini ale lui Dumnezeu sunt doar niște bucăți din *imensul și grandiosul mozaic/icoană reprezentându-l pe Dumnezeu*, mozaic destinat să rămână pentru totdeauna incomplet, întrucât însăși existența veșnică a omului este un spațiu de continuă revelare a lui Dumnezeu omului, niciodată neajungându-se ca omul, ființă creată, să cunoască exhaustiv Ființa necreată.

Dumnezeul care judecă și pedepsește

Imaginea demonică a lui „Dumnezeu care judecă și pedepsește”, stăpânește din păcate în mințile și simțirile multora. Este judecătorul amenințător pe care psihanalistul T. Moser în volumul său **„Intoxicarea cu Dumnezeu”** îl descrie astfel: „*Noi trebuie să ne temem dar și să-l iubim pe Dumnezeu*”.¹¹

Vom încerca să lecturăm și analizăm câteva mărturisiri care dezvăluie hidoșenia unei astfel de imagini despre Dumnezeu, precum și geneza acesteia.

N-am fost niciodată altceva decât unul dintre cei șapte frați și surori ai părinților mei și cred că expresia care definește perfect situația mea este: „unul între atâția”. Cu alte cuvinte, eu ca persoană, n-am fost niciodată altceva decât un anonim, deși se spune că Tu m-ai chemat pe nume și te-ai gândit în mod special la mine. Pentru tatăl meu, de exemplu, eu existam – ca de altfel toți ceilalți frați ai mei – doar ca o vie confirmare a potenței lui conjugale și fortificare a conceptului de „sine”. În ciuda aerului autoritar ce-l avea și a bravurii pe care o manifesta în profesie, ca om era slab și frământat de angoase. Acesta, profitând de autoritatea sa de tată, nu a pierdut nici o ocazie să-mi frângă spinarea în bătaie. Toate mijloacele erau pentru el legitime în atingerea scopului pe care-l avea și făcea totul – declara el – „în numele lui Dumnezeu” și pentru binele nostru. Ce nebunie!

Ni l-a băgat pe gât pe Dumnezeu cu joarda și bastoanele, și tot cu bastonul ne smulgea și „declarația păcatelor”. O frică mortală mă cuprindea când se apropia seara și – în mod special eu, cel ce trebuia să devin preot – trebuia să îngenunchez înaintea lui, pentru a-i mărturisi nebuniile din cursul zilei.

¹¹ Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi' . Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 19.

La sfârșit primeam doza corespunzătoare de bastoane pe spate sau în palme. De câte ori n-am primit o pedeapsă arbitrară și nedreaptă, provocată de distracția mamei mele care îi spunea totul. Trebuia să sufăr totul fără să beneficiaz de vreo apărare din partea cuiva, în timp ce Tu, Dumnezeu al bătailor și al batjocoririi mele, erai probabil spectator la toate acestea, râzând cu sarcasm, în așteptarea de a face din mine un preot bun și supus. Ca al șaptelea născut, eram dator să completez numărul „sfânt” de șapte copii.

Până acum am crezut întotdeauna că tu ești „bunul Dumnezeu” care înțelege nevoile mele, căruia îi pot încredința suferințele și „crucea” mea, care mă primește cu bunătate și milă, care mă cheamă pe nume și în apropierea cărui pot să mă manifest așa cum realmente sunt, cu toată forța și slăbiciunile mele. Dar acum te-am identificat cu adevărat... ești mult mai rău decât propriul meu tată... el cel puțin a recunoscut că a fost un tiran, tu în schimb m-ai înșelat într-o manieră perversă și infamă proclamându-mi-te tată bun și milostiv. În realitate ești Tu cel care m-ai persecutat, anulat și negat, pentru că tatăl meu însumi mă pedepsea în numele tău.

La picioarele tale leapăd acum partea din viața mea pe care tu ai ruinat-o, căci restul, de acum încolo, îl iau în propriile mele mâini. Îmi pare rău de anii în care te-am servit, tiran nemilos... Și când mă gândesc că în ciuda incertitudinilor, a dubiilor și a fricii pe care uneori le experimentam, continuam să te proclam „bunul păstor”! Începând din copilărie m-ai abandonat în mrejele celui lup odios care era tatăl meu, ce a vrut să mă omoare și să mă distrugă. Dar am supraviețuit și de acum înainte doresc să-mi trăiesc propria viață. Mai bine fără tine, Dumnezeu capricios și arțăgos! Mulțumesc lui Dumnezeu... că mi s-au deschis la vreme ochii...

Mărturisirea aceasta este luată într-un moment de maximă trăire emotivă, de „răfuială” cu Dumnezeu. Autorul ei trăiește o profundă criză determinată de radicala opoziție între imaginea teoretică a lui Dumnezeu pe care o avea (Dumnezeu bun, drept, sfânt, iubitor) formată din copilărie ca urmare a educației religioase primite, și experiența lui de viață, începând din copilărie, care îi releva un Dumnezeu rece, distant, disprețuitor, „râzând cu sarcasm” de nefericirea oamenilor.

Autorul suferă profund pentru faptul că nu a fost recunoscut niciodată ca o persoană unică, irepetabilă, cu o identitate precisă, ci a fost considerat „unul dintre cei șapte frați”, „unul între atâția”, venit pe lume nu pentru el însuși, ci „pentru a completa numărul sfânt de șapte copii”. El nu a fost iubit și stimat pentru el însuși, în calitatea lui de dar al lui Dumnezeu oferit părinților, ci mai mult acceptat, pentru că superstiția spunea că numărul „șapte” este sfânt, și deci a avea șapte copii poate să aducă noroc.

Imaginea unui Dumnezeu judecător punitiv i s-a format autorului acestei mărturisiri în copilărie, în urma unor experiențe traumatice, iar peste această imagine s-au suprapus ulterior imaginile teoretic impuse de-a lungul procesului educativ, dar acestea din urmă fiind rezultatul unei instrucții teoretice, iar nu a unor experiențe interioare, s-au prăbușit într-un moment de criză existențială: *Până acum am crezut întotdeauna că tu ești „bunul Dumnezeu” care înțelege nevoile mele, căruia îi pot încredința suferințele și „crucea” mea, care mă primește cu bunătate și milă, care mă cheamă pe nume și în apropierea cărui pot să mă manifest așa cum realmente sunt, cu toată forța și slăbiciunile mele.* (Aceasta este imaginea teoretică, pozitivă despre Dumnezeu, dobândită în urma educației religioase realizate în școală.) *Dar acum te-am identificat cu adevărat... ești mult mai rău decât propriul meu tată...* (Aceasta este imaginea demonică a lui Dumnezeu, idolul căruia i s-a închinat continuu

fără să-și dea seama, imagine dobândită în urma unei experiențe emotive traumatice, și care a rămas semnificativă pentru restul vieții).¹²

Această imagine demonică despre Dumnezeu se ascunde întotdeauna după o imagine aparent pozitivă despre Dumnezeu. Demascarea acestei false imagini despre Dumnezeu de obicei are loc într-o fază ce anticipează descoperea „formulei magice”, respectiv a mesajului „cheie” moștenit de la părinți. Cu această ocazie interesații ajung să pună în gura demonului mesaje negative primite de la părinți și conștientizează ulterior acest lucru („transfer”). Adesea se observă și o anumită corespondență între caracteristicile părinților și acelea a demonilor.¹³

O și mai agresivă imagine negativă despre Dumnezeu avem atunci când el este experimentat ca **un Dumnezeu arbitrar, un despot care înainte de toate este imprevizibil**, condamnând fără motiv tot astfel cum oferă în mod arbitrar și clemența sa. Omul este deci la dispoziția sa. Persoanele în această situație reușesc cu mare dificultate să se perceapă ca destinatari a promisiunilor biblice ale lui Dumnezeu și de aceea au mare nevoie de siguranțe și certitudini rituale, cu care să poată să-l manipuleze pe Dumnezeul cel capricios. În această situație, postul, rugăciunea, participarea la slujbe, constituie „tehnici” de manipulare a divinului.¹⁴

¹² „Tendința a atribui evenimentelor neplăcute din viață (și realităților care le cauzează) scopul de a pedepsi individul pentru vreo transgresiune comisă, a fost numită de unii psihologi „animismul pedepsei”. Animismul recompensei tinde în schimb să atribuie evenimentelor fericite (și realităților pozitive care le cauzează) intenția de a proteja individul și de a-l premia pentru buna sa conduită. O mentalitate a-religioasă atribuie faptul de a fi pedepsit unor forțe indistincte, confuze, oculte, sau unui destin implacabil, în timp ce o mentalitate religioasă atribuie totul lui Dumnezeu. Când se dezvoltă un *animism religios general*, **Dumnezeu este văzut ca polițistul lumii**, sau ajutorul umanității în caz de nevoie”, *Ibidem*, p. 23.

¹³ „Experiența psiho-terapeutică ne învață că pentru a lupta împotriva tulburărilor de natură psihologică avem la dispoziție un singur mijloc: *a descoperi adevărul despre istoria unică și irepetabilă a copilăriei noastre*. Nu putem să schimbăm nici măcar o virgulă din trecutul nostru, nici șterge traumele suferite în copilărie. Putem însă să analizăm mai de aproape evenimentele trecutului care au fost **memorizate în ființa noastră**, pentru **a le aduce din subconștient în conștient**. Este o întreprindere dificilă, dar este unica care ne va da posibilitatea de a scăpa din **captivitatea invizibilă și crudă a copilăriei** și de a ne transforma din **victime inconștiente ale trecutului în indivizi responsabili** care își cunosc realmente istoria și s-au conciliat cu ea. Majoritatea persoanelor acționează din nefericire exact invers. Nu vor să rememoreze nimic din trecutul lor și fără să-și dea seama, astfel sunt condamnați să fie încontinuu influențați și condiționați de propriul trecut, trăiesc din anumite puncte de vedere într-o situație infantilă neglijată. Nu știu să evite pericolele care cândva erau reale, dar care de mult timp nu mai sunt. Sunt condiționați de amintiri inconștiente și de sentimente reprimite, care, **atât timp cât rămân în subconștient și nu sunt analizate reflexiv și emotiv, condiționează tot ceea ce ei fac**. Acestea condiționează nu doar viața individului ci și tabu-urile unei societăți. **În copilărie își afundă rădăcinile întreaga existență a unui om**. Experiențele copilăriei **supraviețuiesc în inconștient cu o intensitate extraordinară. Experiențele traumatice ale fiecărui copil rămân învăluite în obscuritate, ascunsă rămânând și „cheia” de înțelegere a întregii vieți ulterioare**”. Cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero se'*. *Riscrittura e continuazione*, ed. Bollati Boringhieri, Torino, 1997, p. 12.

¹⁴ „La urma urmelor, acest tip de persoane cred, dar cu mari rezerve. Acest tip de comportament se naște când **persoanele au experimentat în copilăria lor cât de dureros, de periculos și de dezamăgitor este să depinză de alții**. De aceea au învățat să-și trăiască existența într-o manieră independentă, astfel încât să nu depindă de nimeni”, Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' così'*. *Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 27.

Alte persoane aflate în obiectivul cercetărilor psiho-pastorale, au încercat să obțină îndurarea judecătorului prin acte auto-punitive. Mânia acumulată pentru faptul de a nu putea fi așa precum și-au imaginat, nu o revărsau în exterior asupra lui Dumnezeu sau asupra semenului, ci asupra lor înșiși: „*Pentru că nici alții și nici Dumnezeu nu mă consideră demn de a trăi, nici de a fi iubit, mă pedepsesc și mă distrug pe mine însumi*”. Și sub aspect religios deci, ei își configurează viața într-o astfel de manieră încât recad în poziția negativă obișnuită: „*Nu merit să trăiesc, nici să fiu iubit. Chiar și Dumnezeu nu face altceva decât să mă tolereze*”.

Situația devine mai dificilă când persoanele persecutate de această imagine negativă a lui Dumnezeu se refugiază în așa-zisa *asceză negativă*. În radicala lor neîncredere față de Judecătorul cel nemilos ce nu cunoaște îndurarea, ce vrea să umilească păcătosul și să-l facă să plătească pentru păcatele sale, *acest tip de persoane se pedepsesc pe ele însele*, gândind că astfel plătesc cu anticipație prețul cerut; o fac pentru a putea continua să trăiască, pentru a evita loviturile lui dureroase și pedepsele sale crâncene: „*Rămâi în angoasele și depresiile tale, perseverează în ele, nu te îngriji de cauzele lor. În fața tronului ceresc acestea vor conta ca pedeapsă deja realizată, vor fi trecute în contul iertării tale*”.

O altă modalitate pentru a se sustrage severului și periculosului Dumnezeu judecător este *acela de a lua distanțele față de El*. Dumnezeu este considerat de acest tip de persoane un bătrân cu barba albă, care nu este cazul să fie luat în serios. El a creat lumea, dar nu se mai îngrijește de lume, ci a abandonat-o în voia pierdută a destinului. Nu demonstrează nici un fel de atenție nici față de oameni, nici față de mersul societății, astfel încât devine justificată o stare de totală suspiciune: „Să ai încredere doar în tine însuși, dacă nu vrei să ajungi să te simți înșelat și abandonat!”

O altă variantă a lui Dumnezeu este „Dumnezeul Tată sever și omnipotent”, care dispune după bunul său plac de fiii săi, în fața căreia omul poate doar să manifeste obediență. Spirala distructivă a auto-pedepsirii și a refuzului vieții va putea fi înfrântă numai în momentul în care *unilaterală imagine a lui Dumnezeu cel crud care judecă va fi demascată ca demonică și substituită cu imaginile pozitive ale lui Dumnezeu* din revelația biblică. Mântuitorul relevă un tată milostiv care se grăbește la întâlnirea cu fiul cel risipitor. Condiție deci pentru vindecare și mântuire este credința că Dumnezeu vrea să vindece viața omului în ciuda tuturor deficiențelor și imperfecțiunilor, și-i iartă greșelile astfel ca el să poată reîncepe o nouă viață. omul trebuie să se predea cu întreaga sa viață în mâinile Sale. În măsura în care, prin intermediul credinței, aceasta devine realitate, se va simți eliberat și nu va mai avea nevoie să oscileze între auto-reproșuri distructive și pretenții morale excesive.

Dumnezeul morții

Este un demon care nu naște viața, ci moartea, și până în clipa în care nu vine demascat ca „duh rău” este capabil să-și exercite imensa sa influență distructivă, tocmai pentru că este în mod inconștient considerat un „duh bun”, dătător de viață. Această imagine demonică despre Dumnezeu își achiziționează forma și își exercită influența într-o strânsă conexiune cu deciziile părinților – în special a mamei – privitoare la viața sau moartea copilului (aceasta începând de la zămislire). Duhul rău se folosește cel mai mult de mesajele ce negau viața și dreptul la viață al copilului transmise de către mamă,

ca de exemplu: „Tu nu trebuie să trăiești!”; „Era mai bine dacă nu te-ai fi născut”; „Nu meriți să trăiești”.¹⁵

Psihologia prenatală confirmă faptul că experiențele esențiale și atitudinile fundamentale vizavi de viață încep încă din momentul în care copilul este în sânul matern și că nimic nu este pierdut din experiențele negative sau pozitive trăite în acea perioadă. Între mamă și copil are loc, de atunci, o interacțiune intensă și complexă, nu doar fiziologică ci și psihică. „În perioada prenatală copilul participă la universul sentimental al mamei. Stările mamei de tensiune, de stres, frică, durere și rușine, se comunică copilului nenăscut prin intermediul a nenumărate canale”.

Este deosebit de importantă deci atitudinea pozitivă a mamei față de propria stare de graviditate. Copiii nedorți sunt mult mai mult expuși la riscul să fie născuți prematur, bolnavi, subdezvoltați. A fi nedorit poate duce chiar la stări profunde depresive, la comportamente nevrotice, la boli psiho-somatice. Femeile ce și-au refuzat cu anticipație propriul copil, nu sunt capabile să-i transmită acestuia certitudinea că este iubit și bine venit pe această lume. Nu se poate deci dezvolta în el încrederea fundamentală indispensabilă pentru ca el să se poată abandona total mamei în chestiunile ce țin de viață și de moarte. ***Reacțiile emotive ambivalente ale mamei, care se manifestă în grija și protecția excesivă și apoi se pot transforma în severitate exagerată și pedepse nejustificate, ajung să-l dezorienteze pe copil, erodându-i încrederea în sine însuși și în alții.***

Aceste rezultate ale psihologiei prenatale își găsesc confirmarea în diferite scrieri autobiografice, în special ale copiilor nedorți. Pentru 80% dintre persoanele intervievate de preoții psihologi a fost posibil să fie verificată experiența „cheie” deja în faza prenatală. Mesajul decisiv, ostil vieții care, de exemplu, purta copilul la poziția cheie „mort viu”, mama îl comunica fătului cu prima ei reacție spontană: „Nu, nu te vreau! Tu nu ai dreptul să mai trăiești în mine!”. Chiar dacă amenințarea cu moartea nu este purtată până la ultimele consecințe, totuși copilul o experimentează ca pe o sabie a lui Damocles ce se învâрте amenințător deasupra propriului cap, sabie ce poate fi îndepărtată doar prin niște „strategii de supraviețuire” corespunzătoare. Consecințele se repercutează asupra copilului până la vârsta adultă, manifestându-se, de exemplu, în dificultatea de a avea încredere în alții, în viață și în Dumnezeu.¹⁶

¹⁵ „Prin această referință religioasă, mesajele mortificante primesc un caracter absolut. Exemple tipice de un refuz emoțional și adesea inconștient al vieții, transformat ulterior în acceptare „din dragoste de Dumnezeu”, sunt ultimii copii din căsătoriile credincioșilor practicanți (copiii „de babă”) atunci când prevenirea nașterilor era considerată un păcat la fel de mare ca și „refuzul datoriei conjugale”, Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 106.

¹⁶ Iată două principii esențiale ale psihologiei post-natale:

1. O exigență elementară a copilului este aceea de **a fi luat în serios** de la început, pentru ceea ce el este în fiecare moment al creșterii lui;
2. Numai într-o atmosferă de prețuire și toleranță pentru sentimentele sale, copilul poate să renunțe, în „faza separației”, la „simbioza cu mama”, și să facă pașii care se impun în direcția **autonomiei**;

Pentru ca să fie posibile aceste premise ale unei dezvoltări normale a copilului, ar fi trebuit ca și părinții, la rândul lor, să fi crescut într-un mediu analog. Numai în acest caz părinții reușesc să transmită copilului lor siguranța și protecția care să garanteze copilului încredere. Părinții care nu au beneficiat de un astfel de mediu, ***trăiesc ei înșiși într-o stare de carență afectivă, ceea ce înseamnă că vor căuta tot restul vieții ceea ce lor înșiși părinții lor nu le-au oferit la momentul oportun***: cineva care să se dedice integral lor, să îi înțeleagă complet și să îi ia în serios. Este vorba însă de o situație iremediabil pierdută, adică prima perioadă de după naștere. Cel care

Acest demon al morții căruia nu trebuie să i se acorde încredere este prezent cu răsuflarea sa malefică în majoritatea cazurilor examinate. În fața lui se poate salva numai cine nu se revoltă, stă în liniște și se menține calm; cel care face ascultare acestui demon în mod incondiționat, în definitiv, cel care este dispus să trăiască – ca în sânul matern – într-un mormânt. *Chiar dacă pe scena vieții și în profesiune dau impresia de a fi mulțumită și plină de viață, - scrie o învățătoare de 36 de ani a cărei cuvânt cheie este „uitată” – în intimitatea mea cea mai profundă mă simt ca într-un mormânt. Viața mea este asemeni unui dans peste o piatră de mormânt”. Un altul mărturisește: „Acest Dumnezeu de-abia așteaptă un moment ca eu să comit vreo greșeală care să mă poată costa viața. Așteaptă ca eu să mă împovărez cu ceva greșeli, pentru ca mai apoi, râzând sadic, să mă judece”. Atitudinea în fața vieții a acestor persoane apare lipsită de orice încredere, disperată: „Viața mea nu are nici o valoare și nici un sens. Nu este nimeni care să poată și să vrea să schimbe ceva. În ceea ce mă privește, sper doar ca totul să aibă cât mai repede un sfârșit. Lucrul cel mai bun pe care Dumnezeu îl poate face ar fi să nimicească lumea și pe om. De altfel, dacă se privește cu mare atenție și ceea ce pare la prima vedere pozitiv, ascunde în spate ceva negativ. Și va fi totdeauna așa!”*

Mulți caută o cale de ieșire din disperarea lor prin intermediul unor comportamente forțate, care ar trebui să-i protejeze în fața atacurilor acestui dumnezeu al morții. Este vorba de obicei despre *perfecționism*; alții preferă să trăiască o „existență cataleptică în obscuritatea morții, în mormânt, îngropați de vii”. Și mai există pericolul ca, cedând unui distructiv instinct de răzbunare, să se asume acest criteriu de fond: „să ucizi pentru a nu fi ucis”.

Tamara, călugăriță bolnavă de anorexie, se declară „o fiică nedorită în mod absolut”. Mama ei, prin comportamentul cotidian, îi trimitea astfel de mesaje: „Ar fi fost mult mai bine dacă tu nu ai fi fost: „Îngroapă-te tu pe tine însăși, pentru ca eu să nu am nici o vină”. Născută în afara căsătoriei, Tamara era considerată „fiică a păcatului” și era considerată o rușine pentru părinți”. Intrarea ei în mănăstire a interpretat-o ca o tentativă inutilă de a găsi siguranță și căldură într-un „sân matern” și astfel de a expia păcatul și rușinea pe care o aruncase asupra părinților. Ceea ce se impunea era de fapt o confruntare clarificatoare cu trecutul. În elaborarea imaginii despre Dumnezeu, ea spuse: „Dumnezeu este de fapt unicul meu punct de sprijin. Fără El eu nu aș fi nimic. Încercând printr-o reprezentare corporală să-și exprime starea interioară, ea se închipuia agățată disperat de gâtul lui Dumnezeu. Curând înțelese că și în privința lui Dumnezeu ea experimenta mai multă neîncredere de câtă încredere, altfel nu s-ar fi ținut atât de strâns de el.

Experiența confirmă că toți aceia care, deja în pântecul mamei, au oscilat între viață și moarte fiind destinatari ai unor sentimente confuze, oscilante între afirmări ale vieții și presiuni ale morții, aceștia trăiesc și supraviețuiesc, chiar fără să-și dea seama, în umbra morții și stigmatizați de aceasta.¹⁷ Frica mortală a acestor persoane „nedorite”

are în sine o nevoie nesatisfăcută și inconștientă – de care de altfel se ascunde – va dori permanent **să o satisfacă pe căi substitutive**, până ce va cunoaște istoria reală a propriei vieți. La un astfel de scop se pretează, mai mult ca oricine altul, propriii copii. Nou-născutul depinde de părinți. Și deoarece existența lui depinde de îngrijirea părintească, copilul va face totul pentru ca să nu rămână privat de aceasta. Precum o plantă se întoarce după soare, la fel copilul, din prima zi de viață, își va pune în bătaie toate resursele pentru a supraviețui.

¹⁷ „În prima parte a copilăriei, pentru a se conforma așteptărilor aceluia care are grijă de el, **copilul trebuie să-și înăbușe setea de iubire**. Trebuie să-și reprime reacțiile emotive la refuzurile pe care le primește, ceea ce duce la imposibilitatea de a trăi anumite sentimente. Unii copii au dezvoltat o adevărată artă de a ține departe sentimentele. Copilul, de fapt, poate trăi sentimentele numai dacă există o persoană care cu aceste sentimente îl

se reflectă adesea în visele lor: amenințări cu moartea, drumuri fără nici o ieșire, morminte și prăpăstii abisale, scene de execuție capitală, etc. Unica posibilitate pentru a sfârâma această spirală a morții este *confruntarea clarificatoare cu propriul trecut* și cu mesajele contrare vieții, urmate de opțiunea conștientă pentru viața promisă de Dumnezeu.¹⁸

*Deja din pântecele mamei mele m-ai damnat morții
Și astfel trebuia să-mi conduc existența ca într-un mormânt: îngropată de vie.
Tu mi-ai ales în locul meu părinții ce mi-au dat viața.
O mamă denaturată ce vroia să mă constrângă să mă auto-avortez
Pentru ca ea să fie fără nici o pată pe conștiință;
Nu pot decât să numesc toate acestea perversitate, sadism.
Ce să mai zic de acel tată infam ce a abuzat de mine...*

*În această lume rece a datoriilor, jalonată de găfâielile morții
Sunt asfixiată, inima mea s-a făcut de piatră.
Pentru a supraviețui am îndeplinit toate datoriile cerute de toți, pentru toți
Cu excepția celor către mine însămi: căci acestea ar fi fost egoism.*

*De ce m-ai făcut să cred că aceasta era voința ta?
m-ai condus la ruină, în loc să-mi fi de folos.
M-ai făcut să confund întunericul cu lumina,
și chiar și azi trăiesc în obscuritate.*

*De câte ori m-ai înșelat, trădat și dezamăgit.
În timp ce eu, disperată, mă țineam agățată la gâtul tău.
Având atâta nevoie de un sprijin în angoasa mortală ce-o experimentam.
Ai exploatat fără rușine frica mea de moarte
Și m-ai „dresat” spre bine: să slujesc multora, să mă las „abuzată de mulți”.*

*Mi-ai dat și sentimente?
Sentimentele erau rele și inimile de piatră, în această lume în care m-ai trimis.
Chiar și astăzi eu sunt încă în dubiu dacă am sau nu o inimă
care să fie capabilă de iubire.*

acceptă, îl înțelege și în secondează. Dacă lipsesc aceste condiții, dacă copilul pentru a trăi un sentiment riscă să piardă iubirea mamei (sau a figurii materne substitutive), atunci nu poate trăi sentimentele în secret, și le îndepărtează. Ele vor rămâne înscrise în trupul său, memorizate ca informații. Ca urmare, în viață, acele sentimente vor putea să renască fără să mai fie înțeles contextul originar. Să luăm ca exemplu **sentimentul de a fi abandonat**. Ne gândim la sentimentul copilului mic, ale cărui comunicări verbale sau preverbale nu au ajuns părinții. Și nu pentru că părinții erau răi, ci pentru că ei înșiși aveau curențe afective, erau ei înșiși în căutarea unei persoane disponibile: copilul este disponibil. Copilul putem să-l educăm într-un mod de a-l face să devină cum ne place nouă. De la copil se poate obține respect, în fața lui putem să părem puternici, când suntem obosiți îl putem încredința altora, grație lui putem să ne simțim în centrul atenției”, cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la riceca del vero se'*, ed. cit., p. 15.

¹⁸ Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e così*, p. 62.

Tu cauți fructul în ramul de smochin (Mc. 11,12)
Fără să iei în considerare dacă este sau nu anotimpul propice fructelor
Tu ai doar pretins, așteptat și dorit să recoltezi.
Acolo unde nu ai semănat.
Și cred că Tu ai fost acela care m-ai inspirat
Să nu zic „Nu” niciodată, nimănui, decât mie însămi.
Astfel am devenit ceea ce sunt: cu adevărat nimic de excepție sau demn de a fi lăudat.

O escrocherie! De nenumărate ori am experimentat că tu înșeli,
Trezești false speranțe, propui false idealuri,
Dar nu luminezi pe om în momentul oportun. Și ce bine este acesta?

Eu nu cred că este virtute aceea care se edifică doar pe durere și pe suferință
Și aceasta cu atât mai mult dacă suferința și durerea se pot evita,
Întrucât nu aduc un folos nimănui.
Nici măcar în fiul tău cel preaiubit crucificat nu-mi este posibil să recunosc iubirea.
Mie-mi pare totul arbitrar.

În această credință deformată am îmbătrânit,
Iar forțele acum îmi sunt cu adevărat slăbite.
Iar acum când trupul și inima-mi sunt obosite,
Recunosc că am parcurs o stradă greșită
Pentru întreaga mea viață.
Oh, dacă aș fi putut să evoluez într-o altă direcție,
Dacă nu aș fi fost atât de naivă.
Tot zgelul meu, n-are importanță dacă cel de acasă sau din mănăstire,
Nu a fost cu adevărat luat în serios, nici fructificat.

Dar cum crezi că mă simt acum, ca o marionetă, trădată și umilită?

Piosul psalmist nu-și pune întrebări similare.
Aceia care îndrăznesc să se ridice împotriva ta, sunt repede calificați „sângeroși și sacrilegi”.
Ești tu dușmanul meu, dușman mortal? Sunt eu dușmanca ta, victima ta?
De mii de ori eu mă întreb, mii de cuvinte îmi ajung drept răspunsuri,
Le-am învățat pe toate, dar nu-mi ajung la inimă.

Este oare acest obscur abis, locul în care mi-ai promis să fii cu mine?
Ești oare, acum întru mine?

Te simt aproape în profunzimea sufletului meu.
Tu ești Dumnezeuul meu și părintele meu cel bun,
Care m-a însoțit chiar dintru început.
Tu nu împarți moarte. Tu dăruiești viața. Ajută-mă, pentru ca să pot crede aceasta.

Părinții care refuză copilul îi transmit acestuia nu doar mesaje negatoare de viață, dar și un gol de sens în raport cu viața. Peste generații sunt trăite și trimise maxime ca aceasta: „*La urma urmelor, viața nu are nici un sens; este doar chin, frământare, oboseală și nefericire, suportabilă doar dacă privești recompensa ce a fost promisă pentru lumea de dincolo*”. Mimoza, o femeie de 43 de ani, suferea de atacuri de panică puternică noaptea, care ajungeau până la tensiunea unei angoase existențiale ce-i crea sentimentul de moarte. De obicei erau asociate unor șocuri cardiace care îi zguduiau întreaga parte superioară a corpului, fiind însoțite de vise lugubre. Mimoza era fructul „absolut nedorit” al unei căsătorii de necesitate. A reușit să depășească câteva tentative de avort voite de mamă și de tată, care vroiau „să se descotorosească de bastard, pentru a nu fi constrânși să se căsătorească”. După nașterea prematură a fost încredințată bunicilor și apoi reprimă în casă pe la patru ani pentru a se îngriji de alți frațiori mai mici, sosiți între timp. Ea a suferit multe maltratări corporale, resemnându-se, făcându-se utilă și refugiindu-se într-o lume fantastică „pe lângă bunul Dumnezeu”. De la zămislire rămase expusă presiunilor de moarte făcute de părinții ei. La sfârșit găsi poziția ei cheie: „moartă vie”.

În perspectiva psihologiei pastorale, demonii operează utilizând și făcând proprii mesajele de moarte ale părinților, determinând oamenii la o opțiune pentru moarte, ceea ce se traduce adesea într-o viață mizerabilă, continuată precar doar prin strategii de supraviețuire.¹⁹ Chiar și mesajele „cheie” și cuvintele „cheie” care în mod direct par a nu avea nici o legătură cu moartea, pot să conțină din „veninul” acesteia: cuvinte precum „fii mult dorit”, „micul meu diamant”, „marele meu orgoliu”, „sensul vieții mele”, exprimă fără dubiu o atitudine pozitivă față de copil, dar care în viața concretă adesea semnifică o determinare din exterior și o asimilare a „fiului”, fapt ce face dificilă o evoluție a identității lui personale.

Dumnezeul contabil și legalist

Dumnezeul contabil este un demon privat de sentimente și fără inimă, un „dumnezeu robot” care ia în calcul orice eroare și orice greșeală pe care omul o comite, orice violare a legii, și o înregistrează pentru contul final din ziua de apoi: „Atunci va fi deschisă cartea în care totul este semnat, pentru judecata lumii”.²⁰

Însuși simbolul ochiului este adesea perceput ca o amenințare sau un control abuziv din cauza uzului impropriu care i s-a făcut în educația religioasă. „*Mama mea mi-a repetat întotdeauna că Dumnezeu vede și ascultă toate, cunoaște chiar și gândurile cele mai ascunse*”. Chiar dacă nimeni nu va vedea niciodată păcatele tale, Dumnezeu le cunoaște și te va pedepsi”. În acest

¹⁹ „Capacitatea de adaptare a copiilor „nedoriți” (de părinți pe lume) se dezvoltă într-atât încât aceștia se transformă în adevărate „mame” (confidenți, sfătuitori, susținători) ai propriilor lor mame și în ajutători care își asumă responsabilitatea fraților mai mici. **Ei dezvoltă o sensibilitate specială pentru semnalele inconștiente ale nevoilor altora.** Drept consecință, vor alege – în marea majoritate – meserii de ajutoare a altora. În formarea și perfecționarea acestei sensibilități fine – care o vreme l-a ajutat pe copil să supraviețuiască și care îl împinge ca adult să îmbrățișeze o profesie destinată a ajuta pe alții – se află rădăcinile tulburărilor interioare. **Această sensibilitate îl determină pe copilul ajuns adult să caute să-și satisfacă aspirațiile neîmplinite în copilărie pe persoane substitutive**”, cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero se'*, ed. cit., p. 27.

²⁰ 52% dintre participanții la testele psiho-pastorale au descoperit în ei înșiși această imagine despre Dumnezeu: un controlor obsedat, „marele Frate care te privește”, ochiul care vede totul și penetrează, „legalistul prudent care trece totul cu precizie în contul vieții”, „poliștului planetar”, „caracatița cu tentaculele sufocante”, Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e così*. *Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, p. 123.

mod mulți copii dobândesc o asemenea frică de păcat, încât cresc scrupuloși. Cu o astfel de bază educativă, a fi creștini poate să însemne sclavia într-o pădure sălbatică plină de precepte și de porunci încurcate, care niciodată nu vor putea fi integral împlinite. De aici rezultă deci că oricum ai proceda, vor rămâne multe conturi deschise, care la rândul lor vor genera simțăminte de culpă și pot transforma viața într-un iad.

Legile divine și păcatele nu mai sunt deci văzute în sens pozitiv, ca o călăuză și ajutor pentru o viață reușită, ci ca instanțe autonome de control ale unui super-Eu care, în numele lui Dumnezeu, declară omul vinovat și îl condamnă. În acest sens, chiar și psalmii și rugăciunile pot să dobândească un caracter de amenințare, ca de exemplu prima parte a psalmului 138: „Doamne, cercetatu-m-ai și m-ai cunoscut. Tu ai cunoscut șederea mea și scularea mea; Tu ai priceput gândurile mele de departe. Cărarea mea și firul vieții mele Tu le-ai cercetat și toate căile mele mai dinainte le-ai văzut. Că încă este cuvânt pe limba mea. Și iată, Doamne, le-ai cunoscut pe toate și pe cele din urmă și pe cele de demult. Minunată este știința Ta, mai presus de mine. Este înaltă și n-o pot ajunge. Unde mă voi duce de la Duhul tău, și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești. De mă voi coborî în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineată și de mă voi așeza la marginile mării, și colo mâna Ta mă va povățui și mă va ține dreapta Ta (...). Nu sunt ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut întru ascuns, nici ființa mea pe care ai urzit-o ca în cele mai de jos ale pământului. cele nelucrate ale mele le-au cunoscut ochii Tăi și în cartea Ta toate se vor scrie. Zi de zi se vor săvârși și nici una din ele nu va fi nescrisă (...). Cercetează-mă Doamne, și cunoaște inima mea; încearcă-mă și cunoaște cărările mele. Și vezi de este calea fărădelegii în mine și mă îndreptează pe calea cea veșnică.

Povestea unui preot, Baltazar, de 51 de ani, extrem de scrupulos, este un caz paradigmatic pentru persoanele căzute victimă ale unui „dumnezeu contabil”. Părintele Baltazar care era extrem de deprimat și disperat, își expuse istoria vieții, care era plină de traume. Ca ultim născut, era un copil nedorit: „un incident, pentru că nu am fost atenți”, cum îi spusese mama lui. Pentru ea, care avea atunci 44 de ani, gravitatea și nașterea au fost extrem de dificile. După ce l-a adus la existență, a trebuit să mai petreacă câteva zile în spital, și ca urmare a nașterii moșteni o paralizie facială pe care ea o considera extrem de deformantă. În timpul sarcinii, a fost și obiectul unor glume din partea vecinilor, mirați de faptul că „la acea vârstă se mai au încă nevoi sexuale și se mai poate rămâne însărcinată”. Îi era deci rușine și se îmbrăca astfel încât să se vadă cât mai puțin starea ei de graviditate. Făcu această promisiune lui Dumnezeu: „Dacă va fi băiat, va trebui să-ți aparțină, o, Doamne, ca preot”.

În căutarea poziției cheie, Baltazar recunoscă că această consacrare în sânul mamei ei a fost dacă nu un avort premeditat, o îndepărtare mascată de autentică devoțiune. Tatăl, țăran și om credincios, comentă astfel vestea surpriză a sosirii lui pe lume: „Cum a putut să se întâmple una ca aceasta? Dar nu te neliniști, dragă, îl primim pe copil ca pe un dar al lui Dumnezeu. Unde s-au săturat cinci copii, acolo este loc pentru încă unul”. Marea problemă pentru Baltazar era că mama lui, pe tot parcursul copilăriei sale, îl considera responsabilul bolii ei și pretindea recunoștință pentru „toate câte a făcut și suportat pentru el”.

În primii ani ai vieții, Baltazar a fost extrem de bulversat de o alternare continuă de atenții speciale și de refuzuri. Pe de o parte, mama, - poate din cauza conștiinței încărcate - îl umplea cu gingașii

și săruturi, viciindu-l, pe de alta, era severă și îl educa într-o certă manieră, pentru a face din el „un bun preot”. La trei ani primi o strașnică bătaie pentru că nu era capabil să se țină curat.

Dumnezeul eficienței (care pretinde eficiență)

Un Dumnezeu care pretinde eficiență: tocmai această pretenție constituie latura demonică a unui dumnezeu în aparență bun. Îndemnându-l pe om să facă exces de o activitate bună în sine, acest dumnezeu reușește să obțină *auto-distrugerea și deci moartea omului, care de altfel crede că trăiește „întru împlinirea voii lui Dumnezeu”*. Când diavolul nu reușește să seducă o persoană făcându-i rău pe o cale directă, îl îndeamnă să facă binele fără măsură.

S-a constatat că cea mai mare parte a celor obsedați de acest demon erau născuți în perioada de re-construcție de după cel de-al doilea război mondial, când părinții au depus eforturi uriașe pentru a asigura fiilor lor un viitor luminos, pentru ca ei „să trăiască într-o situație mai bună decât a noastră”. Ei concretizau un model de viață ce pune pe primul plan munca, eficiența și succesul. Cu toate că încercau să facă totul pentru fiii lor, puțini părinți și-au dat seama că *tocmai când aceștia erau neglijăți, privați de timp, de grijă și de iubirea necesară* erau privați de esențialul vieții. În societatea actuală, această tendință eficientistă continuă să fie dominantă: ea se dezvoltă plecând de la școală, profesie, viață privată etc.

Privitor la întrebarea referitoare la prioritățile părinților lor, mulți intervievați au răspuns: „Cât produci, atât valorezi”; „Munca este totul în viață”, „Munca îndulcește viața”, „Munca este cel mai bun medicament”: „Eficiența și succesul fac valoarea unui om”. Foarte adesea aceste principii devenite slogane erau afișate la vedere pe pereți, și astfel, generații de-a rândul le-au asimilat ca criteriu al propriei valori: „*Eu valorez numai în măsura în care sunt eficient și am succes*”.

E. Erikson atrage atenția asupra faptului că această strategie de supraviețuire corespunzătoare dumnezeului eficienței, *se instaurează deja în fragedă copilărie, în timpul fazei autonomiei copilului, după principul contra-schimbului („Îți dau, pentru ca tu să-mi dai”)*. Acelora cărora chiar din copilărie le-a fost inoculat acest model eficientist și de succes, vor plăti scump pentru atențiile și cadourile „cumpărate” de la părinți: scrupulozitate, perfecționism, diferite constrângeri. Toate sunt consecințe ale *pedagogiei eficienței. Independența și autonomia persoanei sunt în mod special puse în pericol când mama reproșează copilului propriile atenții și așa-numita „dragoste” ca pe o datorie de contra-schimb*²¹, *pretinzând eternă recunoștință apelând la porunca a*

²¹ „Adaptarea la nevoile părinților conduce adesea la formarea „falsului sine”. Individul dezvoltă o atitudine și o strategie în care se limitează să apară așa cum alții așteaptă, cum „trebuie” să fie, și se identifică totalmente cu sentimentele pe care le arată. Adevăratul său „sine” nu poate să se dezvolte. Părinții de fapt au găsit în falsul sine al copilului o confirmare pe care o căutau, și copilul, care nu a putut să-și construiască o siguranță proprie, va depinde în mod conștient, și ulterior în mod inconștient, de părinți. Neputând să se abandoneze sentimentelor proprii și neavând experiența acestora, **el nu-și cunoaște adevăratele nevoi și este alienat de sine însuși la maximul grad posibil**. În această situație, nu poate să se separe de părinți, și va depinde și ca adult de confirmările persoanelor care reprezintă părinții, precum „partenerul”, grupul sau „fiii”. Moștenire de la părinți sunt amintirile inconștiente, refulate, care ne constrâng să ascundem în profunzime adevăratul „sine” în fața noastră înșine. Fapt pentru care, *solitudinea experimentată în casa părinților mai târziu va fi urmată de izolarea în noi înșine*”, cfr. Alice Miller, *Il dramma del babino dotato e la ricerca del vero se’*, p. 25.

patra. Nu sunt puțini aceia care suferă de puternice remușcări pentru că au rezistat la această identificare „datorie-gratitudine” pentru a-și apăra dreptul la propria viață. Surprinde – în urma cercetărilor psiho-pastorale – că numărul primilor-născuți care au adoptat această strategie de supraviețuire fundamentată pe eficientism și succes este extrem de mare. Au trebuit foarte de timpuriu să-și asume responsabilitatea altor frați și surori, să colaboreze pentru a-și câștiga stima altora și dreptul la viață: o pretenție exagerată care i-a împiedicat să aibă o copilărie liberă și fără gânduri. În fața obligației de a fi prea de timpuriu activi și responsabili, băieții de îndată ce cresc se refugiază, ca reacție, în lene și sedentarism, în timp ce fetele de obicei rămân fidele principiului eficienței. Acest tip de femei vor ajunge să aducă pe lume mulți copii, par neobosite și se consumă mult în favoarea altora, dar mai apoi se simt singure și izolate sub toate aspectele. Chiar dacă pot fi pozitive în activitatea lor și în auto-dăruirea de sine, în existența lor unilaterală și exclusivă în favoarea altora, nu găsesc timp pentru ele însele, pentru propria viață. Le lipsește deci o iubire de sine autentică, spre care ar putea să se orienteze iubirea nețărnută față de semen.

Cuvintele-cheie ale unor astfel de persoane sunt: „fără valoare”, „gunoi”, „refuzat”, „copil model”, „exploatat”, „aruncat la coș”, „lichidat” etc.

Cel care a fost crescut cu această filosofie a eficienței transferă propriile experiențe asupra lui gândindu-se că și iubirea Sa trebuie câștigată și meritată prin eficiență, cu efort și chin. În corespondență cu aceste poziții „cheie” negative, se formează imaginile demonice ale „idolilor eficienței”, care sunt ne-sătuli și trăiesc ca paraziți pe spatele oamenilor. În scrierile autobiografice, în vise, și în special în pozițiile cheie, acești demoni își relevă toată monstruoșitatea. O călugăriță de 50 de ani, scrie: „Acest Dumnezeu exploatator profită fără pudoare de persoanele pe care le-a sedus, lăsându-se servit în schimbul iubirii ce pretinde că o împarte. Este imposibil să-l mulțumești și pretinde tot mai mult”; Alții îl percep pe acest Dumnezeu ca pe un vampir ce suge sângele, ce absoarbe toată energia vitală, după ce „recită” partea prietenului afecționat, după ce l-a făcut pe om dependent. În reprezentarea trupească a acestui Dumnezeu apare de obicei un personaj ce șade pe un jilț imens, care nu învrednicește de nici o privire pe om, până ce acesta nu depune la picioarele sale tributul obligatoriu. Doar atunci îi aruncă o privire, îi acordă o oarecare atenție, pentru o clipă, și apoi din nou își orientează privirea în altă parte. Alții se reprezintă pe ei înșiși în genunchi, în timp ce oferă ca sacrificiu eficiența și succesul lor. Dumnezeu acceptă cu îngăduință aceste oferte, pentru ca apoi să privească cu un nou interes altundeva, pentru a-i fi reînnoită oferta.

Această spirală perversă a „eficienței/premiului” nu poate nicidecum să conducă la un concept pozitiv despre propria valoare. Persoana rămâne tot timpul determinată din exterior și depinde de atențiile lui Dumnezeu și ale altora. Când mai apoi, apar frustrările, nu rămâne altă soluție decât să devină tot mai eficient, dacă vrea să fie obiectul unor tot mai mari atenții.²²

Demascarea demonului dumnezeu al eficienței este dificilă atunci când, grație unei pedagogii creștine fals înțeleasă, fie în familie, fie în cateheză, fie în seminar, a

²² „O variantă specială a temei „eficiență și succes” este activismul spiritual, foarte răspândit în mediile religioase și adesea confundat cu iubirea de semen. Într-un curs frecventat de călugărițe-starețe provenite de pe șase continente, fiecare a făcut o listă cu prioritățile din cursul unei zile normale. Foarte multe mame au fost mirate să observe că între priorități nu apăreau acele valori care pentru ele ar fi trebuit să fie foarte importante, ca de exemplu timp rezervat rugăciunii, liniștii, meditației sau Sfintelor Taine”, cfr. Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e così*. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio, p. 125.

fost idealizată în mod unilateral abnegația și absolutizată ca virtute iubirea dezinteresată de semen. De aici maxima: „Iubește-l pe semen mai presus de orice, dar nu te iubi pe tine însuși”. O educație religioasă unilaterală spre altruism, în numele unui Dumnezeu al eficienței, nu ține cont de faptul că „poți lepăda falsul sine” numai atunci când există „un adevărat sine”.²³ În radicalitatea și unilateralitatea ascetică, o astfel de formulare religioasă poate avea efecte auto-distructive; în plus, constituie unul din motivele tendinței crescânde de autorealizare narcisistă și individualistă, tipică timpurilor noastre.²⁴

După ce o persoană și-a examinat și re-elaborat întreg trecutul, are posibilitatea de a da în mod conștient o altă intonație vieții. Acum se poate – în deplină cunoștință de cauză – pe de o parte să se păstreze aspectele pozitive ale principiului „eficiență”, iar pe de altă parte, să se identifice și să contrabalanseze aspectele negative cu elemente corective. De aceea este necesară o disciplină dragoste de sine, care pretinde anumite momente de liniște și calm, perceperea propriilor nevoi și dorințe.

Exercițiul corporal care i-a ajutat pe mulți a discerne spiritele este următorul: un grup formează un cerc în jurul lui Antonio, cel invadat de boala eficienței. El stă în centrul grupului și toți își întind mâinile spre el, într-un act de cerere și rugăciune, pentru ca Antonio să le satisfacă dorința. Cu pași lenți, el merge de la unul la altul, și le pune în mâini ceva simbolic, însoțind gestul cu o scurtă privire. Dar mai apoi, mersul lui Antonio devine tot mai rapid, până când prins de amețeli se oprește. Întrebă: „Ce s-ar întâmpla dacă ați continua să faceți acest tur în continuare? Presupun că aș cădea jos fără suflare. Și ce ar face atunci ceilalți? Cred că m-ar abandona jos, pentru simplul fapt că eu nu le mai pot oferi nimic, nu le mai pot fi de nici o utilitate.

Exemplul relevă în mod dureros tendința autodistructivă a unei iubiri de sine fals înțeleasă, neechilibrată de o autentică iubire de sine: „o iubire de semen care în rădăcină este doar o formă de a se pune pe sine însuși în centru, o învârtire în jurul tău însuși, care nu mulțumește pe nimeni, nici pe cine dă, nici pe cine primește”.

Sub presiunea continuă a acestui idol al eficienței, unii caută în mod instinctiv să se elibereze de acest Dumnezeu imposibil de săturat îndepărtându-se. Încetează să se mai roage și să mai mediteze, nu mai au timp pentru Dumnezeu. Câte unul abandonează în mod ostentativ Biserica. Acesta devine criteriul lor: *decât să continui a*

²³ „Momentul esențial al terapiei psiho-spirituale este conștientizarea și experimentarea emotivă a faptului că întreaga „iubire” pe care a „achiziționat-o” în copilărie cu atâta dificultate și renunțând la exprimarea propriului sine nu-l privea de fapt pe individul care era el în realitate. Admirația era pentru „prestații” nu pentru copil”, *Ibidem*, p. 23.

²⁴ „Foarte complicată a fost confruntarea clarificatoare cu idolul eficienței de către preoții și implicați excesiv în activități pastoral-administrative, care interpretau apariția unor simptome de boală psiho-somatică ca pe o „participare la patimile lui Hristos”. Demonul eficienței, în mod inconștient adorat, poate asuma și o conotație magică: iată, de exemplu, ce scrie doamna Roxana: „Doar activismul îmi poate obține de la Dumnezeu un premiu de recunoaștere. Cu cât mai mare este efortul meu, cu atât mai mare va fi recompensa. Chiar și Dumnezeu este condiționat de această lege a lui „a da” și „a primi”. În fond, harul și mântuirea trebuiesc meritate”. Neîncrederea inconștientă a acestor persoane în raport cu Dumnezeu, este astfel că, prin spirala eficienței, se poate ajunge la prăpastia auto-distrugerii”, cfr. Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e così*. *Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, p. 128.

oferi eficiența și succesul meu la acest Dumnezeu, fără speranța de a-l mulțumi vreodată, prefer să-mi implic eforturile pentru propriile mele interese și să am grijă de mine însumi. Din toate acestea nu este absentă ideea unei auto-realizări și auto-mântuirii, potrivit căreia omul este capabil de a face totul, intrând în concurență cu Dumnezeu. Se mântuiește și se eliberează pe el însuși, lui Dumnezeu revenindu-i doar rolul – poate nici acesta – de ființă transcendentă și îndepărtată. Această tentativă unilaterală de autorealizare provoacă multe dezamăgiri și frustrări: de fapt, elanul către eficiență devine și mai irezistibil. Acum totul depinde de om care, auto-proclamându-se Dumnezeu, este constrâns să dea tot mai mult, condamnându-se la faliment.

Anexă:

**Test psihologic
pentru identificarea imaginii demonice care ne condiționează existența²⁵**

Mama	Tata	Eu
1. Caracterizați în mod spontan, figura mamei și a tatălui dumneavoastră prin 5-10 adjective definitorii. Faceți același lucru și pentru dumneavoastră; 2. Ce sfaturi vă dădea de obicei mama și tatăl dumneavoastră când erați copil? Care erau lucrurile interzise cu mare rigurozitate? Dintre toate acestea, ce a rămas și azi valabil în viața dumneavoastră? 3. Ești un fiu dorit sau nu? Începutul vieții tale a fost marcat de un radical și clar „Da!”, sau de un „Nu!”, sau de un ambiguu „da și nu” („meriți sau nu să trăiești potrivit grilei de interpretare a vieții a părinților tăi?) Ce emoții au experimentat și ce sentimente au manifestat părinții tăi când s-a pus problema venirii tale în lume? Cum au reacționat tatăl tău și mama ta, când luă pentru prima dată cunoștință despre existența ta? 4. Ți-a fost îngăduită existența doar în anumite condiții? De exemplu: a) poți să trăiești doar cu condiția să <i>ascuți și să te supui anumitor prescripții</i>; b) este justificat să trăiești numai <i>dacă ai succes și ești „productiv”</i>; c) poți să trăiești <i>cu condiția să-ți reprimi sentimentele</i>: de exemplu, mânia, frica, ura, neîncrederea, sentimentele de vinovăție, etc.; d) alte condiții pentru a-ți fi tolerată existența ta...; 5. Caută mesajul esențial (cuvântul esențial-cheie) care la început sau mai târziu l-ai primit de la părinții tăi, și care chiar și astăzi condiționează în mod inconștient viața ta. Căutați să descrieți și poziția cheie născută din acest mesaj și sentimentele fundamentale corespondente ei (și pe care continui să te sprijinești în situațiile dificile, pentru a-ți continua viața pe mai departe). 6. Care era atitudinea părinților tăi privitoare la universul interior al sentimentelor? Își manifestau sentimentele? (de exemplu: mânia, bucuria,		

²⁵ Preluat din Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio*, ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 154-156.

- tristețea, frica, plânsul, etc.). Dacă da, în ce mod? Care erau sentimentele predominante? Părinții tăi știau să admită slăbiciunile, neputințele și erorile tale? Acceptau critica? Iertau? Predomina în ei încrederea sau neîncrederea?
7. Care era relația dintre părinții tăi? De exemplu: indiferentă, tensionată, detașată, caldă, cordială, rece, fidelă, agresivă, tandră, încrezătoare? Cum era relația: de apropiere sau de distanță?
 8. Care era atitudinea părinților tăi privitor la *trup*, la *sexualitate*? Cum te-au informat în privința acesteia? Cum ai perceput pe tatăl și pe mama ta în calitate de bărbat și de femeie? Cu judeci caracteristicile lor feminine și masculine?
 9. Din partea părinților tăi ai primit cu precădere *laude* sau mai cu seamă critică negativă și reproșuri? ***Ai fost iubit pentru tine însuși***, sau dacă nu, prin intermediul căror „prestații” ai reușit să obții și să câștigi atenția necesară? (de exemplu, grație docilității, capacității de adaptare, succesului de la școală, bolii, refuzului, etc.).
 10. Părinții se influențau reciproc sau erau condiționați mai mult din exterior? Cum califici ideea de „sine” pe care o aveau părinții tăi? Cum se comportau părinții tău în situație de conflict sau de criză?
 11. Care era sensul vieții pe care-l proclamau părinții tăi? Ce priorități aveau? Care era lucrul cel mai important pentru ei? Enumerați 5-10 dintre prioritățile lor (a se distinge între dorințe și realități);
 12. Scrieți principiile și criteriile de viață mai semnificative ale părinților tăi. De exemplu:
 - „Valorezi atât cât reușești să produci”
 - „Trebuie neapărat în viață să ai succes!”
 - „Munca e cel mai important lucru în viață”
 - „Trebuie să exiști doar pentru ceilalți”;
 - „Trebuie să-i iubești pe semenii tăi mai mult decât pe orice, dar nu te iubi pe tine însuși”
 - „Viața este fără nici un sens”;
 - „Trebuie să te știi bucura de viață”;
 - „E bine câteodată să trăiești și pe spinarea altora”;
 - „Unele lucruri trebuie să le faci cu orice preț”;
 - „Stai deoparte și adaptează-te la orice context”;
 - „Nu te lăsa niciodată bătut”;
 - „Ajută-te că și Dumnezeu te va ajuta”;
 - „Credința este singura susținere în viață”;
 - „Viața este ceva insuportabil”;
 - „Merită să trăiești”;
 13. ***Criteriile de viață*** ale părinților tăi se diferențiau? Care dintre ele erau contrastante?
 14. ***Ce importanță avea credința în viața părinților tăi?*** Cum practica ei credința? Erau încrezători în Dumnezeu sau trăiau totuși cu sentimentul fricii de posibila lui mânie?

15. Ce imagine despre Dumnezeu (conștientă sau nu) demonstreu că au părinții tăi? Încearcă să descrii sumar imaginea inconștientă a lui Dumnezeu (corespondentă poziției tale „cheie”).
16. Cum se comportau părinții tăi în **postura lor de părinți**? Erau de preferință cordiali, iubitori, fideli, conștienți de propriile responsabilități sau avari, orgolioși, detașați de toate, imprevizibili în acțiuni?
17. *Cum ai reușit să-i manevrezi pe părinții tăi și deopotrivă cum te-au manipulat ei pe tine?* De exemplu, cu sentimente de culpabilitate, de critică, de retragere în sine, false complimente, amenințări, boli, etc.?
18. *Ce-ți plăcea mai mult la mama ta? Dar la tatăl tău? Ce detestai și urai mai mult la ei?* (maximă obiectivitate)
19. Expune sintetic mesajele negative cele mai puternice care chiar și astăzi te limitează și-ți obstacolează existența și evoluția normală;
20. Atitudinea fundamentală a părinților tăi era preponderent pozitivă sau negativă? În favoarea vieții sau dimpotrivă? Conciliantă sau nu? Cum te manifestai tu în copilărie în această direcție?
21. Cum exprimau părinții tăi **dragostea de Dumnezeu, dragostea de semen, dragostea de sine? Care dintre acestea trei era cea mai neglijată?**
22. Ce bilanț sintetic ai putea da asupra vieții și succesului mamei tale și a tatălui tău? Dar asupra vieții tale? (inscripție funebră).
23. După moarte, ce crezi că va zice lumea despre mama ta, tatăl tău, și despre tine însuși?

Acum re-parcurgeți cu atenție răspunsurile de pe stânga paginii (părinții) și confrunțați-le cu cele de pe partea dreaptă, reflectând cu atenție:

- În care puncte eu *nu fac altceva decât să-mi imit părinții*? Ce atitudini, comportamente, norme, principii de viață, moduri de a crede, imagini ale lui Dumnezeu *am moștenit în mod conștient de la ei*?
- De când am ajuns la maturitate, care dintre aceste lucruri le-am aprofundat, revăzut, reformulat și deci în mod conștient acceptat de la părinții mei (sau le-am modificat în propria mea viață?)
- După această confruntare, analizează care sunt punctele problematice în căutarea propriei tale identități și credințe, puncte ce într-o manieră substanțială îți obstacolează existența?

2. Profilul psihologic și pastoral al preotului autentic

- opacitate și transparență -

*Orice lucru decade din cauza propriului său defect
și tot ce aduce stricăciune pornește din interior.*

Persoana și profilul interior al preotului constituie o variabilă de o importanță excepțională în procesul pastoral și terapeutic. Ne vom limita la câteva aspecte ale procesului de formare a preotului.

Cunoaștere de sine

O corespunzătoare și obiectivă cunoaștere de sine este prima exigență pe care trebuie s-o îndeplinească un păstor.²⁶ Această cunoaștere de sine este pasul absolut necesar pentru o clară identitate pastorală. Păstorul trebuie să răspundă cu competență la întrebarea: „Cine sunt?” dacă vrea să interpreteze corect corespondența între realizarea de sine ca persoană și realizarea în misiunea sa pastorală. În al doilea rând, cunoașterea de sine este o condiție pentru a te raporta la celălalt ca la un „altul”, adică *fără a-i impune cu autoritate propriile exigențe*. A-l întâlni pe un altul nu este posibil când, de exemplu, *păstorul se pune în relație cu el ca și cum ar fi o extensiune a lui însuși*. În aceste condiții, chiar și când se vorbește de iubire, de disponibilitate, de altruism, semnificația acestor cuvinte poate fi anulată de comportamentul concret al preotului.

O inadecvată conștientizare a pasiunilor care-l chinuiesc, a motivațiilor inautentice, a nevoilor inconștiente, a tendințelor nevrotice, a emoțiilor necontrolate, a dubiilor și conflictelor latente, pot avea în preot grave consecințe negative, precum:

- proiectarea asupra altora a anumitor slăbiciuni ale propriei persoane (sentimente, nevoi etc.) pe care el nu reușește să le accepte în sine însuși;
- contaminarea diferitelor situații pastorale cu propriile tendințe narcisiste;
- manipularea persoanelor întâlnite sub impulsul unei excesive preocupări de a se afirma;

²⁶ „Subiectivismul obstacolează evoluția spirituală. Din punct de vedere psihologic se poate opera o distincție între subiectivism și subiectivitate: în timp ce aceasta din urmă ar exprima ceea ce persoana este în interioritatea ei în virtutea unicității (instanță absolut necesară pentru creșterea și evoluția spirituală), subiectivismul ar constitui o manifestă rebelă, unilaterală, a ființei umane, manifestare ce nu recunoaște valoarea în sine realităților exterioare. Adeseori, oamenii privind în ei înșiși consideră că doresc să devină ceea ce dorințele lor sugerează. În general, **nu intuiesc că ar trebuie să se realizeze în baza unor valori obiective**. Conștientizarea lor de acest fapt constituie o sarcină de maximă dificultate a păstorului. Experiența creștină ne spune că trebuie să luăm ca element organizator al vieții o valoare obiectivă, adică o valoare validă prin ea însăși. Dacă se dorește dezvoltarea vieții spirituale și maturizarea vocațională a omului nu trebuie să se privească doar în interiorul uman ci și în afară, pentru a se realiza o ancorare într-o valoare obiectivă. A rămâne doar în interior înseamnă de fapt a falimenta. Aceasta înseamnă că **omul acceptă să se vadă chemat spre o realitate care îl depășește, și care îi este transcendentă**. Rezultă deci că persoana nu se poate considera centrul lumii potrivit mentalității radicale libertine, ci **viața sa are o semnificație în măsura în care încorporează o valoare obiectivă și exterioară ei**”, cfr. Luigi M. Rulla s.j., *Psicologia del profondo e vocazione. Le persone*, ed. Marietti, 1975, p. 26.

- utilizarea unor atitudini defensive pentru a ține la distanță interlocutorii;

Unul dintre conflictele interioare cele mai des întâlnite la persoanele implicate în activitatea pastorală este *dorința de a-i ajuta pe alții corelată cu nevoia de a fi ajutat*. La nivelul subconștientului, este ușor să speri că **vei merita ajutorul, stima, respectul și prestigiul** prin intermediul propriei disponibilități sau prin prestarea unui ajutor cuiva. Van Kaam descrie cu finețe *subtilele manifestări ale egocentrismului în relația pastorală*. El se întreabă în ce măsură este posibil să fii un păstor sau un terapeut realmente dezinteresat: „Pot oare dori să realizez ceva bun pentru credincioși, fără ca gestul meu să fie și un mod concret de a mă auto-realiza și auto-perfecționa?”²⁷

Prezența mai mult sau mai puțin masivă a obstacolelor enumerate mai sus l-ar face pe *păstor prizonier într-o rețea paralizantă care-i împiedică întâlnirea și dialogul cu sine însuși și cu celălalt*.²⁸ Inima păstorului, care este rădăcina întregii sale ființe, n-ar mai fi o lentilă transparentă prin intermediul căreia realitatea celuiilalt să fie văzută ca unică și distinctă.

Obiectivul de a face lumină asupra „lui însuși” nu implică – pentru păstor – recursul la mijloace extraordinare, ca de exemplu psihoterapia, dar pretinde totuși *curajul de a se privi introspectiv*, utilizând acele oportunități pe care viața cotidiană le face posibile. Fără această forță interioară nu este posibil să inițiem *acel proces de schimbare, care în termeni teologici se numește „convertire”, rezultat al acțiunii harului lui Dumnezeu și al înclinațiilor pozitive ale persoanei umane*.

Integrarea „negativului” și concilierea cu „umbra”

Un obiectiv care este esențial în procesul de formare a păstorului este constituit de integrarea negativului. Cu acest termen se indică *toate acele aspecte ale persoanei umane contrastante cu imaginea pe care individul o are despre sine însuși*. Dincolo de limitele fizice legate de natura finită a omului, sunt cuprinse în „negativ”: *slăbiciunile, imaturitățile, traumele, care nu depind întotdeauna de responsabilitatea noastră* (precum instinctualitatea, care se exprimă prin patimi, agresivitate, egoism, invidie, gelozie, păcat). Yung utiliza termenul de „umbră” pentru a defini negativul. Fiecare dintre noi își are deci propria sa „umbră”.²⁹

„Greșelile mele cine le va pricepe? De cele ascunse ale mele curățește-mă. Și de cele străine ferește pe robul Tău; de nu mă vor stăpâni, atunci fără prihană voi fi, și mă voi curăți de păcate mari (Psalmul 18,14-15). Necunoașterea „umbrei” nu servește nicidecum la neutralizarea ei. Cel mai adesea aceasta se manifestă în reacțiile noastre violente și incontroale la comportamentele celor pe care nu reușim să-i

²⁷ „Este clar că dorința și ajutorarea credinciosului este în același timp împlinirea celei mai profunde vocații a păstorului. Totuși această „împlinire” nu trebuie să constituie o motivație a acțiunii pastorale: s-ar vorbi atunci, de o motivație egocentrică, capabilă să diminueze eficacitatea relației pastorale (Când păstorul este profund influențat de ideea că el trebuie să-și exercite misiunea pentru a se realiza mai bine din punct de vedere profesional, atunci raportul pastoral dintre el și credincios este profund viciat)”, cfr. Adrian Van Kaam, *Religione e personalita'*, Ed. La Scuola, Brescia, 1972, p. 52.

²⁸ Există un profund și perpetuu dialog interior pe care păstorul – ca de altfel fiecare om – îl realizează cu sine însuși. A se vedea astfel lucrarea lui Mihai Șora, *Despre dialogul interior*, ed. Humanitas, București, 1995. .

²⁹ cfr. Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto. Camminare insieme*, ed. Camilliane, Torino, 1993, p. 48.

suportăm. Parabola scripturistică a vameșului și a fariseului relevă în mod clar mecanismul de proiecție existent în cine nu știe să admită negativul din propria viață.

A învăța să recunoaștem propria umbră cu scopul de a o accepta și integra presupune **detronizarea imaginii cu care vrem să apărem în fața altora**. Înseamnă să renunțăm la *propriile falsificări ale ființei noastre interioare*. Astfel, de exemplu, identificarea și acceptarea propriei *dimensiuni egoiste* comportă renunțarea la pretenția de un absolut altruism. Sfinții au avut curajul de a înfrunta propria umbră și acceptând-o, au dobândit și capacitatea de a o transforma. „Cel care trăiește într-un adevăr având conștiința propriei falibilități, fără să se ascundă de sine însuși, este în condițiile optimale pentru a simți acea nevoie fundamentală de reconciliere cu sine însuși ce doar în Dumnezeu poate fi în mod deplin împlinită.

Împroprierea dimensiunii contra-sexuale

Biserica a fost în epoca noastră extrem de acuzată că este „maschilistă”. Prin aceasta se dorea spune că **în Biserică nu sunt suficient de prezente acele resurse de care sunt purtătoare femeile: receptivitate, disponibilitate, ospitalitate, capacitate de a asculta, intuiție, inteligență contextuală, capacitate de a asuma și rezolva problemele altora, înclinația spre a oferi ajutorul propriu**. Ceea ce este valabil la nivel instituțional, este ușor de observat și la nivel de indivizi: pentru a ajunge integrarea calităților contra-sexuale, păstorul trebuie mai înainte de toate să-și realizeze propria identitate de bărbat, evidențiind și dezvoltându-i caracteristicile fundamentale, adică: raționalitatea, simțul datoriei și al responsabilității, voința, inițiativa, consecvența spre împlinirea scopului, puterea de auto-transcendere. **Integrarea aspectelor feminine nu constituie nicidecum o diminuare a masculinității, ci o îmbogățire a acesteia**, întrucât ajută să fie depășită unidimensionalitatea comportamentului.

În procesul de creștere și de formare, individul găsește adeseori dificilă această sarcină de integrare a dimensiunii contra-sexuale. Această dificultate se poate manifesta în diferite moduri, și în primul rând atunci când păstorul se demonstrează a fi incapabil să intre în contact și dialog cu propria dimensiune feminină. Efectele comportamentale sunt diferite: individul se manifestă prin **duritate, insensibilitate, superficialitate, gol interior**. Chiar atunci când își face propria datorie, el simte neliniște interioară, fugă de sine însuși, izolare. În relațiile interpersonale se evidențiază anumite manifestări de **agresivitate, rigiditate, răceală**.

La nivel comunitar și organizativ el depune un accent excesiv pe autoritatea ierarhică, pe ordine, instituție și lege. Raportul său cu femeia este caracterizat de răceală și în același timp, de impulsuri instinctuale extrem de puternice. Un astfel de păstor poate cădea ușor într-o *spiritualitate formalistă*, în care este puțin prezentă căldura spiritului iar contemplația este puțin apreciată. **În exercitarea misiunii preoțești el este înclinat să pună un deosebit accent pe activismul practic, în dauna contemplației.**³⁰

³⁰ „Aceasta și din cauza faptului că, din păcate, astăzi în Biserică există foarte mulți dintre aceia care **vor să dea mai înainte de a fi primit**. Lor le place mai mult să vorbească decât să asculte. Iau inițiativa să predea ceea ce nu au învățat. Deși se demonstrează incapabili să se guverneze pe ei înșiși, ei se grăbesc să-i învețe pe alții”, cfr. Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto*, ed. cit., p. 53.

Un al doilea caz concludent este acela când *dimensiunea feminină a individului invadează omul, împiedicându-l să ajungă la autonomia specifică bărbatului*. Este cazul preoților care *nu au abandonat terenul cald și protejat al copilăriei*. Sunt tot timpul în căutare de siguranță, de susținere, cu alte cuvinte, în căutarea unui „sân matern” pe care, adesea, îl găsesc în instituție, în biserică. Dependenți, incapabili de a înfrunta realitatea, evită permanent opoziția, refuză să ia decizii importante, nu știu să conducă.

Cel care, în schimb, este capabil să-și integreze „umbra”, beneficiază de pace și de seninătate. În relațiile sale interpersonale, curajului și determinării li se adaugă înțelegere, tandrețe, compasiune. În raport cu femeia, este caracterizat de o evoluție ce poartă progresiv la utilizarea resurselor interioare oferite de aceasta, reușind să transceadă apelurile imediate ale impulsurilor. Luările sale de poziție sunt caracterizate de o atenție specială la nuanțe. În plan spiritual, el caută contemplația (ochiul „inimii” vede și acolo unde lumina rațiunii nu ajunge sau nu reușește să lumineze suficient).

Mântuitorul însuși se demonstrează capabil de agresivitate și tandrețe, de raționalitate și sentiment, de dreptate și iertare, de forță și vulnerabilitate. Este exigent, dar știe și să aștepte. Acțiunea îl preocupă dar știe să nu renunțe la *indispensabilele momente contemplative*. Atent la mișcările spiritului, întreține intactă disponibilitatea față de voința Tatălui.

Deschizându-se unui proces de creștere în acest sector, păstorul va putea să imprime comunicării sale interpersonale o superioară gentilețe, un duh mai uman și mai bogat, devenindu-se capabil de ospitalitate, de flexibilitate, de nuanțări, de intuiții și de empatie. Pentru a se realiza în mod deplin, și femeia este chemată să integreze propria dimensiune contrasexuală.³¹

Calitatea relațiilor inter-umane

Competența „relațională”, adică capacitatea preotului de a instaura relații de calitate între oameni este un alt sector în care este chemat preotul să-și dezvolte angajarea formativă. Importanța acestui sector derivă din faptul că relația pastorală constituie o rezonanță, un ecou al raportului lui Dumnezeu cu omul. Afirmând că în relațiile preotului cu persoanele întâlnite trebuie să se exprime o „dragoste autentică pentru oameni”, „o punere în act a lui *agapi*”, subliniem că acesta este punctul de sosire al unui lung parcurs de auto-educație. Omul, prin natura lui căzută în păcat, este egocentric prin tendința generală a firii sale, ajungând să se orienteze oblativ numai într-o manieră progresivă, sub impulsul pozitiv al harului.

³¹ „În cultura noastră, femeile sunt adesea obligate de context să reprime anumite caracteristici comportamentale, precum atitudinea autoritară, inteligența, puterea, capacitatea organizativă, pentru că sunt considerate tipice bărbatului. Când caută să se afirme, se simt vinovate de aceasta. Și această măsură poate să fie inadecvată prin deficit sau prin exces. Într-o femeie ce nu intră în contact cu propria dimensiune masculină se poate ușor observa, pe de o parte, excesivul accent pe sentiment și pe emoție, abundența generalizărilor, scăzuta capacitate de a distinge. Când în schimb dimensiunea masculină „invadează” o femeie, reducându-i contactul cu feminitatea sa, rezultă o **femeie-masculinizată, căsătorită cu propria-i carieră**, capabilă de succes, dar săracă în valorile inerente condiției sale feminine”, *Ibidem*, p. 55.

Prin intermediul unei relații autentice, preotul își manifestă maturitatea sa afectivă³² în raport cu credinciosul, ajungând să se exprime în acea formă de iubire care se numește *agapi*. *Agapi* nu depinde în mod cert de nici o lege psihologică, ci este dar gratuit al lui Dumnezeu. Totuși elementele psihologice pot „dispune” ființa umană spre primirea darului divin. ***Practica iubirii autentice implică abandonul posesivității, capacitatea de a da fără a aștepta recompense***, disponibilitatea și deschiderea față de toți. *Dacă iubirea agapică nu angajează în mod necesar componenta emotivă și sentimentală, aceasta nu înseamnă că o exclude.*³³

Preotul păstor: un doctor bolnav?

Paradigma doctorului bolnav răstoarnă multe scheme pastorale, întrucât identifică în ***vulnerabilitatea păstorului*** una din izvoarele esențiale ale eficacității lui pastorale. Rănile lui pot deveni izvor de vindecare pentru alții. Hristos este vindecătorul rănit prin excelență. Care este strategia de aplicat pentru a face din propria suferință un izvor de ajutor pentru alții? În fața rănilor – ce sunt legate de finitudinea condiției umane (și care au diferite nume: singurătate, frică, groază de moarte, separație, boală) – păstorul poate avea trei atitudini diferite:

1. Prima ar fi aceea ***de a le ignora sau nega***. Consecințele unei astfel de atitudini se exprimă în modul de raportare al păstorului la persoanele care suferă; reacțiile lui vor fi defensive, de apărare (precum distanțarea sa de situație, fuga) concretizându-se în intervenții orale care tind să minimalizeze suferința celui alt, sau în recursul simplist la sfaturi, la soluții imediate, la stereotipuri și justificări nepotrivite. *Unde este pretenția de invulnerabilitate și negație a durerilor și dureroaselor realități ale vieții, nu există spațiu pentru compasiune.*
2. A doua poziție ar fi tipică păstorilor care chiar dacă se simt vinovați de propriile răni, rămân ***dezarmați în fața acestora***. Apropiindu-se de aceia care suferă, ei au tendința să-și expună și arate autocompătitor propriile plăgi, gândind în mod eronat că o astfel de inițiativă ar putea avea efecte terapeutice. Nu-și dau seama că în realitate nu fac altceva decât să adauge o

³² Amintim aici un fapt interesat: Alice Miller, psiholog și psihoterapeut de la Zurich, alcătuiește un portret psihic robot al celor care optează pentru profesii orientate spre ajutorarea semenului: în acest portret este prezentă întotdeauna o mamă ***nesigură în plan emotiv***, care pentru propriul echilibru afectiv depindea de un anumit comportament sau mod de a fi al copilului. Această nesiguranță putea fi ascunsă persoanelor din jurul ei în spatele unei fațade de ***duritate autoritară sau chiar totalitarism***. La această nevoie a mamei corespundea o surprinzătoare ***capacitate a copilului de a percepe și de a răspunde intuitiv, de a asuma inconștient funcția care îi era pretinsă***. În acest fel copilul își asigura „iubirea” mamei. ***El sesiza că de el era nevoie, și acest fapt îi legitima existența, îi dădea dreptul la viață***, cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero sé*, p. 13.

³³ „În cultura noastră, femeile sunt adesea obligate de context să reprime anumite caracteristici comportamentale, precum atitudinea autoritară, inteligența, puterea, capacitatea organizativă, pentru că sunt considerate tipice bărbatului. Când caută să se afirme, se simt vinovate de aceasta. Și această măsură poate să fie inadecvată prin deficit sau prin exces. Într-o femeie ce nu intră în contact cu propria dimensiune masculină se poate ușor observa, pe de o parte, excesivul accent pe sentiment și pe emoție, abundența generalizărilor, scăzuta capacitate de a distinge. Când în schimb dimensiunea masculină „invadează” o femeie, reducându-i contactul cu feminitatea sa, rezultă o femeie-masculinizată, căsătorită cu propria-i carieră, capabilă de succes, dar săracă în valorile inerente condiției sale feminine”, *Ibidem*, p. 57.

rană peste o alta, o disperare peste o alta, puțină credință peste puțină credință.

3. A treia poziție, este aceea a vindecătorului rănit. Convinș că dacă vrea să fie cu adevărat de ajutor celorlalți ***trebuie în mod necesar să ia în atenție propria suferință***, el știe că nu există înviere fără a experimenta mai întâi profunda obscuritate a mormântului.

Din toate cele scrise până acum rezultă cu claritate că păstorul nu poate și nu trebuie să aibă pretenția că este un model de perfecțiune absolută³⁴, în toate sectoarele existenței. Ceea ce îi este lui cerut este ***de a se demonstra permanent deschis schimbării și procesului de evoluție și de creștere***, fiind atent la tresăririle propriei ființe la vocea suavă a Duhului Sfânt.

Pentru o cunoaștere de sine reală:

Fereastra lui Johari este un instrument elaborat de doi psihologi americani, Joe Luft și Harri Ingham, pentru analizarea comportamentului personal. Fereastra este compusă din patru sectoare³⁵:

³⁴ Perfecționismul este o maladie în activitatea pastorală. El poate fi definit drept căutarea cu îndârjire a perfecțiunii pentru ea însăși. ***Eroul grec Sisif este un model de autodistrugere***, un model al violenței pe care ființa umană este capabilă să o folosească împotriva ei înșiși. În miturile grecești întâlnim ***imagini de violență împotriva sinelui***. Eroii greci, a căror viață se sfârșește printr-o pedepsire adesea inumană, sunt paradigme ale auto-distrugerii umanității din ei. Actul lor punitiv este reprezentativ pentru modul în care ***o concepție greșită despre viață poate să distrugă persoana umană***, despre cum ființele umane – conducându-se după norme greșite – pot să se ruineze singure. Actul punitiv presupune un rigorism excesiv, care pe termen lung este un obstacol major în calea maturizării persoanei. Ceea ce vechii greci au descris în legende putem astăzi să observăm pretutindeni în societate. Există destui eroi care prin rigorismul și „duritatea” lor se distrug pe ei înșiși.

Sisif trebuie să împingă în sus, până la vârful unui munte, o piatră enormă. Cu puțin mai înainte de a ajunge la vârf, greutatea devine atât de insuportabilă că el nu mai reușește să ducă piatra și aceasta se rostogolește la vale. Atunci Sisif se repune pe treabă pentru a se sustrage destinului mortalității. Dar soarta cea crudă continuă să se repete. Incomprehensibilitatea situației îl face pe Sisif tot mai îndârjit, dar și tot mai descurajat. El este întrupat în acele persoane care dau impresia de a fi dinamizate de eroism, dar simultan sunt resemnate și deprimare; persoane care nu-și pierd niciodată controlul de sine, și cu toate acestea, de-a lungul vieții lor continuă să aibă nenumărate experiențe negative (ruptură a relațiilor, falimente profesionale etc., adică evenimente în care tot ceea ce a fost îndelung și în mod dificil construit, pe neprevăzute, se sfârșimă și se distruge). Aceste persoane depun eforturi imense pentru a-și pune propria viață sub control. Mai radicale decât altele, acestea își pierd controlul dintr-o mișcare.

Duritatea care se manifestă în figura lui Sisif este controlul de sine însuși, care are – în ciuda tuturor eforturilor – unicul rezultat de a pierde controlul întregii vieți. ***Controlul nu duce la viață, ci obstacolează viața. Cel care trebuie să-și controleze propriile sentimente și acțiuni consumă extrem de multă energie pentru sine însuși***. Apoi îi lipsește energia pentru a împinge piatra până sus și cedează puțin mai înainte de a ajunge la vârf, rostogolindu-se înapoi. Astăzi putem observa acest mecanism în multe persoane.

Procust, în schimb, este un bandit periculos ce ia prizonieri trecătorii, apoi îi întinde pe propriul pat. Dacă prizonierul este prea mic, îi întinde picioarele până când ajung lungimea patului. Dacă în schimb este prea înalt, îi taie picioarele. Oricum, bietul trecător își găsește moarte în mâinile lui. Patul lui Procust a devenit proverbial pentru a indica o ***schemă predeterminată***, un ***șablon*** în care cineva constrânge pe alții (sau pe sine însuși) să intre. Procust este simbolul „perfecționistului” care violentează tot ceea ce nu intră în cadrul său mental rigid. Acest ***pat al lui Procust este imaginea ideală pe care ne-am construit-o***, căreia dorim să ne conformăm cu forța. Ne întindem până în punctul în care ajungem dimensiunea noastră ideală, patul nostru lui Procust, și ***eliminăm tot ceea ce nu corespunde acestei imagini*** sau ce-o depășește.

³⁵ Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto. Camminare insieme*, p. 61.

sectorul vizibil	sectorul orb
sectorul secret	sectorul necunoscut

Sectorul vizibil: *reprezintă* acele lucruri pe care eu le știu despre mine și le cunosc, de asemenea, și alții. *Este zona caracterizată de un liber schimb de informații între mine și alții. Comportamentele descrise în acest sector sunt publice, oricine poate lua cunoștință de acestea.*

Sectorul orb: reprezintă partea din noi înșine care ne este necunoscută, dar care nu scapă atenției altora. Pot avea un anumit obicei, anumite moduri de a acționa și de a reacționa de care nu sunt conștient, dar care în schimb nu scapă atenției altora.

Sectorul secret: conține ceea ce noi cunoaștem despre noi înșine, dar ce ținem secret din diferite motive, uneori justificat, alteori nu.

Sectorul necunoscut: reprezintă acele aspecte ale comportamentului care ne sunt necunoscute atât nouă, cât și altora.

Orice păstor care dorește să evolueze spre o maturitate duhovnicească reală, trebuie să depună eforturi pentru dilatarea sectorul vizibil, mărindu-și cunoașterea de sine și făcându-se tot mai mult cunoscut de către alții. Cu cât ne cunoaștem mai mult, cu atât suntem în gradul de a ne asuma responsabilitatea propriului mod de a acționa. Cu cât alții ne cunosc mai mult, cu atât știu unde ne situăm în raport cu ei. Pentru a atinge acest obiectiv trebuie să reducem sectorul secret orb și secret. Unul din metodele cele mai eficiente pentru a reduce sectorul orb consistă în cunoașterea, analizarea și acceptarea perspectivei altora asupra noastră (feed-back). Prin intermediul acestuia, alții ne comunică percepțiile lor asupra modului nostru de a fi și de a acționa.

Pentru a reduce sectorul secret este necesară **auto-revelarea** sau revelarea de sine.³⁶ Auto-revelarea nu trebuie însă să fie scăpată de sub control, nici forțată, ci conformă situației duhovnicești în care se află interlocutorii. Există lucruri care se pot comunica tuturor, altele care sunt rezervate unui mic grup, altele limitate doar la câteva persoane, iar altele la una singură sau chiar la nici una. Cu cât mai mult se reduce sectorul orb și secret, cu atât crește în dimensiuni sectorul vizibil și automat se restrânge sectorul necunoscut. ***A deveni o persoană transparentă este un obiectiv exigent, dar remunerativ, întrucât este eliberator.***

³⁶ „În exercitarea misiunii sale pastorale, **preotul poate să se ascundă în spatele următoarelor măști, care îl împiedică să fie el însuși, în contact cu propriile sentimente:**

- masca separării arogante: *păstorul se simte o persoană „aparte”, situată într-o poziție privilegiată;*
- masca funcției rituale: *rugăciunile tipizate și ritualurile liturgice tradiționale fac posibilă o relație pastorală fără o autentică angajare personală;*
- masca limbajului proclamativ: *expresii stereotipe și impersonale uneori constituie mai mult un zid de separare decât o punte de dialog;*
- masca veșmântului sau a uniformei (reverenda);

masca activității: unii păstori lucrează și-și consolidează cu elan imaginea unor persoane foarte importante, absorbite de obligații „profesionale”, pe care le întrerup doar pentru a fi drăguți printr-o vizită la un bolnav sau la un muribund; ei sunt persoane importante, care totuși fac câteodată concesii muritorilor de rând”, cfr. P. Bolech, Dal gioco delle maschere alla comunicazione tra persone: il malato e suoi curanti, în L'operatore pastorale nel mondo danitario, oggi, Salcom, Varese, 1981, p. 79.

3. Pe cărările psihologice ale interiorității

- Erori frecvente în activitatea pastorală -

*Mediocritatea ne îndeamnă să ne facem o onoare din defectele
pe care nu voim să le îndreptăm.*

*Nous essayons de nous faire honneur des défauts
que nous ne voulons pas corriger.*

În exercitarea misiunii pastorale preotul trebuie să evite anumite erori care pot compromite succesul acesteia. În vederea unei activități pastorale fertile, este important ca fiecare păstor să acorde o importanță deosebită acelor sectoare din activitatea pastorală în care există un mai mare risc de a greși. Erorile curente ar fi următoarele:

1. „Profesionalizarea” pastorației (activitatea pastorală redusă la o simplă obligație profesională)

În acest caz, relația inter-personală care se instaurează între păstor și credincios nu este dinamizată de patos misionar. Cam aceasta este monologul interior care surprinde situația de care vorbim: „Fac ceea ce fac *nu din pasiune pentru chemarea de sus pe care o am, ci pentru că aceasta-mi este datoria de preot*”.

Dragostea păstorului trebuie să-l ajungă pe credincios acolo unde acesta este, și așa cum acesta este. Principalele indicatoare ale vocației pastoral-misionare ale preotului sunt: a fi atent la celălalt, a nu trece cu vederea elementele pozitive prezente în el indiferent de gradul de decădere morală în care este posibil să se afle, a-i respecta autonomia, a exprima și manifesta propria stimă și disponibilitate în raport cu el. E de datoria preotului să identifice geneza „voinței” sale de iubire: adeseori – din nefericire – aceasta se naște din nevoia unei auto-afirmări. Există deci iubire din compasiune și există iubire din recunoștință, tot așa precum există iubire din egoism.

2. Motivația interioară egoistă

În această situație acțiunea pastorală este dinamizată de dorința de a beneficia ulterior de mulțumirea interlocutorului, sau de a se simți important, de a se simți în rolul de „binefăcător”. Dacă motivația fundamentală este aceasta atunci ***păstorul urmărește de fapt să beneficieze el însuși de o satisfacție interioară***, punând pe un plan secundar ***împlinirea de sine a interlocutorului***. Atât timp cât păstorul așteaptă ceva de la interlocutorul său, el nu demonstrează o ***disponibilitate pastorală realmente gratuită***. Nevoile egocentrice îl detașează de celălalt și îl fac să se concentreze asupra lui însuși.

În ordinea firească a lucrurilor, ***mulțumirea și satisfacția interioară trebuie să fie un fruct al dragostei, iar nu un obiectiv al lucrării pastorale***. Ceea ce îl înnobilează cu adevărat pe preot este ***gratuitatea***. Trebuie, încet, încet, ca ***celălalt să fie iubit pentru el însuși***, pentru ceea ce el este, și așa cum el este, și nu pentru noi înșine.

(Este foarte interesat un test pe care păstorul și-l poate face lui însuși: să se gândească cum reacționează el însuși în contact cu o dragoste interesată, ne-gratuită?)

3. Alienarea sau dominarea credinciosului

În activitatea pastorală, adeseori preotul poate fi provocat în direcția unei *abdicări interioare în fața nevoilor celuilalt*. De fapt, în măsura în care păstorul nu este el însuși *liber și autonom în planul interiorității*, are anumite **nevoi pasive ne-conștientizate**. Atunci, foarte ușor va lua hotărâri plecând de la așteptările celuilalt, se va „vinde” nevoilor celuilalt, și se va lăsa ca urmare și manipulat de celălalt, de „amenințările” sau temerile lui, implicite sau explicite. Sunt amenințări care intră în scurt-circuit cu propriile nevoi interioare disonante. Celălalt are întotdeauna nevoi și exigențe proprii, și va căuta într-un mod mai mult sau mai puțin subtil de a-și manipula păstorul. O astfel de nevoie este de exemplu „dependența” afectivă (sau dominarea). Uneori preotul vrea să-și impună propriul punct de vedere, sau dorește să exercite o putere asupra altuia, sau o influență, un control, a căror geneză nu a conștientizat-o. Direcția de evoluție este spre manipularea propriu-zisă a celuilalt, foarte adesea făcută în mod inconștient, *sub forma dominării*.

Prin dominare, se trăiește - conștient sau nu - ca **proprietar al celuilalt și stăpân al relației pastorale**. Doar în momentul în care celălalt „fuge” sau când relația nu mai evoluează în direcția în care am fi vrut noi, devenim conștienți de eroare. Echilibrul se poate redobândi acceptând *un mai mare respect pentru libertatea celuilalt*, mai exact o dragoste autentică.

Tendința interioară de dominare se naște pornind de la **eu-l egocentric ce vrea să-și impună punctele sale de vedere pentru a se auto-fortifica**. Mișcarea de dominare poate avea inițial bune intenții: preotul crede că are dreptate, dorind „educarea” spirituală a celuilalt. Fără să-și dea seama însă, el **poate trăi cu o falsă concepție despre responsabilitate** încercând astfel să-l substituie pe celălalt, pentru a-i impune soluția pe care o consideră optimă. Tendințele de dominare a celuilalt își au de obicei rădăcinile în suferințele și traumele trăite de preot în propriul lui trecut.

Preotul trebuie să aibă o imagine obiectivă asupra **naturii relației pastorale**. **O relație este confluența a două libertăți, iar nu o fuziune**. Acestea trebuie permanent să rămână distincte, chiar dacă în anumite momente par să coincidă. Relația autentică nu este fuziunea dintre două libertăți nici măcar atunci când este vorba despre o prietenie intimă sau de un cuplu. Ea este întotdeauna **un parcurs în doi**, în care fiecare rămâne liber în deciziile sale, chiar dacă adeseori există convergențe în opțiuni.

4. Graba de a-l vedea progresând pe credincios

Celălalt nu „crește” niciodată cu viteza cu care noi am vrea, întrucât **fiecare om are propriul ritm de evoluție**. Foarte adesea păstorul are tendința de a forța creșterea spirituală a păstoritului, printr-un exces de sfaturi, propunându-i pași pe calea auto-formării mult prea mari decât îi este posibil acestuia să facă. Cauzele acestui mod malformat de a se raporta la idealul de atins al interlocutorului sunt diferite:

- poate păstorul a căzut pradă tendinței "eficientismului" educativ;
- poate tinde să reproducă în viața celuilalt, fără modificări, propria experiență.

Este nevoie ca preotul *să înainteze spre ideal cu pasul celuilalt*, împreună cu el³⁷, conform ritmului acestuia, fără a-l forța pe acesta să deprindă pasul educatorului.

5. Moralismul perfecționist

Este vorba de orientarea atenției preotului spre normele practice de îndeplinire a idealului creștin de perfecțiune, ignorând faptul că *urcușul spiritual este gradual, cunoscând suișuri și coborâșuri, cu sinuozități inevitabile*. În spatele atitudinii moraliste stă sindromul adolescentin marcat de idealism și perfecționism ce îl închid pe păstor în scheme rigide. Preotul moralist își ascultă doar superficial interlocutorul, are predispoziția de a-l inculpa, fiind puțin tolerant cu erorile și limitele „celui chemat”.

6. Obiectivismul doctrinar

Obiectivismul – în sensul etimologic primar - exprimă tendința de raportare la persoane ca și cum acestea ar fi doar niște lucruri, tendință ce se poate manifesta chiar și într-un raport religios. La baza lui stă *frica de a intra în contact cu lumea interioară afectivă* atât proprie, cât și a celorlalți. Este vorba despre o atenție acordată cu precădere adevărului în sine însuși, *exactității formulelor și a enunțurilor*, modului de a exprima în cuvinte anumite realități spirituale. Victima acestei tendințe se fortifică pe el însuși pe poziția pe care se află *invocând mereu adevărul obiectiv în dauna evoluțiilor continue din viață, multicolore și discontinue*. Există *tendința în acest caz să se vorbească foarte mult și cel mai adesea, în dauna ascultării celuilalt*. Interlocutorul este tratat precum un *recipient care trebuie umplut* puțin câte puțin, care trebuie îndoctrinat. Trăirile celuilalt au foarte puțină relevanță în acest caz pentru păstor.

7. Insuficienta acceptare a propriilor limite

În timp ce se descoperă progresiv dezvoltarea pozitivă a propriei personalități trebuie în mod necesar să fie conștientizate și propriile limite. Aceasta este de fapt și definiția înțelepciunii. Pentru a progresa din punct de vedere duhovnicesc este necesar *să fie asumate propriile limite*, să se ia contact atât cu creativitatea, dar mai ales cu vulnerabilitatea proprie. Dacă conștientizarea propriilor limite deranjează, generând incomfort interior, înseamnă că există o rană interioară, foarte adesea neconștientizată, care obstacolează progresul pastoral.

³⁷ Un exemplu concludent este cel al unei tinere profesoare de liceu, care se prezintă la preot pentru un colocviu duhovnicesc, fiind profund zguduită de vestea că tatăl ei este bolnav de cancer. Ea are în centrul atenției incomfortul interior pe l-a generat situația și nicidecum nu prevede pentru ea înseși un parcurs duhovnicesc. Preotul însă îi conturează din start o strategie urgentă de progres spiritual, un număr de norme ce trebuie de acum încolo să le respecte, o serie de prescripții de încălcarea cărora o avertizează că se face vinovată până în prezent etc. Întrucât preotul nu a sesizat exact natura relației lor și fragilitatea ei, faptul că femeia nu a venit însetată de a-și însuși elemente de doctrină ci dornică de a fi ascultată și fortificată printr-o acceptare călduroasă, finalul întâlnirii a fost nefericit: îndepărtarea de Biserică a persoanei care căuta un ajutor concret și care a rămas dezamăgită de incapacitatea preotului de a vibra interior la suferința ei și de a identifica terapia ideală pentru drama ei.

Există o solitudine existențială a persoanei umane în calitatea ei de ființă unică și irepetabilă, angajată pe o traiectorie unică în viață. Când această solitudine este experimentată permanent ca durere, înseamnă că în respectiva persoană există răni deschise. ***Unicitatea este percepută atunci ca izolare*** dificil de suportat, sau ca refuz al altora, ca o fractură relațională cu semenii.

8. Negativismul pedagogic

Consistă într-o ***obsedantă punere în evidență a negativului***, făcută cu buna intenție de a-l stimula pe celălalt spre înaintarea în ceea ce este realmente spre binele său, cu dorința de a-l fixa pe o căutare a perfecționării de sine sau de a-l descuraja. Lipsește o suficientă ancorare în pozitivul prezent în interlocutor pornind de la care s-ar putea elabora o nouă identitate de sine.

Concluzie:

Pentru a putea evita erorile enumerate până acum, este necesar în primul rând a le cunoaște, impunându-se ***o muncă educativă constantă asupra propriului sine***. Este necesară deci cunoașterea mecanismelor psihologice ale raporturilor inter-personale și a legilor evoluției umane și spirituale. Este contra-productivă în schimb carența de empatie față de credincios care îl poate determina pe păstor să nu mai vibreze la problemele interioare ale celui alt.

Preotul desăvârșit este omul care ***opune constant spiritul critic înregimentărilor de orice fel, care preferă dezbateră și respinge rechizitoriul, care optează pentru nuanță în detrimentul simplificării, pentru moderație în defavoarea radicalismului și – eventual – pentru ironie în locul încrâncenării***. El este privit în mod constant cu ostilitate sau măcar cu circumspecție de toți practicanții partizanatelor nețarmurite. Îi irită pe fanatici, îi neliniștește pe „posesorii” adevărilor absolute, îi traumatizează intelectual pe semidocti.

4. Dinamica psihologică a dialogului pastoral

*Il est plus facile de paraître digne des emplois
qu'on n'a pas que de ceux que l'on exerce.
Este mai ușor să părem demni de funcțiunile la care aspirăm
decât de acelea pe care le exercităm.*

Dialogul dintre preot și credincioși, pentru a fi realmente „pastoral”, trebuie să îndeplinească următoarele „funcții” psihologice:

- a) Funcția de susținere afectivă sau de acceptare a interlocutorului;*
- b) Funcția psiho-directivă numită și de conducere, sau de călăuzire duhovnicească a credinciosului;*
- c) Funcția mistagogică sau de „mijlocire” (intermediere) mistică;*

Relația pastorală (relația dintre un preot și un credincios) depășește bineînțeles cu mult simpla relație psihologică. Cu toate acestea, este posibilă o autentică *Psihologie Pastorală* ca **știință și ca tehnică**, întrucât *relația pastorală se fundamentează și pe norme generale* care se pot studia, punându-se astfel în acțiune mecanisme psihice prezente în mod constant în preotul păstor precum și în cei care apelează la el.

Intenționăm acum să reflectăm asupra **atitudinilor psihologice** care stau la baza unei *relații pastorale autentice*, respectiv *corect fundamentată și bine structurată*. Subliniem dintru început că *există o diversitate infinită de situații în care se realizează lucrarea pastorală a preotului* (ex. la casa parohială, la spital, în biserică, pe stradă etc.). Evident, **psihologia nu posedă nici o rețetă prefabricată pentru a-l ajuta pe preot să înfrunte fiecare dintre situațiile posibile**. Ea îl invită în schimb să reflecteze mai întâi, personal, la reacțiile interioare pe care descrierea acestor situații le-a provocat imediat în el și să le confrunte cu atitudinile pe care o relație pastorală autentică le pretinde.

I. Funcția psihologică de susținere afectivă și de acceptare a credinciosului

Dialogul pastoral trebuie mai înainte de toate să ofere fiecărei persoane **o ocazie, unică poate, de a fi înțeleasă și acceptată așa precum ea este, în integralitatea ființei ei afective, morale și intelectuale**. Știm din Evanghelie că harul lui Dumnezeu poate pătrunde ființa umană în orice moment al evoluției ei și în orice situație ("Nici eu nu te condamn..." – Ioan 8,11 a spus Mântuitorul femeii adultere). **Adevăratul păstor nu este doar acela care este dispus să-și dea viața pentru oile sale, ci și acela care le cunoaște în profunzime frământările și rănilor interioare, fiind plin de sensibilitate față de drama fiecărei „oi” păstorite.**

Această acceptare afectivă a persoanei cunoaște multiple aspecte:

a) În primul rând, a **accepta persoana**, așa cum ea se prezintă la întâlnirea cu noi, ca persoană liberă, acceptându-i continuu progresele și limitele pe care ea însăși le fixează în cursul dialogului. Dialogul pastoral (care adeseori începe din inițiativa celui care cere ajutorul) se va putea desfășura doar acceptând libertatea interlocutorului și **va fi mutilat de îndată ce păstorul va exercita o anumită presiune (directă sau indirectă) pentru a forța intimitatea interlocutorului.**³⁸

b) **A înțelege** persoana în unicitatea ei de excepție, insubstituibilă, în unicitatea destinului ei providențial (fapt ce trebuie să i se facă cunoscut). "**A înțelege**" **nu este în această privință sinonim în mod necesar cu "a aproba"**. Înseamnă, de fapt, *a vedea prezentul așa precum îl vede și-l percepe interlocutorul, a-l citi în lumina trecutului pentru a-i identifica valoarea proiectată în viitor.*

Aceasta este deci atitudinea de fond pe care trebuie să o aibă păstorul: să-l accepte pe interlocutorul său așa precum este, să lase să se maturizeze raportul pastoral cu acesta în ritmul pe care acesta îl decide și – în plus – să-l facă conștient de această acceptare.

Analiză psihologică:

Ioana are 25 de ani, este prima născută într-o familie cu trei copii. Murindu-i mama, rămâne cu tatăl și cu doi frați. Cu patru luni în urmă i-a murit și tatăl. Ioana, mai întâi prin scrisoare, apoi prin telefon, a dorit o întâlnire cu preotul "pentru a vorbi despre religie și despre moartea tatălui meu". Se prezintă la casa parohială și este primită de părintele Ghelasie, suplinitorul părintelui Ioan, parohul titular. Iată, după câteva formule de curtoazie, începutul conversației:³⁹

Ioana: *Doream atât de mult să vă vorbesc, Părinte, pentru aceasta: de când a murit tatăl meu, viața mi-a devenit extrem de dificilă. La început, aș fi fost în stare de orice pentru a-l ajunge pe tata din urmă... E atât de simplu: se înghit câteva diazepam și se dispare repede într-o lume fără urmă. Dar iată (cu un surâs jenat): aș fi făcut-o dacă aș fi fost sigură că aș fi ajuns în același loc cu el..."*

O anumită tăcere a Ioanei îi indică cu certitudine părintelui Ghelasie că ea nu va continua până ce nu va fi primit o reacție cât de mică din partea lui. **O prezență atentă și în liniște este primul și cel mai prețios dar pe care un preot îl poate oferi unei ființe umane** ce apelează la el. *Este necesar să se intuiască, în mod afectiv, momentul în care tăcerea devine inoportună, aridă, paralizantă, punând în dificultate interlocutorul, și trebuie intuit acest moment în funcție de interlocutor, iar nu în funcție de noi înșine.* Statisticile ne arată că în cinci cazuri din zece *intervenția preotului este prematură, precipitată, din cauza stării de tensiune pe care păstorul însuși o experimentează: arde de dorința de a vorbi, de a interveni, pentru că adeseori el însuși nu este suficient de familiarizat cu sensibilitatea universului interior uman.*

³⁸ „Prima exigență psihologică deci – exigență fundamentală și adeseori extrem de dificilă – constă în **a respecta natura relației propusă de interlocutor**. Acceptarea aceasta însă nu este nicidecum doar o stare de receptivitate pasivă, ci una dinamică”, cfr. André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 38-53.

³⁹ Preluată și prelucrată din André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 36.

Indicăm diferite răspunsuri pe care un preot le-ar da în acest caz:

R 1. *Ați făcut foarte bine că nu ați dat curs acestei idei;*

R 2. *Fetița mea, toți trebuie câteodată să suportăm situații similare;*

R 3. *Tatăl dumneavoastră și-a trăit propria viață, iar dumneavoastră trebuie să v-o trăiți la rândul dumneavoastră, pe a dumneavoastră!*

R 4. *Și atunci ce ați făcut?*

R 5. *În mod cert, ați trecut printr-o situație extrem de dificilă;*

Încercăm acum să analizăm posibilele implicații ale fiecărui răspuns și să identificăm nuanțele psihologice care afectează pozitiv sau negativ calitatea dialogului pastoral.

R 1. *Ați făcut foarte bine că nu ați dat curs acestei idei;*

Elementul esențial al acestei intervenții demonstrează o **atitudine critică**. Ioana „a făcut bine”... . Imediat ea își va da seama că se află în fața unuia care **cântărește din punct de vedere moral ceea ce ea zice**. El **lecturează realitatea prin grila seacă a unei morale legaliste**. Și probabil că va resimți o ușoară dificultate de acum înainte în a manifesta acțiuni, gânduri sau *idei care vor trebui să treacă prin ciurul critic al preotului* predispus spre analiză critică și judecată. Expresia folosită nu demonstrează deloc o acceptare integrală a Ioanei.

Trebuie să fie clar că în dialogul pastoral nu este vorba de o excludere completă a atitudinii critice, care face parte integrantă și de drept din funcția de mărturisire pastorală. Preotul reprezintă și **ordinea obiectivă de valori și datorii morale**. Subliniem însă că acesta nu este răspunsul cel mai fericit acum, ci dimpotrivă, este în contrasens cu contextul: Ioana nu vorbea în mod serios de sinucidere, făcea doar o aluzie, *pentru a evidenția intensitatea dramei ei interioare*. Răspunsul preotului demonstrează că a înțeles greșit sensul cuvintelor Ioanei, nereușind să observe realitatea în complexitatea ei. Poate a rămas blocat de aluzia la sinucidere, sau poate că, obosit și plictisit, **a găsit o ușoară fugă în atitudinea moralistului banal**.

R 2. *Fetița mea, toți trebuie câteodată să suportăm situații similare!*

În primul rând, preotul folosește aici un ton de **excesivă afectivitate paternă** demonstrat de discutabilul termen "fetițo". Acest răspuns este nociv afectat de tendința **generalizatoare**. Căutând să calmeze, să încurajeze, preotul generalizează, banalizând: atâtea alte persoane au suferit aceleași probleme.

Este adevărat că uneori, **o expresie generalizatoare poate avea un efect tranchilizant**. Trebuie însă bine contextualizată o astfel de expresie întrucât nu este oportună întotdeauna. În cazul nostru, Ioana nu a avut încă timpul să se exprime și **răspunsul preotului îi reprimă acesteia avântul în exteriorizarea propriilor stări interioare**. În plus, orice intervenție care tinde să generalizeze **poartă cu sine un teribil coeficient de banalizare**: "Mulți alții înaintea voastră, au avut aceeași dificultate; nu este cazul să vă alarmați"; cu alte cuvinte, „Sunteți un caz comun!”. Iar credinciosul are sentimentul de a fi, neacceptat, neînțeles și tratat superficial. Chiar de la început **răspunsul preotului nu face altceva decât să ignore și să nege ceea ce este unic în**

situația dată. Datoria preotului ar fi aceea de a accepta și de a invita (sau măcar a crea contextul pentru ca) persoana să vorbească mai mult despre *drama ei interioară*. Desigur această eroare pastorală nu este fatală, relația pastorală nu este compromisă definitiv, dar pretinde să fie corectată, pentru ca *relația duhovnicească dintre cei doi să se maturizeze progresiv*.

R 3. *Tatăl dumneavoastră și-a trăit propria viață, iar dumneavoastră trebuie să v-o trăiți la rândul dumneavoastră, pe a dumneavoastră!*

Iată din nou *tendința spre sfaturi, spre îndemnuri*, cu alte cuvinte, o predică. ***Vorbăria multă a păstorului vrea să mascheze lipsa lui de vibrație interioară la problemele expuse.*** Există infinite răspunsuri din categoria acestuia, unele de o rară profunzime teologică: "Prin încercarea pe care ați suferit-o prin moartea tatălui, puteți descoperi sensul vieții"; sau: "Trebuie să vă abandonați în brațele și voia lui Dumnezeu"; sau: "Hristos cel înviat ne învață să acceptăm atât moartea altora, cât și pe a noastră". Toate aceste răspunsuri sunt adevărate, au o deosebită valoare în teorie, sunt exacte din punct de vedere teologic, sunt sublime, sunt poate chiar pretinse de moartea tatălui Ioanei. Unica problemă ar fi că ***în acest context aceste îndemnuri și aceste încurajări de rară densitate teologică nu își au locul lor***, deoarece nu îndeplinesc funcția de acceptare pe care o impune dialogul pastoral, sau mai bine spus, vin mai înainte ca această funcție să fie realizată.

Subliniem deci că preotul, mai înainte de a rosti aceste cuvinte și a spera în eficiența lor, trebuie *să fi dobândit o anumită autoritate duhovnicească în raport cu interlocutorul*: trebuie cu alte cuvinte să fi reușit să stabilească un raport destul de solid pe planul comunicării umane și al înțelegerii celuilalt. *Nu de cuvinte deosebite are Ioana acum nevoie*: le va accepta ulterior, dacă va avea posibilitatea să se exprime.

R 4. *Și atunci ce ați făcut?*

Iată *răspunsul* - în aparență neutru - *de o revoltătoare ariditate*, în care nu regăsim *căldura interesului pentru soarta celuilalt*. Din nefericire, 99% de astfel de intervenții au loc în conversațiile interumane. Nu trebuie uitat faptul că *preotul care face să supraviețuiască o conversație doar grație strategiei întrebărilor* (unii au o tendință înnăscută în această direcție), nu va putea determina progresul conversației, și se va demonstra a fi incapabil de a încropi o relație pastorală profundă.

Această intervenție invită credincioasa ***să se concentreze pe o expunere a acțiunii, evitând astfel versantul sentimentelor***, preotul demonstrând-și înclinațiile „activiste”. Există și alte răspunsuri cu valoare și aspect de întrebare: "Poate doriți să-mi vorbiți mai mult despre ceea ce ați simțit atunci". Această invitație presantă orientează spre sectorul sentimental și emotiv ("ceea ce ați simțit"), dar va fi lipsită de incidență pozitivă: Ioana a venit tocmai pentru a discuta despre aceasta, iar cuvintele preotului nu îmbogățesc deloc raportul de prim contact ce se stabilește între ei.

R 5. *În mod cert, ați trecut printr-o situație extrem de dificilă...*

Cuvinte simple, primitoare și plină de căldură, dotate de o afecțiune surprinzătoare. Recitind cuvintele Ioanei, ne vom da seama de faptul că ***ea a fost nu***

doar ascultată, ci și acceptată și înțeleasă în profunzimea dramei ei interioare, dincolo de cuvintele pe care le-a rostit. Preotul a înțeles ceea ce ea încerca să comunice într-un mod imprecis (cu o sinistrală aluzie la o posibilă sinucidere), a identificat sensul exact al cuvintelor ei, a reflectat cu exactitate asupra lor, cu calm și fără exagerare. Aceasta este tehnica esențială a oricărei comunicări reale între oameni: reflecția duhovnicească.

Pentru a reuși să reflectezi duhovnicește cu adevărat, este necesară o permanentă atenție, o deschidere afectivă deosebită și o disponibilitate mentală perpetuă spre ceilalți, disponibilitate pe care puțini oameni reușesc să o dobândească și să o mențină. ***Este vorba de a asculta ceea ce a fost spus și de a penetra cu intuiția, în fiecare moment al dialogului, tonalitatea afectivă a ceea ce se spune.***

Este evident că ***răspunsul preotului nu are nimic absolut în el însuși***, existând alte nenumărate expresii diferite, reflectând aceeași acceptare afectuoasă: "Nu v-ați revenit încă din această experiență șocantă" sau "Ați trecut printr-o perioadă cu adevărat groaznică"; "În cazul dumneavoastră, pierderea tatălui a fost o încercare cu adevărat teribilă".

Evoluția dialogului:

Încurajată de răspunsul preotului (R. 5), Ioana va continua cu mai mult elan dialogul, fiind puternic marcată faptul că a fost acceptată.

2) „Acum lucrurile puțin s-au mai așezat. Dar nu mai știu în ce să cred și nici la ce să mă gândesc. Totul era clar până nu a murit tatăl meu. Eu sunt credincioasă, părinte, dumneavoastră știți asta; dar am impresia că credința mea nu a avut niciodată fundamente puternice”.

Observăm aici că, în loc să aștepte de la preot o încurajare, ea însăși îl asigură că acum "lucrurile s-au mai așezat". Pe lângă aceasta, ***din proprie inițiativă aduce în discuție imediat aspectul religios al dramei sale. Fiind acceptată în suferința ei psihologică, nu se oprește aici, ci înfruntă direct problema credinței ei în Dumnezeu.*** O face însă temându-se de un reproș din partea preotului: "Eu sunt credincioasă, părinte, dumneavoastră știți asta...". Din nou este deci necesară o intervenție realmente pastorală, care să evidențieze ***o acceptare integrală*** a ei de către preot. Iată deci intervenția pastorală:

R 1. "Sunteți acum într-o stare de îndoială și de incertitudine..."

Răspunsul preotului este perfect din punctul de vedere al acceptării pozitive care ne interesează aici. ***Preotul acceptă integral ceea ce ea s-a limitat a zice*** doar cu reticență. Pe neprevăzute deci, simțindu-se înțeleasă, Ioana continuă conversația și descrie mai în detaliu situația ei psihologică și spirituală.

3) *Da, e adevărat, sunt în îndoială. Mă îndoiesc de tot, de viață, de mine însămi. Nu cred că aș putea să trăiesc sau să acționez ca mai înainte. Nu mai am încredere în nimic pentru a putea face față vieții. Nu cred că aș mai putea crede cum am făcut-o în trecut. (perioadă de liniște...) Este groaznic când îți dai seama că credința pe care o aveai la început nu mai servește la nimic, nu îți mai sporește curajul (perioadă de liniște...). Acasă nu pot zice nimic din toate acestea; nu este ușor să vorbești despre lucrurile acestea cu membrii familiei (o liniște prelungită...).*

Părintele Ghelasie:

- *Și astfel ați simțit nevoia să vorbiți despre toate aceste lucruri cu cineva!*

Ioana:

- *Întocmai! Ideea de a vă vorbi mi-a venit alaltăieri, când în predică ați făcut referință la "credința împotriva oricărei împotriviri": credința acelor persoane care cred și atunci când au pierdut orice siguranță interioară, orice rațiune, orice bucurie de a crede. Eu știam că acest lucru este valabil pentru preoți. Credeți că au ajuns la acest punct?*

Suspendăm aici dialogul. Fiecare dintre noi avem la dispoziție pentru a comunica o întreagă „claviatură” de posibilități, dar adeseori ne limităm să folosim doar câteva taste: îndemnuri, cuvinte de încurajare, ordine, formule teologice sau morale, poate și de afecțiune, de simpatie umană etc. Întreg progresul în dialogul pastoral constă în a înmulți progresiv tastele ce le avem la dispoziție și **a folosi tastele acestea sau cealaltă în funcție de interlocutor, iar nu în funcție de propriile noastre dispoziții subiective.**

Reflecții teologico-pastorale asupra dialogului

De remarcat este **rapiditatea cu care este înfruntată tema centrală: problematica religioasă.** Din patru schimburi de cuvinte se ajunge în inima problemei și dialogul devine imediat pastoral. Se merge deci direct, ferm și calm la ceea ce merită atenție, respectiv la preocupările religios-teologice care intră în competența preotului. Acesta este rezultatul concret al tehnicii "reflexiei duhovnicești" și a atitudinii de acceptare pe care le-am presupus ca fiind esențiale începutului oricărui dialog pastoral.

Dacă recitim cu atenție răspunsurile preotului ("În mod cert, ați trecut printr-o situație extrem de dificilă"; "Dumneavoastră sunteți acum într-o stare de îndoială și de incertitudine..."; "Și astfel ați simțit nevoia să vorbiți despre toate aceste lucruri cu cineva!") observăm că doar în câteva minute, **aceste trei răspunsuri au creat o atmosferă de încredere, pentru că erau integral orientate spre interlocutor, spre nevoile, aspirațiile și situația lui concretă.**⁴⁰

Conversația pastorală cu Ioana a progresat rapid spre obiectivul ei religios pentru că atitudinea interioară a păstorului a fost corectă. Pentru a aprecia cu mai multă obiectivitate importanța acestei atitudini, este suficient să fie pusă în confruntare cu alte răspunsuri posibile. Vom examina doar patru, alese dintre cele mai curențe, încercând să le analizăm din punctul de vedere al implicațiilor psihologice existente:

1. *Sper că nu veți rămâne prea mult timp în dubiile pe care le aveți acum...*

Această formulă ar fi constituit **o adevărată catastrofă psihologică.** Ioana ar fi pierdut dreptul de a avea și de a-și manifesta propriile probleme. Preotul se pune în primul plan („sper”) moralizând și generalizând în același timp. Nu ar fi găsit o

⁴⁰ Chiar și din punct de vedere gramatical, cele trei răspunsuri denotă o atitudine și o "tehnică" corectă: încep toate cu termenul "dumneavoastră", demonstrând astfel că centrul de interes al păstorului îl constituie interlocutorul. Bineînțeles că nu poate fi completamente exclus din dialogul pastoral pronumele „eu”. Reguli artificiale de acest gen nu sunt deloc utile. Cercetările psihologice dovedesc însă că persoanele „pline de sine” și egocentrice folosesc cu extrem de mare frecvență fraze în care fac referință la ei înșiși. Într-o epocă în care critica literară utilizează semantica pentru a pune în evidență lumea interioară a marilor autori, nu este nepotrivit să invităm preoții să se perfecționeze utilizând cu competență, în folos pastoral, formele moderne de examinare a conștiinței.

expresie mai bună decât aceasta dacă și-ar fi propus să încheie discuția cu Ioana în trei minute și s-o trimită acasă.

2. *Fiico, credința este un dar al lui Dumnezeu pe care noi n-avem dreptul să-l punem la îndoială.*

Această formulă pare începutul unui semitratat de teologie sau o predică. Dar incidența acestor formule asupra viitorului religios al Ioanei pare cu adevărat neglijabil. Acest răspuns, din punct de vedere obiectiv adevărat, nu comportă nici cel mai mic indiciu de înțelegere a situației dramatice a Ioanei. Deci în deșert a folosit preotul termenul „fiico”, care are o clară trimitere la discutabila pretenție de paternitate pe care unii păstori și-o arogă.

3. *Vreți să spuneți că, chiar de pe timpul în care tatăl dumneavoastră era în viață, credința dumneavoastră nu era puternică? sau: Ce înțelegeți prin expresia: „Credința mea nu era puternică?”*

Aceste două expresii demonstrează o pseudo-acceptare de către preot a interlocutorului. Asupra Ioanei cade responsabilitatea unei situații pe care preotul – fără îndoială, bun teolog – a perceput-o într-o lumină radical intelectualistă. Cine de fapt va putea spune dacă credința Ioanei, din timpul vieții tatălui ei, era o credință reală? Și de ce să se pună acum această problemă psiho-teologică, mai înainte de a se fi creat cadrele necesare?

4. *Ați putea să-mi explicați în ce mod v-au venit aceste dubii?*

Aparent, acesta ar fi un răspuns pozitiv, cel puțin sub aspectul modului direct de a pune întrebarea. Ea exprimă înțelegere, interes față de problema Ioanei, deși perspectiva este psihologizantă și intelectuală, fiind mai compatibilă cu un examen psiho-terapeutic decât cu un colocviu pastoral. ***De altfel, este întotdeauna mai bine ca credinciosul să se explice de la sine, grație instaurării între preot și credincios a unei relații de comuniune interioară, decât să fie solicitat direct.***

5. *Și astfel, ați simțit nevoia să vorbiți despre toate acestea cu cineva!*

Părintele Ghelasie s-a demonstrat un bun păstor numai în măsura în care a reușit s-o pregătească pe Ioana să se îndrepte spre Acela care poate să fie Păstorul interior ultim și suprem.

Concluzii

Am întâlnit aici principalele obstacole în calea acceptării pozitive: ***1. atitudinea critică; 2. „moralizarea” sau îndemnurile morale abstracte; 3. generalizarea care tinde să diminueze specificitatea și unicitatea cazului; 4. interogatoriul intelectual (sau psihologic).***

Experiența demonstrează că acest tip de analiză ajută în mod eficace pe preoții care doresc realmente să-și îmbunătățească propria acțiune pastorală, cu condiția însă ***să nu se abandoneze unei vânători de prescripții, proceduri sau tehnici psihologice pre-confecționate.*** Chiar și o metodă psihologică atât de eficientă ca „răspunsul duhovnicesc reflexiv” rămâne privată de eficacitate când nu există din partea preotului capacitatea de a-l percepe pe celălalt așa cum acesta se percepe el pe el însuși (empatie) și de a avea o atitudine de receptivitate necondiționată în raport cu ceilalți. Această

tehnică, ca toate tehnicile folosite în relațiile inter-umane, este insuficientă și chiar dăunătoare dacă nu este fundamentată pe o atitudine de „ospitalitate” duhovnicească.

Atitudinea deschisă este pastorală prin excelență. Ea invită pe fiecare să iasă din solitudine, să se explice, să se vadă și să se accepte în fața altei ființe umane. Această atitudine devine tot mai prețioasă în educația de masă. Dacă puțin câte puțin, această acceptare pozitivă a celuilalt ar dispărea din epoca noastră tehnologizată și computerizată, ființa umană ar suferi o traumă catastrofală și s-ar rătăci definitiv.

II. Responsabilitatea directivă a preotului - funcția psiho-directivă -

Precum orice alt om, *preotul în dialogul pastoral pledează* - cu fapta și cu cuvântul - *pentru anumite valori*. Fără a avea pretenția că reușește întotdeauna în mod adecvat să depună mărturie cu propria viață, oricum, prin haina sa preoțească propune conștiințelor adevăruri religioase și imperative morale care solicită adeziunea credincioșilor: „Mergi, dar să nu mai păcătuiești!” a spus Mântuitorul, fără să mai adauge vreo condamnare.

De o deosebită importanță este deci *dimensiunea spiritual-educativă* (în plan moral și religios) *a dialogului pastoral*. De altfel, aceasta este misiunea pe care preotul o realizează, în mod spontan, cel mai des și pe care majoritatea credincioșilor o pretind de la el. Dificultatea esențială în exercitarea acestei funcții o constituie armonizarea ei cu celelalte două: acceptarea integrală și intermedierea.

Funcția directivă a dialogului pastoral nu trebuie nicidecum să prevaleze asupra celorlalte și va trebui să țină seama de următoarele principii:

1. Dialogul pastoral nu se realizează niciodată între doi poli asimetrici dintre care *unul este superiorul ce deține puterea de a comanda, sau de decizie asupra comportamentului altora*, în forța unei pretinse exigențe de obediență religioasă. Pe lângă aceasta, de cele mai multe ori dialogul pastoral (spre deosebire de spovedanie) nu ia în atenție păcate și nici probleme de conștiință a căror mod de soluționare să fie evident. Dialogul pastoral presupune o *căutare atentă și o selecție prudentă între multe și diferite moduri de acțiune*. În această căutare în doi, preotul trebuie să aplice *strategia clarificărilor*, examinând împreună cu credinciosul diferitele soluții posibile și acceptabile, oferindu-i curaj și contribuind substanțial la maturizarea lui duhovnicească, *fără a eroda autonomia deciziilor interlocutorului său*. Păstorul care dorește să fie un autentic păstor, în sensul spiritual și religios al termenului, va trebui să se abțină de la a împărți „sfaturi”.
2. Dialogul pastoral nu trebuie nicidecum să se bazeze pe *constrângere morală sau presiune psihologică*, nici măcar acolo unde valorile morale par a impune o anumită linie de conduită. *Păstorul propune, iar nu impune. El mizează pe farmecul irezistibil al Duhului Sfânt și nicidecum pe violențe mai mult sau mai puțin subtile*. În cazuri rare (de exemplu când o persoană aduce în discuție perspectiva

suicidului sau face aluzie la vreo decizie personală care ar avea repercusiuni sociale catastrofale) este clar că păstorul va investi toate eforturile în vederea convingerii interlocutorului său. Este vorba de niște „măsuri coercitive provizorii”. În nici un caz însă nu va putea apela la aceste măsuri în mod normal, în raport cu anumite persoane echilibrate ce recurg la ajutorul său. Subliniem deci încă o dată că ***rostul păstorului*** (grație responsabilității lui directive) este nu doar acela de a-l feri pe credincios de comportamente externe pe care normele morale nu le permit, ci a reuși să convingă pe credincios, grație argumentelor spirituale solide pe care el le va pune în discuție. ***A maturiza rațiunile de a crede și de a acționa în spirit creștin, a oferi o anumită „intelență” credinței, este tot atât de important cât a obține un comportament exterior moral.***

3. În al treilea rând, funcția psiho-directivă a dialogului pastoral nu trebuie nicidecum să dea naștere în credincios unei ***dependențe, unei pasivități în luarea deciziilor, care la urma urmelor ar „aliena” conștiința morală*** și ar compromite progresul religios al credinciosului. Pericolul îi pândeste în special pe preoții care sunt înclinați a avea o ***atitudine dominatoare, autoritară și paternalistă***; în jurul acestora va gravita mulțimea imensă a scrupuloșilor și a temperamentelor slabe care de-abia așteaptă o ocazie pentru a se elibera „de ei înșiși”, pentru a evita astfel „povara” responsabilității înaintea lui Dumnezeu („povară” ce trebuie să o simtă orice om devenit adult din punct de vedere psihologic). A treia exigență a funcției psiho-directive a dialogului pastoral este deci aceea ***de a dezvolta autonomia psihologică a credinciosului, dar în asemenea direcție încât el să se supună tot mai mult planului divin*** și să adopte ca punct de referință iubirea lui Dumnezeu. Scopurile care trebuiesc atinse prin această funcție sunt: ***1. Încurajarea credinciosului pentru ca să ia în mod liber deciziile necesare; 2. Să i se dea posibilitatea să se exprime într-un climat de armonie; 3. Instalarea unui raport de dependență spirituală nu față de păstor, ci față de valorile și principiile creștine.***⁴¹

Vom încerca acum să verificăm aplicarea pastorală a funcției psiho-directive analizând câteva extrase de dialog, alese la începutul, în timpul și la sfârșitul unui colocviu pastoral obișnuit.

Analiză psihologică: cerere de sfat

Au fost alese aceste extrase de dialog pentru că cererea făcută: 1) este realmente complexă; 2) scapă unui criteriu moral coercitiv care să se impună în mod clar; 3) tinde să suscite în păstor o opinie personală favorabilă unei soluții aparent mai bună în sine, dar care, în calitate de preot va trebui să evite a o impune; De altfel, nu vrem să spunem

⁴¹ cfr. André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 53.

că în mod necesar păstorul nu trebuie să-și exprime această opinie; el poate să și-o manifeste în mod util în măsura în care autoritatea pe care credinciosul o atribuie păstorului nu este excesivă. În acest dialog, eforturile păstorului de a respecta motivațiile credinciosului și de a le lăsa să se maturizeze de la sine vor apărea în toată legitimitatea lor la sfârșitul colocviului, când interlocutorul, probabil fără să-și dea seama în mod clar, **va multiplica insistențele pentru a obține de la preot o părere clar exprimată**, care să-l scutească de **povara unei hotărâri proprii**.

Domnul Traian, inginer de 36 de ani, este tată a trei copii. Merge să se consulte cu un preot bătrân, fost profesor de-al său de religie, părintele Vasile, într-o problemă arzătoare. După salutul inițial și formulele normale de curtoazie, înfruntă subiectul pentru care a venit.

- Nu știu dacă l-ați văzut vreodată pe fiul meu Octavian. Are 14 ani și în curând va începe liceul. Poate nu vă vine să credeți dar din acest motiv am avut numeroase probleme cu părintele paroh de la noi din parohie. Eu aș vrea ca el să studieze la Liceul de Limbi Clasice, liceu aflat la cinci minute de casa noastră. Dar preotul o ține morțiș că eu, un creștin ortodox practicant, trebuie să-mi dau fiul la Seminarul Teologic din Iași, adică la peste treizeci de minute de mers cu trenul, și aceasta fără ca el să aibă certitudinea vocației sale preoțești. Eu cred că această perspectivă nu îmi obligă deloc conștiința. Dumneavoastră, ce mă sfătuiți?⁴²

Vom analiza deci diferite moduri de a răspunde la această întrebare.

1. *Nu cred că preotul dumneavoastră a vrut să facă din aceasta o obligație de conștiință.*
2. *Nu sunt la curent cu problematica. Mai dați-mi câteva informații referitoare la Seminarul de la Iași. Cunoașteți profesorii? Sau pe părintele director?*
3. *Îmi dau seama. Este o problemă clasică când se vorbește de un viitor seminarist. Mulți alți elevi s-au găsit într-o situație asemănătoare. Pe baza experienței lor vom putea rezolva problema.*
4. *Ceea ce gândesc eu nu este cu adevărat important. Ceea ce contează este ceea ce gândiți dumneavoastră și soția dumneavoastră!*
5. *Dumneavoastră vă aflați deci în fața unei decizii importante pe care trebuie s-o luați, iar părerea dumneavoastră nu coincide cu cea a parohului. Și atunci v-ați hotărât să cereți sfatul bătrânului dumneavoastră profesor de religie!*

Să încercăm deci să identificăm inspirația ascunsă (și tehnica implicită) care pare să dinamizeze fiecare răspuns:

1. *Nu cred că preotul dumneavoastră a vrut să facă din aceasta o obligație de conștiință.*

Păstorul gândește clar și vorbește după cum gândește. El riscă să fie categoric fără să-și dea seama. De fapt ce știe el despre intențiile parohului? **Răspunsul său trădează dorința de a rezolva el însuși problema**. Credinciosului nu-i mai rămâne decât să-i expună detaliile problemei: răspunsurile vor veni! Ulterior, el va trebui să le pună în aplicare.

2. *Nu sunt la curent cu problematica. Mai dați-mi câteva informații referitoare la seminarul de la Iași. Cunoașteți profesorii? Sau pe părintele Director?*

⁴² Inspirată și prelucrată din André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 58.

Răspuns de sondaj. Păstorul este acum mai prudent. Recunoaște că situația este complexă și cere alte informații. Răspunsul implică totuși **ideea că cercetarea circumstanțelor referitoare la rezolvarea problemei intră în propria-i competență**. În orice caz, credinciosul înțelege chiar din acest prim răspuns **că păstorul ia în propriile mâini chestiunea**. Ajunge să se simtă ca un martor care este interogat. Dacă dialogul continuă în această direcție, este foarte probabil că **credinciosul curând se va auto-izola pasiv pe banca interogaților**.

3. *Îmi dau seama. Este o problemă clasică când se vorbește de un viitor seminarist. Mulți alți elevi s-au găsit într-o situație asemănătoare. Pe baza experienței lor vom putea rezolva problema.*

Generalizare ce s-ar dori a fi o încurajare. Păstorul se laudă cu experiența sa, simplifică problema, generalizând-o, orientează spre **o soluție care însă nu va ține cont de singularitatea cazului, de caracterul său personal** și poate de dimensiunea religioasă a problemei. În ciuda formulei la plural „vom putea rezolva problema”, este evident faptul că soluția la problemă pare să vină doar de la păstor!

4. *Ceea ce gândesc eu nu este cu adevărat important. Ceea ce contează este ceea ce gândiți dumneavoastră și soția dumneavoastră.*

Explicație teoretică influențată negativ de apelul direct la o temă pe care credinciosul nu a introdus-o („Soția dumneavoastră”). Locul de soluționare al cazului rămâne în păstor, ca și în precedentele două răspunsuri. De altfel, ideea acestuia din urmă este exactă. Dar ar fi mult mai oportun să fie pus credinciosul în situația de a se convinge singur, concret, că „ceea ce contează nu este ceea ce gândesc eu”.

5. *Vă aflați deci în fața unei decizii importante pe care trebuie s-o luați, iar părerea dumneavoastră nu coincide cu cea a parohului. Și atunci v-ați hotărât să cereți sfatul bătrânului profesor de religie!*

Tripticul **reflexie (1), sintetizare (2) și clarificare (3)** a situației este evident. E de subliniat faptul că nucleul răspunsului se fundamentează pe însăși motivul pentru care domnul Traian a venit să ceară sfat.

- Dar ceea ce face mai dificilă problema este faptul că nevasta mea se lasă intimidată de paroh. Iar în cazul în care ulterior nu va mai studia teologia, ci se va decide pentru o carieră laică, dacă cumva nu va reuși în această carieră, toată vina va cădea asupra mea.

1. *Normal, în doi trebuie să luați această decizie.*

Regăsim aici **aprecierile rigide, categorice și banale**. Din nou păstorul crede că gândește clar și deci vorbește după cum gândește. În realitate, el uită un aspect foarte important al problemei: relația cu parohul, deci un aspect al problemei explicit religios. Ignoră în schimb completamente **latura emotivă** a domnului Traian, temperamentul vulcanic al soției lui și frica lui de a fi acuzat de ea.

2. *În mod normal, ar trebui să fii mai în detaliu informat asupra poziției soției dumneavoastră. A acceptat complet punctul de vedere al parohului?*

Răspuns sondaj: cu alte cuvinte, „continuați să-mi furnizați tot mai multe detalii (și în mod special pe cele pe care eu, preotul, vi le cer) și soluția va veni, în mod sigur, ulterior”.

3. *Desigur, acesta este un tip de decizie în care femeia are deseori frică să se implice, pentru a-și rezerva pentru mai târziu dreptul la critică. Dar celui care ia oportunele precauții și acționează cum este mai bine, nu i se poate reproșa nimic ulterior.*

Generalizare. Păstorul se ascunde aici în spatele unor principii generale, abstracte și ireale. În plus de aceasta, se demonstrează agresiv în raport cu femeia; ***ocazie pierdută de a prelua o neliniște a soțului și de a-l apropia de soție.***

4. *Cauza perplexității dumneavoastră ar fi deci în mod special părerea soției...*

Explicare teoretică: păstorul trage acum niște concluzii pripite, crezând că a atins nucleul problematicei. Astfel răspunsul său constituie o interpretare a situației ce neglijează un conflict psihologic probabil mult mai complex.

5. *Desigur că, în decizia pe care trebuie s-o luați acum, vă temeți de viitoarele repercusiuni negative asupra relației cu soția dumneavoastră.*

Acceptare și clarificare a unui nou aspect al stării de indecizie a credinciosului: o indecizie referitoare la viitorul relației conjugale.

Observăm deci aici mai multe tipuri de răspuns: **1. Investigația categorică; 2. Generalizarea; 3. Explicarea teoretică (interpretarea); 4. Clarificarea.** Fiecare dintre aceste tipuri de răspuns produce în interlocutor o reacție diferită.

- *În realitate sunt conștient de faptul că decizia aceasta trebuie luată nu ca reacție la părerea soției mele excesiv de influențată de paroh, ci în funcție de viitorul religios al fiului meu. Tocmai aici am nevoie de ajutorul dumneavoastră. Deoarece în Liceul de Limbi Clasice se află un profesor de religie de renume național, de o formație duhovnicească excepțională, care l-ar putea influența pozitiv pe fiul meu. Nu credeți că făcând ucenicie la acest profesor deosebit i se va putea limpezi viitorul?*
- *În mod sigur nu! O educație religioasă autentică presupune un context special, nu doar niște ore de religie realizate cu competență. De exemplu, este absolut necesar ca și materiile religioase să fie predată într-o manieră religioasă. Credeți că predând, de exemplu, istoria sau literatura, poți fi „neutru” din punct de vedere religios și duhovnicesc? Trebuie să mă credeți: dacă vrei să ții cont de amploarea factorului religios în viața individului, este mai bine ca băiatul să meargă la Seminar.*
- *Poate că da, din punctul de vedere al contextului religios de viață. Dar mai este și problema navetei zilnice, a anturajului nepotrivit din tren, a cheltuielilor financiare adiacente, a timpului pierdut, a oboselii copilului...*

Eroarea pastorală a acestui răspuns se răzbună. ***Susținându-și cu îndârjire propriul punct de vedere, păstorul a ajuns să pună în evidență aspectele pozitive ale părerii contrare.*** Cu cât păstorul va pleda (invocând noi argumente) pentru Seminar, cu atât mai mult tatăl elevului va găsi argumente pentru Liceul de Limbi clasice. Iată deci care este ***rezultatul unei poziții rigide*** luate de păstor; ***relația pseudo-pastorală astfel instaurată se va construi pe schema afirmație-obiecție.*** La orice afirmație a preotului, interlocutorul va formula o obiecție. Și aceasta din cauza lipsei de tact pastoral și a deficitului de inteligență demonstrate prin atitudinea păstorului. Rolul lui era de a conduce spre soluția ideală, iar nu de ***a impune o pseudo-soluție pripită și neduhovnicească.*** Deznodământul acestei direcții de evoluție a dialogului este clar: fiecare se va fortifica pe propriile poziții.

1. *Cine este oare părintele director de la Seminarul din Iași? Aș putea să-i aranjez o întâlnire fiului dumneavoastră cu el...*

- *V-aș mulțumi foarte mult. El își va putea spune cu siguranță părerea asupra viitorului religios al fiului meu, dacă va reuși la seminar.*

Eroarea aparține de această dată tatălui elevului. Încercând permanent **detalii specifice externe motivațiilor esențiale ale deciziei care trebuie luată**, el a ajuns să se substituie preotului căruia i-a cerut sfatul. De această dată **încredințează decizia viitorului fiului său în mâinile unei a treia persoane**, străine de dialogul de până acum, care de fapt este mult mai puțin calificată în cunoașterea contextului complex al vieții elevului căruia i se hotărăște soarta. Rezultatul normal al dialogului care avansează în direcția **cercetărilor minuțioase ale circumstanțelor externe** este încredințarea graduală a deciziei finale unor elemente (circumstanțe sau persoane) ce nu fac parte din relația păstor-credincios. Credinciosul este re-orientat spre o altă situație fără ca să beneficieze în prealabil de o reală „iluminare”. Dimpotrivă, ajunge să fie invitat la abandon, ajunge să se arate dispus la luarea unei decizii sub impulsul unei instanțe externe. Această alienare face să se piardă însuși scopul întâlnirii și dimensiunea psiho-directivă a dialogului pastoral.

2. În general, există un consens general asupra faptului că viața duhovnicească este mai bine realizată și protejată în Seminar. Chiar recent citeam un studiu referitor la viața spirituală într-un seminar...

- *Dar cred că nu trebuie să uităm că la Liceul de limbi clasice profesorul de religie este un om cu adevărat excepțional. Acesta va reuși să imprime copilului un spirit special...*

Generalizarea pe care a realizat-o păstorul creează o anumită insatisfacție interioară în interlocutor care simte nevoia să sublinieze că **situația luată în obiectiv este cu adevărat unică**. Generalizarea înseamnă de cele mai multe ori pierderea ocaziei de a lua într-o analiză competentă și detaliată argumentele pro și contra unei anumite poziții. Ea atrage după sine **fragilizarea relației interpersonale**, care de obicei se fundamentează pe (și este consolidată de) ceea ce este unic și irepetabil în viața fiecărui individ.

3. *Dumneavoastră v-ați aștepta ca eu să iau vreo poziție împotriva Seminarului teologic sau împotriva parohului dumneavoastră?*

- *Categoric, nu! Desigur... nu. Cer scuze. Este adevărat. Nu m-am gândit că dumneavoastră înșivă ați fost pentru scurt timp profesor într-un seminar teologic.*

Preotul nostru și-a pierdut prestigiul de **atent analist al dinamicii psihologice a comportamentului uman**. Din nefericire **el a uitat să privească problema din punctul de vedere al interlocutorului său și să caute să aprofundeze și să înțeleagă motivațiile și rațiunile lui**. El are o poziție a lui rigidă, cu anticipație luată, iar interlocutorul său se simte jenat de lipsa de intuiție ce a demonstrat-o. Păstorul a trădat de două ori prin atitudinea sa exigențele unui dialog pastoral autentic: în primul rând, pentru că **a încetat să caute împreună cu interlocutorul său soluția ideală**; în al doilea rând, întrucât **a compromis o relație de încredere avută cu un om** care crezuse

că poate apela la el expunându-și o părere diferită de a parohului său. Astfel, **și-a trădat vocația de preot pastor călăuzitor.**

4. Dumneavoastră îmi cereți deci să judecăm împreună, privind situația din punctul de vedere al interesului religios al băiatului, avantajele și dezavantajele înscrierii lui la Seminar.

- *Da... Iată, adeseori se spune că ora de religie nu este esențială, nici suficientă pentru o educație creștină autentică a copilului. E necesar să luăm în calcul și contextul social-spiritual în care alți profesori își predau propriile materii etc. Mă întreb dacă acest aspect este nu este cu adevărat fundamental, mai important decât ceea ce se poate distruge într-un tânăr printr-un anturaj murdar, prin naveta cu trenul etc.*
- *Pentru dumneavoastră, preocuparea pentru o educație autentică din punct de vedere religios are mai multă importanță...*

Tocmai datorită faptului că a urmărit cu atenție linia gândirii interlocutorului său, pentru că ***l-a înțeles, susținut, iluminat***, el aude de la interlocutorul său ceea ce încercase răspunsul nr. 1 să pună în evidență în sens contrar. ***Această mișcare precisă, prin intermediul căreia interlocutorul însuși își enunță motivele, tot mai profund elaborate, ale unei decizii prudente*** (eliminând tendințele sterile prin care fiecare se rigidizează pe poziția sa) ***este fructul cel mai prețios al funcției psiho-directive a dialogului pastoral.*** În ultima intervenție a păstorului observăm și ***echilibrul în maniera lui de a trage concluziile și de a formula alternativele.*** Făcând astfel, este evitat pericolul de a fi acuzat că a făcut o alegere în numele altuia, alegere care nu avea dreptul să o facă.

Sfârșitul conversației

- *Îmi pare rău să abuzez încă o dată de timpul și de răbdarea domniei voastre. Dar cu dumneavoastră se poate discuta. Soția mea se va bucura enorm când îi voi repeta ceea ce mi-ați spus. Pe scurt, după părerea dumneavoastră, ce este cel mai bine pentru fiul nostru?*
- *De fapt, noi am discutat mai mult despre ceea ce ați putea face, dumneavoastră cu doamna, pentru a asigura fiului o educație realmente creștină și a-i garanta un viitor potrivit aspirațiilor și înclinațiilor sale.*
- *Dacă am înțeles bine, mă lăsați să acționez după cum cred eu de cuviință.*
- *Desigur, pentru că dumneavoastră vreți binele acestui copil.*
- *Da, și mă gândesc că educația lui religioasă nu va avea nimic de pierdut dacă nu va merge la Seminar, ci la acest liceu din apropierea casei noastre, unde profesorul de religie – de-a lungul a patru ani - îl va putea conștientiza de autenticele sale înclinații și de eventuala lui vocație preotească. Astfel, va putea urma ulterior teologia, fără să se mai îndoiască de vocația sa.*
- *Deci, ați ajuns și la concluzia că, în cazul nostru, conștiința nu vă impune să cedați insistențelor parohului? După toate cele care s-au spus aici, sunt sigur că veți lua decizia finală în deplină cunoștință de cauză;*
- *Discutând cu dumneavoastră, îmi dau seama că intră în joc mult mai multe elemente de câte gândeam la început. Este destul de dificil.*
- *În fond, există două mari posibilități: a-i oferi băiatului atmosfera seminarului teologic, dar cu riscul de a-l „corupe” din cauza anturajului pe care-l va avea făcând naveta, sau a-i garanta o bună formație duhovnicească și religioasă grație uceniciei făcute pe lângă acel profesor de religie deosebit de la Liceul de Limbi Clasice. Modul optimal de a lua cea mai*

bună decizie este acela de a reflecta profund asupra ambelor alternative, și a cere călăuzirea lui Dumnezeu spre ceea ce este realmente mai bine pentru copil.

- *Ne vom gândi pe mai departe. Vă vom aduce la cunoștință decizia noastră finală. Mulțumim foarte mult. M-ați ajutat enorm să clarific situația care mă preocupă atât de mult. Să lăsăm în seama lui Dumnezeu tot restul.*

Este de observat cum toate tentativele domnului Traian de a obține de la profesorul său luarea unei poziții clare **întâlnesc atitudinea prudentă, corectă și duhovnicească a acestuia de reflexie, clarificare, sintetizare, punctualizare și de evidențiere a alternativelor.**

Sinteză:

Analiza acestui dialog, care ia naștere în momentul în care cineva cere un sfat, scoate în evidență **inconveniențele răspunsurilor critice, curioase și generalizante.** Nu trebuie bineînțeles excluse sistematic din dialogul pastoral, cum s-ar putea face în anumite tipuri de relație psiho-terapeutică. Dar trebuie reflectat cu atenție ca nu cumva dialogul pastoral însuși să fie articulat (și implicit împiedicat) în baza unor automatisme obișnuite care cu timpul vor provoca în credinciosul dornic de călăuzire reacții de **opoziție defensivă, dependență pasivă, insatisfacție afectivă** și în cele din urmă, **ruptură a relației.**

Examinarea răspunsurilor de tip reflexiv și explicativ ne demonstrează aportul pozitiv al acestor răspunsuri: **siguranță, însușirea unor argumente serioase, mature, independență a deciziei finale de circumstanțele pur exterioare în raport cu terțe persoane.** Este de subliniat că “siguranța” de care se dispune este condiționată de posibilitatea de manifestare în mod autentic a opiniilor și a dispozițiilor interioare ale interlocutorului. Ea nu dă naștere în mod necesar “liniștii” interioare în raport cu decizia de luat; dimpotrivă, poate chiar crește neliniștea din cauza faptului că *nu se găsește un preot-sfătuitor care să sugereze în mod clar sau decis soluția “exactă”.* Dar oare, această “angoasă” de fond nu este condiția însăși a libertății noastre? Și nu este oare **mijlocul ideal și cel mai puternic pentru ca conștiința să se adreseze lui Dumnezeu** și să se regăsească în El prin intermediul rugăciunii? Iată de ce trebuie să i se rezerve un loc de prim plan în psihologia pastorală.

Călăuzirea celui care vine să ceară un sfat nu se reduce deci la o dirijare a comportamentului său. A-l sfătui, nu înseamnă în primul rând a-i furniza idei, principii, scheme sau soluții, ci înseamnă **a-i asigura o progresivă sensibilizare a personalității și a libertății sale în fața valorilor obiective** ale moralei și ale religiei.

Funcția psiho-directivă ar fi deci extrem de simplificată și grav mutilată în cazul în care ar fi orientată totalmente spre explicații intelectuale, spre directive bazate pe principii, chiar dacă acestea ar fi optime. Atenția noastră va trebui deci orientată spre **realitatea de dincolo de cuvintele pe care le pronunță credinciosul** și dincolo de conținutul material a ceea ce vine expus, asupra naturii motivațiilor sale – latente sau manifeste – și asupra posibilităților și limitelor unei libertăți care se vrea cât mai corespunzătoare exigențelor divine.

III. Funcția psihologică de intermediere

Așa precum acțiunea și dialogul pastoral nu au început dintr-o inițiativă pur umană, tot astfel ele *nu se epuizează într-un influx psihologic sau pedagogic pe care un om îl exercită asupra altuia. Idealul este ca acțiunea lui Dumnezeu să o substituie progresiv pe cea a omului*. Dacă acest lucru nu se realizează, *se cade fie în psihologism, fie în moralism pseudo-pedagogic*. Sfântul Apostol Pavel sublinia contrastul dintre acestea din urmă și inspirația realmente pastorală: „Puteți să aveți mii de învățători în Hristos, dar nu aveți mulți părinți” (1 Cor. 4,15). Spre Duhul lui Dumnezeu trebuie deci condusă inima și inteligența credinciosului.⁴³

Păstorul nu poate să se apropie de om ca un prieten afectuos decât *cu condiția să-l orienteze spre o altă Iubire, superioară*. El nu poate să constituie o călăuză iluminată dacă nu se retrage făcând să fie cunoscut izvorul unei alte Lumini, precum odinioară Ioan Botezătorul: „Voi înșivă îmi sunteți martori că am zis: *Nu sunt eu Hristosul, ci sunt trimis înaintea Lui. Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă și ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui. Deci această bucurie a mea s-a împlinit. Acela trebuie să crească, iar eu să mă micșorez*” (Ioan 3, 28-30).

Acesta este nucleul central ce permite celorlalte funcții să-și conserve orientarea spre scop. Dispoziția psihologică cerută este cea mai delicată: ea pretinde ca preotul să se pună într-un constant contact cu izvorul de la care își trage propria acțiune pastorală, ce urmărește formarea și evoluția spirituală a credinciosului. Pe planul dispozițiilor psihologice, se pare că funcția psihologică de intermediere pretinde:

1. **Infinită răbdare.** „Dumnezeu este plin de răbdare” (Ecleziast 18,11). Este necesar ca păstorul să știe să aștepte și să respecte libertatea celorlalți. „Dragostea e răbdătoare” (1 Corinteni 13,4). Trebuie, de asemenea, să i se dea de înțeles credinciosului că opera de mântuire este una de durată, ce va progresa de-a lungul anilor, fiind inițiată de chemarea lui Dumnezeu și continuată de efortul propriu în colaborare cu harul divin.
2. **Încredere în mijloacele naturale și supranaturale ce vor acționa în credincios.** Orice afirmație și orice influență venite din partea preotului, vor fi doar „tentative” destinate falimentului, dacă nu vor avea în fundal lucrarea Duhului Sfânt.
3. **Este important și a ști trimite credinciosul la exigențele propriei conștiințe, la propria decizie** ce trebuie să se maturizeze progresiv în intimitatea ființei umane. Mulți dintre cei care cer sfaturi se tem că preotul îi va întoarce spre ei înșiși, înspre libertatea lor încă incertă, spre inspirația divină pe care nu știu încă să o sesizeze cu certitudine.

Funcția psihologică de intermediere a păstorului ar fi împlinită în mod superficial și eronat dacă păstorul s-ar limita doar la a rezolva din punct de vedere

⁴³ cfr. André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 70.

material problema credinciosului (ajutor în bani, intervenție pe lângă un soț nedisciplinat, trimiterea unui nevrotic la un terapeut competent etc.). **În acest caz preotului i-ar scăpa** – sub aparența unui act de caritate realizat – **ocazia de excepție de a-l orienta pe credincios spre sensul profund și spiritual al încercării, al conflictului sau al bolii care a intervenit în existența sa.**

De asemenea, s-ar compromite acțiunea de intermediere dacă am intra în dialogul pastoral cu **intenția de a căuta în noi înșine (în propria inteligență, în propria experiență, în propriile inspirații naturale sau supranaturale)** soluția și sfaturile ce trebuiesc date la conflictele expuse de credincios. În schimb, întregul nostru efort trebuie să se concentreze asupra interlocutorului, deoarece numai și numai în el se pot identifica și progresiv explicita orientările potrivite situației. De fapt tocmai de la el le vom primi noi înșine, într-un sens mult mai clar decât își închipuie cei ce se află la primele experiențe de „mijlocire” pastorală. Duhul lui Dumnezeu acționează, prin intermediul harului în însăși relația dintre păstor și credincios.

Dacă relația pastorală s-ar limita la a înțelege și a accepta pozitiv pe celălalt, s-ar reduce la o simplă acțiune psihologică și pentru aceasta ar fi suficiente utilizarea câtorva metode de acțiune psiho-terapeutică. Dacă acțiunea pastorală s-ar mulțumi să indice calea ce trebuie urmată și ar da forța pentru a o urma, sugestiile moraliștilor și ale pedagogilor ar conduce-o la bun sfârșit. De fapt, în teologia pastorală cele trei funcții menționate se împletesc și nu pot fi separate. Fiecare preot este dator înaintea lui Dumnezeu să-și examineze propria viață pentru a observa *care dintre aceste trei funcții îi este mai familiară* și căreia el îi este mai tributar. Astfel, fiecare va putea să-și concentreze metodic eforturile în direcția echilibrării în propria activitate pastorală a acestor trei funcții psihologice.

5. Noțiuni elementare de psihologie pastorală sanitară - Pastorația bolnavilor terminali -

*„Chiar de-ar fi să umblu în valea umbrei morții,
nu mă tem de nici un rău, căci Tu ești cu mine”.*
(Psalmul 23,4)

*„Quelque heureux que soit l'état où se trouvent,
les hommes ne sont jamais sans quelque d'ésir.”*
„Oricât de fericită sau de nefericită ar fi situația în care se găsesc,
oamenii nu sunt niciodată fără vreo dorință”.

Dialogul pastoral cu bolnavii foarte grav, aflați într-o fază terminală a vieții sau muribunzi, ocupă un loc foarte important în cadrul obligațiilor ce revin unui preot păstor, implicat sau nu în lumea sanitară.

Este imposibil ca un om trăind pe acest pământ, să nu exercite o influență (pozitivă sau negativă) asupra altor persoane. Privind cu atenția în jur, toate domeniile existenței și în toate sectoarele de activitate (locul de muncă, cercuri culturale și sociale, cluburi recreative sau sportive, grupuri de tineri) *ne putem da seama cât de mult viața noastră depinde de modul în care **harisma conducerii este exercitată și acceptată.***

Ne vom opri acum asupra celei mai simple structuri în care „conducerea” (călăuzirea) are un rol: întâlnirea dintre două persoane. În acest raport este bine să fie conștienți ambii parteneri ai dialogului cât de mult se influențează unul pe altul. Poate nu este necesar să amintim de Hitler sau de Gandhi pentru a demonstra ***cât de distructivă sau de constructivă poate fi responsabilitatea călăuzitoare.***

Chiar și în cea mai simplă formă de conversație dintre două persoane călăuzirea poate să fie o chestiune de viață și de moarte. De fapt, în acest tip de întâlnire, se relevă câteva ***principii creștine de concretizare a călăuzirii creștine.***

I.

Plecăm de la conversația dintre un pacient al unui spital și un preot, vizitator de-al său.⁴⁴ *Pacientul, Valer, este un țăran de 48 de ani, fără multă școală, puțin obișnuit să se exprime în cuvinte. Provine dintr-o foarte săracă familie de munte și se simte complet dezorientat în spital, la oraș, unde a fost adus pentru o operație la picioare. Suferă de o funcționare insuficientă a arterelor. Vizitatorul, Ion Bob, este un preot tânăr, care*

⁴⁴ Preluat din Henri J.M.Nouwen, *Il guaritore ferito. Il mionistero nella societa' contemporanea*, ed. Queriniana, Brescia, 1996, p. 49.

face o perioadă de practică pastorală în mediile sanitare de la oraș, sub călăuzirea unui preot mai în vârstă și cu o vastă experiență, responsabil de acest spital.

Este vorba despre a doua vizită pastorală la acest pacient. Pacientul stă pe mijlocul coridorului, într-un scaun cu rotile. Mai sunt și alți pacienți în jur, care vorbesc între ei. Iată conversația:

Pr.: Domnule Valer, eu... v-am făcut o vizită, alaltăieri, dacă vă mai amintiți...

V. Da, îmi amintesc.

Pr.: Cum vă merge?

V. Cine știe? Săptămâna trecută părea că vor să mă opereze. M-au adormit, m-au dus sus, și apoi mi s-a oprit inima. Astfel s-au gândit că nu o să rezist șocului. M-au trimis iar aici jos, și se pare că mâine mă vor opera.

Pr.: Și atunci inima dumneavoastră a pornit din nou...

V. Da... S-au gândit că în acel moment era prea periculos să facă ceva. (pauză) Mă gândesc că acum sunt pregătit pentru operație. Cred că voi reuși...

Pr.: Deci acum vă simțiți în stare să o suportați.

V. Mda... Dar de moarte nu mă simt pregătit; dacă operația este necesară, o fac totuși, altfel îmi pierd picioarele.

Pr.: Deci de moarte nu vă simțiți pregătit, dar operația simțiți că trebuie s-o faceți, pentru a vă salva picioarele;

V. Da... (aprobând cu capul). Pentru că dacă vine sfârșitul, ceea ce se pierde este tot ceea ce este aici...

Pr.: Considerați deci cauza pierdută dacă nu reușiți să depășiți momentul operației;

V. Da... Cei de acolo zic că nu este un mare lucru... mă întind aici și mă țin până în momentul în care mă operează. Zic că îmi vor pune tuburi de plastic prin picioare și acelea îmi vor salva picioarele. Acest picior, priviți (își dă jos ciorapul)... Degetul acesta devine negru când stau în picioare.

Pr.: Merită să faceți operația, dacă veți putea apoi folosi picioarele.

V. Da... Nici prin cap nu-mi trece să mor sub operație. Mai bine o moarte naturală, decât atunci când te adorm ei...

Pr. Ion: Ah... v-au spus deci că este posibil ca sub operație să existe pericolul morții? Dar unicul mod pentru a vă vindeca este să faceți operația.

V. Da...

Pr. Ion: Ce vă așteaptă când veți ieși din spital?

V. Nimic și nimeni!

Pr. Ion: Doar muncă și iar muncă?

V. Da... Desigur, dacă îmi voi relua forțele. Dar voi fi pregătit pentru când va fi recolta tutunului.

Pr. Ion: Veți merge să munciți la recolta de tutun.

V. Da... Începe prin august.

Pr. Ion: Ce frumos.... Da, domnule Valer, sper ca mâine, după operație, totul să fie foarte bine...

V. Mulțumesc pentru vizită.

Pr. Ion: La revedere. Pe curând.

V. La revedere...

*Preotul Ion nu a mai vorbit niciodată cu Valer. În ziua ulterioară, Valer a murit în timpul operației. Poate ar fi mai corect a zice: „nu s-a mai trezit din anestezie”. Lui Ion i s-a cerut să fie călăuză duhovnicească într-un **moment extrem de critic și de delicat**: a conduce un anumit pacient (cu o istorie individuală unică) spre un alt „mâine” decât cel care se profila la orizont. Ce însemna de fapt acest „mâine”? Pentru Valer era **începutul reîntoarcerii la recolta tutunului.... sau intrarea în Împărăția Morților**.*

Pentru a înțelege mai în profunzime **semnificația și importanța călăuzirii psiho-pastorale**, vom analiza întâlnirea dintre tânărul preot Ion și Valer. Înainte de toate vom examina **condiția lui Valer** (1), apoi ne vom întreba asupra modului în care păstorul ar fi putut să-l conducă spre **un alt fel de „mâine”** (2) pe acesta. Apoi vom insista asupra celor mai importante **principii ale călăuzirii duhovnicești** (3) care s-au conturat în timpul întâlnirii.

1. Condiția lui Valer

Tânărul preot Ion, la întâlnirea cu bătrânul preot al Spitalului, s-a arătat nervos și supărat. I se părea că Valer nu a apreciat nicidecum vizita lui pastorală, și nu a ezitat să-l caracterizeze pe acesta ca fiind *o persoană imposibilă*, adică una care „nu promitea absolut nimic” din punctul de vedere al *asistenței pastorale sanitare*.

Reacția lui este poate puțin de înțeles. Ca preot tânăr absolvent de teologie, el spera într-un **dialog dens și semnificativ cu pacientul**, în cursul căruia ar fi putut să-i ofere speranță și consolare. În schimb, s-a simțit frustrat, incapabil de a realiza ceva. El spera să-l conducă pe pacient **pe cărările raționalității și ale argumentărilor sistematice**, în schimb interlocutorul său nu se preta la un astfel de demers. Situația concretă pretindea de la preotul păstor **o cultură a inimii**.

Doar când începu să reflecteze profund asupra condiției lui Valer conștientiză starea tragică în care se afla acesta. Înțelese atunci că Valer se găsea într-o *situație mecanică impersonală, îngrozit că va muri, dar și înfricoșat și obosit de ideea că s-ar putea să mai trăiască pe mai departe*. Era de datoria duhovnicească a tânărului preot să intuiască **condiția paralizantă** a lui Valer, să o înțeleagă și apoi să-și armonizeze la aceasta intervenția psiho-pastorală.

a. Mediul impersonal

Pentru un țăran de munte **situația de a se afla în mijlocul tehnocrației unui spital modern era extrem de traumatică**. Era ca și *sosit de pe o altă planetă*, în care lumea se îmbrăca, vorbea, reacționa într-un mod extrem de diferit de cel cu care el era obișnuit. Infirmierele în alb, atât de eficiente în a spăla, a hrăni și a îmbrăca pacienții; medicii înarmați cu diagrame, dispuși permanent să ia notițe; mașinile complexe, greu de identificat, înzestrate cu tuburi și sticlute și atât de multe mirosuri stranie; sunetele ciudate, mâncarea deosebită, toate i-au dat țăranului Valer senzația că este **un copil pierdut într-o pădure înfricoșătoare**. Nu era nimic aici din ceea ce lui îi era familiar și accesibil. Pe neprevăzute, acest **om robust capabil să-și mențină independența muncind dur** s-a descoperit **victimă pasivă a unor persoane și activități care îi erau complet străine**. Și-a pierdut stăpânirea de sine. Un grup anonim dintre „aceia” i-au

impus o serie de comandamente: „m-au făcut să dorm, m-au purtat sus, m-au adus iar jos” etc.

Limbajul demonstrează că Valer avea sentimentul că **forțe străine l-au privat de propria identitate**. Operația de la picioare a devenit prilejul unei **misterioase manipulări a lui de către o lume diferită**. Însăși prezența lui în acest proces nu era cerută: „Mi-au spus că îmi pun tuburi de plastic; mi-au zis că...”. Pentru Valer, „aceia” lucrau *ca și cum prezența lui ar fi fost doar un fapt accidental*. **Inițiativa personală nu era nici cerută și nici apreciată**. Nu așteptau întrebări și nu ofereau nici răspunsuri, cu alte cuvinte, nu se respecta și nici nu se stimula vreun interes din partea pacientului. El a înțeles că „o făceau ei”.

b. Frica de a muri

Analizând retroactiv lucrurile, în timp ce studia textul colocviului cu Valer, preotul Ion descoperi că **moartea era de fapt în centrul angoasei pacientului**. Într-o oarecare măsură, Valer și-a dat seama că situația sa era foarte dificilă, tratându-se de fapt de **o chestiune de viață și de moarte**. **De trei ori, în timpul conversației, Valer și-a manifestat frica de a muri, dar preotul continua să evite subiectul**, sau cel puțin să neglijeze dureroasa perspectivă. Astfel preotul și-a dovedit propria lipsă de maturitate duhovnicească: el se temea să abordeze cel mai profund și mai important subiect al vieții duhovnicești: moartea. Și aceasta într-un moment în care interlocutorul său avea nevoie stringentă să cunoască câte ceva despre această realitate, întrucât simțea că îl pândește.

Valer **se temea de o moarte impersonală, de o moarte la care el nu ar fi participat**, de care nu și-ar fi dat seama. El simțea că o astfel de moarte i-ar nega posibilitatea de a muri bărbătește. Mai știa că în mediul mecanic în care „aceia” l-au adus, **moartea ar fi fost doar un element al procesului de manipulare umană căruia el îi era obiectul**. În disperata lui interpretare a realității, au existat momente de protest. El, țăran de munte, care muncea dur pentru a-și câștiga pâinea, știa că are dreptul la o moarte naturală, întru totul „a sa”. Vroia să moară după cum a și trăit. **Știa că dacă ar fi murit sub anestezie, ar fi fost absent în momentul crucial al existenței umane**.

Dar dincolo de toate acestea, mai exista ceva. **Valer nu era pregătit să moară**. **De două ori a încercat să-i comunice aceasta preotului Ion în absoluta lui disperare, dar preotul nu a înțeles aceasta**. Când preotul a spus „*Considerați că sunteți pregătit*”, înțelegând prin aceasta operația, **Valer a dezvăluit ceea ce avea realmente în minte: „... să mor, nu sunt pregătit**. Pentru că dacă vine sfârșitul, se pierde tot ceea ce este aici...”. Se poate doar imagina ce se află în spatele acestor cuvinte disperate, relevante ale unei *agonii fără speranță*. Pentru preot constituia ceva prea dificil să vorbească despre aceasta, tocmai de aceea el a diluat și înmuiat mesajul lui Valer **evitând confruntarea cu agonia personală a pacientului**. Preotul Ion nu a fost deci la înălțimea exigențelor momentului, iar întâlnirea cu țăranul Valer relevă toată fragilitatea și superficialitatea sa duhovnicească.

O posibilă retrospectivă în trecutul pacientului

Nimeni nu poate înțelege toate implicațiile tipătului interior al lui Valer: „Pentru că dacă vine sfârșitul, se pierde tot ceea ce este aici”. La 48 de ani, fără familie și fără prieteni, fără a avea pe nimeni care să-i vorbească, în fața morții, el se afla *cu spatele îngreunat de un trecut dureros*. Un om solitar și disperat ca el nu avea probabil nicidecum ***șansa de a se ancora în propriul trecut pentru a dobândi conștiința dragostei lui Dumnezeu***. În plus de aceasta, *dacă moartea readuce adeseori memoria muribundului reactualizându-i chiar amintirile primei copilării*, este foarte posibil ca să-i fi revenit în memorie tocmai predicile auzite în „prima copilărie” și educația de la școală amenințătoare (condamnarea veșnică a omului plăcerilor „terestre”). O astfel de „reamintire” nu putea face altceva decât să-l constrângă să se identifice cu omul care „pierde”. Poate că Valer nu a mai fost în biserică de ani de zile, ***poate că nu a mai vorbit cu un preot de când era copil***. Este probabil că atunci când preotul a apărut alături de Valer, în mintea acestuia, să fi reapărut avertismentele, interdicțiile, avertizările din copilăria sa, făcând ca în mintea lui să dobândească o mai mare amploare transgresiunile vârstei adulte, percepându-le ca pe o greutate mai mare, care nu putea să conducă altundeva decât în infern.

Nu știm ce se întâmpla cu adevărat în mintea lui Valer. Oricum, ***nu există motive pentru a subaprecia tensiunea (încărcătura de angoasă) care este observabilă în cuvintele sale***: „De moarte nu sunt pregătit...”. Aceasta înseamnă că Valer ***nu era pregătit pentru un act încrezător de predare lui Dumnezeu***. Nu era pregătit *să-și abandoneze viața în credință și speranță. Suferințele lui prezente erau nimic raportat la ceea ce știa el că urmează după această viață*. Valer ***se temea de moarte într-o manieră existențială***. Dar oare, să trăiască, dorea?

c. Frica de a trăi

Puțini sunt pacienții care nu speră să se vindece atunci când acceptă o intervenție chirurgicală. Complexa industrie sanitară există pentru a vindeca, pentru a îngriji, pentru a readuce persoanele „la viața normală”. Oricine a vizitat un spital și a vorbit cu pacienții știe că „*mâine*” înseamnă *de fapt o zi mai aproape de casă, de prieteni, de locul de muncă, de existența cotidiană*. Spitalele sunt în general *locuri pe care lumea dorește să le abandoneze cât mai repede posibil*. În acest context, *un rol terapeutic de excepție îi revine speranței*.

Un om care nu vrea să abandoneze spitalul ***nu colaborează în vederea împlinirii scopului ultim al instituției***, punând astfel limite puterii celor care vor să-l ajute. Valer depunea oare eforturi în vederea vindecării? Știm că îi era frică de moarte, dar aceasta nu însemna că dorea realmente să trăiască. În parte, întoarcerea la viața normală înseamnă *de obicei întoarcere la cei care te așteaptă*. Dar cine îl aștepta pe Valer? Preotul i-a perceput solitudinea când l-a întrebat: „Ce vă așteaptă când veți ieși din spital?” Întrebarea atinse *o rană deschisă* și Valer răspunse: „Nimeni și nimic”.

Este foarte dificil dacă nu chiar imposibil ca un om tânăr și sănătos să poată să înțeleagă ***ce înseamnă să nu ai pe cineva pentru care existența ta să aibă vreo importanță sau pentru care să conteze dacă tu mori sau trăiești***. Izolarea este una

dintre cele mai mari suferințe umane, și pentru un tânăr ca preotul Ion experiența izolării era infinit de departe. Îl avea pe superiorul său cu care să vorbească, avea prieteni cu care să-și dezbată ideile, avea o familie și pe toți aceia care într-un mod sau altul se interesau de bunăstarea lui. Ce este viața în schimb pentru unul pe care nimeni nu-l așteaptă, care are la orizont doar o muncă dură în cultivarea tutunului, pentru care unicul motiv de vindecare ar fi redobândirea forțelor pentru anotimpul recoltei? Pentru acesta **viața nu exercita nici un apel viguros**. *De ce Valer ar trebui să revină la viața activă? Doar pentru a mai petrece câțiva ani luptând sub un soare arzător pentru a câștiga suficient pentru a se hrăni, sau pentru a se îmbrăca, până în momentul în care va fi calificat inapt pentru muncă și va putea muri de moarte naturală? Moartea poate constitui în acest caz infernul, dar viața nu este mai puțin infernală.*

În realitate, Valer nu mai dorea să trăiască. **Se temea de viața care-i dădea atât de puțină fericire și atât de multă durere**. Picioarele îi făceau rău și știa că fără picioare pentru el nu ar mai fi existat adevărată viață. Cu toate acestea, picioarele nu-i mai puteau aduce liniște, ci îi puteau promite doar muncă, și acesta era **un alt gând paralizant pentru el**.

De aceea preotul Ion l-a găsit pe Valer într-o situație foarte dificilă: într-un mediu impersonal, îngrozit de moarte, dar la fel de mult înfricoșat și de perspectiva de a mai trăi. Nu știm cât de gravă îi era boala, sau câte șanse avea de a trece cu bine operația. Dar Valer nu era pregătit. Nu înțelegea ce se petrece în jurul său, **nu dorea nici să trăiască, nici să moară**. A ajuns **prizonier într-un teritoriu capcană**. Orice opțiune i-ar fi fost fatală, condamându-l fie la iad, fie la chin pământesc.

Aceasta era situația lui. Ca mulți alții, el **suferea de o paralizie psihică** în care **aspirațiile sale cele mai profunde erau distruse, dorințele sale blocate și eforturile sale frustrate, voința sa înlănțuită. A devenit o victimă pasivă**, incapabilă de a da **un sens clar propriului său destin final**. Când mâinile medicilor ating un om într-o astfel de situație, ating de fapt un om care „nu mai vorbește nici o limbă” și care **a renunțat la orice formă de colaborare**. Acel om nu poate să lupte pentru a învinge bătălia existenței sau pentru a se preda în pace dacă speranțele de victorie se dovedesc a fi vane. Valer a devenit un corp anonim, care și-a pierdut însăși capacitatea de a trăi.

Valer nu constituie nicidecum un caz izolat. **Multe persoane sunt prizoniere ale propriei lor existențe**. Condiția lui Valer este aceea a tuturor celor care nu înțeleg lumea în care se găsesc și pentru care **moartea și viața au o încărcătură teribilă de teroare**. De asemenea, sunt foarte multe persoane de tipul preotului Ion: oameni inteligenți și idealști, dornici de a-i elibera pe alții pentru a-i conduce spre un viitor mai luminos. Dar cum să eliberezi de paralizie persoane similare lui Valer și să le conduci spre un „măine” în care să se poate începe o viață nouă?

2. Perspective pentru Valer

Preotul a mers în vizită la Valer. **Întrebarea fundamentală este aceasta: ce ar fi putut să facă sau ar fi trebuit să facă pentru Valer?** Condițiile lui Valer nu erau clare și ușor de intuit la prima vedere. Chiar după o analiză minuțioasă a dialogului dintre cei doi, avem poate o imagine parțială despre ceea ce se petrecea în sufletul pacientului. Poate este greșit să criticăm răspunsurile preotului pentru a vedea cât de mult a greșit el

în procesul apropierei lui de Valer. De fapt, am asistat la o **tentativă conștiincioasă a preotului de a-l asculta pe Valer** și de a aplica regulile dialogului psihologic non-directiv învățate în facultate. Este vorba de o tentativă academică, plină – în mod evident – de ezitări și blocaje, de confuzie, de preocupare și de detașare. Preotul Ion și Valer reprezintă **două lumi diferite prin istoria lor personală, prin modul de gândire și de simțire**; nu am fi realiști dacă am crede că s-ar putea înțelege aceste două lumi în urma unei simple conversații. Ar fi de asemenea ambițioasă pretenția că noi, grație distincțiilor noastre academice, am putea înțelege cine era realmente acel țăran de munte și în ce manieră înfrunta el frica de moarte. **Misterul unei persoane umane este prea mare și profund pentru ca să poată fi explicat exhaustiv de un alt individ.** Și totuși cum putea fi ajutat Valer?

Cu cât este mai profundă voința unui om de a penetra în condiția dureroasă proprie și a altora, cu atât mai mult va putea exercita funcția de călăuzire duhovnicească, conducându-l pe celălalt (și pe sine însuși), „în afara deșertului”, spre „pământul făgăduinței”. *Nu este cazul să punem în evidență modul incompetent în care preotul a încercat să-l ajute pe Valer, ci să identificăm în condiția lui Valer agonia umanității, strigătul disperat al omului pentru a obține un răspuns uman din partea fratelui. Poate că preotul nu ar fi putut face mai mult decât a făcut în timpul dialogului pastoral cu Valer, dar o examinare a acelei tragice condiții omenești ar putea releva că într-adevăr, răspunsul semenului la anumite probleme poate deveni o chestiune de viață și de moarte. Răspunsul la îndemâna tuturor ar fi o atitudine realmente umană, personală, într-un context impersonal.*

Un răspuns personal

Ce utilitate au oare, pentru un om fără cultură, aflat într-o suferință agonizantă, îndemnurile, sfaturile și argumentările unui intelectual teolog? Ar fi oare cineva capabil să schimbe ideile, sentimentele, perspectivele unui om cu puține ore înainte de moarte? E sigur că 48 de ani de viață este greu să-i recitești sumar utilizând grila interpretativă a unui student bine intenționat.

Putem să ne întrebăm: nu ar fi fost mai bine dacă preotul ar fi stat departe de Valer, l-ar fi lăsat singur, împiedicându-l astfel să facă în mintea lui asociații stranii, la apariția preotului? Ar fi fost atât de bine dacă în anonimatul provocat de mediul sanitar Valer ar fi întâlnit un om care ar fi fost cu adevărat dornic de „a-l întâlni”, pentru a-i deveni realmente frate. Golul trecutului și al viitorului nu se va putea niciodată umple prin cuvinte, ci doar cu prezențe umane. Pentru că doar atunci se va putea naște speranța care ar putea fi o excepție la „nimeni și nimic” al protestului; o speranță care ar putea produce murmurul: „Poate, după ce vor trece toate, cineva mă așteaptă”.

A aștepta în viață

Nimeni nu va putea călăuzi din punct de vedere spiritual o altă persoană - adică s-o determine să iasă din anonimatul și din indiferența mediului – fără a contura posibilitatea unei prietenii. Preotul Ion cum ar fi putut oare să-l conducă pe Valer spre o speranță reală într-un „măine” luminos? Putem observa că nici Ion, și nici unul din

toți ceilalți care îl înconjurau pe Valer, nu îi doreau acestuia răul. Prin operație se urmărea salvarea picioarelor sale. De aceea, una din datoriile pastorale ale preotului era aceea de a revitaliza dorința de vindecare existentă în pacient, de a întări energiile sale scăzute în lupta pentru viață.

Cum? O demonstrează falsa și periculoasa generalizare a lui Valer, răspuns la întrebarea cine îl așteaptă la întoarcerea din spital: „Nimeni și nimic”, care demonstrează o auto-compătimire paralizantă. Un atac frontal împotriva falsului concept de sine însuși demonstrat de Valer aici ar fi un răspuns practic al preotului de genul: „Privește-mă și încearcă acum să răspunzi din nou - ochii mei îți vor demonstra că ai greșit; eu sunt aici ca să te aștept, voi fi aici mâine și poimâine”...

Nimeni nu poate rămâne în viață dacă nu îl așteaptă cineva. Oricine se întoarce dintr-o călătorie lungă și dificilă, caută pe cineva care să-l aștepte în stație sau la poartă. Un om poate să-și păstreze rațiunea și să rămână în viață atât timp cât există cel puțin o persoană care să-l aștepte. ***Mintea umană poate da ordine trupului chiar și atunci când lipsește complet sănătatea fizică*** (o mamă muribundă poate să-și amâne momentul morții până ce-și va revedea fiul; un soldat poate evita completa eroziune psihică și fizică dacă știe că soția și copiii îl așteaptă). Dar ***când „nimeni și nimic” nu te așteaptă, nu este speranță să învingi bătălia cu viața***. Valer nu avea motive să iasă din anestezie, dacă întoarcerea la starea de conștiință însemna a ajunge într-o stație unde mii de persoane se îmbulzesc încoace și încolo, dar unde nimeni nu ar înălța mâna pentru a se apropia și a-ți surâde, a te recunoaște, spunându-ți un „bun re-venit” în lumea celor vii. ***A te întoarce la viață este de fapt un cadou pentru cei care te așteaptă***. Mii de persoane se sinucid pentru că nimeni nu le așteaptă. ***Nu ai nici un motiv să trăiești dacă nu există cineva pentru care să trăiești***.

Nu trebuie subevaluat nici faptul că o relație de prietenie capabilă să salveze o viață de om nu se realizează facil într-o oră. Totuși, când o persoană este în agonie, o privire, o strângere de mână, pot să înlocuiască prietenii de lungă durată. ***Dragostea nu doar durează o veșnicie, dar are nevoie de o clipă pentru a se naște***. Preotul ar fi avut șansa de a-i salva viața lui Valer, dacă i-ar fi conferit perspectiva unui „mâine” luminos.

Așteptând moartea

Vindecarea lui Valer nu era deloc un fapt cert. Însuși Valer știa aceasta. În dialogul lor, se vede totuși că ***Valer se temea de moarte mai mult decât de întoarcerea la viață***. Și atunci, prezența încrezătoare a preotului nu ar fi fost ridicolă în fața omului care probabil în ziua următoare nu va mai fi? ***Mulți pacienți au fost înșelați cu povestea vindecării*** sau a unei existențe mai bune, în timp ce ***puțini consolatori credeau în ceea ce spun***. Ce sens are să vorbim despre așteptarea zilei de mâine când aceste cuvinte ar putea fi ultimele zise unui bolnav? Este legitim din punct de vedere duhovnicesc ca un preot să dea speranțe deșarte de vindecare unui pacient aflat pe patul morții?

Aici atingem punctul cel mai sensibil al întâlnirii dintre preot și Valer. De ce un tânăr (chiar preot fiind) cu aspect atrăgător, sănătos, inteligent, ar trebui să se preocupe de un om în care activează deja forțele morții? Ce înseamnă pentru un muribund să se

găsească în fața unei persoane care abia a început să trăiască? Ne putem gândi și la o „tortură psihologică” prin care un tânăr amintește unui muribund că existența lui putea fi diferită, dar că acum este prea târziu pentru a mai schimba ceva.

În societatea noastră majoritatea persoanelor nu vor să fie atinse de ideea morții. ***Se vrea ca omul să moară fără să înțeleagă că moare și nici că moartea se apropie. În aceste condiții moartea îl va prinde în mod sigur pe om nepregătit.*** Preotul nu putea să-l orienteze pe Valer spre viitor fără a privi situația lui cu obiectivitate și cu sinceritate, altfel ***l-ar fi răătăcit în loc să-l călăuzească.*** I-ar fi furat dreptul uman la moarte.

Valer se temea de moarte pentru că ***se temea de o condamnare eternă*** care ar fi fost o prelungire a izolării lui pământești. Dacă ar fi putut accepta prezența preotului poate ar fi simțit că în ora morții nu este singur. „Te voi aștepta” înseamnă mult mai mult decât „dacă vei scăpa de operație voi fi aici pentru a rămâne cu tine”. Nu va mai fi un „dacă”. „Te voi aștepta” merge dincolo de moarte și este cea mai profundă expresie a faptului că ***speranța și credința vor trece, în timp ce iubirea rămâne pentru totdeauna.*** „Te voi aștepta” este o expresie de solidaritate care învinge lanțurile morții. În acel moment Valer nu ar mai fi un om în dubiu dacă va reuși sau nu să depășească operația; iar preotul nu ar mai fi un simplu teolog dornic de a oferi sfaturi conform regulilor dialogului pastoral; ar fi fost doi oameni care trezesc unul în altul cea mai profundă intuiție umană: că ***viața este eternă și nu poate să fie distrusă de un proces biologic.***

Omul protestează în general împotriva morții pentru că nu este mulțumit doar cu o amânare a execuției. Tocmai acest protest ar fi putut să mobilizeze în Valer atât capacitatea de a vindeca precum și pe aceea de a dărâma zidul fricii, făcând din moarte intrarea într-o viață unde era așteptat. De aceea, Ion ar fi putut să-l călăuzească pe Valer spre un „mâine” făcându-se prezent în viața lui și așteptându-l în viață și în moarte. Doar printr-o asemenea participare personală el ar fi putut să-l elibereze pe Valer de paralizie, făcându-l responsabil de propria istorie individuală. În acest sens ar fi putut realmente să-i salveze viața lui Valer, fără ca aceasta să implice în mod obligatoriu vindecarea. Dacă ***preotul ar fi acționat realmente „întru Duhul Sfânt”, chirurgul nu ar fi acționat asupra unei victime pasive***, ci asupra unui om capabil să ia decizii importante.

Condiția lui Valer este mai mult decât condiția unui anume individ într-un anume spital; în realitate, ***este o imagine a condiției umane în general.*** În plus, călăuzirea duhovnicească nu este doar o posibilitate realizabilă de un teolog bine instruit, ci o responsabilitate a oricărui creștin.

3. Principii pentru o călăuzire duhovnicească autentică

Nu se poate realiza o călăuzire duhovnicească fără ***a vorbi în mod explicit de Hristos***, de crucificarea Lui, de moartea și Învierea Lui, pentru că El „a fost cu noi dintru început”. Înțelegerea condiției lui Valer și căutarea unui răspuns creativ la problemele sale trebuiau fundamentate pe revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos. Această revelație demonstrează în paralizia lui Valer condiția umanității îndepărtate de

Dumnezeu. Ne mai relevă, de asemenea, și posibilitatea de a-l urma pe Hristos într-o așteptare încrezătoare a altuia dincolo de frontierele care separă viața de moarte.

De aceea, în întâlnirea dintre Valer și preot este posibil să descoperim principiile fundamentale ale călăuzirii creștine: mai întâi, interesul personal al omului pentru semenul său, care trebuie să meargă până la jertfa vieții; apoi, o credință puternică în valoarea și semnificația vieții, chiar și în momentele de „noapte obscură”; în al treilea rând, o speranță vie, ancorată în tărâmul de dincolo de moarte. Și toate aceste principii trebuie fundamentate pe **convingerea fermă că de când Dumnezeu s-a făcut om, omul a dobândit puterea de a-l călăuzi pe semenul său spre libertate și nemurire.**

Interesul constant față de persoana semenului constituie o exigență majoră a activității păstorului. Ceea ce îl rănește cel mai mult pe semenul nostru este detașarea noastră afectivă față de persoana sa: dezinteresul.

Tragedia cea mare (ce determină schimonosirea imaginii publice a păstorului) este că foarte mulți semenii se adresează în momentele de mare nevoie, solicitând să fie ascultați, sau având sete doar de o îmbrățișare, de o mână fermă, de un surâs gentil, sau chiar și de o bâlbâită mărturisire a incapacității de a face mai mult pentru ei, și pe nesimțite semenii se descoperă în fața unui păstor detașat, rece, superior, distant, arogant, indiferent. Paradoxul constă deci tocmai în faptul că cei care pretind că slujesc pe toți, pe fiecare în parte și pe „oricine”, adeseori se demonstrează a fi incapabili să se apropie de individul singur, trist și părăsit. Trebuie să subliniem principiul fundamental că nimeni nu poate să vorbească cu un altul fără să se implice, fără să participe cu întreaga sa ființă la situația lui dureroasă, fără să existe riscul de a se răni el însuși în acel raport. Adevăratul „martiraj” înseamnă de fapt mărturisirea, care începe cu disponibilitatea de a plânge cu „cei ce plâng”, de a râde „cu cei ce râd” și a pune la dispoziția tuturor propria experiență de durere sau de bucurie ca șansă pentru alții de clarificare și de înțelegere a propriei vieți. Cine poate să salveze din flăcări un copil fără să suporte el însuși riscul focului? Cine poate să înțeleagă durerea fără să participe el însuși la ea?

Marea iluzie căreia îi cad pradă mulți dintre preoții de azi este aceea că omul ar putea fi călăuzit afară din deșert de cineva care n-a fost vreodată în el. Mulți credincioși au încredere în acel păstor care cu cel puțin unul dintre ei, în momentele de maximă criză, a mers până la capăt, cercetându-i rana și oferindu-i alinare. Expresia: „se preocupă cu adevărat de noi” vrea să spună că adeseori ***păstorul care îi uită pe cei mulți pentru unul singur căzut***, constituie un adevărat exemplu de călăuză duhovnicească.⁴⁵

⁴⁵ „Am descoperit că tocmai sentimentul care mi se părea cel mai intim, cel mai personal și deci cel mai puțin comprensibil pentru ceilalți, s-a dovedit a fi sentimentul ce a găsit cea mai mare rezonanță în sufletele tuturor. Acest lucru m-a dus la concluzia că ceea ce este în fiecare din noi mai personal, mai intim, realmente unic, este probabil elementul care, împărtășit și exprimat altora, este cel mai grăitor pentru alții. Aceasta m-a ajutat să-i înțeleg pe poeții și pe artiștii care îndrăzneau să se exprime pe ei înșiși și erau atât de apreciați de toți” - afirmă Carl Rogers. A se vedea Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio*, ed. Scuola Brescia, 1981, p. 194.

Credința în valoarea și în semnificația vieții, chiar și în fața disperării și a morții, este cel de-al doilea principiu pentru călăuzirea creștină.

Un alt treilea principiu, ar fi speranța. Preotul autentic este un om al speranței, a cărui forță, în ultimă analiză, nu rezidă în el însuși, ci într-o promisiune care i-a fost făcută omului de Dumnezeu.

II.

Vom analiza în continuare colocviul pastoral dintre un preot și o bolnavă canceroasă.

1. Persoana întâlnită

Este vorba despre o femeie de 37 de ani, pe nume Maria, bolnavă de cancer și internată la salonul de chimioterapie. Durata dialogului pastoral este de aproximativ 20 de minute.

2. Planul pastoral

Păstorul este conștient de faptul că bolnavele internate aici sunt lovite de un rău care nu iartă și, din cauza terapiei înseși, au o stare extrem de alterată, atât din punct de vedere fizic cât și moral. Mai înainte de a le întâlni fizic, preotul trebuie să fie dispus să le întâlnească din punct de vedere psihologic. „Mai înainte de a intra în salon, fac o scurtă rugăciune cerând lui Dumnezeu o mare capacitate de a le asculta și multă căldură sufletească pentru ca, prin intermediul meu, ele să simtă prezența iubitoare a Lui” – declară un păstor cu vechime în pastorația bolnavilor.

Observație:

Este necesară formularea unuia sau a mai multor obiective generale, sau mai mult sau mai puțin precise la intrarea într-un astfel de salon. De exemplu, acestea ar putea fi pentru început: oferirea propriilor servicii religioase, manifestarea disponibilității de a le ajuta etc.

3. Colocviul pastoral: (b. = bolnava)

Pr. Bună seara, doamnă! Cum vă merge?

b. (cu o privire tristă): Rău, foarte rău... (pauză scurtă). Dumnezeu există cu adevărat?

Pr. Este dificil să simți prezența lui Dumnezeu aici unde este atâta suferință... (intervenție fericită, prin intermediul căreia se evită căderea într-o polemică aridă, iar în schimb păstorul dovedește că a surprins starea interioară critică a pacientei care a generat întrebarea).

b. (ridică privirea și îl fixează pe preot ca și cum ar dori să se asigure că este cu adevărat un preot): Da, pentru că dacă ar exista, nu ar permite o viață ca aceasta. Mai bine să mori decât să trăiești astfel.

Pr. Decât să continuați a trăi așa preferați să muriți... (această afirmație ajută pacienta să-și clarifice și să-și „personalizeze” mai mult afirmația).

b. Da, dar mi-e frică de moarte! (*liniște*). Să existe oare cu adevărat Dumnezeu?

Pr. Dumneavoastră ce gândiți? (Preotul răspunde prin această interogație doar la jumătate din frământările pacientei. Se axează pe a doua întrebare, uitând-o pe prima, care poate este mai importantă. Ar fi trebuit poate să se oprească asupra fricii de moarte a acesteia. Frica ei de moarte este legată într-o mare măsură de faptul că pentru moment ea nu poate dobândi certitudinea dacă Dumnezeu există sau nu).

b. Pentru mine Dumnezeu nu există. Dacă ar fi existat, și-ar fi amintit și de mine și nu aș fi trăit o viață precum am dus. Aceasta nu este viață!

Pr. 5. Cred că ați avut o viață plină de suferință, realmente dură...

b. Dură? Inumană! Cu adevărat insuportabilă! Eu nu am trăit niciodată cu adevărat. Am fost aproape tot timpul bolnavă. (*Femeia are deci mari dificultăți în a-și accepta propria viață.*) De mică copilă am fost supra-solicitată fizic. Am făcut naveta: nu la serviciu, ci la spital. Am trecut prin atâtea. Acum cred că am ajuns la sfârșit.

Pr. 6 Și gândul la moarte vă preocupă... (gândul la moarte este legat de prezența preotului, de boala ei, lucru justificabil);

b. Da, foarte mult. Eu nu am trăit niciodată cu adevărat; nu am făcut niciodată ceva ce merita în mod real osteneala, și acum mi-am pierdut toate speranțele, mi-e tot mai rău, nu mai reușesc să mă târăsc pe mai departe. Piciorul mă doare tot mai rău, nu mai pot să umblu, nu mai rezist nici șezută în pat, dorm doar cu medicamente. În fiecare zi fac chimioterapie și îmi este tot mai rău. Priviți bine ce poziție chiricită am ca să-mi stăpânesc durerea. Și în fiecare zi, tot timpul singură, gândindu-mă la aceleași lucruri...

Pr. 7 Și ai dori să spui (imprevizibil, preotul trece de la persoana a doua plural, la singular) toată suferința ta, toată tristețea ta cuiva...

b. Dar lucrurile acestea eu nu le pot spune nimănui...

Pr. 8 Acum mi le spui mie... (ultimele două intervenții par a avea scopul de a sublinia prezența păstorului și participarea lui la solitudinea femeii, iar pe de altă parte, a face conștientă bolnava de ceea ce ea face în momentul prezent. Intervenții corecte, chiar dacă par puțin seci, fapt demonstrat apoi de expresia pacientei: „Da, ...dar...”).

b. Da, dar eu am întotdeauna un nod în gât. Părinții m-au uitat, și toți s-au plictisit de mine... am rămas singură. În ultimii ani, iată în sfârșit pe cineva, un preot care mă ascultă puțin.... dacă l-aș fi găsit când eram mai tânără, când aveam și mai mare nevoie... poate aș fi fost azi diferită...

Pr. 9 Faptul că poți să vorbești despre tine, despre suferința ta, te face să te simți mai bine...

b. Da! (*schițând un surâs palid*). Dar simt că mă îndrept cu pași repezi spre moarte. (*Apoi îl fixează pe preot cu privirea*); Mie îmi este frică de moarte. Dumneavoastră nu?

Pr. 10 Moartea este un pas serios în viața cuiva. Cred că la ea ne gândim uneori toți. (Extrem de grăitor despre personalitatea sa este faptul că preotul răspunde la o întrebare existențială cu o generalizare... Personalizarea ce a caracterizat intervențiile sale precedente, s-a pierdut pe parcurs, se teme de provocarea directă ce i se face).

b. (fixându-l pe păstor): Vedeți că și Dumneavoastră gândiți ca și mine?

Pr. 11 Tocmai pentru faptul că moartea este un lucru extrem de serios și de important, cred că pentru a o înfrunța cu seninătate este nevoie de pregătire.

b. Și eu mă rog uneori, dar deseori nu pot și mă enervez. De ce totul să mi se întâmple tocmai mie? Dacă Dumnezeu există, de ce mă face să sufăr atât? De ce permite o viață precum a mea? Este oribil, insuportabil, această viață nu este viață, este un infern. Spuneți-mi, de ce toate acestea?

Pr. 12 Vedeți, Doamnă, este dificil să spunem de ce atâta suferință; eu știu că a trăi înseamnă și a suferi, a fi azi mulțumit și mâine trist, a-ți fi bine azi, iar mâine să-ți fie rău, să fii bolnav... (aici preotul cade în abstract. Aceste ultime intervenții evidențiază reacții mai puțin controlate determinate în păstor de realitatea morții. Pacienta i-a impus o confruntare cu propria moarte, și acest fapt a avut un impact emotiv puternic, făcându-l mai puțin atent la trăirile interioare ale pacientei. De exemplu, el neglijează complet agresivitatea împotriva lui Dumnezeu evidențiată la nr. 11 și 12).

b. Dar eu niciodată nu m-am simțit bine, viața mea a fost doar suferință: un infern!

Pr. 13 Cred că pentru a duce o viață ca a dumneavoastră, este necesară foarte multă credință.

b. Iar eu am puțină, dacă nu am pierdut-o cu totul (scurtă perioadă de liniște; devine tristă). Cu puțin timp în urmă m-am rugat lui Dumnezeu să fiu eliberată din acest infern și să mi se dea acea fericire – fie aici, fie dincolo – pe care niciodată până acum nu am experimentat-o. Aici, mi se pare că nu mai este posibil acest lucru. Mi-o va da, sper, în cealaltă viață (începe a plânge).

Pr. 14 Doriți să fiți fericită în cealaltă viață din moment ce aici nu ați putut să fiți! (Preotul preia controlul situației).

b. Sper, cu adevărat.

Pr. 15 Cred că a vorbi puțin despre moarte ar putea face bine sufletului și ar fi un ajutor pentru a o înfrunța cu seninătate.

b. (cu ochii roșii de plâns și schițând un surâs): Da, vreau să mă pregătesc să mor... (cererea pacientei merge mult dincolo de simplul discurs despre moarte; ea dorește chiar să se pregătească de acest eveniment. Este un detaliu ce nu trebuie neglijat, pentru că el probabil indică rezistența păstorului la un angajament pe calea acompanierii acestei persoane pe linia de ea indicată...).

Pr. 16 Atunci, curând mă voi întoarce și vom vorbi puțin despre moarte, da?
b. Mulțumesc (și surâde).

Pe ansamblu, este vorba despre o întâlnire pastorală reușită, în care păstorul se demonstrează capabil să fie în sintonie sufletească cu pacienta ajutând-o să-și exteriorizeze emoțiile și sentimentele care o terorizau. În a doua parte a colocviului, păstorul are mari dificultăți care merită să fie analizate atent, pentru că depășirea lor ar fi necesitat o pregătire specială.

4. Analiză

a) Aspecte teologice

Tipul de relație pe care Maria îl are cu Dumnezeu se deduce în mod clar din câteva expresii folosite (...). În mod evident, nu este vorba despre o relație de „prietenie”. Este vorba de o imagine a lui Dumnezeu care generează frică, un Dumnezeu care pedepsește, care trimite boala sau sănătatea, fericirea sau nefericirea. Dumnezeu iubirii, al iertării, al milei, n-a fost experimentat de pacientă în viața ei, simțindu-se permanent lovită de Dumnezeu cu necaz și nefericire. Se simte vinovată înaintea lui Dumnezeu pentru că L-a blestemat, pentru că s-a revoltat, neacceptându-și soarta. **Bolnava noastră nu a reușit să descopere că suferința are o valoare mântuitoare.**

Maniera Mariei de a-și trăi credința și relația ei cu Dumnezeu are repercusiuni asupra tipului de relație pe care păstorul o realizează cu ea. Păstorul este condiționat mult de situația concretă. Din nefericire, mulți păstori se poartă cu afectivitate față de un bolnav numai în măsura în care aceștia i-au garantat anterior „credința” lor. Ori disponibilitatea spre comuniune a păstorului face parte din condiția lui de preot, și nu trebuie să fie condiționată nicidecum de starea morală a interlocutorului său.

Analiză psihologică

Maria se simte „rău, foarte rău”. Este agresivă și se revoltă împotriva ei înșiși, a lui Dumnezeu și a altora. Ar vrea să trăiască, dar își dă seama că pentru ea totul este sfârșit; ar vrea să trăiască, însă viața ei nu este o viață autentică, ci un iad. Nu vrea să accepte în nici un fel faptul că este bolnavă, și nu își asumă în nici un fel situația. Negând momentul prezent, se refugiază într-un „dincolo”, dar imaginea morții o înspăimântă.

De aici angoasa ei, agresivitatea, dependența, frica, sentimentele de culpă, negativismul. Nu se acceptă pe ea însăși, și, corelativ, nu se simte acceptată nici de Dumnezeu nici de alții. Cu prezența sa atentă dar nu lipsită de căldură, preotul trebuie să o facă să înțeleagă că ceea ce trăiește este foarte important. Dacă el o ascultă, o acceptă și o înțelege, ea însăși trebuie în consecință să se respecte, să se accepte și să se iubească, și astfel se va simți acceptată și iubită de Însuși Dumnezeu.

Analiză sociologică

Bolnavii sfârșesc prin a constitui o greutate și o oboseală pentru toți, și cu atât mai mult Maria, bolnavă dintotdeauna. Toți au uitat de ea: se simte singură, doar cu ea

însăși, cu suferința ei, cu frica ei; departe de prieteni și de rude, în afara lumii și a contextului social.

Maria suferă de fapt și din cauza morții sociale, moartea unei lumi care nu-i mai aparține și care-și urmează propria cursă, construindu-se „fără” ea, și „în ciuda” ei (care este o greutate pentru ea însăși și pentru alții). Frica de moarte a devenit gigantică din cauza acestei solitudini, ea percepându-se ignorată de Dumnezeu și de oameni.

Scurt comentariu psiho-pastoral

Observăm că problemele puse de Maria sunt foarte importante: existența lui Dumnezeu, viața, moartea, iadul. Păstorul a trăit în timpul dialogului pastoral momente dificile (unele de surpriză), dar la exterior a reușit să-și disimuleze incertitudinea și surpriza cu seninătate. Cu întreaga sa persoană a reușit să manifeste față de Maria ***respect și căldură interioară***. Pauzele, în schimb, perioadele de liniște prelungite au fost mai numeroase decât era indicat, chiar dacă nu erau pauze goale sau suportate, ci trăite intens atât de Maria cât și de păstor. Întrebările puse de Maria erau foarte exigente și nu puteau fi aprofundate într-o singură întâlnire. Păstorul a rămas uneori la suprafața problemelor, fără a le aprofunda.

Păstorul ar fi putut să o ajute să reflecteze mai mult asupra sensului vieții și asupra valorii suferinței. Rolul exercitat de păstor în această întâlnire este acela al unei persoane pline de respect și discrete, care ***a știut să intre în lumea Mariei și să se sintonizeze cu sentimentele ei, chiar dacă nu totdeauna a găsit cuvintele și formularea cea mai fericită***. Maria nu a dizolvat întreg „nodul” ce-l avea în gât, dar poate a găsit pe cineva care puțin câte puțin îi oferă această posibilitate. Pentru Maria se pare că preotul a fost un prieten capabil de a o asculta, capabil de a o înțelege și a o însoți cu iubire, reflectând astfel imaginea lui Dumnezeu care este înainte de toate un „tată”, un părinte.

Păstorului poate i-a scăpat rolul negativ jucat de frică și de ansie în partea a doua a colocviului. Este vorba totuși de un lucru esențial: ***doar acționând asupra lui însuși, asupra propriei frici în raport cu moartea, păstorul va putea să ajungă acea libertate care îl va abilita, prin harul divin, să acompanieze pacientul în această fază a vieții, în care cărarea conduce spre „valea morții”***.

5. Oportunități pastorale

Pentru păstor s-ar impune unele măsuri:

- *Să reflecteze asupra sensului vieții, valorizând momentul prezent;*
- *Să înfrunte cu curaj realitatea crudă a morții încercând să evidențieze faptul că și suferința are o mare valoare, întrucât purifică și mântuiește;*
- *Să mediteze asupra strategiei oportune pentru clarificarea și purificarea imaginii lui Dumnezeu în sufletul pacientei;*

6. Concluzie:

Dialogul pastoral eficace cu bolnavii în fază terminală și cu muribunzii este în mod cert ***fructul unei atitudini interioare speciale, fecundate de harul supranatural***.

El este totuși și o artă și ca atare, se învață și se cultivă prin intermediul unei necesare discipline pastorale orientate spre eliberarea păstorului de toate obstacolele care ar putea să-l împiedice să fie el însuși în acompanierea bolnavului, sau care ar putea să-l împiedice să-i comunice bolnavului iubirea mântuitoare a Domnului Hristos.

III

Vom analiza acum un alt dialog pastoral⁴⁶:

Domnul Victor, de 82 de ani, a fost învățător. În aparență, era o persoană încă în bună formă, atât sub profil fizic cât și mintal. Anul trecut, a participat chiar la un pelerinaj duhovnicesc pe la mănăstirile din Nordul Moldovei. Preotul l-a întâlnit prin intermediul Directoarei de la Casa de Bătrâni unde acum locuia. El a fost cel care i-a spus directoarei că ar vrea să meargă un preot la el în vizită, și că ar vorbi cu plăcere și interes cu un preot, preferând însă unul mai tânăr.

Discuția a fost inițiată abordându-se problema condițiilor de viață din Căminul de bătrâni (hrana zilnică, relațiile dintre bătrâni); apoi preotul a subliniat dificultatea, greutățile și suferințele care sunt inerente oamenilor care nu mai au rudenii apropiate și își duc zilele într-un cămin de bătrâni.

Apoi bătrânul a spus:

- Știți, la vârsta mea începe omul să se gândească tot mai mult la moarte, și de asemenea, meditează mult mai mult la religie. Nu mi-ar place să mor pe neprevăzute...
- Vreți să spuneți că dorința dumneavoastră ar fi ca moartea să vă găsească pregătit și deplin conștient de ceea ce se întâmplă?
- Fratele meu a murit cu puțin timp în urmă, fără să fi avut timpul să se pregătească.
- Îmi pare foarte rău...
- Soția mea în schimb, a murit doar după foarte multe suferințe. Cele trei luni de agonie ale ei au fost o perioadă cu adevărat extrem de traumatică. O vizitam la spital în fiecare zi. La începutul bolii, făceam proiecte de viitor și vorbeam despre multele călătorii pe care le vom face de îndată ce va fi vindecată. Doctorul mi-a spus însă curând că ea nu se va mai vindeca niciodată: astfel, ori de câte ori ieșeam din camera ei, nu făceam altceva decât să plâng, în timp ce în salonul ei, continuam să-i fac curaj. Sigur că, spre final, a înțeles că trebuia să moară...

Întrerupem aici firul dialogului. Preotul nu-și mai amintește ce a spus cu exactitate atunci, dar oricum nu ceva adecvat momentului. Se pare că l-a întrebat dacă nu era mai bine să-i fi spus de îndată adevărul.

⁴⁶ Preluat din Isidor BAUMGARTNER, *Psicologia Pastorală*, Borla, Roma, 1993, p. 97.

Spre sfârșitul dialogului au povestit despre ceilalți internați în Cămin și despre faptul că toată ziua nu aveau nimic de făcut. Preotul s-a declarat nesatisfăcut de colocviu și a declarat că reușește cu dificultate să-l catalogheze drept un dialog pastoral.

A te apropia afectiv de un alt semen nu este un lucru ușor. Cu atât mai dificil este în cazul nostru, când domnul V. mărturisește că se gândește adeseori la moarte și deci și la „religie”. Termenul de „moarte” este reluat de preot într-o întrebare: „Vreți să spuneți că dorința dumneavoastră ar fi aceea de a ...?”. De ce nu îl „electrizează” și termenul de „religie”? Dar ce altceva ar vrea acel bătrân să vorbească cu plăcere cu un preot dacă nu despre „religie”, despre credință și despre **stadiul credinței care ar trebuie să-l ajungă un om în apropierea morții?** Preotul – din păcate – muțeste aproape complet când domnul îi povestește despre moartea soției și despre cum el, acum, după 11 ani, nu reușește să-și regăsească pacea.

Faptul că preotul nu reușește să se demonstreze familiarizat și să fructifice – în cursul dialogului cu bătrânul dascăl – ceea ce constituie **rațiunea de a trăi și vocația lui principală de preot – religia, întrebările ultime, credința**, - este un fapt ce dă de gândit. Sunt aici în lucrare niște forțe ascunse foarte puternice, care reușesc să anuleze complet bunele sale intenții de a-l ajuta pe bătrân și a-l însoți pe cărarea cunoașterii lui Dumnezeu.

Iată câteva din exigențele esențiale ale activității pastorale:

- a-l ajuta pe semen, aducând în singurătatea vieții sale prezența lui Dumnezeu;
- a face în așa fel ca oamenii să simtă că Biserica le este aproape și că joacă un rol special în viața lor;
- a-i încredința pe oameni că întotdeauna moartea este condiție „sine qua non” pentru înviere;
- a însoți oamenii și, citindu-le Scriptura, a le explica lor viața din punctul de vedere divin;
- a trăi împreună cu oamenii, a-i ajuta să descopere și să-și identifice propria lor „istorie” a mântuirii.

Asistența pastorală sanitară depinde extrem de mult de **modul în care se cercetează până în adâncuri laturile inconștiente ale propriei personalități**, ale propriei „orbiri” sau „întristări”.

Păstorul poate descoperi în el însuși unele scuze care ascund în spate probleme în propria formare duhovnicească precum:

- „Sunt încă prea tânăr, astfel că moartea rămâne în afara razei mele de observație”;
- „În ciuda studierii teologiei, sunt și eu – normal – exponent al celor care se tem de moarte și alungă gândul ei”;
- „Simt că, în cazul Domnului V, nu ajunge să spun ceea ce am învățat în teologie pe această temă, ci trebuie să-mi exprim propria convingere personală (unde teologia este, inevitabil, inclusă);
- „Mi-e frică să-mi arăt propria „religie”. **Niciodată nu am învățat până acum să-mi exprim credința mea personală.** Mi-e frică să nu fiu rănit de vreo

critică, de vreun refuz sau chiar de a mă face ridicol *dacă zic ceea ce, dincolo de rolul meu de teolog, cred*”.

- „În fața morții mă simt neputincios, chiar preot fiind, și cred că nu trebuie să las să se vadă aceasta. *Neacordând atenție unor cuvinte cheie din discursul interlocutorului meu, vreau de fapt să salvez imaginea pe care o au alții despre mine*, și cu care îmi place să pozez altora: imaginea unui om puternic, capabil, stăpân pe situație. Altfel nu mai sunt demn de a fi iubit”.

Când Domnul V. vorbește despre reflexiile sale tot mai frecvente despre moarte, despre religie și despre cum fratele său a murit complet nepregătit, el așteaptă de fapt un răspuns empatic, care să nu negligeze cuvintele „moarte” și „religie”. Evitarea acestor termeni „cheie” este de fapt un clar răspuns într-o altă direcție: „Nu am reușit încă, nici în mine însumi, nici înaintea lui Dumnezeu, să accept și să mă împac cu ideea morții”.

De ce oare domnul V. dorește atât de mult să-i vorbească preotului, povestindu-i experiența - pentru el răvășitoare - a morții soției, întâmplată 11 ani în urmă? Ce este aici nevindecăt, în ciuda faptului că au trecut atâția ani? Aici este de fapt obstacolul care îl împiedică pe preot să se lase condus în lumea interioară a domnului V. și să accepte invitația de a vizita „casa” vieții sale. Domnul V. știa că soția lui trebuia să moară. „Știu, dar nu reușesc să i-o spun”. *El nu este capabil să fie sincer cu ea până în ultima clipă, și tocmai în momentul în care ea avea mai mare nevoie de el, el o abandonează*. Totodată acea pledoarie pentru curaj s-a dovedit a fi inutilă. El nu mai era „împreună” cu ea. *Nu ea, murind, l-a lăsat pe el, ci el pe ea, încă de pe când ea era încă în viață*.

Ce umbre nu proiectează acest abandon peste anii de fidelitate reciprocă? Poate este aceasta lumea interioară a domnului V, pe care el ar vrea s-o repună în ordine, închizând definitiv acest capitol, când cere să vorbească cu un preot. Preotul i-ar putea răspunde. „Dragă domnul V, știu bine că dumneavoastră ați vrea să-i puteți spune soției ceea ce-mi ziceți în aceste momente mie”: „Știam că trebuia să mori și te-am lăsat singură tocmai atunci”. Ce-ați mai vrea să-i mai spuneți? *(Iată deci că „iertăciunile” de la înmormântările din mediul rural au o dimensiune terapeutică pentru cei vii și o semnificație psihologică aparte)*.

Păstorul se pune deci la dispoziția domnului V. pentru ca acesta să vorbească cu el ca și cum ar fi fost soția lui. El îl stimulează, pentru ca să ducă la sfârșit asupra propriei persoane ceea ce nu a reușit să facă cu soția sa, și astfel făcând, îi permite domnului V. să transfere asupra lui întreaga culpă și auto-acuză pe care o experimentează în raport cu soția. Păstorul îndeplinește astfel o funcție prin excelență terapeutică. Principiul psiho-terapeutic aici folosit ar putea fi următorul: „*Nu trebuie să te condamni la infinit pentru erorile tale. Nici măcar Dumnezeu nu o face*”. După necesara perioadă de pocăință, trebuie să devii conștient de iertarea divină.

Preotul și bolnava anti-clericalistă

Următorul dialog are loc într-un salon de spital. Preotul dorește să facă o vizită pastorală la un spital. Este îmbrăcat cu reverenda având un patrafir pe braț. Intră într-un salon și este astfel întâmpinat de o pacientă (de aproximativ 47 de ani)⁴⁷:

- *Voi, preoții și maicile nu știți altceva decât să ziceți oamenilor simpli ce trebuie să facă pentru a ajunge în rai. Câte predici inutile, căci oricum, fiecare face ceea ce dorește! Ce credeți că nu-i așa?*
- *Desigur că nu este deloc plăcut să te simți tratat ca un copil: fă aceasta, să nu faci aceea...*
- *Nu e plăcut? Mi-mi vin niște nervi...ce drept au alții să se amestece în treburile mele? Să se gândească fiecare la treburile sale.*
- *Mă pune cu adevărat pe gânduri agresivitatea dumneavoastră. Nu credeți că m-ați luat prea tare?*

Răspunsul preotului este cu adevărat inspirat. De fapt, cum se va vedea în continuare, femeia avea o reacție violentă și nevrotică nu la persoana preotului, pe care de altfel nu avea de unde să-l cunoască, ci la haina acestuia, la reverendă, care era un simbol clerical. Această haină neagră arăta că omul din spatele ei desfășoară un rol anume, acela de reprezentant al lui Dumnezeu. Acel om nu venea în numele lui, ci al lui Dumnezeu și al unei instituții, Biserica. Reacția ei nevrotică se explică printr-un trecut traumatic, legat de „fețele bisericești”. Răspunsul preotului este ideal, întrucât, luminat de Duhul Sfânt, el intuiește aceasta. Tocmai de aceea, prin cuvintele sale, lasă să iasă la iveală omul din spatele reverendei. Nu se ascunde după rolul de preot pe care îl înfățișează în acest moment, pentru că simte că ideea de preot este compromisă în mintea și inima acestei femei. Tocmai de aceea știe că șansa lui este să o cucerească prin persoana sa, iar nu prin rolul pe care îl îndeplinește în numele instituției.

- *Mă iertați, părinte. Dar eu când văd preoți sau maici, nu știu, dar instinctiv reacționez, poate pentru că îmi amintesc de lucruri extrem de neplăcute.*
- *O, acum mă simt mai liniștit. Înțeleg că haina neagră ce o port vă deranjează, iar nu persoana mea. Îmi dau seama totuși că trebuie să fi trăit niște experiențe negative în legătură cu vreun preot sau vreo maică ce ați întâlnit.*
- *Mda... astăzi poate nu mai interesează pe nimeni, dar, în urmă cu 35 de ani, când mi-am lăsat vechiul soț și am plecat cu un altul preotul din biserică, a făcut la o slujbă la care participam o predică cu un asemenea conținut că toți au înțeles că se vorbea de mine. Satul acela era mic și toți ne cunoșteam. Din acea zi, potrivit părerii lui, eu sunt condamnată infernului și atunci eu am început să mă îndepărtez de biserică. Chiar dacă cineva greșește, eu nu cred că este permis să-ți bați joc de el într-o asemenea manieră. Unele lucruri nu se pot uita...*
- *Acum înțeleg supărarea dumneavoastră... nu se poate trăi bine cu aceste amintiri traumatice și cu aceste sentimente negative. Poate că greșesc, totuși aș dori să vă spun ceea ce eu gândesc: mi se pare că am observat în dumneavoastră și o imensă sete de a vă schimba imaginea socială șifonată atunci...*

⁴⁷ Preluat, tradus și prelucrat după Angelo Brusco, *La relazione pastorale di aiuto. Camminare insieme*, ed. Camilliane, Torino, 1993, p. 137.

- *Ei, sinceritate pentru sinceritate: eu nu mă voi mai întoarce niciodată la preot pentru a face pace cu el. Cu toate acestea, cu timpul eu mi-am înțeles greșeala; nu a fost corect ceea ce am făcut, dar mai cred că dacă există un Dumnezeu iubire infinită, el nu mă va arunca în iad, așa precum prin cuvinte o fac cu multă satisfacție, unii preoți...*
- *Îmi dau seama că din ziua în care v-ați lăsat soțul, ați parcurs un lung drum de consolidare a credinței, de revizuire a gândirii, un drum de pocăință... cred că tot acest drum nu a fost deloc ușor.*
- *Vă garantez că nu a fost deloc ușor să-mi recunosc greșeala. Și de fapt, acum este pentru prima dată când recunosc aceasta în fața unei alte persoane. Mi se pare că m-am eliberat de o mare greutate.*

Experiența preotului a făcut-o pe bolnavă să facă un pas enorm spre reconcilierea cu Dumnezeu și cu Biserica: o mărturisire pe care nu a mai făcut-o niciodată până atunci.

- *E minunat ceea ce-mi spuneți. Am certitudinea că dumneavoastră acum vă împăcați cu dumneavoastră înșivă și puțin, chiar și cu... haina mea neagră...*
- *Da, mă simt mult mai senină... în ceea ce privește haina neagră, va mai fi nevoie de puțin timp; dar nu se știe niciodată...ar trebui să-mi clarific mai întâi cu dumneavoastră atâtea lucruri...*

Psihologie pastorală clinică

Un preot tânăr își propune să meargă să viziteze un pacient, credincios din parohia sa, aflat într-o fază terminală a bolii sale. Este vorba despre o persoană a cărei viață extrem de dificilă a fost întotdeauna iluminată de credință. În cameră se află sora bolnavului, însoțită de o prietenă de familie. Sora vorbește despre atitudinea de resemnare a fratelui aflat atât de aproape de moarte, sigur că-și va întâlni în paradis soția și alți membri ai familiei. Prietena, ce rămăsese să asculte în liniște, intervine pe neprevăzute, angajându-se în dialogul pastoral.⁴⁸

(P.= preotul D. =doamna G. = gazda, sora bolnavului)

D. Ei, cel puțin, are credința ca punct de susținere!

P. Vreți să spuneți că dumneavoastră nu credeți în Dumnezeu?

D. Ah, ba da, în Dumnezeu cred, nu cred într-o altă viață, dincolo. După viața aceasta, nu mai urmează nimic, și este mai bine să mori decât să trăiești așa...

G. Ea (vorbind despre prietenă) A văzut atâtea... prea multe...

P. (adresându-i-se doamnei) Cred că ați trăit în viață experiențe foarte grele.

D. Am avut o viață plină de suferințe, de chin, de amar, și presupun că încă nu s-au terminat. Aproape niciodată un moment de pace, de bucurie autentică. Aceasta nu este viață!

⁴⁸ Preluat și prelucrat după Angelo Brusco, *Il colloquio con i malati gravi e in fase terminale, în Anime e corpi* 118(1985), p. 167-177.

P. (sora credinciosului se apropie de pat. Preotul rămâne singur cu doamna. Amândoi se așează).
Ați suferit, și continuați să suferiți foarte mult, nu?

D. *Niciodată nu pare să se sfârșească suferința. Nu cred în paradis, există prea multă suferință pe pământ, parcă nu va fi niciodată pace pe pământ. Nu cred că va fi un loc unde totul să fie liniștit și frumos. Dar dumneavoastră credeți cu adevărat în aceasta?*

P. *Desigur. Și aceasta îmi conferă un sentiment de mare seninătate și liniște interioară. Atâtea greșeli de pe pământ, atâtea suferințe pot fi redimensionate. Vom putea în sfârșit să trăim o fericire de durată, profundă. Aceasta-mi dă o mare speranță și un nou avânt în înfruntarea dificultăților.*

D. *Ab, după un anumit timp, nu mai există forțe, nici resurse pentru a înfrunta dificultățile...*

P. *Este adevărat. Uneori într-adevăr te simți strivit de încercările vieții.*

D. *Când sunt strivită de încercări, mă revolt, blestem. Dacă există un Dumnezeu, nu poate să permită această suferință și încă la aceeași persoană.*

P. *Vă simțiți lovită în mod nejustificat și deci vă revoltați...*

D. *Ce aș putea să fac?*

P. *După părerea mea faceți totuși bine. Este un sentiment profund și acela al revoltei. În Biblie există un personaj celebru, care ca și dumneavoastră se revolta împotriva lui Dumnezeu în fața nedreptății: Iov.*

D. *Și Dumnezeu ce îi răspunde?*

P. *Nu-i răspunde în mod clar, dar îi spune că suferința sa are un sens, chiar dacă el nu îl înțelege pe loc.*

D. *Nu-i înțeleg sensul nici eu..., și acesta este un lucru tragic.*

P. *Cred că considerați mai dificil de suportat faptul că nu înțelegeți, decât durerea însăși ce o experimentați.*

D. *Oh, da, desigur. Toți, mai devreme sau mai târziu, trebuie să suferim, dar de ce sunt copii care mor de foame? Dacă este război se înțelege; este răutatea cuiva, este voită de oameni. Dar cei care sunt inocenți, nu au nici o vină, de ce trebuie să moară? Nu înțeleg.... Sunt revoltată și uimită... Spuneți-mi părinte, spuneți-mi...*

6. Culisele psihice ale sexualității

Perversiunile sexuale și patologia familiei contemporane

Maturitatea psiho-afectivă

Capacitatea de a trăi o viață sexuală normală presupune o *personalitate psihică matură*, rezultat al echilibrării și maturizării diferitelor instincte infantile elementare existente în omul în momentul venirii sale pe lume. *Maturitatea psiho-afectivă a individului este punctul de sosire al unei lente evoluții* marcată de mai multe etape.

Există în noi, începând de la naștere, tendințe primitive fundamentale, de a căror existență și manifestare putem să nu fim conștienți. Ele se reduc, potrivit psihologiei, la două instincte fundamentale, *Erosul* – sau instinctul erotic-sexual și *Tanatos* – sau instinctul de distrugere: de la o formă elementară, primitivă, explozivă, individul trece, prin mecanisme inconștiente de sublimare, la capacități constructive și, drept urmare, pozitive.⁴⁹

Interferențe din interiorul, dar mai ales din exteriorul mediului familial și social, asupra normalei dezvoltări a copilului pot să întrerupă procesul de maturizare și să facă astfel ca instinctele elementare ale copilului să nu se integreze în mod armonios într-o afectivitate și o sexualitate matură. Când aceste impulsuri primitive infantile se descarcă în adult în forme izolate, devenind scopuri în ele însele, avem de-a face cu perversiunile⁵⁰; pervers este deci adultul dezechilibrat, imatur, deoarece factori circumstanțiali – foarte adesea generați de mediu – au încetinit, blocat sau chiar făcut să regreseze la etape precedente, evoluția sa.⁵¹

1. Inter-sexualitatea: când biologicul și psihologicul nu coincid

Sexul oricărui individ trebuie considerat sub două aspecte diferite: biologic și psihologic. Sexul biologic este rezultatul unei serii de factori (cromozomi – adică sexul genetic; testicule sau ovare – adică sex gonadic; situație hormonală etc.). *Sexul psihologic* în schimb *corespunde comportamentului individului și este rezultatul experienței educative familiale și sociale. În majoritatea indivizilor sexul biologic și cel psihologic coincid* (băiatul este „masculin” iar fata este „feminină”), dar există și cazuri, chiar dacă rare, care prezintă nu doar un contrast între sexul biologic și cel psihologic, dar și discrepanțe de comportament între ele.⁵²

⁴⁹ „De o importanță fundamentală este fuziunea impulsurilor agresive cu cele sexuale: în timp ce în raporturile inter-personale agresivitatea este limitată, ea poate deveni dominantă dacă nu este compensată de *Eros*. Instinctele agresive deci, și nu doar cele sexuale, sunt la originea tuturor perversiunilor. Satisfacția care derivă din practicile de sadism și masochism – de exemplu – este în mare parte o *manifestare a agresivității*. Impropiu ar fi deci termenul de perversiuni sexuale (ale sexului), mai exact ar fi să fie numite „perversiuni ale instinctelor”, ale modului de a simți”. Cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 13.

⁵⁰ Folosim termenul nu în accepțiunea lui morală, ci psihiatrică, adică în sensul de *impulsuri sexuale infantile care poartă adultul la orgasm*.

⁵¹ „În general, perversiunile sexuale sunt caracterizate de *un interes erotic-agresiv imatur, persistent și devenit obișnuit*, pentru un individ sau de același sex, sau de sex opus dar nepotrivit pentru o relație de acest gen (debil mintal, inconștient temporar, imatur sexual), sau mort, sau pentru un animal sau un obiect fără viață”, *Ibidem*, p. 90.

⁵² O eventualitate fiziologică este *hermafroditismul autentic*, extrem de rar. Corespunde coexistenței caracterelor genitale – puțin diferențiate – atât masculine cât și feminine, în același individ. Este frecvent între animalele inferioare

Malformațiile de natură fizică care provocau în trecut erori în diagnosticarea sexului la naștere pot să fie **corectate** astăzi **chirurgic**, dar nu este vorba de o reală schimbare de sex, cum vine uneori considerată, chiar dacă este necesară modificarea registrelor anagrafice. Este vorba, de fapt, despre o târzie și artificială adecvare a individului la caracterele anatomice pe care le posedă chiar de la naștere.⁵³

În lumea noastră se vorbește despre **transexualism** în cazul în care **sexul biologic și cel psihologic nu coincid**. Transexualii sunt indivizi care adoptă comportamentul și caracteristicile psihologice de sex contrar și care *caută, prin intermediul unor îngrijiri hormonale și chirurgice, o transformare a propriului sex biologic în cel opus*, pentru a-l armoniza cu cel psihologic. Sunt aproape întotdeauna indivizi de sex masculin care se simt psihologic femei.⁵⁴

Geneză: În majoritatea cazurilor, **transexualitatea este consecința unor alterări ale dezvoltării psiho-afective din primii ani de viață**, având cauze familiale sau conjuncturale care au dereglat normala evoluție a heterosexualității. Persoana în cauză nu este deci responsabilă de propria situație, necesitând o atenție pastorală specială.⁵⁵

Dacă copilul nu achiziționează o clară identitate sexuală, din motive conjuncturale sau biologice, dobândește o anumită incertitudine psihologică și o anumită ambiguitate privitoare la propria sexualitate, care pot să se mențină latente, sau, ca urmare a unor circumstanțe dezlănțuitoare (traume, frustrări etc.) **să ducă la transexualitate.**

Cauzele familiale ale transexualității **sunt foarte diferite. Dacă părinții nu acceptă sexul fiului începând de la naștere**, ei pot determina astfel în copil o inversiune psihologică. Dacă mama este posesivă și tatăl este absent din punct de vedere psihologic, sau perceput ca persecutor, fiul poate să se replieze pe un rol pasiv-feminin, pentru că **a interiorizat modelul matern, iar nu pe cel patern**. Imaginea maternă, puțin câte puțin, invadează psihicul fiului și un „eu” feminin se substituie „eu”-lui masculin, până ce și „eu”-l corporal (sau conștiința propriului corp) se transformă, iar viitorul adult ajunge să „simtă” ca o femeie; interesele hetero-sexuale sunt slabe, existând carențe de autostimă și de autoafirmare, precum și dorințe homosexuale pasive.

Terapie. În cazurile de transexualitate, pacienții recurg actualmente la tratamente hormonale și chirurgice. Tratamentele hormonale (testosteron) se conjugă de obicei cu injectarea de substanțe pentru a mări volumul sânilor, chiar dacă există **riscul degenerării în tumoare canceroasă** a țesuturilor mamare. Terapia chirurgicală constă în eliminarea organelor genitale și în construirea unui organ feminin improvizat; acest lucru nu este privat de riscuri, și

în scara zoologică. Mai frecvent este **pseudo-hermafroditismul** în care se posedă un aparat genital perfect diferențiat, în timp ce organele genitale prezintă caractere mixte ale ambelor sexe, în diferite combinații. Pseudo-hermafroditismul se împarte în două categorii (feminin sau masculin) în funcție de cazul în care subiectul posedă realmente sex masculin sau feminin (băiatul poate prezenta la naștere un penis mic și un scrot divizat, fapt pentru care în mod ușor poate fi calificat de sex feminin; fetița poate avea un clitoris foarte dezvoltat și un vagin redus, care o fac să fie considerată de sex masculin). *Ibidem*, p. 91

⁵³ *Ibidem*, p. 98.

⁵⁴ **Manifestare:** Transexualul – care este întotdeauna un travestit – refuză sexul său biologic și îi urăște atributele: experimentează un sentiment de repugnanță pentru organele genitale proprii, pentru barba sa etc., uneori ajungând la automutilare. Este posibil să se însoare (57% conform lui Randall) dar matrimoniul se încheie cel mai adesea prin separație sau prin divorț; în timpul sarcinii sau a maternității soției se simte inhibat și în competiție, deoarece consideră inferior rolul său față de cel al consoartei. *Ibidem*, p. 99

⁵⁵ „Conștiința propriei identități sexuale este achiziționată de copil în primii 2-3 ani de viață, și elementele care contribuie la aceasta pot fi de natură contextuală: de fapt, comportamentul psihologic al unui individ este consecința unor introspecțiuni care s-au stratificat în psihic de-a lungul creșterii, prin sugestii, instrucții, noțiuni pe care mediul de viață i le-a furnizat în raport cu sexul de apartenență: băiețelul dintru început este îmbrăcat în albastru nu în roșu, însăși mama comportându-se în mod diferit – atât conștient, cât și inconștient – în funcție de sexul copilului”, *Ibidem*, p. 100.

semnifică de fapt doar o „travestire” anatomică, o aparență a sexului opus, cu o limitată satisfacție sexuală și însoțită de sterilitate. În cazul operațiilor, adeseori castrarea chirurgicală determină ***difficultăți psihologice privitoare la integrarea socială a noului rol și deteriorarea personalității***; s-au verificat cazuri în care au fost pretinse ulterioare intervenții, mai drastice, sau s-a dorit reluarea precedentei anatomii sexuale.

În Europa unicul stat care a permis în mod legal castrarea chirurgicală pentru transexuali a fost Danemarca; ilegal s-a practicat și în Maroc și Statele Unite. Actualmente, cadrul juridic este mult mai flexibil. Persoanele cu acest gen de probleme necesită o ***grijă pastorală specială, în urma căreia să-și poată asuma, chiar dacă cu mare întârziere, rolul sexual pe care îl au prin natură***. Din punct de vedere spiritual se poate recupera timpul pierdut, traumele suferite pot fi vindecate, iar rănilor interioare cicatrizate.⁵⁶

Avem deci în obiectiv ***bolnavi care nu au dobândit identitatea sexuală legitimă și naturală, voită de Dumnezeu***; ei aparțin doar din punct de vedere psihologic sexului opus, și o manifestă în opțiunea vestimentară, în modul de a munci etc. În timp ce travestitul cu haine feminine caută printr-o identificare cu mama, obiecte de iubire masculine, travestita cu haine masculine tinde să fie bărbat, în tentativa de a se iluziona și de a induce în eroare că posedă caractere masculine.

La nivel social, în lumea contemporană și ***în istoria umanității s-a înregistrat o tendință de „masculinizare” a femeii, și de „feminizare” a bărbatului***. Aceasta demonstrează că, la nivel colectiv, au avut loc anumite traume ce au alterat identitatea feminină și masculină din societate. Femeia, de-a lungul modernității, a optat pentru pantaloni, în timpurile mai recente pentru scurtarea părului imitând tunsura masculină, preluând unele obiceiuri aparținătoare în trecut exclusiv bărbaților, precum fumatul sau sporturile masculine (boxul, fotbalul). Bărbatul societății postmoderne, în schimb, are la rândul său tendințe tipic feminine: își vopsește părul, demonstrând astfel o preocupare exagerată, tipic feminină, pentru aspectul exterior, poartă cercei – elemente ce în unele culturi, precum cea latino-americană constituie un element definitoriu al feminității (Maica Domnului din icoanele latino-americane poartă în mod obligatoriu cercei) – etc. Societatea noastră prezintă ***simptomele clare ale unei crize a rolului social atât al femeii, cât și al bărbatului***.

2. Homosexualitatea – o patologie exclusiv psihică

Este definită homosexualitate ***atracția afectivo-sexuală între persoane de același sex***. Este o problemă extrem de veche, la care se fac referiri în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, și mulți occidentali preferă să nu o mai numească „inversiune” sexuală, întrucât termenul ar avea o semnificație rasistă, discriminatorie, de excludere, în timp ce femeile și bărbații care aparțin acestei categorii, din punct de vedere biologic, aparțin fie sexului masculin, fie feminin.

Homosexualii sunt, aproape în totalitate, indivizi cu echilibrul hormonal perfect, iar din punct de vedere anatomic și fiziologic normali. ***Perversiunea lor nu este aproape niciodată de origine ereditară și nici măcar organică, ci în mod esențial psihică***. Înseamnă, de fapt,

⁵⁶ „Să nu se confunde în schimb transexualitatea cu ***travestimentul*** care se limitează la tendința de a îmbrăca haine ale sexului opus. Poate fi în cauză lenjeria intimă (travestire interioară) sau întreaga îmbrăcăminte (travestire totală). Travestiții nu sunt în mod absolut necesar transexuali; uneori travestirea face parte dintr-un ritual erotizant, acompaniat de autoerotism. Frecvent în prostituție vine asumat rolul sexului contrar celui biologic”, *Ibidem*, p. 101.

supraviețuirea în adult a unor elemente, chiar dacă elaborate și rafinate, ale unor tendințe sexuale infantile.⁵⁷

Absolut cert este că orientarea psiho-afectivă a homosexualului, bărbat sau femeie, se decide în primii 6 ani ai vieții.⁵⁸ Homosexualitatea nu este, precum unii consideră, o problemă „intelectuală” sau „artistică” (dacă un homosexual este artist, este în ciuda perversiunii sale și nicidecum homosexualitatea nu constituie originea talentului său), sau **o depășire a heterosexualității**. O persoană care atinge o heterosexualitate matură nu caută nicidecum să se „vindece”, și cu atât mai puțin să o depășească, căutând homosexualitatea. În plus de aceasta, în timp ce există o evoluție între heterosexualitatea unui adolescent și aceea a unui adult, nu se constată această dinamică în homosexual, în care **o constantă imaturitate psiho-afectivă** supraviețuiește în ciuda înaintării în viață.

a) Homosexualitatea masculină⁵⁹ - erotismul exacerb

Radiograma genezei perversiunii. Aceasta cuprinde, potrivit unor statistici, un procent de 3-5% din populația masculină. **Homosexual poate fi definit** – din punct de vedere psihologic – **adultul nematurizat în sens psiho-afectiv din cauze familiale, sociale și** – foarte rar – **organice**. Prin „cauze familiale” înțelegem **o criză a raportului dintre fiu și părinți**, într-o familie în care aproape întotdeauna **se impune mama care este dominatoare, „virilă” și tatăl este absent realmente**, sau din punct de vedere psihologic slab; sau predomină tatăl prea autoritar, care este perceput de fiu ca represiv, răzbunător sau „castrator”.⁶⁰

Dacă vom examina triunghiul familial, compus din tată, mamă și fiul viitor homosexual, constatăm că **raporturile dintre ei sunt de obicei tipizabile**. Aceasta înseamnă că preotul care cunoaște o anumită familie și raporturile interfamiliale poate rapid identifica condițiile genezei perversiunii în copii. Legătura mamă-fiu este caracterizată în aceste cazuri de o **intimitate excesivă** (adesea dorm împreună în aceeași cameră până când fiul ajunge adolescența), **posesivitate și hiper-protecție maternă** și **complicitate mamă-fiu** în dauna tatălui. Mama îl hiper-protejează pe fiu, nu îi încurajează comportamentele bărbătești („virile”), tocmai pentru că se teme de sexualitatea bărbatului în general, și deci și de aceea a fiului; îi reprimă interesele hetero-sexuale: îl „castrează” din punct de vedere psihologic.⁶¹

În raportul soție-soț, mama viitorului homosexual este de obicei o „frigidă puritană”, care-și **domină și disprețuiește soțul**, menținându-l într-un rol secundar față de fiu. Figura soțului este mai mult aceea a unui **bărbat care se repliază pe muncă (profesie)**, care produce bani și care lasă conducerea familiei mamei, fapt pentru care raportul tată-fiu este aproape întotdeauna neinteresant și adeseori de ostilitate reciprocă. Legătura intensă dintre mamă și fiu alimentează în fiu dorința de a avea o mamă în exclusivitate, accentuând rivalitatea agresivă cu tatăl; din cauza acestui conflict, **fiul pierde necesarul model de identificare masculină, se identifică cu mama, unicul model prezent și acceptabil**, și are dificultăți să se îndepărteze de aceasta, din cauza unei tot mai mari **dependențe patologice**. Ne-„virilizat”, fiul rămâne condiționat, fixându-și iubirea sa pe mamă; **frustrarea în raportul cu tatăl determină o „foame afectivă” de iubire paternă**, pe care homosexualul pasiv încearcă să o compenseze ulterior prin căutarea unui partener masculin. În plus de aceasta, lipsa identificării și a reconcilierii

⁵⁷ A nu se înțelege prin aceasta că în dezvoltarea psiho-afectivă a individului ar exista o etapă homosexuală propriu-zisă. *Ibidem*, p. 102

⁵⁸ *Ibidem*, p. 102

⁵⁹ Un studiu deosebit de competent, accesibil în limba română aparține lui William Basil Zion, *Eros și transfigurare*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2001, în traducerea lui Ioan Ovidiu Bobăilă, paginile 235-264.

⁶⁰ Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 102.

⁶¹ *Ibidem*, p. 103.

inconștiente cu tatăl provoacă în homosexual persistența agresivității spre figura paternă, agresivitate proiectată apoi pe orice autoritate (nu suferă nici un fel de „superior”).

Avem deci de a face cu o situație dramatică complexă, care se cere a fi analizată profund și care pretinde soluții pastorale clare. O simplă atitudine de refuz a homosexualilor nu epuizează nicidecum complexitatea problematicii.

Comportamente. Adeseori homosexualii, pentru un fel de „alibi interior” se lasă însoțiți de femei frumoase, pentru că ele sunt pentru ei „din punct de vedere sexual neinteresante” deci „ne-periculoase”; sunt însoțitoare care, puțin feminine, aproape întotdeauna frigide, au un rol pseudo-matern. Homosexualul poate avea și raporturi heterosexuale, dar **doar ca o activitate mecanică fără erotism, tandrețe, afecțiune; o necesară formalitate** (a se vedea poziția comunistă⁶²). Din acest punct de vedere, avem de a face realmente cu un handicap, iar din punct de vedere pastoral trebuie să luăm în calcul acest fapt.⁶³

Homosexualitatea nu este o opțiune voluntară: persoana în cauză nu se vrea a fi așa, ci se descoperă astfel. Nu se poate vorbi despre viciu, pentru că nu este ceva dorit sau intențional. Este o psihopatie și, ca toate bolile, necesită mai mult îngrijiri, și mai puțin critici morale. Iar grija supremă de care trebuie să beneficieze este una pastorală.

Presa homosexuală și asociațiile de același gen pretind să justifice homosexualitatea afirmând că „omul se naște homosexual”, considerând această perversiune un capriciu al naturii, un destin inevitabil și incurabil. Vor să facă să se creadă că este natural a fi „homosexual”, la fel cu a fi „hetero-sexual”. Împotriva acestei păreri, Biserica trebuie să ia o atitudine clară, nu neapărat absolutizând argumentele sale teologice, cât **coalizându-se cu ultimele descoperiri ale psihologiei** care infirmă această părere „ideologică”, și pledând pentru o sexualitate naturală.⁶⁴

Factori sociologici, precum o anumită literatură docilă, anumite filme care, mascând cu estetism această perversiune, tind să o expună ca **semn al elevației și al rafinementului, pot să-i favorizeze extinderea.** Homosexualitatea este deci **expresia simptomatică a unei familii și a unei societăți bolnave.**⁶⁵

⁶² Lucrările despre sexualitate apărute în perioada comunistă încearcă să mascheze fenomenul homosexualității masculine vorbind despre „cazurile” bărbaților care întrețin legăturile conjugale din familie ca pe niște simple „obligatii” familiale, fără să simtă nici un fel de plăcere. A se vedea în acest sens Vasile Nițescu, *Adolescența. Sexualitate între normal și patologic*, ed. Științifică și enciclopedică, București, 1985.

⁶³ Homosexualul poate uneori să se însoare, în speranța naivă că matrimoniul îi va vindeca perversiunea, și poate avea – bineînțeles – și fii. **Dar capacitatea sa reproductivă (fizică) nu corespunde unei maturități psiho-afective, fapt pentru care falimentează atât ca soț, cât și ca tată.** El este imatur din punct de vedere afectiv, trăind raporturile sale cu alții la un nivel infantil, și este incapabil să comunice cu lumea adulților, în special cu cea feminină. **Se mulțumește cu schimburi afective precare, adeseori amestecate cu elemente sado-masochiste, cu colegii de aceeași „vârstă psihică”** (băieți sau adulți rămași la o vârstă infantilă) în care el, de fapt, se oglindește și se caută pe sine însuși. **Partenerul nu este niciodată un adevărat „altul”, ci un „alter ego”. A se integra cu un adevărat „altul”, diferit de „sine”, înseamnă de fapt a ieși din egocentrismul infantil”,** cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 107.

⁶⁴ „Rareori această perversiune se poate trata cu medicamente sau intervenții chirurgicale și hormoni. Nu se poate afirma cu absolută siguranță dacă homosexualitatea este azi mai răspândită ca în trecut, chiar dacă actualmente, în contextul de emancipare sexuală, este mai evidentă, mai ostentativă. După publicarea raportului Kinsey, atitudinea homosexualilor, în special în mediul urban în Statele Unite, s-a schimbat: la început se simțeau o minoritate, acum au convingerea de a fi foarte mulți, și ca atare, au devenit militanți, considerându-se „normali”, și chiar **normativi pentru alții**”, *Ibidem*, p. 108.

⁶⁵ ASCOR, *Homosexualitatea, propagandă a degenerării umane*, București, 1994.

*Canonul 29 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul): osânda desfrâului cu bărbați*⁶⁶

„Canonul 4 al lui Grigore de Nissa exclude de la împărtășanie pentru 18 ani pe cel ce comite necuviință cu bărbații; iar canonul 62 al lui Vasile cel Mare pentru 15 ani. Noi însă socotim că pentru 3 ani să se excludă de la împărtășanie unul ca acesta, plângând și ajunând, și spre seară mâncând mâncări uscate și 200 de metanii făcând. Iar dacă se dedă mai mult trândăviei, să împlinească 15 ani”.

(Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul):

Canonul 53: desfrânarea nefirească între frați

De va face cineva sodomie cu fratele său, se pedepsește cu 8 ani, mâncând uscat după ceasul al nouălea din zi, și făcând în fiecare zi 400 de metanii.

Canonul 54

Dacă vreun frate mai mic ar suferi sodomie de la cel mai mare, fără să facă el sodomie, se pedepsește 3 ani, mâncând uscat după ceasul al nouălea din zi și făcând 100 de metanii.

b) Homosexualitatea feminină sau „compensație afectivă” cu orice preț

Este frecventă precum cea masculină; raportul Kinsey consideră că se întâlnește la populația feminină din Statele Unite cu o frecvență de 3%, dar considerând și cazurile de **homosexualitate latentă**, de 30%. Subevaluată de opinia publică și neglijată de studiile științifice, această perversiune, deși este adesea evidentă și chiar **expusă ostentativ**, este mai puțin luată în considerare decât cea masculină, mai puțin suspectată și incriminată. Aceasta și pentru că în raportul hetero-sexual normal, femeii revenindu-i în general un rol pasiv, bărbatul denaturat, în superficialitatea sa, nu consideră problematic sau nesatisfăcător raportul său cu o femeie lesbiană.

În raportul homosexual feminin **componenta afectivă prevalează asupra celei sexuale**, constituind punctul de plecare mai ușor pentru căutarea unei partenere și inițierea unei legături. **Raportul homosexual feminin poate să se exteriorizeze pe un plan afectiv, fără să se genitalizeze**, sau sexualizarea acestui raport poate să se realizeze abia într-o a doua etapă. Important din punct de vedere pastoral este faptul că **primează afectivitatea asupra patimii trupesti**, iar această afectivitate, în urma unui efort pastoral susținut, poate fi sublimată și orientată spre un scop mai nobil.⁶⁷

Partenerele trăiesc împreună, „căsătorite”, într-un raport mamă-fiică. **Instinctul matern** al lesbienei este mult mai puternic decât instinctul patern al homosexualilor, fapt pentru care recur la adopții clandestine de copii, sau cresc copii dobândiți în urma unor relații heterosexuale, căutate anume cu acest scop. Legătura dintre lesbiene este mult mai stabilă și mai prelungită în timp decât a homosexualilor, cu toate acestea, **continuitatea este foarte rară**, deoarece sunt tot **timpul prezente ambivalențe afective, instabilitate, depresie, trădări, gelozii: caracteristici constante în orice raport afectiv imatur**. Acest fapt poate fi deci exploatat din punct de vedere pastoral, arătându-li-se persoanelor în cauză că nu au ajuns maturitatea afectivă necesară, și nici nu o pot ajunge continuând să avanseze în direcția pe care au pornit. Maturitatea afectivă poate fi atinsă și la o vârstă adultă printr-o practică spirituală constantă.

Inconștientul are un rol mai important decât conștientul în această perversiune, care vine dobândită în copilărie ca urmare a unor tulburări ale evoluției psiho-afective. În copilărie

⁶⁶ Cfr. Arhidiacon prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ed. Arhiepiscopiei Sibiului, 1991, p. 417.

⁶⁷ „Cuplul lesbi este format de un element de tip agresiv cu rol masculin, care îl predomină psihologic pe celălalt de tip pasiv, cu rol feminin. În ceea ce privește activitatea sexuală în schimb, raporturile au loc cu roluri pasive sau active, și jocul sexual are loc la nivel de preludiu doar (arareori recur la mijloace instrumentale care simulează organul masculin) și de aceea **este frustrantă, pentru că este incompletă și anti-fiziologică**”, cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 109.

se înregistrează o blocare a creșterii psihologice, persistând și în femeia adultă o legătură afectivă de tip infantil cu tatăl, fapt ce face imposibil un raport inter-personal matur.⁶⁸

Geneza perversiunii. O mamă ostilă, dominantă, tiranică în raport cu fiica, face imposibilă identificarea acesteia cu modelul matern. Agresivitatea în raport cu mama provoacă în fiică **neacceptarea propriei feminități**. Aceeași evidență poate să se întâlnească și cu un tip de mamă slabă, victimă și sclavă a soțului; acel model matern negativ nu doar deranjează identificarea cu mama, dar favorizează excesiva identificare cu modelul viril patern, fapt pentru care fiica poate asuma pe viitor rolul de lesbiană activă. **O mamă apoi cu atitudine ostilă față de bărbați,** poate reprezenta o cauză determinantă a homosexualității fiicei, care se aliniază astfel anti-hetero-sexualității materne; la fel se poate întâmpla cu **o mamă care reprimă feminitatea fiicei, pentru că o percepe ca pe o figură competitivă și devalorizantă**.⁶⁹

Motivațiile inconștiente ale homosexualității feminine sunt deci multiple. Aceste imaturități psiho-afective determină inhibiții ale impulsului hetero-sexual și fobie de hetero-sexualitate, manifestându-se prin fugă de bărbat, frică de deflorare, de maternitate, de boli sexuale etc.

Motivații exterioare, ca lipsa unei iubiri hetero-sexuale, o deluzie afectivă, chiar conjugală, pot să ducă la homosexualitate, ca **compensație afectivă**: este un regres la un stadiu precedent de dezvoltare psiho-afectivă, și presupune o predispoziție latentă. Aceste circumstanțe externe, de fapt, sunt doar cauza dezlănțuitoare a homosexualității profunde, care își trage originea din primii ani de viață. Chiar și **alegerea unui tip de activitate profesională derivă uneori dintr-o latentă predispoziție homosexuală**: uneori unele profesii ca infirmieră, paznic în închisori, învățătoare, vin alese inconștient întrucât **favorizează contactul direct cu același sex în medii mono-sexuale**. Și anumite atitudini feministe exagerate pot camufla o homosexualitate latentă, mascată de **o finalitate-alibi, care are valide rațiuni sociale**.⁷⁰

Psihiatrul este arareori consultat în cazurile de homosexualitate feminină, atât pentru că această perversiune are simptome nevrotice mai puține față de cea masculină (și deci mai puține motivații pentru a căuta tratamente) și pentru că este trăită cu mai puține sentimente de culpă, deci e mai puțin cauză de angoase, întrucât **prevalează în ea legătura afectivă asupra celei sexuale**; poate și pentru că opinia publică acceptă mai mult conviețuirea a două femei decât a doi bărbați; din punct de vedere legislativ, cu excepția Austriei, Greciei, Finlandei și Elveției, homosexualitatea feminină a fost complet ignorată în trecut, în timp ce legislația a fost foarte represivă cu cea masculină aproape în toate țările.

3. Pedofilia – pervertirea inocenței

⁶⁸ *Ibidem*, p. 110.

⁶⁹ „Și rolul patern are o importanță deosebită în dezvoltarea psiho-afectivă a fetei. **Un tată slab, dominat de soție, detașat psihologic, dedicat completamente muncii, fără nici o implicare afectivă în familie**, nu oferă un ideal de virilitate căruia fiica să i se poate lega în perioada în care fiica necesită o primă orientare heterosexuale. Același lucru se poate spune de un **tată violent, represiv și care blochează feminitatea fiicei** (împiedicându-i un anumit mod de a se vesti, de a se truca, etc.): dacă o fiică se simte refuzată de tată ca femeie, este ușor ca ea **să proiecteze această frustrare în viitor pe întreaga linie masculină de care nu se simte acceptată** și să se replieze pe o relație homosexuală, pentru a-și descărca tensiunile afectivo-sexuale. Un tată cu o atitudine seducătoare, erotizantă sau maternă spre fiică are ca efect faptul că fiica ajunsă adultă, va trăi orice raport heterosexual inconștient prohibit pentru tabu-ul incestului (întrucât îl proiectează pe tată în orice bărbat) cu profunde sentimente de culpă și de inhibiție sexuală”, *Ibidem*, p. 111.

⁷⁰ „Adeseori lesbienele nu se consideră bolnave, chiar dacă suferă de tulburări nevrotice și folosesc psiho-farmaceutice. Ele doresc să iasă din clandestinitate, să fie considerate normale, să trăiască nederanjate. În acest scop se reunesc în grupuri sau asociații ce militează pentru drepturile lesbiencelor”, *Ibidem*, p. 112.

***Le prétexte ordinaire de ceux qui font
le malheur des autres est qu'ils veulent leur bien***
(Pretextul obișnuit al celor care fac nenorocirea altora
este că le voiesc binele.)
Vauvenargues

Se definește astfel ***interesul afectivo-sexual din partea adulților pentru copii sau adolescenți de amândouă sexele***. Acest interes se poate limita la raporturi afective platonice, sau poate ajunge chiar la manifestări sexuale față de partenerul tânăr, la adevărate corupții morale și sexuale, iar în cazuri extreme, chiar omucideri. Este o perversiune care aparține adulților, atât homosexuali cât și heterosexuali; există bărbați care ademenesc fete și, chiar dacă mai rar, și femei care ademenesc băieți.

Geneza perversiunii. Adeseori pedofilul este ***fiul unui tată absent din viața afectivă a familiei și al unei mame dominatoare, care asumă un rol erotizant, dar și inhibant și castrant***. Din cauza imaturității sale psiho-afective, ***pedofilul refuză să accepte situația de adult și trăiește în propriul trecut; tinde să fugă de timpul care trece și caută o eternă tinerețe în cei de aceeași „vârstă psihică” cu el***. Identificându-se cu mama și nu cu tatăl, adeseori ***se comportă așa precum atunci când era mic ar fi dorit să se poarte mama cu el: îi iubește deci pe copiii pe care îi simte similari lui însuși, și îi „cadorisește” cu acea tandrețe maternă pe care el nu a avut-o. Ceea ce a fost și ceea ce ar mai vrea încă să fie formează nucleul perversiunii lui: perversiune narcisistă care îl duce la o opțiune narcisistă, unde partenerul este substituit, în care el se iubește pe el însuși***. Pedofilul stagnează deci în această situație de imaturitate, rămânând însă singur, întrucât orice obiect de iubire este întotdeauna numai și numai o oglindă care reflectă imaginea lui: cel care se caută întotdeauna pe sine însuși nu poate decât să rămână singur.⁷¹

Fără îndoială, ***pedofilia este cea mai periculoasă dintre perversiuni din punctul de vedere al vieții sociale***.⁷² Adeseori, situația psihologică specială a minorului este cea care face posibilă această ademenire. Dacă excludem cazurile de violență fizică (situații uneori evitabile dacă fiul este educat din timp de părinți în privința pericolelor de acest fel), pedofilii știu să-și selecteze victimele: subiecți receptivi, pasivi. ***Este vorba despre copii care nu au avut o relație solidă și validă cu tatăl sau cu mama lor și sunt în mod inconștient în căutarea unui substitut***. În apropierea afectivă de pedofil ei ***caută protecție și căldură și încearcă să cunoască secretele acelei bărbății sau acelei feminități de care au fost privați. Este vorba despre o foame inconștientă de model patern și matern***, „primus movens” care-i poartă la relația cu pedofilul. Căutarea de interese materiale și prostituția pentru bani pot să aibă loc abia într-o a doua etapă, servind adeseori ca ***răzbunare pe adult***, pentru a se auto-valoriza, ***reacționând deci la sentimentele de culpabilitate cu care părinții îi împovărează***; cu alte cuvinte, pentru a se simți „ca cei mari”.⁷³

Din punct de vedere pastoral, copilul trebuie să se afle într-o continuă atenție a preotului. Acesta din urmă poate să devină realmente un „părinte” substitut al părinților

⁷¹ *Ibidem*, p. 112.

⁷² În Italia de exemplu, se calculează că aproximativ 20.000 de minori au fost ademeniți de adulți perverși în ultimul deceniu. *Ibidem*, p. 113

⁷³ „O educație sexuală autentică, care să informeze copilul asupra pericolului pedofiliei, este ***cea mai bună profilaxie*** până ce minorii se vor ști singuri apăra. În cazul unui „incident”, este de dorit să nu fie dramatizat, pentru a nu traumatiza mai mult copilul. Să nu uităm faptul că ***o seducție suferită în copilărie din partea unui pedofil, nu trebuie considerată o catastrofă iremediabilă***: chiar dacă ***răscolește lumea emotivă*** a minorului, nu determină nicidecum în mod iremediabil un comportament pervers de viitor al acestuia”, *Ibidem*, p. 113.

denaturați care uită să-și hrănească copilul cu cel mai eficient nutriment posibil: dragostea maternă și paternă. În acest caz, printr-o relație de apropiere de familia cu probleme, preotul poate deveni un „membru” special al acesteia, gata să intervină în momentele critice, învăluind în iubirea divină copilul care este privat de aceasta prin neglijența sau inconștiența părinților.

Canonul 30 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul): copiii păngăriți nu pot fi clerici⁷⁴

Copilul, de se va păngări de cineva, să nu intre în preoție. Căci deși acela din cauza nevârstniciei nu a păcătuit, dar vasul s-a sfărâmat și netrebnic s-a făcut pentru sfânta slujbă. Iar dacă pe coapse a primit scurgerea, canonisindu-se potrivit, nu se va opri să se aducă la preoție.

4. Sadismul – vocația de criminal

Termenul este preluat după autorul romanelor marchizului francez Donatien Alphonse de Sade (1740-1814), în care sunt povestite istorii de o rară violență sexuală. Această perversiune afectează în special sexul masculin și este **caracterizată de dorința, însoțită de plăcerea sexuală, de a face să sufere în sens fizic și moral obiectul sexual**. Uneori plăcerea se naște din reprezentarea fantastică a provocării suferinței, sadicul mulțumindu-se cu fantezii. Uneori însă necesită o acțiune reală cu un partener, pe care sadicul îl supune la acte violente, ajungând până la omucidere (fapt demonstrat de cazurile de delicvență sadică pe care istoria criminologiei le înregistrează).

În timpul dezvoltării psiho-afective normale, încărcăturile agresive sunt neutralizate de cele erotice, amestecându-se cu acestea. Dacă cauze circumstanțiale deranjează această fuziune a instinctelor primare, impulsul erotic și cel distructiv se disociază. Dacă deci instinctul distructiv al copilului nu este sublimat și nu se integrează în sexualitate, se manifestă în adult ca perversitate sadică (o anumită doză de agresivitate rămâne totuși în bărbat în timpul raportului sexual normal și constituie un element erotizant). Agresivitatea sadicului se descarcă pe un plan primitiv, infantil și vine actualizată doar pentru a căuta plăcerea sexuală.⁷⁵

Sadicii sunt de obicei persoane labile, care au o scăzută experiență în viața de relație și care doar „stricându-i” pe alții pot să compenseze și să anuleze propriul sentiment de inferioritate. Adeseori trecutul lor este marcat de un excesiv rigorism, care se exercită ca reprimare patologică asupra instinctului agresiv: **tată tiranic, violent, mamă hiper-moralistă, perfecționistă**.⁷⁶

Și în cazul acestei perversiuni **acțiunea păstorului ar trebuie să fie mai mult profilactică**, respectiv ar trebuie să se concentreze asupra copilului tocmai la vârsta când este posibil să ia naștere această perversiune. Copilul trebuie ajutat să-și stăpânească instinctul distructiv și ieșirile violente, pentru ca acestea odată sublimate, să poată fi transfigurate. În cazul persoanelor pentru care această perversiune a devenit deja o a doua natură, atitudinea păstorului trebuie să devină deja personalizată, respectiv să ia în calcul în mod concret fiecare caz în unicitatea și concretețea lui. Se poate acționa gradual, progresiv, în măsura în care persoana sau persoanele în cauză sunt dispuse schimbării în bine.

5. Masochismul – auto-distructivitatea demonică

⁷⁴ Arhid. Prof. dr. Ioan N. Floca, *Idem*, p. 411.

⁷⁵ Giacomo Dacquino, *Idem*, p. 114.

⁷⁶ „Perversiunea sadică este însoțită întotdeauna de masochism, deoarece impulsul distructiv care induce individul să-i facă pe alții să sufere, se reflectă și asupra propriei persoane, și îi provoacă impulsuri inconștiente auto-lezioniste, auto-distructive. Se vorbește deci cel mai adesea de sado-masochism”, *Ibidem*, p. 115.

Termenul de masochism derivă de la numele romancierului austriac Leopold Sacher-Masoch (1836-1895) care privilegia în narațiunile sale multe aspecte ale acestei perversiuni. ***Această constă în dobândirea plăcerii sexuale prin intermediul căutării formelor de suferință fizică și morală.***

Masochistul își orientează propriul instinct agresiv nesublimat înspre sine însuși, dirijând adică impulsurile sadice împotriva propriului „eu”, într-o combinație de durere și plăcere, de plăcere în durere. ***Această auto-distructivitate inconștientă este consecința unui Super-„eu” hipertrofiat, sever și tiranic, care împiedică atingerea plăcerii altfel decât prin suferință.*** Masochistul trebuie să sufere o „daună”, pentru a-și liniști exigențele auto-punitive; urmărește plăcerea, dar nu poate să se bucure de ea din cauza angoasei care s-ar naște din experimentarea ei, și doar suferința pare să estompeze această angoasă, eliberându-l de sentimentele de culpă care-l pândesc și-l inundă.

Geneza perversiunii. Motivațiile acestei dinamici inconștiente sunt ***frustrațiile și represiunile familiale. Un părinte rigid și frustrant (cel mai adesea mama) face astfel ca fiul să-și modeleze și concentreze Super-„eu”-l asupra lui însuși și să continue și ca adult să caute pedeapsa pe care a suferit-o tot timpul copilăriei.*** Masochistul este adeseori un individ puțin masculin, care caută experiențe pasivo-feminine; uneori caută suferințe doar morale, insuccese sau umiliri, care pot să se concretizeze în expresii ascetice.⁷⁷

6. Fetișismul – erotismul „obiectual”

În timp ce pentru popoarele primitive fetișul era un obiect din lemn sau din piatră venerat ca simbol al divinității sau forță a naturii, ***în psihopatologia sexuală el se reduce la un obiect sau la un complex de obiecte care pentru pervers au o funcție erotizantă, independent de persoana care le posedă sau le îmbracă.***⁷⁸

Fetișistul are o asemenea atracție patologică intensă pentru obiectul respectiv, că uneori recurge la cleptomanie sau la acte criminale din dorința obsesivă de a-l colecționa. ***El este izvor de erotism și are un rol de protagonist iar nu de obiect intermediar între pervers și parteneră,*** care este reprezentată și simultan îndepărtată.⁷⁹

Această perversiune demonstrează în mod clar ***lipsa de maturitate psiho-afectivă a celui stăpânit de ea.*** Păstorul trebuie să se raporteze la acești indivizi cu multă grijă pastorală, precauție și compasiune, fiind conștient de faptul că ei trebuie să evolueze constant spre o maturizare psiho-afectivă la care nu a avut ocazia să ajungă până în momentul întâlnirii cu preotul păstor.

7. Voyeurismul – „spionajul” psiho-patologic

⁷⁷ Dinamica inconștientă a masochismului este la baza multor boli (ulcer gastric sau duodenal, astm, colită etc.), zise „psiho-somatice”, a căror vindecare necesită și o intervenție psiho-terapeutică. Masochismul este acompaniat adeseori de sadism, dar uneori se poate uni cu exhibiționismul și cu fetișismul. *Ibidem*, p. 116.

⁷⁸ Fetișistii, de obicei bărbați, pot fi clasificați după obiectul perversiunii lor. Există perversi erotizați de obiecte substitutive femeii, ca *party-doll* (păpușa de 165 cm de înălțime, de material plastic moale, gonflabilă, uzată în privat de unii bolnavi americani); alții de obiecte feminine ca ciorapi, papuci, lenjerie intimă etc.; alții de un particular anatomic, care în mod normal nu are valoare erotizantă, precum părul, mâinile, picioarele, dinții etc. *Alții în schimb, sunt excitați sexual de parteneri care prezintă deformații psiho-fizice;* pe lângă aceasta, unii fetiși sunt solicitați erotic de stimulări olfactive aberante. *Ibidem*, p. 117

⁷⁹ Psihologia consideră că motivația inconștientă a acestei deplasări de interes erotic este complexul de castrare care nu a fost depășit. Fetișistul evită contactul direct cu femeia, pe care el o consideră castrată și cu tendință castrantă. Negarea defensivă a raportului direct cu femeia are ca efect o activitate sexuală cu precădere auto-erotică. Aproape întotdeauna fetișismul se acompaniază altor perversiuni.

Este o perversiune în care **plăcerea sexuală derivă din observarea sau studierea atitudinilor erotice ale altor persoane**. Pentru adolescent este o normală exigență instinctivă, nu doar curiozitatea de a cunoaște faptele sexuale, ci și de a le vedea. În cazul în care este traumatizat în satisfacerea acestei exigențe, poate să mențină o **patologică curiozitate vizibilă și ca adult**.

Voyeuristul caută să **spioneze cuplurile** în timpul raportului sexual, sau o persoană în timp ce se dezbracă; îi sunt indiferente persoanele, plăcerea dobândită este insașiabilă și îl expune la osteneți și neplăceri evidente. Acțiunii sexuale i se substituie privitul, deoarece a rămas fixat pe angoasa infantilă a „scenei primare”, pe care a experimentat-o într-o manieră excesiv de erotizant și de traumatizant. Cu această perversiune voyeuristul caută în mod inconștient o fortificare a acelei tensiuni infantile ne-depășită.

Adultul normal prezintă o anumită doză de voyeurism, care se satisface în preludiul sexual, fără să interfereze cu completarea raportului. Reintră în schimb în patologie cazurile persoanelor interesate de spectacole de „streaptease” („spogliarello”).

8. Exhițiționismul – ofensa impudică

Psihopatologiei sexuale îi aparține și exhițiționismul, perversiune care privește aproape exclusiv sexul masculin. Copilașul găsește plăcere în expunerea organelor genitale și **își controlează această tendință prin intermediul normelor educative**. Exhițiționistul, care nu a depășit această situație infantilă, care pradă, în schimb, și la maturitate, la acest impuls.⁸⁰

Geneza. Motivația inconștientă a acestei perversiuni este complexul de „castrare” ne-depășit. Exhițiționistului, în mod inconștient, îi este frică de a fi castrat, și **trebuie să-și verifice virilitatea prin expunerea simbolului esențial al acesteia**, expunându-și organele pentru a-și liniști angoasa profundă ce-l stăpânește. Prin intermediul reacției de frică pe care o provoacă în victimele sale, „spectatoare” de ocazie, care iau cunoștință într-o manieră barbară de virilitatea sa, el vrea să se convingă (în urma reacției lor de groază) că nu e castrat, dobândind astfel o fortificare interioară. Acest tip de perversiune prezintă, de asemenea, **o dimensiune sadică, care se manifestă prin a face să sufere victima, ofensându-i pudoarea**.⁸¹

Perversiunea se poate manifesta și la o vârstă matură, după căsătorie. Este – în general – cazul „căsătoriile materne”, cu femeii mai în vârstă atât fizic cât și psihologic, pentru că de obicei individul exhițiționist este puțin viril sau bărbătesc. Acesta evită exhițiționismul între cunoscuți sau familiari, și preferă să se expună de la o fereastră sau în locuri publice.⁸²

Există în schimb și un **exhițiționism verbal**, care se manifestă în a da telefoane altora transmițând fraze obscene. Chiar și **a scrie sau a desena obscenități în locurile publice** are

⁸⁰ „Acest act pervers reușește extrem de dificil să satisfacă realmente persoana în cauză: expunerea scandalosă trebuie repetată de nenumărate ori, de fiecare dată crescând tensiunea sexuală, iar orgasmul final fiind atins doar printr-o auto-masturbare. Impulsul obsesiv îl determină pe pervers să repete adeseori actele sale, făcându-l chiar imprudent”, Giacomo Dacquino, *Idem*, p. 119.

⁸¹ „Exhițiționistul reacționează la nesiguranța profundă ce-l stăpânește încercând să o înspăimânteze pe victimă de departe, și **se mulțumește cu o iubire de la distanță**, deoarece se teme că un raport sexual normal cu o parteneră l-ar putea castra. De fapt, **dacă victima acceptă provocarea**, acceptă actul exhițiționist și se arată a fi disponibilă pentru un raport sexual, el nu mai experimentează – în mod subit – plăcere, nu acceptă actul sexual, din cauza fricii lui de vagin, perceput ca un organ periculos. De aceea de cele mai multe ori preferă spectatoare tinere, chiar copile, neexperimentate”. Cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 124.

⁸² „O anumită doză de exhițiționism este prezentă în adultul normal, dar se distinge de cel patologic pentru că nu este limitat la organele genitale, are loc într-un reciproc consens cu partenera, și constituie de obicei un preliminar al raportului sexual. În femeie apoi, există o anumită tendință exhițiționistă, care este satisfăcută prin intermediul modei, care îi permite **să expună părți ale corpului ei cu un scop pozitiv-erotic** însă, nicidecum din dorința de a-l traumatiza pe bărbat”, *Ibidem*, p. 127.

semnificație ostentativă de **descărcare agresivă**: exhibiționistul dobândește **o plăcere perversă la gândul reacțiilor emotive ale cititorului sau privitorului**.

Aproape întotdeauna exhibiționismul se acompaniază de **narcisismul excesiv**, deoarece brutala exhibiție are și finalitatea de a satisface **o nevoie de a fi sesizat**. În plus de aceasta, orice exhibiționist este și un voyeur.

În general, cei afectați de tip de perversiuni arareori ajung la preot pentru a-și mărturisi faptele. Dacă o fac, o fac la o vârstă la care perversiunile respective nu mai sunt active, și la care persoanele au suferit un relativ proces de convertire interioară. Păstorului îi revine în schimb sarcina de a avertiza asupra negativității acestora tinerii aflați la începutul experiențelor sexuale.

9. Auto-erotismul masturbatoriu – „aventuri” erotice imaginare

Mulți psihologi susțin că auto-masturbarea ar constitui o manifestare normală în evoluția psiho-afectivă a individului, dar o dată continuată la vârsta adultă, în condiții care permit raportul hetero-sexual, ar deveni o perversiune. În auto-erotismul masturbator, numit impropriu „onanism”, adultul substituie auto-masturbarea raportului hetero-sexual normal, și aceasta din cauza unei **stagnări în evoluția sa psiho-afectivă** (e vorba de împotmolirea în faza auto-erotică infantilă). Diferite motive îl determină să fugă de hetero-sexualitate și să se replieze pe căutarea plăcerii sexuale la nivel infantil și adolescențial, însoțind auto-masturbarea cu fantezii hetero-sexuale normale sau sadice.

Factori precum obiceiul, intensitatea ispitei sexuale și vehemența propagandei erotice (stimuli și factori producători de tensiune ce favorizează într-o mare măsură excitația sexuală) privează persoana umană de conștiința și libertatea deplină. Tradiția ortodoxă a pus accentul pe caracterul nenatural al masturbării, care încalcă scopul facultăților sexuale, arătând că ea este o poartă larg deschisă spre patimile trupesti.⁸³ William Basil Zion afirmă că „cu cât mai târziu apare căsătoria în societatea noastră, cu atât mai mare va fi dificultatea și înclinația spre masturbare ca **formă a unei satisfacții substitutive**”. Ea este semnul unei sexualități în derivă.⁸⁴

Canoanele 10 și 11 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul): canon pentru malabie:

Cel ce a făcut malabie, 40 de zile se pedepsește, cu mâncare uscată hrănindu-se și în fiecare zi făcând 100 de metanii. Iar amestecare cu alții făcând, ca una ce face malabia îndoită, primește epitimia arătată până la 80 de zile.

Canonul 9

Iar cel ce s-a întinat deștept fiind cu trupul, șapte zile se oprește de la împărtășanie, cântând în fiecare zi Psalmul 50 și făcând 49 de metanii (4 Dion. Alex.; 1 Atanasie; 12 tim. Alex.)

Canonul 13 (pentru fapte asemenea malabiei)

Va primi epitimia însă pentru malabie, și între femei aceea care s-a sărutat și pipăit cu un bărbat, dar nu a fost stricată.⁸⁵

10. Incestul – desfrâul indecenței

Se înțelege prin incest **raportul sexual între consăngenii**. Este întâlnit cel mai adesea între tată și fiică (tatăl în acest caz prezintă grave dereglări psihice sau intoxicații alcoolice) și creează în fiică grave sentimente de culpă inconștiente și conștiente, care se manifestă adeseori

⁸³ V.V. Zenovsky, *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate*, ed. Bizantină, București, 1998, p. 40.

⁸⁴ William Basil Zion, *Eros și transfigurare, sexualitate și căsătorie*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 217.

⁸⁵ Arhid. Prof. dr. Ioan N. Floca, *Idem*, p. 412.

în **tendințe auto-punitive și depresive pentru toată viața**. Din punct de vedere moral este un păcat extrem de grav, care trebuie tratat cu maximă severitate. Grija pastorală constă în ajutarea fiicei să se elibereze de sentimentele de culpă și depresie cărora le este victimă, iar în cazul tatălui, preotul va acționa conform contextului concret al evenimentelor.

Canonul 24 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul): osânda împreunării între frați.

Aceia dintre cei ce au căzut în incest, care a comis necuviință cu sora sa proprie, după Vasile cel Mare, se exclude pentru 15 ani de la împărtășanie. Iar noi rânduim ca acesta să se învrednicească de împărtășanie, după 3 ani, dacă în fiecare zi va posti până seara și va mânca mâncare uscată și va face în fiecare zi 500 de metanii.

Canonul 55 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul): păcătuirea cu fiica sa⁸⁶

De va păcătui cineva cu fiica sa o dată se pedepsește cu 5 ani. Iar dacă de mai multe ori, cu 6-7 ani, mâncând uscat după a noua oră din zi și făcând în fiecare zi 500 de metanii.

11. Zoofilia – pasiunea animalică

Este o perversiune rară care constă în a avea raporturi sexuale cu animalele. Zoofilul este de obicei un individ bădăran, incult, adeseori retardat din punct de vedere psihic, care își descarcă instinctele sexuale pe animalele domestice (bovine, suine etc.). Bărbatul are în aceste cazuri un rol activ, în timp ce femeia, care alege cel mai adesea câinii sau maimuțele, are un rol pasiv.

Zoofilia poate să se manifeste într-o manieră tranzitorie în timpul tinereții, în indivizi care au contacte cotidiene cu animalele (țărani, ciobani, crescători de animale etc.) sau în situații de abstenență sexuală forțată, datorată carenței unor contacte hetero-sexuale normale, precum în război. **Devine perversiune constantă când se preferă raportul zoofil celui natural.** Și această perversiune constă într-un comportament de „repliere”, datorat unor conflicte inconștiente nedepășite.⁸⁷

Canonul 59 (Canoanele Sfântului Ioan Ajunătorul):

De va păcătui cineva de mai multe ori cu dobitoac, având și soție, se pedepsește cu 8 ani, iar de nu are femeie și a păcătuț o dată sau de două ori iar de mai mult de trei ori nu a păcătuț, se pedepsește pe 3 ani, mâncând uscat după ceasul al nouălea din zi, și făcând 300 de metanii. Aceste epitimii le va primi și femeia care a păcătuț cu dobitoac.⁸⁸

Concluzii

Cercetările psihologice evidențiază faptul că perversii prezintă întotdeauna un „eu” slab, pasiv, fără inițiativă, cu lipsă de simț al realității, cu o insuficientă sublimare a instinctelor infantile, cu scăzute sentimente de culpă, adeseori insuficient conștienți de perversiunea lor, chiar dacă în mod conștient manifestă o anumită pudoare socială.

⁸⁶ Ibidem, p. 413.

⁸⁷ **Necrofilia.** Perversiune extrem de rară, în care satisfacția sexuală se realizează cu un cadavru sau într-un context funerar. Necrofilul, care adeseori face o activitate prin care intră în contact cu morții, se masturbează în prezența morților, și în cazuri mai rare, poate realiza contact sexual cu femeile sau fetele moarte. Dificultăți de ordin psihologic (angoasă profundă de castrare) sunt la baza acestei perversiuni.

Coprofilia. Este numită astfel excitația sexuală provocată de funcția excretorie proprie sau a altora. Perversiune foarte rară care derivă dintr-o fixare infantilă într-o epocă foarte precoce (primul sau al doilea an de viață), adeseori aceasta constituie **simptomul unei foarte grave boli mintale**. Anumite preocupări și interese ciudate pot trăda existența latentă a acestei perversiuni (a se vedea în acest sens discursul „literar” al lui Salvador Dali despre „Arta părului” în volumul *Jurnalul unui geniu* - Humanitas, București, 2001 - care pe parcursul a 35 de pagini (203-238) are în centrul atenției „delire intestinale”, declarând că „mirosurile trușești au ajuns pentru mine un fel de chestii cu semnificații liturgice...”.

⁸⁸ Arhid. Ioan N. Floca, *Idem*, p. 416.

Perversul – din cauza unor incidente sau traume de natură psihologică (influențe educative negative familiale sau sociale) – nu a ajuns o maturitate psiho-afectivă, sau a ajuns-o într-o formă precară, doar aparentă, care în urma traumelor psihologice poate regresa în adult la acele forme de instincte parțiale primitive care au oferit în trecut o satisfacție sigură.

Motivațiile inconștiente ale perversiunilor nu corespund doar impulsurilor instinctive infantile, deoarece există o hipertrofie a unui instinct parțial care se substituie unei sexualități integrale a adultului. În plus de aceasta, mai multe dinamici profunde pot să determine o perversiune, deoarece fiecare individ la vârsta evolutivă reacționează într-o manieră diferită la situații traumatice diferite.

Perversiunile nu sunt fructul unor opțiuni voluntare, și adeseori sunt simptomele unei psiho-nevroze, deoarece, dacă individul normal este dirijat de propriile impulsuri normale spre un raport hetero-sexual matur, perversul are impulsuri anormale pe care nu le poate satisface decât într-un mod anormal. El a actualizat în mod inconștient un mecanism defensiv, care s-a structurat patologic de-a lungul dezvoltării sale psiho-afective, și care îi consimte să-și descarce instinctele doar în perversiune.⁸⁹

Specific perversilor este și diminuarea capacității lor sociale în familie și la muncă, nu doar ca o reacție negativă a mediului ce-i înconjoară, dar și din cauza imaturității lor intrinseci. ***Uneori capacitățile lor intelectuale și culturale pot să fie mai mari față de normă, pentru a compensa inconștient deficitul psiho-afectiv,*** sau cantitatea de muncă realizată poate să fie mai mare pentru a neutraliza în mod auto-punitiv sentimentele profunde de culpă are acestora.

Frecvența mai mare cu care întâlnim perversiunile masculine se explică prin superioara intensitate cu care sunt trăite traumele de aceștia. Gravitatea patologică a perversiunilor este în raport cu nivelul de maturizare psiho-afectivă ajuns de cel bolnav. Frontierele dintre normalitate sexuală și perversiune sunt foarte labile, precum cele dintre boală și sănătate, fiind condiționate de diferitele medii și structuri sociale în care individul trăiește.⁹⁰

Ușoare urme de tendințe perverse sunt prezente în orice individ matur, ca urmare a persistenței unor tendințe instinctive infantile, derivate din anumite faze ale dezvoltării sale. În timpul preludiului, adultul hetero-sexual cu partenera potrivită poate satisface ***acte cu valențe imature perverse, dar întrucât acestea nu sunt scopuri în ele însele,*** nu exclud o încheiere naturală a raportului afectiv-sexual. Totuși aceste fragmente de imaturitate nu sunt definite și organizate ca în perversi, adică nu sunt preponderente și capabile de a îndepărta individul de la ***finalitatea biologică a procreației.***⁹¹

⁸⁹ Specific diferitelor perversiuni este tensiunea paroxistică care îi obligă pe acești imaturi să repete actul pervers deoarece sunt polarizați pe plăcerea preliminară raportului sexual și ***nu găsesc adevărata satisfacție tipică raportului sexual normal.*** Chiar dacă ajung orgasmul depășind conflictele interne și vicisitudinile externe, senzațiile lor libidonale sunt minore. Cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 135.

⁹⁰ Anumite practici perverse precum homosexualitatea, sadismul etc., frecvent întâlnite la unele populații primitive (triburi din Noua Guinee, Australia Centrală, Maroc, Indonezia), ***sunt tranzitorii în dezvoltarea psiho-sexuală a individului și nu îl frustrează de o ulterioară activitate sexuală normală și matură; reprezintă în schimb un sistem de virilizare a adolescenților*** exprimând gradul de maturitate al acestor societăți, rămase infantile sub multe aspecte. Cfr. Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972, p. 140.

⁹¹ Deoarece dezvoltarea psiho-afectivă a copilului poate trece prin diferite faze care corespund diferitelor perversiuni ale adultului, din această dinamică își trage originea intoleranța violentă față de perversiuni manifestată de mulți indivizi prin condamnare publică și militantism, din cauza fricii inconștiente de a nu fi contagiați ei înșiși (condamnă deci violent și virulent propriile valențe imature). Condamnarea pe care o face o societate față de perversiuni reprezintă deci o ***formă de auto-apărare.*** Deja Freud afirma – dând un exemplu – că persoanele cele mai ostile față de homosexuali sunt acelea care au o mai mare tendință inconștientă spre homosexualitate: condamnă deci pe aceștia ca urmare a unei reacții de apărare aceia care au o doză mai mare de homosexualitate latentă, *Ibidem*, p. 141.

Nu trebuie deci să fie izolat perversul, este necesar în schimb să evităm a-l face să ajungă astfel. Disprețul, ostracismul sau *stimularea (de câțiva ani perversiunile au ieșit din domeniul psiho-patologiei și interesează comerțul industrial)* pe care societatea îl revarsă asupra perversilor nu le favorizează re-integrarea în societate ci le măresc izolarea. Această strategie nu contribuie deloc la înfruntarea și rezolvarea problemei acestor bolnavi, care *suferă întrucât se simt excluși de la unul din raporturile umane cele mai semnificative*, acela dintre un bărbat și o femeie.

Deoarece perversiunile depind de experiențe infantile și deoarece perversul stabilește un raport inter-personal bolnav cu ceilalți semenii, care derivă dintr-o relație greșită cu părinții, doar *o educație psiho-afectivă a fiilor poate să fie o acțiune preventivă și eficace împotriva perversiunilor* și călăuzire chiar din fragedă pruncie pentru canalizarea energiei instinctuale spre o sănătoasă maturizare psiho-afectivă.

Pentru o igienă mintală

- Psihodinamica lui Eros și a lui Tanatos-

Primul stadiu de evoluție al lui Eros este acela autoerotic, care începe de la naștere la 6 ani fiind caracterizat de capacitatea de a dobândi plăcerea prin stimularea senzorială a propriului corp. Are loc în jurul unor zone ale corpului în care copilul găsește excitații senzoriale: zona orală, anală și genitală. În această perioadă este prezentă și orientarea hetero-erotică, ca transferare și dislocare a afectelor asupra persoanelor apropiate, în mod special părinții: de la 3 la 6 ani când – consideră psihologia – copilul prezintă un interes afectivo-sexual înspre părintele de sex opus, și o anumită rivalitate față de cel de același sex. Este vorba însă *de o iubire interesată, întrucât copilul iubește obiectul din afara sa nu „pentru el însuși”, ci pentru satisfacția pe care i-o poate oferi*. Este de fapt egocentric și narcisist.

După 6 ani, iubirea față de alții se manifestă într-o formă socializată: băiatul, dincolo de relațiile cu părinții, caută raporturi afective cu cei de vârsta lui, cu comunitatea, cu societatea care îl înconjoară. În acest stadiu de iubire socializată *predomină încă interesul personal, dar este vorba totuși de o socialitate egocentrică*.

Ne aflăm deci la o vârstă de *fortificare a propriului „eu”* și a identității copilului. La această vârstă, ar fi o mare eroare pastorală să i se pretindă copilului un comportament de iubire „oblativă”, de iubire dezinteresată a celui alt, întrucât acest lucru ar avea efecte negative în perioada ulterioară a vieții sale. Este perioada de fortificare a „eu”-lui său interior, și deci principii ca „renunțarea la sine”, „iubirea aproapelui” etc., sunt înțelese de copil într-o manieră extrem de reductivă.

Orientarea afectivă spre „alții” se concretizează odată cu adolescența: *tânărul pierde individualitatea egocentrică și egoistă, pentru a trece la o individualitate socială*. Iasă din „sine” pentru a transforma raportul cu un „altul” într-o relație altruistă, specifică adultului: este stadiul iubirii oblativă.⁹²

Stadiul iubirii absolute nu exclude raporturi inter-personale, precum cel al iubirii oblativă nu îl exclude pe Dumnezeu; nu constituie o contradicție cu viața conjugală, ci *un*

⁹² Evoluția lui Eros se actualizează prin intermediul unei graduale și progresive perfecționări a acestui instinct primitiv și corespunde atingerii unei capacități de iubire oblativă, prin intermediul unei parțiale detașări a subiectului de sine însuși, grație unor sublimări mai mult sau mai puțin conștiente. O ulterioară și superioară sublimare a Erosului – care s-ar putea denumi stadiul iubirii absolute – le realizează într-o *expresie exclusiv spirituală: este nivelul dificil de a fi ajuns al unei sănătoase și echilibrate cuceriri a fazelor precedente*. Corespunde fecioriei consacrate, celibatului sacerdotal și religios, dedicării științei sau problemelor sociale, renunțând la o viață sexuală. *Ibidem*, p. 90

stadiu de evoluție psiho-afectivă superioară. Căsătoria și celibatul nu sunt deci în antagonism, ci sunt două stadii distincte ale dezvoltării psiho-fiziologice atât ale individului care are o activitate afectivo-sexuală, cât și a celui care trăiește într-o completă castitate, când ***aceste situații sunt determinate nu de motive nevrotice ci de opțiuni derivate dintr-o maturitate psihologică.***

Autentica castitate este de fapt, realmente, o harismă, ceva acceptat cu întreaga ființă și nicidecum o consecință a unei impuneri juridice (precum în dreptul canonic romano-catolic privitor la sacerdoțiu), a unei disprețuirii sau a unei fugi de sexualitate: este ultima etapă a unei dezvoltări profunde, o iubire mult mai oblativă decât cea conjugală.

1. Primul stadiu al evoluției agresivității este acela ***autodistructiv***. Coincide cu faza orală (primul an de viață) în timpul căreia copilul are ca tendință satisfacerea imediată și obediința necondiționată la principiul plăcerii, manifestând o agresivitate primitivă și violentă nu doar spre obiectele exterioare, ci și înspre sine însuși.⁹³

2. Ulteriorul stadiu este acela ***posesiv***, care coincide cu faza anală (al doilea an de viață), în timpul căreia copilul trăiește raportul cu adulții acceptându-i pentru că îl gratifică, refuzându-i când este frustrat, cu aceleași modalități pe care le actualizează privitor la conținuturile intestinale, în care găsește sentimente de plăcere fie când le elimină, fie când le reține.

3. Succesivul stadiu de agresivitate este ***competitiv***, de la 3 la 6 ani, coincide cu faza falică. În această perioadă copilul se confruntă în raporturile cu alții cu sentimentul rivalității, al competiției și al cuceririi.⁹⁴

4. Ultimul este stadiul agresivității genitale, care interesează adolescența și vârsta matură. Intervine fuziunea dintre instinctul afectiv și cel sexual și agresiv: Tanatos se unește cu Eros, se sublimază devenind constanță, inițiativă, autosiguranță, responsabilizare și capacitate de colaborare.⁹⁵

Evoluția instinctului agresiv, precum aceea a lui Eros determină în om un traseu ascendent: de la o formă primitivă, distructivă, se trece, prin intermediul mecanismelor inconștiente de sublimare la capacități constructive și pozitive.⁹⁶

Copilul, de-a lungul copilăriei și adolescenței, evoluează de la un stadiu agresiv posesiv la unul oblativ, de la dependență la autonomie, de la egocentrism la socializare. Totuși fazele evolutive ale lui Eros și Tanatos pot să nu urmeze această dinamică, deoarece fixări, deviații și regrese din fazele precedente pot să determine prezența unor caracteristici imature ale personalității adultului. Nu este vorba în mod necesar de o imaturitate globală, care investește întreg comportamentul, ci de sectoare de imaturitate în straturile profunde ale personalității, adică în tendințe afective și agresive. ***O blocare a adultului - de exemplu - în starea auto-erotică, poartă la un infantilism afectiv, la dorința însetată de a dobândi iubire și admirație, la dificultăți în raporturile afectivo-sexuale mature, la instrumentalizarea partenerului.***

Începând de la naștere, individul se găsește în conflict între sentimente de iubire și sentimente ostile și tocmai depășirea acestui conflict marchează maturitatea psihologică. Este matur dacă a integrat tendințele sale instinctive, fără să le reprime în mod inconștient. Pentru aceasta este necesar să aibă în timpul copilăriei o ***relație validă cu amândoi părinții, a căror***

⁹³ Cfr. Giacomo Dacquiono, *op. cit.*, p. 145.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 146.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 147.

⁹⁶ Un chirurg de exemplu, poate să fi fost condiționat în alegerea sa profesională de o motivație agresivă unită cu sentimente oblativă, altruiste; vânătoreea, a cărei finalitate este uciderea, reprezintă o sublimare a agresivității.

datorie este nu de a accentua în mod patologic reprimarea tendințelor instinctive, și ce a favoriza evoluția și sublimarea lor.⁹⁷

Trebuie, în plus de aceasta, să nu se confunde agresivitatea cu ostilitatea, pentru a se evita să reacționăm agresiv (adică ostil) favorizând reprimarea acestui instinct, împiedicându-i necesara integrare, încurajând în acest mod pasivitatea. **Nu toți părinții simt necesitatea de a favoriza, împreună cu sănătatea și dezvoltarea fizică, și dezvoltarea psihică a copiilor:** adeseori neglijează punerea în valoare a factorilor psihici și recunoașterea normelor esențiale ale igienei mintale.

Lectură:

Licit și ilicit, moralitate și perversiune în viața conjugală⁹⁸

Prezentăm un scurt dialog din volumul „*Il sesso nel confessionale*”, apărut în Italia, în anul 1973. Volumul prezintă o serie de dialoguri duhovnicești din timpul spovedaniei. Editorii volumului au fost foarte critici la apariția cărții, acuzând faptul că Biserica nu ar avea o poziție foarte clară în privința frontierelor dintre ceea ce este licit și ilicit în viața conjugală. Cu alte cuvinte, Biserica ar fi relativistă la acest capitol, preoții din Italia având poziții diferite față de probleme identice puse de credincioși.

Preotul: P.; Femeia care se spovedește: F.

P. De cât timp nu v-ați mai spovedit?

F. Cam de patru luni...

P. Cu ce ați mai greșit între timp?

F. Nu știu... dar mi se pare că mai nou soțul meu și-a pierdut interesul față de mine... Nu știu ce aș putea să fac... poate pentru că sunt puțin cam retrasă în raporturile conjugale, nu știu... Aș vrea să știu ce am voie să fac... ce este licit...

P. I-ați dat vreun motiv soțului să se îndepărteze de dumneavoastră, i-ați refuzat ceva?

F. Nu, nu... eu am fost tot timpul normală. Însă, poate... știți... eu sunt o fire timidă, și nu știu, poate ar trebui să iau inițiativa și să fac anumite lucruri... nu știu bine. Biserica permite anumite lucruri?

P. Da, în special dacă este vorba despre salvarea căsătoriei. Trebuie să fiți mai afectuoasă, mai expansivă în anumite momente... Ați refuzat vreodată obligațiile conjugale sau nu?

F. Nu, nu, dar la început poate am ezitat, mă rușinam... însă acum, mi se pare... pot să-mi deschid sufletul, nu?

P. Desigur... cred că nu este lucru mai frustrant pentru un soț în căsătorie decât să nu simtă nici o participare a soției... Deci și dumneavoastră trebuie...

F. Nu pot să zic că-mi displace, dar am un simț al pudorii...

P. Am înțeles. Nu trebuie să credeți că acest simț al pudorii nu-i place soțului. Dar trebuie să participați la actul conjugal. Asta nu înseamnă că trebuie să-l cereți dumneavoastră soțului...

F. Dar eu... uite... e destul timp de când el nu...

P. Trebuie să știți că e bine să investiți eforturi în această direcție nu numai în acel moment, ci întreaga zi, de dimineață chiar... Ați înțeles doamnă? Trebuie să fiți mai liniștită... De dimineață să vă aranjați, să vă faceți frumoasă...

F. Mie mi-e frică că și-a găsit vreo altă femeie... înțelegeți?

P. De acest lucru vă veți da seama mai târziu, dacă această răceală va continua. Să nu-i faceți în schimb scene de gelozie de-acum...

F. Nu, aceasta nu. Aș vrea în schimb să știu dacă pot începe să...

⁹⁷ Maturizarea afectivo-sexuală nu se obține cu hiper-protecție sau cu autoritarism (prevenție, dispreț sau fugă de sexualitate), ci favorizând integrarea licită cu sexualitatea pentru a achiziționa virilitatea sau feminitatea și prevenind integrarea ilicită, cu educarea spre responsabilitate, sacrificiu, control al propriilor instincte. *Ibidem*, p. 91

⁹⁸ Preluat și prelucrat din volumul: „*Il sesso nel confessionale*” ed. Marsilio, Padova, 1973, p. 117.

P. Să-i treziți interesul...

F. Dacă pot face unele lucruri cum am văzut la televizor...

P. Ar trebui să vă controlați modul de a vă îmbrăca, să nu-i neglijați prezența, bine? Să fiți tot timpul elegantă, atrăgătoare, altfel el va fi tentat să privească după altele. Și lucrurile cele mici, dincolo de actele fizice, îl fascinează pe bărbat.

F. Eu aș vrea să știu dacă atunci când suntem numai noi doi, seara târziu, pot să mă apropiu de el, să caut să...

P. Desigur.

F. Dar dacă iau inițiativa nu este păcat?

P. Nu! Dar cine v-a zis una ca asta? Precum ia inițiativa bărbatul, doamnă, la fel și femeia poate să o facă. Nimic nu interzice ca împlinirea datoriei conjugale să o provocați dumneavoastră.

F. Știți, dintotdeauna eu mi-am interzis anumite jocuri pentru că mi se păreau, să zic așa, imorale... ..

... .

Subiecte propuse pentru examen:

1. Caracterizați din perspectivă psiho-pastorală un anumit tip de perversiune sexuală;
2. Expuneți din punct de vedere psiho-pastoral geneza perversiunilor sexuale;
3. Punctați sintetic fazele psiho-sexuale ale evoluției unui individ din copilărie la maturitate;
4. Din experiența voastră de până acum (ceea ce ați văzut într-un film, ceea ce ați întâlnit mai mult sau mai puțin accidental) preluați și analizați din punct de vedere psiho-pastoral un caz macroscopic de perversiune sexuală;

7. Curs pastoral de „onestitate, cuvioșie și bun simț”

*Înțelepciunea
ne împiedică să judecăm după simple aparențe,
să credem tot ce auzim,
să facem tot ce putem,
să spunem tot ce știm
și să cheltuim tot ce avem.
Oxenstierna, Refl. 413*

I. Comportamente dăunătoare dialogului pastoral

Comunicarea dintre persoane poate fi condiționată negativ de prezența unor obstacole sau impedimente de natură psihologică, **legate de realitatea psiho-emoțională și socială a persoanelor implicate** în dialog. Pentru a favoriza și a dezvolta o comunicare clară, coerentă și facilă, este necesar să reducem la minim și să eliminăm factorii psihologici negativi. Se impun anumite *strategii de comportament alternative*, care, chiar dacă uneori nu elimină complet obstacolul, consimt o bună comunicare între interlocutorii dialogului pastoral.

Relația pastorală este una comunicativă prin excelență. Păstorul are de comunicat interlocutorului său nu doar un mesaj „cu un conținut informațional”, ci „o stare a inimii”, o stare de suflet. Pentru aceasta este absolut necesar să cunoască *mecanismele interioare ale psihicului uman*. **Orice conduită comportamentală trebuie privită sub aspectul dimensiunii ei comunicative.** Omul, punând în aplicare anumite comportamente, *comunică altuia sau altora nu doar un conținut teoretic, ci și considerația pe care o are despre sine însuși și pe aceea pe care o are despre altul*. Chiar dacă orice generalizare este supusă riscului de a neglija situațiile concrete, vom încerca să analizăm comportamentele care în relațiile inter-personale acționează în mod negativ, comportamente ce odată identificate și analizate, pot fi modificate. Toate aceste comportamente sunt extrem de periculoase în cazul în care sunt puse în act de un preot, întrucât au capacitatea de **a degrada dialogul pastoral la nivelul unei discuții banale între doi indivizi**, preotul pierzându-și demnitatea nobile de călăuzitor duhovnicesc a interlocutorului său.⁹⁹

1. **Egocentricul**

Înțelegem prin egocentrism atitudinea aceluia care **ține să vorbească extrem de mult despre sine**, conducând orice subiect de discuție spre sine însuși și spre situația concretă a lui. Mesajul care vine comunicat în mod implicit printr-un astfel de

⁹⁹ A se vedea volumul lui Stefano Mambriani, *La comunicazione nelle relazioni di aiuto*, ed. Cittadela, Assisi, 1994, cu precădere paginile 80-112.

comportament este de tipul: "Eu sunt persoana cea mai importantă; tu nu meriți considerația pe care în schimb o merit eu", creând în interlocutor un sentiment de *frustrare, de refuz, uneori de inferioritate, cu succesive tendințe de dezagregare a relației*. Individul care vorbește prea mult despre sine comunică de fapt un fel de **nevoie continuă de a fi luat în considerație**, fapt ce poate trăda complexe de inferioritate, insecuritate, neadaptare, sau depresie. Atitudinea egocentrică este dăunătoare în orice tip de relație și în mod special în cea pastorală.

2. **Taciturnul**

Este comportamentul celui care ***se mulțumește să realizeze intervenții verbale puține și esențializate, adeseori doar ca răspuns la provocări explicite***. El se izolează de mediul în care trăiește și pune obstacole subtile unei eventuale angajări în relații inter-personale. Comportamentul acesta – ca de altfel toate celelalte comportamente analizate aici – poate să fie doar momentan, consecință a unor situații temporare pe care individul le trăiește (de exemplu: a se găsi într-un context nou, cu oameni necunoscuți, sau a avea gânduri și preocupări de preferat a le păstra în intimitate) sau poate fi o stare generală a spiritului său. În acest din urmă caz, se impune o riguroasă muncă de analiză de sine și de auto-corecție.

3. **Limbutul**

Limbut este acela care vorbește aproape în continuu, fiind imposibil de stăvilit, adesea oprindu-l pe altul pentru a se putea exprima el și ignorând toate semnalele care-i sunt trimise de alții în încercarea lor disperată de a-l opri din ***insistentul său monolog***. Adeseori limbutul, dacă privim lucrurile din perspectiva subiectului discursului – pierde firul logic al discuției sale. El poate chiar să ajungă ***să-l „paralizeze psihologic” pe celălalt, să-l anihileze complet***. Interlocutorul, la rândul lui, *se simte acostat și agresat de limbut*, poate să aibă clare stări de oboseală fizică și psihică, și astfel dorește – inevitabil - să pună capăt cât mai repede dialogului și apoi relației.

Comportamentul limbutului poate fi însă doar temporar, ca urmare a nevoii de a-și descărca stresul, sau pentru a compensa situații momentane de dificultate la serviciu sau în familie. În ciuda aparențelor, acest comportament demonstrează o redusă posibilitate sau capacitate de expresivitate și de comunicare în general. Poate să fie și ***o atitudine cronică***, ce se dezvoltă pe un substrat similar celui al egocentricului: ***complex de inferioritate, nesiguranță de caracter, dificultăți în înfruntarea relațiilor cu alții, depresii mascate etc.*** La toate acestea limbutul răspunde „ascunzându-se”, producând ***fluvii de cuvinte ce au drept scop mascarea propriilor probleme și îndepărtarea posibilității ca un alt individ să intre în propriul univers interior***. Și limbuția trebuie cu multă precauție evitată în relația pastorală, din moment ce foarte ușor generează „fuga” celui alt, îi limitează inițiativele și îi ***anulează participarea la dialog***.

4. **Umoristul**

În general, umorist este cel preocupat de a provoca râsul sau surâsul altora; în cazul nostru, se înțelege prin umorism ***comportamentul celui care, cu prea multă***

frecvență și în mod premeditat, transformă sau ar vrea să transforme comunicarea proprie și a altuia în ocazii pentru a crea momente de spirit. Umorist este acela care în relațiile normale demonstrează o tendință excesivă spre a sublinia un aspect umorist în subiectele pe care el însuși sau alții le tratează.

În optica în care îl analizăm noi, umorismul nu trebuie înțeles ca acea *calitate - atât de apreciată - de a se arăta simpatic*. Chiar și această tendință poate deveni obositoare și deranjantă. Umorismul constituie un obstacol în comunicare pentru că celălalt experimentează un fel **de devalorizare a ceea ce zice** (și deci implicit a lui însuși). Aceasta este cu atât mai valabil cu cât *conversația poate să se axeze pe argumente ce au de-a face cu suferința*, sau cu problemele dramatice, de diferite tipuri, ale persoanei. În acest caz, a face uz de ironie este cu adevărat dăunător: umoristul orientează spre ceva ridicol ceea ce pentru interlocutor nu este deloc astfel, și drept urmare acesta se simte neînțeles, neacceptat, sau chiar ridiculizat.

În acest tip de raportare la celălalt nu se găsește empatia și comuniunea care în situațiile de suferință sunt absolut necesare și benefice. Umoristul, prin această *modalitate de relaționare*, implicit determină în alții construcția unei imagini limitate și defavorizante lui. De obicei **este perceput ca un individ superficial**, incapabil să înfrunte problemele de profunzime. Drept consecință, nu este luat în calcul sau este exclus din dezbateri atunci când acest lucru se demonstrează necesar (de exemplu, în cadrul unui grup, când se ia o decizie importantă, sau când se discută un subiect delicat și complex). Umoristul poate în plus să fie perceput ca insensibil sau nereserios, mai ales dacă-și exteriorizează umorismul într-un context inoportun.

Ceea ce stă în spatele comportamentului umoristului, este în realitate o dezvoltare anormală a personalității sale, care se traduce într-o incapacitate de relaționare într-o manieră specifică adultului. Umorismul are deci semnificația unei *strategii de apărare*, grație căreia **individul expune din sine doar o parte, parte care este mai superficială și mai puțin vulnerabilă**, cea care – în aparență – pare mai plăcută altora, cea care de fapt **facilitează cel mai mult detașarea și ne-angajarea**. Acest comportament poate constitui și o strategie de tip reactiv, adică o mascare a unor *trăiri și situații de nefericire, insatisfacție existențială și suferință psihică*. Umoristul pare să fie determinat, în acest excesiv comportament al său, de o **„foame” de acceptare, considerație și recunoaștere**, căreia îi subzistă *frica inconștientă de excludere și marginalizare (precum și complexe de inferioritate)*. **În orice caz, comportamentul excesiv umoristic acționează în direcția limitării relației pastorale, întrucât aproape întotdeauna se oprește la un nivel superficial, evitând o angajare emotivă reală și profundă.**

5. Falsul

Comportamentul de falsitate constă în a prezenta altora o realitate inexistentă, cu intenția explicită sau implicită de a o face să fie crezută adevărată sau reală. Arareori falsitatea se explică în *invenția completă a unei realități sau situații*, iar în cazul acesta trebuie considerată un comportament patologic, indiciu al unui psihic profund tulburat; în schimb, **aproape întotdeauna falsitatea se manifestă prin manevrarea și manipularea doar a unor aspecte ale realității obiective.**

În ceea ce privește repercusiunile asupra comunicării și asupra relației pastorale, comportamentul acesta devine dăunător în momentul și în măsura în care interlocutorul își dă seama, sau suspectează, că celălalt minte; în absența acestei situații, comunicarea poate fi considerată normală în toate privințele, cel puțin în ceea ce privește binomul „falsitate-sinceritate”.

Unul din motivele psihologice care stau în spatele unei atitudini de falsitate poate fi *setea de considerație pe care o are individul*, sete ce adeseori ascunde *frica de excludere și complexe de inferioritate*. În plus de aceasta, falsitatea poate fi considerată un mecanism de apărare, în sensul că *individul se servește de ea pentru a înfrunta situații pe care nu reușește să le controleze în alt mod*. În sfârșit, uneori falsitatea poate să fie instrumentală, adică folosită doar pentru atingerea unui anumit obiectiv – considerat imposibil de atins cu mijloacele normale de care respectivul individ dispune.

Efectele pe care atitudinea de falsitate le produce în relația pastorală sunt catastrofale. Cel mai important constă în *schimbarea de opinie pe care o operează cel care devine victima falsificării în raport cu falsificatorul*. Falsul este în general perceput ca o persoană puțin credibilă. Indivizii cu care el intră în relație nu se hazardează să ofere altora informațiile și veștile obținute, întrucât sunt conștienți de riscul pe care acest fapt îl comportă.

Un alt efect pe care atitudinea de falsitate îl poate avea este acela de a face să se nască în interlocutor **suspiciunea de a fi considerat naiv sau prost**. El poate foarte bine să gândească că dacă falsul continuă la infinit să-i expună minciunile, este pentru că îl consideră atât de naiv, încât le-ar putea crede, iar aceasta dăunează extrem de mult comunicării inter-personale.

Numeroase sunt deci cauzele și numeroase efectele falsității. Ea obstacolează comunicarea reală dintre două persoane și minează la fundament relația pastorală.

6. Îngâmfatul – Atitudinea de superioritate

Prin superioritate se înțelege comportamentul celui care, într-un raport inter-personal, **subliniază verbal sau non-verbal propria diferență în raport cu altul, încercând să evidențieze faptul că această diferență îl pune pe un nivel social și cultural superior**. Poate mai mult decât celelalte atitudini, *superioritatea este manifestată într-o manieră selectivă, adică în anumite contexte relaționale* (de exemplu, un medic de spital poate să-și manifeste cu insistență superioritatea față de un infirmier, dar să se comporte ca subaltern directorului spitalului unde lucrează). Superioritatea este deci o atitudine pe care individul o manifestă adeseori în funcție de contextul în care își desfășoară activitatea. *Există indivizi extrem de înclinați spre a sublinia propria superioritate de îndată ce au posibilitatea*. De obicei, o astfel de atitudine se concretizează prin uzul frecvent al unor „semnale” bine definite, emise atât la nivel verbal cât și non-verbal, mimic, gestual etc. Aceste semnale sunt *rapid decodificate de interlocutori*, care deduc tipul de considerație pe care superiorul îl are față de sine însuși și față de indivizii cu care intră în relație.

Atitudinea de superioritate demonstrează de obicei o mare sete de dominare, de omnipotență, de considerație, a cărei substrat pot fi anumite sentimente de inferioritate. Este o experiență comună aceea a *aversiunii pe care o creează individul*

care cu aroganță încearcă să-și pună în evidență presupusa superioritate; reacția imediată pe care o generează este aceea de refuz, iar ambiția ce se naște în interlocutor este aceea de a-i demonstra că atitudinea sa este inadecvată. Această atitudine este profund dăunătoare dialogului pastoral, întrucât împiedică nașterea și instaurarea unei relații confidentiale între păstor și credincios.

7. Inferiorul – atitudinea de inferioritate

Atitudinea de inferioritate constă în a recunoaște în continuu superioritatea altuia, în a accepta tot timpul și fără discernământ cererile altuia, în a te despersonaliza pentru a demonstra cât este el de important și în a-l pune în mod constant pe interlocutor în centrul atenției. Atitudinea de inferioritate are multe puncte în comun cu adulara, cu permisivismul fără limite, cu lipsa de personalitate sau de puncte de vedere individuale. Este tipică persoanelor care au un spirit gregar sau demonstrează incapacitate de a depăși contrastele, slăbiciune de caracter, deficit de siguranță și lipsă de modele de referință. Chiar dacă cel care demonstrează o disponibilitate necondiționată și o toleranță deosebită este *foarte ușor acceptat*, nu este exclus ca, într-un termen de timp mai lung, să devină victima unor profitori care să-l instrumenteze, considerându-l privat de personalitate și de caracter.

În relația pastorală este indubitabil că în centrul interesului trebuie pusă persoana celui care primește ajutorul. Cu toate acestea, este cert că a demonstra inferioritate în raport cu acesta poate să ducă la un anumit **servilism** dăunător relației, întrucât preotul nu va mai apărea ca *un individ dotat cu idei și puncte de vedere proprii*, cu forță și capacitate de a deveni un punct de referință puternic: în mod dificil deci în aceste condiții cel care are o atitudine de inferioritate reușește să comunice siguranță, fermitate și decizie.

8. Grăbitul

Prin grabă se înțelege comportamentul aceluia care exteriorizează o constantă lipsă de timp, evidențiind tendința să limiteze sau să accelereze schimburile verbale. În fiecare zi este întâlnit acest comportament, mult mai mult ca în epocile trecute. Graba se manifestă atât ca *reducere a timpului dedicat relațiilor cu alții, cât și ca accelerare a schimburilor verbale, care devin esențializate, uneori excesiv de sintetice. Moderna cultură eficientistă a făcut din grabă un mit, o valoare asociată utilizării raționale și economice a timpului.* Mai mult ca niciodată, expresia americană „The time is money” găsește astăzi în viețile oamenilor o împlinire de excepție, mulți văzând în economisirea timpului o adevărată economie de bani.

Dacă se examinează însă consecințele pe care graba le poate avea, se observă că doar în puține cazuri ea se demonstrează a fi realmente utilă. În cea mai mare parte a contextelor relaționale, **graba limitează cantitatea mesajelor și informațiilor pe care indivizii le schimbă.** În puțin timp nu se reușește a se comunica tot ceea ce ar trebui să fie comunicat și foarte ușor unele lucruri sunt pierdute sau uitate, sau în mod intenționat evitate, din frică că interlocutorul ar putea continua discuția pe mai departe legându-se de ideea nou menționată.

În al doilea rând, **comunicarea grăbită rezultă a fi marcată negativ și din punct de vedere „calitativ”**: grăbitul tinde adesea a vorbi cu aproximație, imprecis, repede, și toate acestea în dauna inteligibilității mesajului său. Drept consecință, informațiile transmise sunt rău înțelese, deformate; cel care ascultă este constrâns a asimila într-un timp extrem de restrâns un număr mare de mesaje, care din cauza modului în care sunt transmise sunt insuficient de clare.

O a treia consecință negativă constă în „**reducția emotivă**” de care se face vinovată relația pastorală în care graba este prezentă: interlocutorul destinat al unei comunicări grăbite, observă *scăzutul interes pe care cel care vorbește îl manifestă în raport cu sine*. **Reducția cantitativă și calitativă precum și detașarea emotivă reprezintă consecințele cele mai vizibile ale comunicării realizate în grabă, iar nocivitatea lor în raportul inter-personal este într-un raport direct cu percepția pe care interlocutorul o are despre motivul grabei.** Cu cât mai puțin acesta înțelege și poate justifica rațional comportamentul grăbitului, cu atât mai mari vor fi efectele negative ale comportamentului acestuia.

Efectele cele mai nefavorabile ale grabei se văd în relațiile pastorale, adică în acele contexte în care există o persoană într-o situație de nevoie fizică, psihică și emotivă și un păstor de la care primul așteaptă o oarecare formă de ajutor și de susținere. În aceste cazuri, păstorul care are o atitudine grăbită, comunică implicit un mesaj de tipul: „Nu am vreme să stau să te ascult”. Destinatarul, în mod automat interpretează acest mesaj ca o lipsă de interes în ceea ce-l privește și vede grăbitul ca pe un individ care nu intenționează să intre într-un raport semnificativ din punct de vedere emoțional. În plus de aceasta, se percepe pe sine însuși în urma acestei relații ca fiind nesemnificativ, neglijabil, privat de importanță și de valoare.

Orice individ care intenționează să se facă util în plan psiho-emotiv și afectiv prin intermediul comunicării, trebuie să devină conștient de faptul că **exteriorizarea grabei este unul dintre erorile cele mai grave pe care le poate comite**. Dimpotrivă, a oferi timp celui alt, conferă destinatarului posibilitatea să experimenteze sentimentul de acceptare și de calm care favorizează dialogul și raportul pastoral.

9. Anticipatorul (pripitul)

„**Anticiparea**” constă în formularea concluziilor sau a conținutului sintetic al unui discurs mai înainte ca interlocutorul să fi terminat să vorbească. Anticipatorul este deci acela care îl precede pe altul într-o manieră adesea invazivă, încercând să demonstreze că știe ceea ce acesta vrea să zică (sau cunoaște concluziile la care ajunge); în acest mod, **comunicarea este întreruptă, fiindu-i anticipat momentul ei esențial, noutatea și originalitatea ei**.

Originile acestui tip de comportament pot fi foarte diferite: cine îl pune în act poate fi determinat de dorința de a-și demonstra propria „abilitate” (comunicând un mesaj de tipul: „mi-am dat eu repede seama de ceea ce tu vrei să spui”). În cele mai multe cazuri, **anticiparea are un rol limitativ în comunicare**: celălalt tinde să-și reducă propriile intervenții verbale, văzând propria comunicare verbală golită de utilitate, de interes și de noutate de către anticipator. Nu găsești multă satisfacție interioară în a zice lucruri și a comunica experiențe pe care cel căruia îi sunt destinate le cunoaște deja;

doar în cazurile în care anticipatorul este animat de intenții pozitive în raport cu interlocutorul, comportamentul său poate să aibă efecte pozitive pentru relația pastorală, cu condiția să nu fie o tentativă de exteriorizare a superiorității.

Trebuie subliniat faptul că în relația pastorală, comportamentul anticipativ poate fi ușor pus în act cu intenția clară de a-l face pe interlocutor să înțeleagă că ceea ce zice el a fost înțeles, acceptat și împărtășit. *Dar și în acest caz este uitat faptul că **uzul limbajului, exprimarea, are efecte purificatoare și eliberatoare, și deci este bine să-i oferim șansa celui care trăiește experiențe neplăcute să le exteriorizeze, să le „verbalizeze” așa „precum” și „cât” dorește, chiar dacă ceea ce zice este banal și previzibil de către păstorul care se află pe poziția de ascultător.*** Nu folosește deci deloc să-l întrerupem pe interlocutor pentru a-i spune: „Știu...”, cu atât mai mult dacă se ia în considerare faptul că a-l întrerupe pe celălalt în timp ce vorbește reprezintă întotdeauna un semn de proastă creștere. Indicată este să se acționeze cu calm, să se aștepte să-și termine propria intervenție, pentru a-i zice eventual la sfârșit: „Înțeleg”.

10. Invadentul.

Comportamentul de invadență constă în intervenția violentă în discursul altuia, în mod indecent, de exemplu „ridicând vocea”, sau întrerupându-l în mijlocul discursului pe cel care vorbește, *cu scopul de a impune, sau oricum, pentru a exprima într-o manieră focoasă propria poziție.* Există o clară distincție între comportamentul anticipativ și cel invadent. În cazul nostru, prin invadent se înțelege comportamentul ce constă în întreruperea celui ce vorbește pentru a afirma propriul punct de vedere, indiferent dacă acesta este în acord sau în dezacord cu cele afirmate.

Comunicarea între indivizi este dirijată de reguli adeseori nescrise și inexplicite: orice individ participă la conversații și la comunicarea cu alții respectând aceste reguli chiar dacă nu le-a conștientizat. Una dintre aceste reguli prescrie ca, cu rare excepții, să se lase timpul necesar interlocutorului *să-și încheie intervenția, respectiv să-și expună până la capăt propriile idei.* Doar în anumite cazuri este permisă transgresarea acestei reguli, și în această situație, pot exista consecințe negative asupra calității relației inter-personale. Comportamentul de invadență este perceput de interlocutor ca ***un semnal de respect redus față de propria-i persoană.*** Mesajul invadentului este de tipul: „Eu sunt mai important decât tine și am deci dreptul de a te întrerupe pentru a-mi afirma punctul de vedere, care este mai important decât al tău.”

11. Incoerentul

Comportamentul sau atitudinea aceasta constă în a declara și susține idei, opinii, puncte de vedere între ele contrastante sau contradictorii. Incoerent este acela care demonstrează că nu posedă *o logică clară în momentul în care dezbate anumite problematici,* și care, în diferite contexte relaționale, își schimbă frecvent opiniile și atitudinile. Această evazivitate poate privi atât opiniile referitoare la realitate, precum și pe cele privitoare la relațiile inter-personale și deci la persoane. În primul caz, incoerența se manifestă în *lipsa unui punct de vedere stabil și sigur privitor la anumite teme de discuție* (religie, politică, cultură etc.).

În al doilea caz, mai dăunător pentru calitatea relației, incoerența se manifestă prin ***schimbarea atitudinii față de persoane***, oferindu-le aprecieri diferite și evidențiind diferite niveluri de considerație, în funcție de indivizii cu care este în relație în acel moment (de exemplu: a arăta unui prieten multă considerație într-un dialog privat, și apoi a-l critica aspru când sunt de față mai multe persoane). ***Incoerența relevă un caracter instabil și volubil, tipic persoanelor nesigure și nesincere.*** În relațiile interpersonale incoerența acționează în direcția ***reducerii stimei*** tuturor față de acea persoană care o pune în act și generează în alții – lucru extrem de grav când în cauză este un preot – o substanțială neîncredere și „ținere la distanță”. Reprezintă, în general, un comportament ce se repercutează negativ asupra calității unei relații. În contextul relației pastorale, incoerența limitează drastic potențialul duhovnicesc al relației înseși; se poate crea un raport de încredere numai și numai dacă cei doi parteneri ai dialogului se consideră reciproc coerenți și de încredere.

12. Recitatorul

Recitarea poate fi definită drept comportamentul constând în accentuarea în mod excesiv și artificial a unor conotații para-verbale ale vocii, făcând-o în mod forțat expresivă, bogată în inflexiuni și coloraturi, în contrast evident cu naturalitatea pe care vocea normală o posedă. Dacă în schimburile verbale dintre adulți se tinde a se insista prea mult pe anumite inflexiuni para-verbale, cel care ascultă percepe un fel de forțare intenționată din partea vorbitorului, și o discrepanță între ceea ce afirmă și ceea ce simte și gândește realmente. Urmarea unei astfel de atitudini este scăderea calității relației pastorale. Acest comportament obstacolează deci instaurarea unei relații autentice și sincere între două persoane.

13. Absolutistul

Comportamentul acesta constă în prezentarea propriilor opinii ca și cum ar fi absolute și indiscutabile; cel care are o astfel de atitudine se consideră deținător sau posesor exclusiv al adevărului, adevăr pe care nu intenționează să-l pună în dezbateră și pe care îl impune altora cu violență. Adeseori, acest comportament este asociat unei deosebite capacități de comunicare verbală, sau chiar unei capacități deosebite în demonstrarea și justificarea propriilor convingeri. Cel ce pune în act acest comportament reușește uneori să-și demonstreze propriile motivații, și astfel își demotivează interlocutorul de a conversa, sau de a pune în discuție puncte de vedere divergente; ***comunicarea va fi deci limitată, întrucât tinde să se priveze de aportul celuilalt.*** Sentimentele acestuia din urmă sunt de frustrare (1) și de negare de sine (2): frustrare(1), ca urmare a dificultății sale de a face să-i fie acceptat – măcar parțial – propriul punct de vedere, de a-l pune cel puțin ca alternativă la argumentările celuilalt individ; negare de sine (2), drept consecință a percepției proprii inferiorități intelectuale.

În toate tipurile de relație, comportamentul absolutist are repercusiuni negative, favorizând apariția în interlocutor a unor sentimente de antipatie și de refuz față de cel care îl pune în act.

14. Desconsideratorul

Comportamentul de desconsiderație constă în a nu da importanța cuvenită la ceea ce altul zice, la punctele lui de vedere, la participarea sa la un dialog. Este un comportament care vine pus în act mai ales în relațiile dintre trei sau mai mulți participanți: doi dintre aceștia conduc o relație sau un schimb comunicativ între ei, excluzându-l pe al treilea, care se simte marginalizat și ignorat. Desconsiderarea – reprezentând de fapt o formă radicală de excludere – nu are niciodată efecte pozitive într-o relație de tip pastoral.

Sintetizând afirmăm că în relația pastorală – precum în orice altă relație – există comportamente care, *dacă și când* sunt puse în act de către păstor, determină o limitare a comunicării și drept consecință au **efecte negative asupra calității relației**. Aceste comportamente acționează în direcția anulării anumitor potențialități ale raportului pastoral, și deci a unei părți semnificative a dimensiunii pastorale a raportului. Este deci indispensabil ca păstorul să ia în considerație și să analizeze critic repercusiunile pe care propriul comportament le poate avea asupra interlocutorilor săi.

Anexă:

Caracterele

- Teofrast (372-287 î.e.n.) -

***Melior est puer pauper et sapiens,
rege sene et stulto,
qui nescit praevidere in posterum.***

„Este mai presus un băiat sărac și înțelept
decât un rege bătrân și neghiob,
care nu știe să prevadă viitorul”.

În continuare ne vom opri asupra câtorva caractere aflate în atenția lui Teofrast¹⁰⁰. Analiza lui, în ciuda mutațiilor culturale intervenite de-a lungul istoriei, este extrem de actuală și plină de semnificație pentru oamenii lumii noastre. Multe din gesturile surprinse cu măiestrie și ridiculizate de Teofrast sunt actualizate de contemporanii noștri într-un alt registru comportamental și cultural.

Menționăm și noi, alături de Erasm¹⁰¹: *Admonere volumus, non mordere; prodesse, non laedere; consulere moribus hominum, non officere* (Am vrut să atragem atenția oamenilor, nu să le dăunăm; să le fim de folos, nu să-i jignim; să îndreptăm moravurile oamenilor, nu să le facem rău”.

Prefăcutul

Am putea înfățișa cusurul acesta ca fiind o lipsă de sinceritate atât în ceea ce spunem, cât și în ceea ce facem. Prefăcut este omul care de față cu dușmanii lui se ferește să le arate ura ce le-o

¹⁰⁰ Textul de bază folosit este cel publicat în La Bruyère, *Caracterele sau moravurile acestui veac*, ed. „Pentru literatură”, București, 1968, p. 28-76.

¹⁰¹ Erasm, *Scrisori*, I1642, cartea XXXI, scrisoarea 42.

poartă. În taină se năpustește asupra lor, iar când sunt de față îi ridică în slăvi. Când dușmanii lui au pierdut un proces, prefăcutul este gata să le arate părerea lui de rău. Nu se arată că ar pătimi din pricina celor ce-l bârfesc, iar vorbele lor de ocară pare că nu le pune la inimă. Vorbește cu blândețe cu cei nedreptățiți și care vin la el să-și arate nemulțumirea. Celor ce vin cu alte treburi le recomandă să nu-l ocolească. **Nu destăinuie altora nimic din ceea ce pune la cale**, ci spune că mai are de gândit. Când este rugat să sprijine un prieten aflat la nevoie, ca să-l împrumute, spune că are ce vinde pentru a-l ajuta, și chiar dacă nu are ce vinde, susține că are. Când a aflat o veste, se face că n-a aflat; tăgăduiește c-ar avea cunoștință de unele lucruri; zice că nu-și amintește să fi ajuns la o înțelegere. Uneori răspunde că problema îl preocupă, alteori că habar n-are de ea, sau că i se pare ciudat cazul, iar alteori, în sfârșit, că și el a ajuns să fie acum de aceeași părere.

Într-un cuvânt, putem spune că e dibaci în a născoci răspunsuri de felul acesta: „La drept vorbind, nu mi-a prezentat lucrurile astfel”; „Nu mă lasă inima să-ți dau ție crezare, dar nici să-l condamnez pe el”. „Fii cu băgare de seamă. Nu fi prea credul”. Iată ce fel de vorbe și de vicleșuguri știe să descopere omul prefăcut și cum se dezice el.

Lingușitorul

Lingușirea ar putea fi definită ca o comportare lipsită de demnitate, de pe urma căreia însă, lingușitorul are partea lui de folos. Mergând pe drum alături de un altul, lingușitorul este capabil să-i spună: „**Bagi de seamă cu câtă admirație se uită lumea la tine?** Nu e om în cetate cu care să se petreacă lucrurile aidoma. Ai fost la înălțime ieri în agora. Erau acolo adunați peste 30 de oameni și care mai de care vorbeau despre cel mai brav dintre cetățeni. Cel dintâi nume pomenit a fost al tău, și tot el a stăruit pe buzele lor până la urmă”. Și în timp ce lingușitorul rostește astfel de cuvinte, se face că scutură o scamă de pe haina celui lingușit, iar dacă vântul i-a suflat vreun fulg pe păr, se grăbește să-l ia spunându-i surâzând: „**Firele de păr alb demonstrează înțelepciune**”.

Când cel lingușit vorbește, lingușitorul poruncește celorlalți să tacă; când cântă, îi aduce laude, iar atunci când a încetat, îl aplaudă strigând: „**Bravo!**”. Dacă a făcut o glumă neizbutită, lingușitorul râde în hohote și aduce haina în dreptul gurii, prefăcându-se că nu-și poate stăpâni râsul. Pe drum, face semn trecătorilor să se oprească spre a trece „onoratul domn”. Când târguie din piață mere și pere pentru odraslele prietenului, le aduce și le împarte de față cu tatăl lor, ba îi și îmbrățișează pe copii, spunându-le: „**Ce copii buni, și cum mai seamănă cu tatăl lor!**”. Când se întâmplă să-și cumpere încălțăminte amândoi, îi spune că piciorul lui are o linie mai frumoasă decât gheata, iar dacă se duce în vizită la un prieten, lingușitorul aleargă să ducă știrea „**Vine la tine**”, și apoi se întoarce ca să-i spună „**I-am dat de veste**”. La masă este cel dintâi dintre invitați care laudă vinul și nu uită să adauge: „**Mâncăți cu atâta grație**”. Gustând din bunătățile de la masă, îl îndeamnă: „**E delicios**”.

Între timp, are grijă să îl întrebe dacă nu cumva îi e rece și dacă n-ar fi bine să îi pună haină pe spate. Și când rostește aceste cuvinte îi și pune o haină pe el. Se pleacă apoi să-i șoptească ceva la ureche. Când vorbește cu alții, îl urmărește cu privirea. La teatru, se grăbește să ia pernele din mâna sclavului ca să le așeze pentru prietenul său. Îi mai spune că are o locuință clădită după un plan minunat, că are o grădină îngrijită și că **portretul îi seamănă leit**.

Într-un cuvânt, lingușitorul spune și pune la cale numai lucruri prin care bănuiește că poate fi cuiva pe plac.

Flecarul

Flecăreală este o înșirare lungă de vorbe fără rost. Flecar este omul care, stând alături de un necunoscut, începe să-și laude nevasta, **îi povestește ce-a visat**, îi înșiră bunătățile cu care s-a ospătat la cină. (Apoi, întinzându-se la vorbă, zice: „Oamenii din zilele noastre sunt mai vicleni ca cei de pe vremuri”: „Nu s-a ieftinit grâul de pe piață”; „E plăcut să călătorești pe mare”; „La anul îmi voi semăna singur ogorul”; „O povară mare este viața”. Flecarul vorbește apoi de numărul coloanelor Odeonului, mai spune că a avut vărsături, că nu știe ce zi este.) **Dacă se încumetă cineva să-l asculte, flecarului nu-i vine să plece de lângă el.**

Dacă nu vrei să te apuce durerea de cap, e bine ca pe flecar să-l alungi din preajma ta, și s-o iei la picior, căci este greu să faci pe plac unor oameni care nu știu cât prețuiește munca, nici odihna!

Grosolanul

Grosolănia pare să fie necunoașterea bunei-cuviințe. Grosolanul este omul care vine la adunarea publică chiar și în ziua în care s-a îmbătat cu cea mai țărănească țuică (sau „a fumat cele mai puturoase și mai rău mirositoare trabucuri”). Este omul care **poate să susțină că parfumul nu este mai plăcut la miros ca usturoiul.** Poartă încălțăminte mai mare decât piciorul lui. Vorbește cu glas tare tot timpul. Nu are încredere în prieteni și în rude, în schimb destăinuie slujitorilor lui cele mai importante secrete.

Când se așează pe scaun, ridică haina mai sus de genunchi și i se vede goliciunea. Pe stradă, admiră și nu rămâne mirat de nimic, decât numai dacă dă cu ochii de vreun bou, un măgar sau un țap. Atunci se oprește și rămâne cu ochii pe ei. În cămară, îmbucă grăbit de ici de colo. Face curte slujnicei care frământă pâinea, dar se ferește să fie văzut; apoi îi dă o mână de ajutor ca să macine făina trebuincioasă pentru el și ai lui. Când bate cineva la ușă, aleargă el cel dintâi; cheamă câinele și, apucându-l de bot, spune: „Lui i-am încredințat spre pază moșia mea și casa”. **Când primește bani de la cineva, se uită la ei cu neîncredere, de teamă să nu fie falși; pretinde apoi alții.** Dacă a dat cuiva în împrumut un plug, un coș, o coasă sau un sac, **nu-l părăsește gândul nici noaptea și nu poate dormi.** Se scoală din așternut și pleacă în căutarea lor. Când coboară la oraș întreabă pe fiecare drumeț cât costă peștele, cu cât se vând pieile; **la baia publică, îi vine să cânte.**

Neobrăzatul

Înseamnă neobrăzare îndrăzneală pe care o arăți spunând și făcând lucruri dezgustătoare. Neobrăzat este cel care jură cu ușurință pentru orice fleac și se lasă lesne defăimat și ocărat, are o fire josnică și este în stare de orice nesimțire. Să nu te mire faptul că **se apucă să danseze în mod deșănțat mai înainte de a fi amețit.** La serbările de la bălci se pune bine cu spectatorii, doar o face rost de ceva bani. **Neobrăzatul se ia la ceartă cu cei fără bilet, care dau năvală să vadă un spectacol gratuit.** Nu se dă în lături să deschidă o cârciumă, o casă de desfrâu, să strângă dările, și nu este nici o meserie atât de josnică de care să nu se apuce.

Neobrăzatul face pe crainicul public, face pe bucătarul și joacă la jocurile de noroc. **Refuză să-și întrețină mama,** este urmărit pentru furt și-și petrece timpul mai mult în pușcărie decât acasă. În jurul lui, lumea se adună ca la bălci; unii vin, alții pleacă, fără să-l ia în seamă. Unii ascultă începutul flecărelui, alții câteva cuvinte, iar câțiva doar sfârșitul. Neobrăzatul crede de cuviință să-și dea în vileag nemernicia ca s-o cunoască lumea, ca la un spectacol. E mereu în proces – când acuzator, când acuzat. Când este pârât, jură strâmb. Când acuză, vine la proces ținând în piept cutia cu dosare și cu mâinile pline de hârtiuțe. Îi place să fie în fruntea unor gură-cască, le dă bani cu împrumut, cerând o dobândă de trei jumătăți de obol la o drahmă pe zi. Dobânda o încasează

colindând cât e ziua de mare prin cârciumi, prin hialele cu pește proaspăt ori sărat, iar **banii adunați de pe urma șmecheriilor îi bagă în gură** (obicei al oamenilor din popor ironizat adesea de către scriitorii comici).

Astfel de oameni sunt obositori, **abia așteaptă prilejul să te ocărască și strigă cât îi ține gura, făcând zarvă prin ateliere și piețe.**

Guralivul

Dacă am vrea să definim năravul acesta, am putea spune că **este neputința de a-ți stăpâni gura**, iar guralivul este omul care indiferent de ce i-ar spune cel ce-i iese în cale, îi răspunde că nu reprezintă importanță, că el le știe pe toate și că-i stă la dispoziție cu informații.

Când cineva vrea să continue conversația, guralivul îl întrerupe zicându-i: **„Bagă de seamă să nu uiți ceea ce aveai de gând să spui”**; „Îți mulțumesc că mi-ai amintit tocmai ceea ce intenționam eu să-ți comunic”. „Ce mult ai de câștigat când mai stai cu cineva de vorbă”. „Vitasem tocmai de acest lucru”. „Ai sesizat repede totul”. „Te urmăresc de mult ca să văd dacă vei ajunge la aceleași concluzii cu mine”. Guralivul se pricepe să facă și altfel de intervenții asemănătoare și **nu îngăduie celor cu care se întreține nici să răsuflă. Și după ce a plictisit, rând pe rând, pe fiecare, este în stare să se îndrepte și spre oamenii pe care-i vede adunați în grup și-i obligă să se împrăstie, măcar că aveau de discutat lucruri importante.**

Guralivul își face drum prin școli și palestre, tulbură lecțiile copiilor, pălăvrăgind cu profesorii. **Pe cei ce invocă un motiv ca să se despartă de el, este în stare să-i însoțească până acasă.** E destul să-i pui o singură întrebare, și e capabil să înșire nu numai ce s-a petrecut în adunarea poporului, ci să-ți povestească și de disputa dintre cei doi oratori de pe vremea lui Aristophion și despre succesul discursurilor sale în fața poporului.

Între timp, nu uită să strecoare câteva ocări la adresa mulțimilor, obligând în felul acesta pe ascultători să nu-i mai dea atenție. Unii adorm, iar alții pleacă, lăsându-l singur. Când face parte dintr-un juriu de judecată, împiedică cu pălăvrăgelile lui pe colegii lui să judece; **dacă asistă la un spectacol, împiedică pe ceilalți să privească, iar dacă se află la o masă cu un altul, nu-i dă răgaz să mănânce;** susține că tăcerea e o pedeapsă pentru guraliv și că limba lui alunecă așa cum alunecă peștele în apă, și n-ar putea să tacă, chiar dac-ar fi să ajungă mai gureș decât rândunelele. Guralivul îndură până și batjocura copiilor lui: voind să adoarmă, îi cer să le spună o poveste: „Tăticule, spune-ne o poveste ca să adormim mai degrabă”.

Născocitorul de știri

Năravul aceste te îndeamnă să plăsmuiești știri și fapte care să fie luate drept bune de alții. Născocitorul este omul care întâlnindu-și un prieten își schimbă glasul și-l întreabă cu surâsul pe buze: „Dincotro?” „Ce mai zici?” „Ce noutăți?” „Cum se face că n-ai nici o veste bună?” „Și cu toate acestea, se aud lucruri bune”. Fără să aștepte un răspuns, continuă: „Ce spui? Cum de n-ai auzit nimic? Mi se pare că acum o să te sature de noutăți”. Începe apoi să povestească că **tot ce va spune sunt lucruri auzite de la un soldat ori de la sclavul flautistului Asteion.** Sursele lui de informații sunt de așa fel, încât nimeni n-ar putea să le atace. Pe baza acestor informații povestește că cutare a câștigat o mare bătălie, iar cutare este prizonier. Iar **dacă vreunul dintre ascultători intervine întrebându-l: „Tu crezi în toate acestea?” el răspunde: „E un lucru pe care-l știe toată lumea; vestea s-a răspândit pretutindeni și toți povestesc la fel. Fiecare știe amănunțit cum s-a dat lupta și că a fost o adevărată vărsare de sânge”. Apoi cere ascultătorului să păstreze taina pentru el. Și tot el aleargă să împrăstie noutățile prin tot orașul.**

Acești născocitori de știri nu doar că spun lucruri false, dar mai au de tras și ponoase. S-a întâmplat de multe ori ca astfel de oameni să fie înconjurați de mulțime în băile publice și în timpul acesta să rămână fără haine. Alții au fost condamnați în lipsă, pentru că în timpul judecării lor se aflau în Portic, unde înșirau izbânzile repurtate pe mări și pe uscat de un oarecare. Alții au uitat de masă, cucerind cu vorba cetățile.

Apucătură mai rea ca aceasta nu găsești. Există oare, vreo prăvălie, vreun colțișor în piață, în care să nu-și piardă vremea născocitorul de știri? **El nu face decât să-i obosească pe cei ce-l ascultă și să-i plictisească de moarte prin minciunile lui.**

Obraznicul

Încercând să cuprindem într-o definiție năravul obrazniciei am putea să spunem că **este o nesocotire a bunului nume, în vederea unui câștig.** Firea obraznicului îl împinge să ceară bani cu împrumut de la un cunoscut pe care l-a mai înșelat cândva (...), apoi, după ce a adus jertfă zeilor, pune la păstrat în sare carnea animalelor sacrificate (o parte din carnea provenită din animalele jertfite trebuia să fie servită la ospăț, iar o altă parte era trimisă prietenilor) iar el se duce la masă în altă parte. Acolo, **cheamă și pe sclavul lui, îi dă o bucată de carne și una de pâine și-l îndeamnă, ca să audă și ceilalți: „Mănâncă, Tibios, și satură-te”.** Când se află la piață după târguiești, aduce aminte măcelarului că i-a făcut cândva un bine; apoi, dând târcoale pe lângă cântar, aruncă pe taler o bucată de carne ori un ciolan pentru o ciorbă. Dacă izbutește, e mulțumit. Dacă nu, ia de pe taraba măcelarului o legătură de mațe și pleacă râzând. Când cumpără bilete de teatru pentru străinii pe care-i găzduiește, își face și el rost de un bilet fără bani. A doua zi aduce la reprezentație și pe copii împreună cu pedagogul lor. Când află că un cunoscut a târguit lucruri ieftine, îi cere să-i dea și lui ceva. Obraznicul dă buzna în case străine, ia cu împrumut orz fin și pretinde să-i fie aduse și acasă.

Când vine la baie, se spală singur; își umple căldărușa și nu ia în seamă protestele băieșului. La plecare îi spune că s-a spălat singur și nu uită să adauge: **„Nu poți spune că ți-am rămas dator”.**

Zgârcitul

Zgârcenia este o economie ce întrece orice măsură. Zgârcit este omul care înainte de a se fi împlinit luna, bate la ușa datornicului și-i cere dobânda, chiar dacă aceasta nu face măcar o jumătate de obol. Când se află la o masă pregătită pe socoteala celor ce iau parte la ea, zgârcitul numără câte pahare a băut fiecare, iar zeiței Artemis îi jertfește mai puțin decât oricare altul dintre cei prezenți. Dacă un cunoscut i-a procurat un obiect pe un preț scăzut, zgârcitul consideră că e îngrozitor de scump. **Dacă sclavul i-a spart o oală ori o farfurie, îi scade din hrană.** Dacă nevasta a pierdut un bănuț, cotrobăie prin oale, răscolește paturile, lăzile, caută până și în așternuturi. Dacă are ceva de vânzare, pretinde un preț așa de ridicat, încât cumpărătorul aproape nu are nici un folos. Din grădina zgârcitului nu poți lua nici măcar o smochină. Nici pomeneală să te lase să treci prin livada lui sau să ridici de jos o smochină sau o curmală. **Zi de zi este cu ochii pe semnele de hotar și stă cu frica-n sân să nu i le miște careva din loc.** Cum a trecut termenul dobânzii, începe să urmărească pe datornic și-i pune la socoteală dobândă peste dobândă. Când are la masă invitați din același sat cu el, are grijă să taie carnea în bucăți cât mai mărunte. **Se duce în piață cu gândul de a târgui, dar se întoarce cu mâna goală.** Nu îngăduie nevastei să dea cuiva cu împrumut sare, un capăt de fitil, un vârf de chimir; măcar că e vorba de nimicuri, își face socoteala că ele valorează mult la sfârșitul unui an.

Casele zgârçitelor de genul acesta sunt dolișora de bani. Mucegăitul stă prins pe ele, iar pe chei s-a pus rugina.

Mojicul

Nu e greu să cuprinzi în câteva cuvinte năravul acesta. Mojicia este, de pildă, o glumă necuviincioasă, spusă pe față, fără ocolișuri și care se cuvine condamnată. Mojic este omul care atunci când se află în tovărășia unor femei de condiție liberă, este capabil să-și ridice haina să i se vadă goliciunea. La spectacol, e singurul care continuă să aplaude atunci când toți ceilalți spectatori s-au oprit, și tot el este cel ce fluieră pe actorii pe care ceilalți spectatori îi urmăresc cu admirație. Când în teatru domnește tăcerea, mojicul își dă capul pe spate și sughite, atrăgând atenția celor din jur. Când târgul este în toi, mojicul se apropie de taraba unde se vând nucile. Stă în picioare, se apucă să ronțăie nuci și caută prilej de vorbă cu negustorul. Pe unii dintre trecători pe care abia i-a cunoscut îi strigă pe nume. Dacă-i vede grăbiți, îi obligă să-l aștepte. E în stare să se ducă și să strângă mâna unuia care a pierdut un proces de seamă chiar în clipa când omul părăsește tribunalul. Proptit în fața unei frizerii sau parfumerii, povestește că are de gând să se îmbete.

Inoportunul

Inoportunitatea înseamnă o intervenție făcută într-un moment atât de puțin potrivit, încât indispuce pe cei cu care vii în contact. Inoportunul este omul care vine să-ți ceară sfatul tocmai când nu-ți vezi capul de treburi. Găsește nimerit să facă o serenadă unei curtezane tocmai când ea zace în pat cu temperatură. Pretinde unui girant condamnat de justiție să dea cheazășie și pentru el.

Dacă este invitat la o nuntă, vorbește de rău tot „neamul femeilor”. Invită la o plimbare pe jos oameni abia sosiți de la un drum lung. Găsește cumpărător care să ofere un preț mai mare pentru obiecte vândute. În adunare, se ridică și vorbește luând-o de la început despre lucruri deja auzite și cunoscute de toată lumea. Este gata să-și ofere serviciile pe care nu i le-a solicitat nimeni și care nu pot fi refuzate. Vine să ceară dobânda de la datornici tocmai când au adus jertfe zeilor și se află la ospăț. Când un sclav este bătut în fața lui, povestește că a avut și el cândva un sclav și că s-a spânzurat din pricina bătăii. Ca arbitru, întărește părțile care erau pe punctul de a cădea la o înțelegeră.

Pripitul

Pripeala înseamnă manifestarea unui interes puternic față de alții, prin vorbe și fapte. Omul pripit este în stare să făgăduiască lucruri pe care nu este în stare să le ducă la îndeplinire. Dacă se pune în discuție o chestiune recunoscută de toți ca dreaptă, el este de părere opusă, dar este combătut. Dacă doi s-au luat la bătaie, el pășește în mijlocul lor și-i desparte, chiar dacă nu-i cunoaște. Te călăuzește pe un drum necunoscut, pentru ca până la urmă să nu descopere drumul adevărat. În ajunul unei lupte, întreabă pe comandant când va intra în dispozitivul de luptă și ce ordine va da peste două zile. Se duce și vestește pe tatăl său că mamă-sa a și ajuns în iatacul ei. Nesocotește prescripțiile medicului și dă unui bolnav cu temperatură vin, susținând că vrea să încerce dacă nu cumva îl poate vindeca. Dacă s-a prăpădit nevasta unui prieten, îi gravează o inscripție pe mormânt, în care pomenește numele bărbatului ei, al tatălui și al mamei, numele decedatei, locul ei de baștină, ba mai adaugă că erau cu toții oameni de treabă (considerându-i pe toți morți, deși trăiau). Când urmează să jure într-un proces, spune celor de față: „Am mai jurat de atâtea ori până acum”.

Prostănacul

Căutând să definim prostia, am putea spune că este o încetineală a minții exteriorizată prin vorbe și fapte. Prostănacul este omul care socotește cu socotitoarea, face suma întregului dar întreabă totuși pe cel de alături cât face. Dacă este citat într-un proces ca acuzat, el uită și pleacă la țară. Cum îl lași singur la teatru, îl cuprinde somnul. Mănâncă până se îmbuibă, se trezește din somn, iese afară pe întuneric și este mușcat de câinele vecinului. Ia un lucru și-l pune la loc sigur, ca apoi să-l caute fără să-i mai dea de urmă. Aflând de decesul unui prieten, se duce la înmormântare cu fața posomorâtă, cu ochii în lacrimi și spune: „Să fie într-un ceas bun”. Când primește o datorie de la cineva, e în stare să-și aducă martori. În toiu iernii, își dojenește sclavul fiindcă nu i-a cumpărat castraveți. Își istovește copiii, punându-i să facă exerciții de gimnastică și alergare. Când e la țară își pune linte la fier, o sarează de două ori de n-o mai poate mânca nimeni.

Brutalul

Brutalitatea se manifestă prin folosirea unui ton aspru, iar brutal este omul pe care dacă l-ai întrebat „Unde e cutare” își dă replica: „Ce mă întrebi pe mine?”. De-l saluți, nu-ți răspunde. De are ceva de vândut, nu anunță cumpărătorilor prețul, ci îi întreabă pe ei cât valorează obiectul. Celor ce-l apreciază și-i trimit daruri de sărbători, le răspunde că darurile primite nu rămân fără răsplată. Trece cu vederea greșeala de a atinge, a împinge sau a călca pe picior pe cineva. Când îl rogi să ajute cu bani pe un prieten, la început refuză, pentru ca apoi să-ți aducă banii; nu uită însă să se plângă că sunt bani aruncați pe gârlă. Dacă s-a împiedicat pe drum, e în stare să blesteme piatra de care s-a poticnit. Dacă ai întârziat, nu te așteaptă deloc peste ora stabilită. E în stare să nu se roage nici zeilor.

Nemulțumitul

Nemulțumirea este subestimarea fără o cauză întemeiată a darurilor primite. Nemulțumitul este omul care atunci când un prieten îi trimite bunătăți de la un ospăț spune aducătorului: „Nesuferit om e stăpânul tău: nu m-a invitat la masă ca să nu gust și eu ciorba și cu vinișorul lui”. În locul îmbrățișărilor, spune hetairei¹⁰²: nu-mi vine să cred că mă iubești din toată inima. Nemulțumitul cârtește împotriva lui Zeus, nu fiindcă nu trimite ploaie, ci pentru că ploaia vine cu întârziere. Dacă găsește pe drum o pungă de bani, spune: „N-am avut norocul să dau nicicând peste o comoară”. Dacă a cumpărat un sclav la un preț ieftin, în urma stăruințelor vânzătorului, nemulțumitul zice: „M-aș mira să fie bun la ceva, căci prea e ieftin”. Iar față de acela care-i aduce vestea bună că a dobândit un fiu, are replica: „Dacă ai avea încredere că odată cu acest eveniment, s-a dus pe gârlă jumătate din averea mea, ai spune adevărul”. După ce a câștigat un proces - și încă cu majoritate de voturi - învinuiește pe acela care i-a compus discursul că a scăpat din vedere multe argumente care i-ar fi venit în sprijin.¹⁰³ Dacă îl felicită cineva pentru că a început o afacere datorită prietenilor, care au pus mână de la mână să-i vină în ajutor, nemulțumitul răspunde: pot oare să fiu vesel, de vreme ce am datoria să înapoiez fiecăruia banii și le rămân pe deasupra și recunoscător?”

¹⁰² Hetaira era o femeie de moravuri ușoare care – fără a fi o prostituată propriu-zisă – era o concubină sau curtezană. În mentalitatea greacă, este opusă aceleia de soție legitimă. Hetairele nu erau disprețuite în societate; adesea, femeile culte și de spirit, erau foarte căutate. Situația de inferioritate a femeilor legitime față de hetaira a fost subliniată de unii scriitori antici.

¹⁰³ Legea prevedea la Atena ca fiecare cetățean să-și susțină singur dreptatea. Dar cei mai mulți apelau la serviciile unui logograf, adică ale unui profesionist, care în schimbul unei retribuții, redacta discursul, iar cel în cauză urma să-l învețe în fața forului judecătoresc.

Neîncrezătorul

Neîncrederea este convingerea greșită că toți ne înșeală. Neîncrezător este omul care după ce și-a trimis sclavul după târguiești trimite pe un altul pe urma lui, ca să controleze cât a plătit. În timpul călătoriei își păstrează banii la el (în mod obișnuit, banii erau încredințați unui sclav), și din când în când se oprește să-i numere ca să vadă câți sunt. **După ce s-a suit în pat își întreabă nevasta dacă a încuiat lădița, dacă a pecetluit dulapul, dacă a tras zăvorul porții de la ogradă.** Chiar dacă femeia îl asigură că a încheiat peste tot, omul neîncrezător părăsește așternutul și, așa dezbrăcat și desculț, aprinde lampa, colindă și cercetează fiecare locșor cu grijă. Și cu toate acestea, abia-l prinde somnul.

Cere ca dobânda să i se plătească de față cu martori, pentru ca datornicii să nu poată tăgădui condițiile. **Nu dă haina la curățat meseriașului celui mai priceput, ci aceluia care îl poate despăgubi mai bine.** Dacă vine cineva să-i ceară cu împrumut câteva pahare de argint, de obicei refuză; dacă este vorba de o rudă sau de un prieten apropiat, le împrumută, după ce a încercat mai întâi metalul în foc, după ce le-a pus pe cântar; parc-ar fi vrut și o garanție pentru ele. Poruncește sclavului care duce paharele să nu meargă în urma lui, ci să treacă înainte, ca să fie cu ochii pe el, de teamă să nu fugă pe drum. Celor ce au cumpărat un obiect de la el și-i cer să precizeze locul unde să depună banii, nedispunând în momentul acela de timp, le răspunde: „Nu fi îngrijorat de acesta, căci te voi urma până vei găsi răgazul necesar”.

Nesimțitul

Nepăsarea față de curățenia propriului trup care produce altora dezgust se numește nesimțire. Nesimțitul este în stare să iasă la plimbare cu plăgi de lepră pe el, cu pete de pecingine sau cu unghiile murdare. Nesimțitul se justifică în fața tuturor că sunt boli moștenite, că de ele au pățimit și bunicul și tatăl lui și că fără semnele bolilor acestora cu greu ar putea cineva avea pretenția că face parte în familia lui. Chiar dacă are bube la genunchi și răni la degete, nu-i pasă. Le neglijează până nu se mai pot vindeca. Dinții îi sunt negri și găunoși și ți-e greu și cu totul neplăcut să stai în apropierea lui. **Pe lângă alte cusururi îl are și pe acela că-și suflă nasul în timpul mesei(!?) când vorbește te stropește, iar când bea sughițe;** se culcă alături de nevastă pe un așternut murdar, iar la baie își unge corpul cu un ulei ranced. Când toți ascultă cântecul executat de flautistă, se trezește aplaudând, face zgomot, acompaniază în surdină și ocărește cântăreața că a sfârșit prea devreme. **Încearcă să scuipe pe deasupra mesei și nimerește pe paharnic drept în față.**

Înfumuratul

Înfumurarea este goana după onoruri câștigate pe urma unor lucruri meschine. Înfumuratul este omul care invitat la un ospăț caută cu orice preț să se așeze în apropierea gazdei. Își duce singur feciorul la templu la Delfi (sediul celui mai cunoscut oracol al lui Apolo) ca să-și tundă pletele (era un obicei la vechii greci ca în pragul adolescenței să-și tundă pletele, închinându-le unei divinități, de cele mai multe ori zeului Apolo de la Delfi; ulterior, pe vremea lui Teofrast, obiceiul a fost abandonat din pricina dificultăților unei călătorii la Delfi. Înfumuratul prezentat de Teofrast **persevera în vechiul obicei**). Când sacrifică un bou, îl leagă de coarne cununii mari și atârână căpățâna animalului de stâlpul porții, pentru ca cei veniți să-și dea seama că a jertfit un bou. Iar dacă aduce ca dar de închinare în templul lui Asclepios un deget de aramă, se duce zi de zi să-l împodobească cu cununii și să-l ungă cu uleiuri parfumate.

Se tunde des, are grijă ca dinții să-i fie albi, își schimbă hainele, deși le-ar mai putea purta; se parfumează exagerat; **la reprezentațiile de la teatru își caută loc în apropierea tribunei oficiale.** Are acasă și o mică palestră cu nisip și un loc amenajat pentru jocul cu mingea, loc pe care-l pune la dispoziția sofistilor (sofiștii – cei dintâi învățați care pun problema cunoașterii – erau propagatori ai unor teorii sociale pentru emanciparea individului din legăturile lui gentilice. Cu excepția câtorva, aveau o concepție materialistă despre lume. Ei au inaugurat dialectica și au rămas celebri prin latura negativă a activității lor: abuzul de permise false și de silogisme greșite).

Cărpănosul

Cărpănoșia este lipsa de generozitate în fața cheltuielilor. Cărpănosul este omul care după succesul repurtat la concursurile tragice (în calitate de organizator al corului și al reprezentației dramatice) consacră zeului Dionisos o placă de lemn pe care și-a gravat doar numele lui. **Cu prilejul cotizațiilor făcute în adunarea poporului, cărpănosul părăsește locul fără să scoată un cuvânt.** Când își mărită fata, vinde carnea animalelor aduse jertfă, afară de cea rezervată preoților, iar pe servitorii tocmiți cu acest prilej îi angajează cu hrana de acasă.

Când comandă corabia pe care el însuși a avut sarcina s-o echipeze¹⁰⁴, se culcă pe punte pe așternutul cârmaciului, în timp ce pe al lui îl pune la păstrare. **La sărbătoarea Muzelor (sărbătoare consacrată școlii, prilejuind jocuri și sacrificii organizate prin cotizațiile elevilor) de teamă de nu plăti taxa impusă, nu-și trimite copiii la școală, pretextând că sunt bolnavi.** Aduce el de la piață carnea și legumele, pe care le ascunde în faldurile veșmântului. **Zărind de departe pe un prieten cu care a avut prilejul să stea de vorbă mai înainte și care face o colectă de bani, se abate din drum, ocolește și se duce acasă.**

Nevestei nu-i ia slujnică, măcar că i-a adus o zestre mare, ci-i tocmește o fetiță care s-o însoțească. **Cărpănosul poartă o încălțăminte peticită, dar susține că e tot atât de bună ca și una nouă.** Dimineața, deretică singur prin casă și face paturile. Când vine la teatru, se așează pe o haină veche și întoarsă pe jos, pe care și-a adus-o singur.

Lăudărosul

A fi lăudăros înseamnă a face caz de calități inexistente. Lăudăros este omul care se așează pe digul Pireului (digul portului, loc obișnuit de plimbare pentru atenieni) și înșiră străinilor că a investit sume mari în împrumuturi maritime, arată amănunțit ce profituri pot rezulta de pe urma unor astfel de treburile, câtă avere a realizat și ce pagubă a avut, iar în timp ce spune aceste enormități își trimite sclavul să ridice bani de la bancă, deși nu are nici o depunere.

Călătorind pe mare, e în stare să-și amăgească tovarășul de drum, spunându-i că a participat la expediție alături de Alexandru Macedon, că s-a bucurat de atenții din partea lui, că la întoarcerea din expediție a adus o sumedenie de cupe încrustate cu pietre prețioase, că pe meleagurile Asiei ai să găsești meșteri mai iscusiți ca cei din Europa. Toate acestea le debitează un om care n-a pășit nicicând dincolo de zidurile cetății lui. Amintește că pe vremea când a bântuit foametea a cheltuit – dac-ar fi să i se dea crezare – peste cinci talanți cu concetățenii lui săraci, pe care nu s-a îndurat să-i lase fără ajutor.

Aflându-se în mijlocul unor necunoscuți, îndeamnă pe unul dintre aceștia să-i facă favorul de a socoti cu pietricele ce sumă a cheltuit, și pune o parte din acestea pe seama unor preinși

¹⁰⁴ Echiparea sau întreținerea unei corabii cu cheltuieli proprii sau în comun era o sarcină impusă de cetate cetățenilor înstăriți.

datornici, pentru a fi mai ușor de crezut. Calculând astfel, cheltuielile se ridică la zece talanți. Adaugă însă că aceste cheltuieli n-a fost prevăzut decât ajutorul dat prietenilor, că n-a ținut socoteala de cheltuielile impuse de echiparea corabiilor sau alte sarcini publice.

Se îndreaptă apoi spre cei ce vând cai și se preface că ar vrea să cumpere și el unul. Ajungând în dreptul prăvăliilor cu îmbrăcăminte, cere haine care să nu coste mai mult de doi talanți și la urmă îl ceartă pe sclavul care îl însoțește că n-a luat banii cu el. Deși stă în chirie, încearcă să-l convingă pe cel ce nu-l cunoaște că locuiește în casa lui părintească și că are de gând s-o vândă fiindcă e neîncăpătoare față de mulțimea musafirilor pe care-i primește.

Îngâmfatul

Îngâmfarea înseamnă disprețuirea tuturor celorlalți, în afară de propria-ți persoană. Îngâmfatul este omul care spune celui ce vine să-i vorbească că nu poate fi disponibil decât după masă, la ora plimbării. Mergând pe stradă, expediază fără prea multă bătaie de cap pricinile în care a fost desemnat arbitru (în mod obișnuit, ședințele se țineau în templu). Când este numit într-o slujbă publică, refuză sarcina și susține sub prestare de jurământ că nu dispune de timp (cetățeanul desemnat să îndeplinească o sarcină de interes public putea invoca o boală, o călătorie pentru a fi eliberat de obligații, dar trebuia să-și susțină declarația prin jurământ). Când dă un ospăț pentru prietenii săi, nu se așează la masă, ci poruncește unuia dintre oamenii lui să le poarte de grijă. Dacă e vorba să viziteze pe cineva, trimite vestea mai întâi (!). În corespondența pe care o întreține nu întrebuințează formulele obișnuite, ca de pildă „mi-ar face plăcere”, ci scrie: „Pretind să se execute”, „Am trimis la tine ca să ia”, „Cât mai urgent”.

Lașul

Lașitatea pare să fie o slăbiciune a sufletului, provocată de frică. Laș este omul care, călătorind pe mare, ridică ochii spre cer și întreabă pe cârmaci dacă e cu putință să se avânte în larg (departe de țărm, navigația devenea periculoasă, din pricina furtunilor) și ce-au prevestit zei. Tovarășului de drum îi destăinuie că l-a cuprins spaima în urma unui vis. Pornind la război și aflând că s-a dat ordin ca pedestrima să iasă la atac, lașul cheamă oamenii din aceeași trupă cu el și îi îndeamnă să stea pe lângă el, atenți la fiecare mișcare, pretextând că nu poate recunoaște ușor pe vrăjmași. Când aude strigăte și vede soldații prăbușindu-se la pământ, destăinuie celor din jur că a plecat în grabă mare și a uitat sabia; apoi o ia la fugă spre cortul lui și dă poruncă sclavului să observe în ce parte se află dușmanii. În acest timp își ascunde sabia sub pernă, iar apoi își irosește vremea prefăcându-se că o caută prin cort. Dacă zărește vreun prieten rănit, îi iese în cale, încearcă să-l îmbărbăteze, îl ridică pe sus și-l duce în cort. Aici îi dă îngrijirile necesare, îl șterge de sânge, se așează alături de el și-i apără rana de muște. Și nu e lucru pe care să nu-l facă, numai și numai să nu dea ochii cu vrăjmași.

Când trompetul a sunat marșul de război, lașul strigă din cort: „Mânca-te-ar corbii, că nu dai pace omului să adoarmă din pricina semnalelor tale atât de dese”. Mânjit cu sângele scurs din rănila altuia, aleargă înaintea celor ce se întorc din luptă și povestește că „și-a salvat prietenul, punându-și viața în mare cumpănă”. Apoi însoțește pe cunoscuții și concetățenii rănitului până la patul lui de suferință și nu uită să spună fiecăruia cum l-a dus în cort pe brațele lui.

Oligarhul

Starea de spirit oligarhică ar putea fi caracterizată ca dorința de a te impune, în vederea obținerii puterii și a unor câștiguri. Poate fi numit oligarh omul care la propunerea Adunării

Poporului (organul suprem de conducere a statului, ce hotăra asupra problemelor fundamentale ale cetății: pacea, războiul, aprovizionarea orașului cu alimente, dările de seamă ale magistraților ieșiți din funcții și altele) **de a fi supuse discuției persoanele care vor îngriji împreună cu arhonte de pregătirea unei ceremonii**, se înfățișează cu pretenția ca **viitorii aleși să se bucure de puteri depline**. Apoi, dacă s-au făcut zece propuneri, el are pregătită replica: „Este de ajuns un singur om, numai să fie un om adevărat” și spune aceasta bazându-se pe singurul vers din Homer pe care-l cunoaște: „Rău e când domnii sunt mulți, numai unul să fie-ntr-oameni, poruncitor și stăpân...”.

De celelalte versuri ale lui Homer nici n-a auzit măcar. Fără îndoială că are la îndemână formule de felul acesta: „Avem datoria de a ne întruni noi între noi, spre a hotărî cele necesare; **să ne descotorosim odată de gloată**. În felul acesta, **nu vom mai fi nici ocărăți de mulțime, nici copleșiți de onoruri**.”

Oligarhul iese la plimbare numai la ora mesei. Poartă mantia frumos prinsă pe umăr, are barba tăiată potrivit și unghiile deosebit de îngrijite. Pășește brav și declară pe un ton emfatic: „Viața în cetate a devenit de nesuferit din pricina delatorilor (deletorii se îndeletniceau cu denunțarea persoanelor care adunaseră averi pe căi nepermise). **Adaugă de asemenea: „Mă surprinde faptul că mai sunt pe lume oameni care umblă după demnități publice. Ce urmăresc, ce interese au? Recunoștința celor mulți? Aceștia sunt totdeauna de partea celor ce dau sau împart mai mult”**.”

În adunare, oligarhului îi este rușine să stea alături de un sărac.

Bârfitorul

Bârfeala este năravul care te împinge să-i defăimezi pe alții. Dacă întreb pe bârfitor „Ce zici de cutare”, îți va răspunde: „Voi face începutul la fel cu cei ce întocmesc genealogii, amintind mai întâi de neamul din care se trage. Tatăl lui purta la început numele de Sosias, apoi, în vremea cât a făcut serviciul militar, și-a schimbat numele în Sosistratos (numele pe care bârfitorul îl atribuie victimei sale sunt un indiciu că acesta fusese eliberat din situația de sclav). Mama lui este o tracă de neam mare (femeile din Tracia erau considerate printre femeile cele mai libere ca mod de a se comporta). În țara lui, femeile cu un astfel de nume sunt socotite de neam, iar el, descendentul unor astfel de părinți, e un netrebnic și un decăzut.

Când i se adresează cineva, cerându-i să-i spună ce știe despre femeile care locuiesc într-un loc oarecare, este în stare să răspundă astfel: „Le știu bine și nu mă pot înșela”. Apoi dă amănunte: „Sunt dintre acelea care-i trag de mânecă pe trecători”, sau „Femeile acele își ridică poalele. Eu nu-ți spun vorbe goale. Ele se dau în drum ca niște cățele. Într-un cuvânt, toate sunt puse să vâneze bărbații și când bate cineva în poartă sar chiar ele să deschidă.

Dacă unul bârfește, bârfitorul se aliază cu el. „Pe acest om l-am urât mai mult decât pe oricare altul. E respingător ca înfățișare, iar ca răutate nu are pereche. Vrei o dovadă? Nevestei, cu toată zestrea pe care i-a adus-o și care se ridică la atâția și atâția talanți, și cu toate că i-a dăruit un fiu, îi dă trei bănuți de aramă drept cheltuială pe zi și o silește să se scalde în apă rece și în ziua lui Poseidon (femeia tratată astfel era considerată ca o sclavă, întrucât numai sclavele se îmbăiau în apă rece. Sărbătoarea lui Poseidon era celebrată în cursul lunii ianuarie). Dacă cel ce stă alături de el se ridică să plece, e în stare să-l vorbească de rău. Și, o dată făcut începutul, nu-i vine greu să bârfească întreaga familie. Vorbește de rău prietenii și rudele, nu-i iartă nici pe morți (defăimarea morților era o atitudine condamnată prin lege).

Această comportare a lui o numește sinceritate, spirit democratic și libertate și nu cunoaște desfătare pe lume mai mare ca aceasta. Această poftă de bârfeală supără pe oameni și-i scoate din sărite.

Mediocrul - Prietenul celor netrebnici

Prietenia cu cei netrebnici dovedește o înclinare către stricăciune. **Prietenul celor netrebnici este omul căruia îi place să-și ducă viața în mijlocul celor care, suferind o condamnare într-un proces, au fost supuși degradării civice.** El consideră că în preajma acestor oameni poți dobândi o experiență mai vastă. Când vine vorba despre netrebnici, el argumentează că toți oamenii sunt la fel. Este plin de ironie față de omul moral, iar **despre netrebnic afirmă că este un om lipsit de prejudecăți.** Dacă un netrebnic este acuzat, el recunoaște că societatea are dreptate când îl osândește pentru unele din păcatele lui. Celelalte păcate nu i le recunoaște. **Crede despre ticălos că e inteligent, că are dragoste pentru prieteni, că e priceput, că n-a întâlnit unul mai capabil decât el.**

Este binevoitor față de netrebnicul ce se apără în fața adunării sau când acesta apare în fața tribunalului. E în stare să spună apărătorilor dreptății că nu omul trebuie judecat, ci acțiunile lui. Și adaugă că **netrebnicul veghează ca un câine neadormit la apărarea intereselor poporului.**

Cel căruia îi place tovărășia cu cei netrebnici se erijează în apărătorul lor când sunt acuzați de afaceri dubioase. Iar dacă este judecător într-un proces este în stare să interpreteze în sensul cel mai rău acuzațiile părților. Într-un cuvânt, **tovărășia cu cei netrebnici dovedește adevărul proverbului care spune că cei ce se aseamănă se adună.**

Calicul

Calicia constă în urmărirea unor câștiguri înjosoare. Calic este omul care nu pune la dispoziția oaspeților pâine îndeajuns. Este omul în stare să ia bani cu împrumut de la cineva care se află găzduit la el. **Când împarte carnea la o masă, spune că celui ce împarte i se cuvine o porție dublă și face întocmai cum a spus. Când are vin de vânzare, prietenilor le vinde vinul amestecat cu apă.** Se duce cu copiii la teatru numai când organizatorii lasă intrarea liberă. Plecând din cetate într-o delegație cu caracter oficial, lasă acasă diurna de deplasare pusă la dispoziție de cetate și se împrumută cu bani de la ceilalți membri ai delegației. Sclavului însoțitor, îi dă o povară mai mare decât aceea pe care o poate duce, iar de mâncat îi dă mai puțin decât oricare altul. Pretinde o parte din darurile delegaților și apoi le vinde. **Când se află la baie și vrea să se ungă cu uleiuri parfumate, se adresează sclavului, imputându-i că a cumpărat un ulei rănced numai și numai ca să ia din uleiul vecinului.** Dacă slujitorii lui au găsit întâmplător pe stradă bănuți de aramă, e capabil să ceară partea ce i se cuvine, susținând că zeul Hermes e binevoitor cu toți.

Calicul nu dă haina la spălat și împrumută pentru el o alta, de la un cunoscut; o ține la el, tot amânându-i înapoierea, până într-o zi, când îi este cerută. Și mai pune la cale și alte lucruri de felul acesta. Rațiunile convenite sclavilor le măsoară cu zgârcenie și se servește de o măsurătoare ruptă, având grijă să n-o umple bine. Când i se pare că un prieten vrea să-i vândă vreun obiect cu un preț scăzut, îl cumpără, dar are grijă să-l dea mai scump. Când are de achitat o datorie de treizeci de mine, o restituie reținând din ea patru drahme.

Dacă din întâmplare s-au îmbolnăvit copiii calicului și nu se pot duce la școală, scade o sumă proporțională din taxa la care e obligat, iar în cursul lunii februarie când sunt multe sărbători, nu-i trimite la școală, numai ca să nu plătească. Atunci când pregătește un banchet prin contribuția participanților, cere o parte pentru sclavii lui și ține cont de cele mai mici lucruri procurate de el, ca lemne, linte, sare și chiar și de undelemnul turnat în opaiț. Dacă un prieten de-al lui este pe punctul de a se însura sau de a-și căsători fiica, calicul are grijă să plece de acasă mai devreme, spre a nu fi obligat să-i facă dar de nuntă. **Ia de la prieteni cu împrumut obiecte pe care nu numai că nu le mai cere nimeni înapoi, ci chiar dacă le înapoiază proprietarului, acesta refuză să le mai primească.**

Prost-crescutul

Căutând o definiție pentru proasta-creștere, am putea spune că **este o comportare supărătoare, dar nu dăunătoare. Prost crescut este cel care intră în casa omului îndată ce a adormit și-l trezește ca să-i spună ceva. Dacă ești pe punctul de a porni într-o călătorie, se întinde la vorbă cu tine și te face să întârzi. Celor ce vin în vizită la el le recomandă să-l aștepte până se va întoarce de la plimbare. Omul prost crescut ia copilul din brațele doicii, îi dă în gură resturi mestecate de el mai întâi, îl alintă strângând din buze și-l numește „odorul tatei”.**

Când se află la masă povestește că a luat un elebor (plantă cu efect purgativ, bună și ca leac împotriva nebuniei) că l-a servit de minune și că fierea evacuată o dată cu resturile era mai neagră ca sosul din farfurie. **Omul prost crescut e în stare să întrebe de față cu sclavii: „Măicuță, ce-ai simțit și ce zi era când te-au cuprins durerile nașterii și m-ai adus pe mine pe lume?”** În locul mamei, răspunde tot el, că la naștere a simțit bucurie, și durere și că anevoie poți afla pe lume un om care să nu fi avut parte de amândouă.

Când e invitat la un ospăț, povestește că are acasă un rezervor cu apă rece, o grădină cu belșug de zarzavaturi fragede, un bucătar nespus de dibaci în pregătirea bucatelor, casa lui geme de musafiri, iar prietenii pe care-i are sunt la fel cu un butoi fără fund. Nu-i poate mulțumi, oricâte atenții ar avea față de ei. **Atunci când are el prilejul să ofere un ospăț, nu mai conținește laudându-și bufonul pentru ghidușile lui. Ținând în mână paharul, își îndeamnă invitații să bea, dându-le asigurări că s-a îngrijit ca petrecerea lor să fie cât mai reușită, că e de ajuns un singur semn din partea lor pentru ca sclavul să și alerge la prăvălia „negustorului de fete”.**

8. Psihologia vârstei a treia

- Pastorală pensionarilor -

Motto: *Modul de comportare cu bătrânii este un **indiciu al gradului de umanitate** al familiei, al parohiei și al societății.*

0. Introducere: Lumea de mâine – lumea vârstei a treia

Omul este mamiferul cel mai longeviv, poate pentru că dezvoltarea sa este lentă și tardivă față de cea a animalelor. Orice alt mamifer, chiar de talie net superioară lui, trăiește mai puțin: 40 de ani cimpanzeul, 50 de ani hipopotamul și balena, 70 de ani elefantul.

Ciclul vital uman a fost împărțit de biologi în trei faze: **vârsta evolutivă („creșterea” - de la 0 la 25 de ani), etapa adultă (25-65 de ani) și bătrânețea (de la 65 de ani în sus)**. Aceasta din urmă cunoaște două subdiviziuni: vârsta a treia (de la 65 de ani la 85 de ani) și vârsta a patra (după 85 de ani). Imediat după încheierea etapei evolute, de la 25 de ani, începe o lentă perioadă de îmbătrânire, caracterizată de progresive procese involutive. Această diviziune pe grupuri de vârstă este însă relativă.

Se presupune că de-a lungul mileniilor durata vieții omului s-a mărit: s-a trecut de la 20 de ani în perioada neolitică, la 30 de ani în epoca romană, la 40 de ani în Evul Mediu, la 50 de ani în secolul al XIX-lea și la 60 de ani în 1990 (aceasta pentru că s-au creat condiții favorabile prelungirii vieții, diminuându-se factorii de risc soldați cu moartea). Populația lumii îmbătrânește, în toate părțile lumii. Progresele medicinei și științei au permis o dublare a duratei vieții medii, de la 40 la 80 de ani. Între cauzele principale ale acestei longevități sporite sunt de amintit: declinul natalității, controlul mortalității prenatale și infantile, îmbunătățirea nutriției și a condițiilor sanitare în general, controlul bolilor infecțioase și contagioase etc.

Astfel, **popoarele bogate au devenit cele mai îmbătrânite**. Pentru ele, durata medie de viață este de aproximativ 76 de ani, în timp ce pentru cele sărace nu depășește 61. Se trăiește mai puțin în Guinea (41 de ani), în Angola și Afganistan (42 de ani), în Mauritania și Mozambic (45 de ani). În Bolivia (unde există 6 milioane de locuitori pe un teritoriu aproape de patru ori cât România) este „o fericire” să mori la 35 de ani.

Dacă secolul XX a fost cel al creșterii demografice, secolul al XXI-lea este cel îmbătrânirii, ca efect al declinului cifrei de fecunditate și mortalitate. În lumea occidentală, populația bătrână crește proporțional cu cât scade cea infantilă. Se naște mai puțin și se moare mai puțin. Aceasta este situația demografică în țările dezvoltate, cu o înaltă tehnologie, unde la începutul secolului XX existau 6 copii la un bătrân, iar acum, la începutul secolului XXI, situația este inversă: 6 bătrâni la un copil.

Longevitatea la feminin. În societatea noastră machilistă, a te naște femeie comportă multe dezavantaje, dar nu și pe acela al longevității: sexul feminin trăiește cu

7-8 ani mai mult decât cel masculin. Bărbatul este deci, din acest punct de vedere, adevăratul „sex slab” al speciei „sapiens”. Femeile trăiesc în medie mai mult decât bărbații întrucât sunt **din punct de vedere psihologic mai puternice**. De exemplu, **rezistă mai mult la durere și sunt mai puțin fragile în sens emotiv**. Astfel, dacă 7% dintre văduve mor în primul an după moartea soțului, între văduvi moartea la mai puțin de un an de la moartea soției se înregistrează într-un procentaj de 22%. Bărbații nu sunt deci „sexul puternic”, ci acela mai puțin adaptat la supraviețuire, în fiecare etapă a vieții, de la zămislire la 100 de ani.

În concret, putem spune că țările bogate, și în special **Europa au devenit pe nesimțite, Casa de Bătrâni a Terrei**.

Gerontofobia

Trăim într-o societate care pe bătrâni îi doar tolerează, iar pe tineri îi privilegiază. Niciodată de-a lungul istoriei, tinerii n-au beneficiat de atâta considerație ca în epoca noastră, în care au devenit **o categorie privilegiată de mass-media și de lumea politică**. Publicitatea exaltă tinerețea și frumusețea ca și când ar fi unica monedă de schimb prețioasă. Este exaltată tinerețea ca mitică condiție de viață într-o societate în care domină conceptul de prestație, de hedonism, de consumism. Se dorește totul, și imediat. Răbdarea e considerată un cusur al bătrânilor.

În secolele trecute, bătrânul era aproape „divinizat”, foarte respectat, și aceasta poate pentru că era „rar”, o fericită excepție. A îmbătrâni era foarte dificil, dar foarte prestigios. În societatea premodernă bătrânul își pierdea forța musculară, dar rămânea cu experiența, un „depozit” prețios care era transmis în serile de iarnă când figura patriarhului reunea în jurul său fiii, nepoții și strănepoții pentru a le destăinui secretele trecutului și ale pământului. Grație sfaturilor cum trebuie îngrijiți pomii și cum trebuie să fie respectate fazele lunii pentru însămânțat, sau cum să se îmbutelieze vinul, peste secole s-a transmis cultura agricolă.

Actualmente bătrânul nu mai este utilizat ca **un „depozit” de știință agricolă**, întrucât pentru a cultiva pământul se studiază agronomia și se consultă programele computerizate. Astăzi, când **bătrânețea este un fenomen de masă**, nimeni nu mai are timp să-l asculte pe „moșu”. Progresul tehnologic l-a privat de valoare. **Actualmente depozitarii experienței sunt cărțile, microfilmele, memoriile electronice.** În actuala societate industrială nu mai este nevoie de experiența trecutului, întrucât aceasta devine aproape instantaneu depășită. Nu miră pe nimeni deci că **astăzi bătrânii nu mai au nimic de zis tinerilor**, care cred că știu deja totul și vor să greșească după cum li se pare loc mai interesant. Pe mulți tineri nu-i mai interesează trecutul, deoarece a lua conștiință de cât de dificilă a fost cândva viața constituie un reproș viu la voința lor de a vrea „totul, pe loc”.

Dacă mai demult **societățile au fost gerontocratice, actualmente cea occidentală este gerontofobică**. Bătrânii focalizează asupra societății groaza îmbătrânirii. Ei sunt concretizarea a ceea ce nu se vrea a deveni.

1. Primul pas în vârsta a treia: „ieșirea din societate”

Motto: *Trebuie să ne dorim
nu doar să adăugăm ani vieții,
ci și să dăm viață anilor.*

„Desocializarea” este fenomenul în urma căruia o persoană iese din câmpul muncii regulate, abandonând toate relațiile sociale pe care aceasta le presupunea. Ceea ce până acum a constituit ritmul existenței – trezirea de dimineață, deplasarea la locul de muncă, colaborarea cu colegii, subordonarea față de un șef în timpul serviciului, întoarcerea acasă după-masa – totul acum este schimbat. Se impune un nou mod de sistematizare a zilei, trebuie găsite alte grupuri de referință și alte modalități de auto-realizare.

Într-o primă fază, „ieșirea din societate” este percepută de mulți ca o experiență dureroasă sau oprimatoare; pentru alții constituie o ocazie de bucurie („*Nu vom mai fi constrânși la o zi dură de muncă*”). În primele săptămâni după pensionare se trece prin momente de nesiguranță, de neliniște, de experimentare. Aceste momente, în care trebuie stabilit **un nou tip de raport cu timpul disponibil din abundență**, devin cu atât mai lungi și mai neliniștitoare cu cât **subiectul în chestiune și-a găsit în trecut satisfacția aproape exclusiv din propria muncă**.

Într-un alt doilea caz, „ieșirea din societate” a avut loc deja, de-a lungul ultimilor ani, cu mult înaintea pensionării. Este vorba despre constatarea faptului că **fiii au abandonat definitiv casa părinților** și și-au format o familie proprie. Momentul decisiv poate fi definit acela în care **fiii nu mai simt nevoia părinților**, în special a mamei. De acum înainte, grija lor neîntreruptă nu va mai fi cerută. Părinții vor trebui să fie disponibili eventual pentru sfaturi sau pentru vreun ajutor cerut expres de fii. Cum se știe, familiile tinere apreciază mult pe tatăl sau pe mama care locuiesc în apropiere, și care din când în când îndeplinesc gratuit rolul de *baby sitter*. În acest caz **e valabil principiul „aproape, dar la îndepărtare” („Vecini, dar la distanță”)**. De fapt, o convenție de acest tip garantează procesul de eliberare a părinților restituindu-le propria viață.

O altă formă a „ieșirii din societate”, radicală și traumatică de cele mai multe ori, este reprezentată de **intrarea într-un cămin pentru bătrâni**. Unii bătrâni preferă să ducă **o existență asistată**, sub îngrijirea altor persoane, pentru a beneficia în fiecare moment de asistență și de hrană. Deoarece viața într-un cămin de bătrâni este foarte liniștită, ei îi este asociată ideea de „ieșire din societate”, întrucât aici **bătrânii sunt sustrași mediului normal de viață și raporturilor obișnuite dintre oameni**. Ei sunt puși în situația de a se confrunța într-o măsură mai mare cu semenii similari, de aceeași categorie – trăind, cu alte cuvinte, „ușă în ușă” – fiind mai dependenți unii de alții. Simplul fapt că între propriile mobile trebuie să fie alese doar unele care vor putea fi duse în noua „locuință” și că mare parte din ele vor trebui să fie înstrăinate sau aruncate, determină o rană profundă în inima bătrânilor. Această mutație comportă atât câștiguri cât și pierderi.

Rețeaua de relații sociale în care persoana este angajată suferă cu trecerea anilor mutații atât sub aspect cantitativ cât și calitativ, de exemplu, prin **detașarea de viața profesională, prin moartea celor de aceeași vârstă, prin schimbările intervenite în viața de familie**.

1. Precum demonstrează gerontologia, bătrânii care trăiesc singuri consideră „**timp liber**”, timp al relaxării și al bucuriei de a trăi, doar acea parte a timpului pe care nu trebuie să o folosească făcând de mâncare, spălând sau călcând hainele, sau pentru curățenia din domiciliu.
2. În fața fenomenului de creștere a coeficientului vieții medii a populației în general și al îmbătrânirii excesive a societății (20% dintre germani au peste 60 de ani) doar o analiză diversificată, pe „fășii” de vârste, va putea identifica specificul și problemele reale ale vârstei a treia. Se vorbește azi de „bătrâni”, „bătrâne” sau de „moși” și de „babe”. **Criteriul ce fixează terminologia poate fi atât vârsta biologică, cronologică, cât și „gradul de capacitate de care dispune încă o persoană pentru a conduce o existență auto-suficientă”.** A vorbi în general de „bătrâni” este prea simplificant și nivelator, neglijând complexitatea situației.

Există **două grupuri de probleme de care o „pastorală a vârstei a treia” trebuie să se ocupe**: pe de o parte sunt bătrânii sănătoși, care nu vor absolut deloc să fie asistați și care suferă de *stresul pensionarului* (o existență neliniștită); pe de altă parte, bătrânii bolnavi. Mulți bătrâni sunt în condiția de demență senilă, deci au nevoie de griji intense, nefiind conștienți de ceea ce li se întâmplă.

Pentru orice formă de îmbătrânire se pune *problema dificultății tranziției* și marea sfidare este aceea de a găsi *o nouă structură a zilei*. Igiena proprie și curățenia casei sunt considerate momente de muncă, precum și vizitele medicale. Pensionarul poate spune: „Astăzi voi profita de timpul frumos pentru a mă plimba”; „Astăzi voi rămâne în pat până târziu, pentru că nu am chef să mă ridic din pat”. Această *suveranitate* asupra timpului face posibilă o viață în **două lumi diferite**: în aceea a **ordinii**, care amintește de zilele de serviciu, și în aceea a **libertății** în care pensionarul își este „propriul lui rege”. Totuși, mai înainte de a găsi un echilibru, el va trebui să irosească zile sau să-și plătească căutarea cu ore de plictis.

2. Efectele „societății timpului liber”

Motto: *În ultima etapă a vieții,
nu mai contează atât
„ce faci”, ci ceea „ce ești”.*

O societate a timpului liber s-a putut naște doar când timpul liber și inactivitatea au încetat să mai constituie privilegii ale claselor selecte, după ce sindicatele (în America de Nord, în 1866) au obținut oficial aprobarea unei zile lucrătoare de 8 ore. Diferite cuceriri ale tehnicii au avut un rol fundamental în crearea de timp liber.

Multe persoane își extrag sensul autentic al existenței lor din activitățile pe care le desfășoară în timpul liber și din prestigiul pe care îl dobândesc prin sport, artă, munci artizanale, vânatoare sau grădinărit. Serviciul propriu-zis le folosește doar pentru a dobândi un salariu pentru susținerea familiei. **Ei nu pun munca în relație cu sensul vieții**, chiar dacă muncitorul, în calitatea lui de ființă umană, realizează o muncă ce este valoroasă în ea însăși, care contribuie la binele întregii comunități. Munca are,

realmente, o valoare pentru autorealizarea omului, de aici născându-se dreptul la muncă al omului.

Calitativ, timpul liber este pus deasupra timpului de muncă, fapt ce în trecut nu era posibil. Într-un studiu al lui Horst W. Opaschowski, cu titlul „Timpul liber al anului 2001”, se spune: „Ne aflăm în faza de tranziție spre **un nou mileniu, care va fi și o epocă a timpului liber de masă**. Așa am vrut noi să fie. Trebuie să facem astfel ca în viitor să avem **nu doar timp pentru a munci, ci și pentru a ne bucura de viață**”.

Ritmurile timpului liber. Timpul liber poate fi categorisit în „timp liber de seară”, de „sfârșit de săptămână”, timp „al concediului anual” garantat de contractul de muncă și timp liber de care dispun bătrânii. Fiecare dintre aceste „timpuri libere” are importanța lui. (De exemplu, timpul liber al seriei e util pentru a regenera energiile consumate de-a lungul zilei.) Timpul liber este în general petrecut acasă, în familie. În acesta, televiziunea are azi un rol esențial: *Televiziunea a redus cercul familiei la un semicerc*. Acest timp liber seral în cazul bătrânilor este devorat de timpul liber aproape nelimitat de care dispun. Sfârșitul săptămânii, care uneori durează de Vineri după-masa până Luni dimineața, oferă posibilitatea unor excursii care se constituie în scurte vacanțe. În majoritatea cazurilor, **dorința de odihnă cedează în fața dorinței de noi experiențe sau de divertisment**. Bătrânii mai sănătoși se asociază voluntar la excursiile generațiilor mai tinere, când primesc invitații în acest sens. Concediile de odihnă garantate de contractele de muncă împărțite în două faze (vara și iarna) sunt de obicei folosite pentru a călători. În occident, în perioadele de vacanță școlară există un adevărat *turism de masă*.

Consumul în timpul liber. În timpul liber, omul contemporan cheltuiește mai mulți bani decât în restul timpului. Suma consumată de o familie în fiecare lună în lumea occidentală a crescut **de la 50 de dolari în 1965 la 350 de dolari în 1990**, deci aproape de șapte ori mai mult. **Piața timpului liber** implică multe cheltuieli, accesorii sport, valize, costume de baie etc. Piața e influențată de modă și înregistrează o cifră de afaceri de miliarde. Aici trebuie adăugate produsele cosmetice și medicamentele. Pentru tinerele generații, cheltuielile pentru timpul liber constituie o componentă importantă în proiectele de viață. Aceasta și pentru că nu este vorba doar de divertisment, ci și de prestigiul social al cuiva.

Sensul timpului liber. Cum se poate integra timpul liber în totalitatea existenței? Pentru ca viața să nu se scindeze în două părți – pe de o parte munca, pe de alta timpul liber – trebuie să existe un sens care să îmbrățișeze întreaga totalitate. **Munca și timpul liber constituie două aspecte ale aceleiași realități, momente diferite ale unui ritm care tinde spre plenitudine**. Munca este utilă atât auto-realizării, cât și colectivității. Succesul și bucuria de a trăi izvorâte din timpul liber și din muncă sunt într-o relație reciprocă. **Ambele contribuie la reușita unei vieți**. Pensionarul trăiește, la rândul lui, în lume iar nu într-o insulă, și în această lume oamenii se dedică adeseori doar unei **frenetici căutări a plăcerii și a divertismentului** („Să ne distrăm!”) pe care le-ar putea găsi în timpul liber. Bătrânii nu vor putea ușor să facă abstracție de **sensul vieții pe care-l proclamă societatea vremii lor**, pe care l-au urmărit și ei până acum, trăind între ceilalți.

3. Coordonate ale pastoralei timpului liber

Motto: *Una dintre responsabilitățile comunității creștine este promovarea unei arte de a îmbătrâni.*

Pastorala timpului liber nu are alte scopuri decât acela de a duce la bun sfârșit existența unui om, determinându-l să se întoarcă la Dumnezeu și să trăiască o existență fericită, o viață deplină, trăită din abundență, după cuvintele Sfântului Evanghelist Ioan (Ioan 10,10): „Oamenii trebuie să aibă viață și s-o aibă din belșug”.

Fericirea sau nefericirea propriei vieți poate fi conștientizată tocmai în spațiul oferit de timpul liber. Odihna înseamnă reconstituirea omului în forțele și în energiile sale, redându-i acestuia curaj și liniște. În acest proces se experimentează și „fericirea”, care nu poate fi detașată de libertate și de demnitate. Acestea sunt în antiteză cu fenomenele negative care pot apărea în timpul liber: plictiseala, agresivitatea, violența, nevroza de duminică, consumismul și criminalitatea. Aceste manifestări din societate demonstrează că **oamenii aspiră la tot ceea ce este superlativ**: frumusețea la superlativ, viteza maximă, ceea ce este cel mai costisitor etc. Incompleta satisfacere a acestor dorințe grandioase va determina continuu sentimente de frustrare. El este o ființă orientată și însetată de infinit, și cu cât își va orienta această sete spre lucruri create, cu atât îi va mai imposibil să devină satisfăcut. „Patimile sunt elanuri infinite spre realități finite” – spunea părintele Stăniloae.

Întrucât **adeseori contactul cu transcendența are loc tocmai în timpul liber**, se pune chestiunea privitoare la **sensul religios al acestui timp**. Bătrânețea este legată de experiențe de limitare și declin. Bătrânețea – spunea Romano Guardini – este **moartea prelungită de-a lungul anilor**. În acest mod, timpul bătrâneții dobândește o importanță specială, care se manifestă diferit, de la persoană la persoană. Ar putea fi aici menționate: pierderea memoriei, slăbiciunea fizică, incapacitatea de concentrare, de a se mișca, de a vedea și de a auzi, și multe alte experiențe dureroase. **Acceptarea acestui declin progresiv face mai ușoară bătrânețea**. Oamenii rămân ființe finite, în ciuda aspirațiilor lor infinite.

Potrivit analizelor psihologice, nu se poate demonstra că bătrânii sunt mai sensibili decât tinerii din punct de vedere religios. Pentru a demola această prejudecată, putem analiza diferite biografii umane, care se încheie pozitiv sau negativ. Romano Guardini afirmă că „A îmbătrâni fără credința în Dumnezeu este rău”. Aceasta pentru că realitatea divină deschide noi dimensiuni momentului în care scurgerea vieții devine evidentă. Guardini afirmă: „Nucleul vieții bătrânului poate să fie doar rugăciunea, sub orice formă ar fi realizată aceasta”. Cum se poate aprofunda această **perioadă de întrebări ultime**, trezind speranța? A pune problema lui Dumnezeu este un **lucru absolut necesar și urgent la bătrânețe**. Totuși trebuie să ne apropiem de această realitate într-o manieră delicată, dacă nu dorim să suscităm reacții de protest sau de tristețe.

Gustarea satisfacțiilor vârstei

Bătrânețea poartă cu sine **oportunitatea de a putea arunca o privire înapoi**, spre existența trecută, și de a gusta cu mulțumire ceea ce este reușit în ea. Satisfacțiile pot fi

date de propriii fii și nepoți, de lucrările duse cu bine la sfârșit. Trebuie să împărtășim altora bucuria unei vieți reușite, să ne minunăm de darurile primite.

Trei imperative sugerează Opaschowski pentru cheltuirea timpului liber de către bătrâni: *să gândească pozitiv, să fie activi, să trăiască complex*. Viața se realizează continuu, și la vârsta a treia, iar ***finalitatea oricărei pastorale*** este împlinirea de sine, și ***acesteia îi sunt dedicate predica, Tainele și întreaga slujire a Bisericii***.

5. Bătrânul și familia

Motto: *În lumea noastră, a părea bătrân,
nu este deloc un compliment.*

În trecut, ***când lumea avea un metabolism cultural lent, cunoștințele unei generații erau folosite de generațiile succesive***. Trecerea de la societatea statică (familială, agricolă și patriarhală) a secolului al XIX-lea, la aceea dinamică (industrială, individualistă și eficientistă) de azi, ***a anulat greutatea tradițională a experienței, calificându-i pe bătrâni „inutili”***.

Cândva, familia îngăduia cu drag în sânul ei atât pe cel care se năștea (și care nu producea) cât și pe cel care murea. Actualmente, familia mononucleară, nu este deschisă față de mai multe generații; ocupă 60 de m² și cunoaște o mișcare centrifugală pe parcursul întregii zile (determinată de studiul celor tineri și de munca celor mai în vârstă) membrii ei petrecând mai mult timp în afara casei decât *intra muros*. Familia de astăzi este marea bolnavă a societății noastre; este în criză pentru că membrii ei se suportă tot mai greu între ei.

Acest *modus vivendi* conduce la o fragmentare a raporturilor și la o dureroasă rupere a legăturilor afective: este vorba de ***o nouă formă de solitudine***, o nouă formă de a se simți singuri, în ciuda vecinătății rudeniilor apropiate. Este ***fructul „civilizației” post-sentimentale în care progresul tehnico-științific nu a fost acompaniat de o reală îmbunătățire a condiției umane***. Astăzi *lumea este mai bogată din punct de vedere economic, dar mai săracă în sentimente*.

Capacitatea de a iubi a adultului este consecința dragostei pe care a primit-o la rândul lui, în special când era copil. Familia este locul în care el învață ce înseamnă să fii iubit și să iubești. Uneori adultului i se pare că pruncul nu ascultă și nu vede, dar de fapt acesta simte, vede, aprofundează, interiorizează. Își va aminti de toate mâine, când viața îi va rezerva aceleași probleme pe care părinții le înfruntă astăzi.

Într-o dimineață, un copil îl vede pe tatăl său, stând pe prispă, scobind într-un trunchi de lemn o gaură și îl întreabă: „Ce faci, tată?” Tatăl răspunde: „Fac o cană de lemn pentru bunicul. Acum îi tremură mâinile și pe cea de porțelan o sparge” (în acele vremuri nu exista încă plasticul). Atunci copilul comentează: „Fă-o trainică, tată, astfel îți va fi utilă și ție când vei fi bătrân!”

Copiii văd cum tatăl și mama îl tratează pe bunicul. Ca adulți, se vor comporta similar cu părinții lui ajunși bătrâni, pentru că ***și-au însușit modelele lor***. Este important deci ca părinții să nu aibă crize nevrotice în raport cu bunicii, pentru ca fiii lor, să nu aibă amintiri negative din care să se inspire și pe care să le reactualizeze ulterior. ***Ceea ce se seamănă aceea se culege***: fiii noștri ne vor trata, când vom fi

bătrâni, cum ne-au văzut tratându-ne părinții, adică pe bunicii lor. Pregătim deci „cana” de lemn pentru bătrânii noștri, dar trebuie s-o facem trainică, pentru că vom bea noi înșine din ea.

Bătrânii constituie totuși un depozit de înțelepciune pentru restul membrilor familiei. Totul este ca acest depozit să fie folosit. Există un proverb din Zimbabwe care spune: ***Orice bătrân care moare este o bibliotecă care arde.*** Președintele din statul Kenia poartă titlul foarte sugestiv de „bătrân”.

Generația „sandwich”

Bătrânii sunt de obicei ajutați de fiii ajunși la vârsta de mijloc. Și deoarece majoritatea dintre aceștia lucrează și trebuie să aibă grijă și de nepoți, grija de părinți constituie o responsabilitate familială foarte dificilă, în special dacă părinții bătrâni sunt bolnavi și au nevoie de îngrijiri continue. ***Persoanele de 40-50 de ani poartă deci greutățile generației care le-a precedat și pe cele care le urmează.*** Sunt în cauză în special femeile, care după ce și-au dedicat 20 de viață pentru creșterea fiilor, mai dedică alți 20 pentru a îngriji bătrânii familiei. Bărbații se limitează de obicei la a da o contribuție economică.

Vârsta de mijloc este o perioadă critică. Acum apar simptomele care anunță pierderea tinereții (ridurile și hipotonia musculară). Aspectul fizic este însă doar un pretext, deoarece factorii psihici datorati tensiunilor familiale sunt cei care preocupă realmente.

În jurul vârstei de 45 de ani se realizează adesea o restructurare existențială, datorată bolii și morții părinților, detașării de fii și de familie sau pierderilor afective. În deceniul al 4-lea sau al 5-lea al vieții, mulți se găsesc în situația de a asuma un rol (nu filial) ci aproape pseudo-parental față de părinții ajunși în nevoie de asistență. Datoria cea mai dificilă a bătrânilor este tocmai aceea de învăța (deși sunt părinți!) să facă pe fiii, adică să accepte să treacă ***de la o situație de independență la una de dependență, din „capi” de familie, în „menținuți” de fiul care câștigă mai mult. Astăzi puterea și respectul stă în mâinile celui care muncește.*** Acest „eu lucrez” care dă toate drepturile în lumea noastră nu este o realitate ușor de acceptat, în special dacă bătrânul a exercitat dintotdeauna o putere despotică, ținând să țină cu crispăre în mâini conturile financiare ale familiei și gestiunea patrimoniului.

Generația de mijloc trebuie să înfrunte și contrastele cu fiii adolescenți, trăind astfel între două focuri, sufocată de ***pretențiile încrucișate ale ascendenților și ale descendenților.*** Dacă se mai adaugă aici tensiuni (inevitabile!?) între soți și la locul de muncă (salar mic, șef autoritar etc.) se observă că perioada de mijloc a vieții nu este deloc „de repaus”.

Când bătrânii își mențin o anumită eficiență colaborează cu fiii și nepoții. Nu toate persoanele mai în vârstă doresc repaus și inactivitate, ***multe se simt fericite dacă devin utile.*** Ajută la muncile casnice la îngrijirea copiilor. Se stabilește astfel ***un raport inter-generațional de interdependență,*** în care părinții bătrâni, fiii adulți și nepoții beneficiază de ajutor reciproc.

6. Vocația de „bunic”

Motto: *În lumea noastră,
contactele umane și raporturile sociale
sunt substituite tot mai mult
de intervenții tehnice și mecanice.*

Raportul bunic-nepot este util amândouă: bunicii dau nepoților ritmul generațiilor și le transmit anumite **valori culturale, precum acelea care consimt conservarea memoriei colective**. Din partea lor, **nepoții comunică bunicilor bucurie de a trăi, dinamism, entuziasm**, făcându-i să se simtă importanți nu doar pentru rolul de *baby-sitter* pe care-l prestează, ci și pentru că apreciază lucrurile pe care ei le povestesc, timpul pe care li-l dedică lor, secundându-i în jocurile și în fanteziile lor infantile.

Bunicii sunt pentru nepoți o prezență vie, ***o companie caldă. Jocurile și televiziunea nu pot să umple anumite goluri afective***. Fascinația unei povești pe viu este superioară celei propuse de orice mijloc mass-media, iar copiilor nu le lipsește niciodată ***curiozitatea de a cunoaște cum se petreceau cândva lucrurile***. Iar bunicii sunt afectuoși și răbdători, nu precum părinții stresați de muncă, puțin disponibili și având tendința de a educa într-o manieră severă, pentru a-și proteja liniștea.

În schimb, ***raportul dintre bunici și nepoți nu este poluat de condiționări sociale, școlare și psihologice***, precum cel dintre părinți și copii. De aceea, bunicii, care foarte adesea au fost severi cu fiii, nu mai sunt la fel cu nepoții. Între ei se creează ***o complicitate bazată pe afecțiune, o alianță solidară împotriva generației de mijloc***, în special când bătrânii pun mai mult preț pe iubirea nepoților decât pe cea a fiilor. Când copiii sunt mai legați afectiv de bunici decât de părinți, se manifestă o ***rivalitate și gelozie între părinți și bunici***. Separarea sau divorțul dintre părinți îi privează pe nepoți de compania multor bunici și de șansa de a fi răsfățați.

Cândva, fiii îi onorau pe cei bătrâni. Locul din capul mesei era rezervat bunicului. Atunci bătrânețea constituia ***echivalentul unui doctorat în experiență de viață*** și înțelepciune ancestrală. Astfel, se putea povesti mult nepoților, care știau să asculte. În societatea contemporană, ***figura bunicului și-a pierdut harisma***. De obicei este considerat incapabil să educe potrivit principiilor pedagogiei moderne și să pregătească nepoții pentru realitatea dinamică a vieții.

Din nefericire, ***în familia mononucleară nepoții nu trăiesc cu bunicii***, ci doar merg duminica să-i viziteze, luând împreună câte un prânz ocazional. Bunicii nu mai apucă să le spună povești. „A fost odată ca niciodată” a fost substituit de filmele video, iar nepoții, prea ocupați pentru a „sorbi” programele micului ecran, nu mai comunică cu ei. ***Viitorul oricărei societăți presupune o punte între bătrâni și tineri***. Este necesar să fie eliminate anumite bariere generaționale și să se repună în valoare statul de „bunic”. ***Dacă acest raport ar fi recuperat, ar fi mai puțin aroganți copiii care știu deja totul, și care sunt despoți ai existenței adulților***. Ar fi mai puțin adolescenți în criză și mai puțin toxico-dependenți.

Acest lucru trebuie să-l știe însă și acei bunici care trăiesc izolați egoist și se lamentează mai apoi de propria solitudine. Sunt persoane hedoniste care nu vor să fie tulburate de nepoți, dar a căror libertate înseamnă, de fapt, solitudine egoistă.

7. Apropiati fizic, îndepărtați afectiv

Motto: *Calitatea relațiilor familiale este exprimată de modelul „apropierii interioare” și al simultanei „distanțări exterioare”, sau de cel opus, al „distanței interioare” și al „apropierii exterioare”.*

În mediile urbane și industrializate, adulții muncesc și nu au posibilitatea de a-i asista pe bătrâni. Când prezența acestora este „neproductivă”, devin incomozi și deranjați pentru cei care „produc”. ***Intoleranța familialilor se manifestă în special când apare o boală invalidantă care îl face pe bătrân să nu mai fie auto-suficient.*** Atunci izbucnesc încărcături agresive latente, subterane, ascunse. În asemenea cazuri membrii familiei se comportă ca locatarii unui bloc în ședință de regie, familia transformându-se într-un spațiu de ceartă, de discuții aprinse, de nemulțumiri.

În aceste cazuri, bătrânul este maltratată sau abandonat. Devine o victimă care nu poate să se apere din slăbiciune sau din frică de represalii. Privitor la violența împotriva bătrânilor se estimează că 10% dintre americanii de peste 65 de ani au fost maltratați de familialii lor.

Un factor care declanșează violența este sărăcia economică. Alte motivații sunt dificultățile de comunicare dintre generațiile diferite, raportul bolnav de cuplu între fii, consecințele unor conflicte nerezolvate între copii și părinți. ***A fi bătrân înseamnă de fapt a ajunge în situația de a fi se întoarce ceea ce ai dat.*** Fiii tratează părinții cum au fost, la rândul lor, tratați. Astfel, părinții care au fost ipoafectivi, autoritariști sau violenți ajung să plătească pentru aceasta. Există copii care își ironizează părinții, chiar râd de ei, le fură ochelarii, protezele dentare sau aparatele acustice, îi leagă de pat, le refuză medicamentele sau uneori chiar hrana, iar uneori îi chiar lovesc. Alții îi exploatează, iar după ce nu mai au ce obține de pe urma lor, rup relațiile cu acești „părinți-stăpâni”.

Cu excepția cazurilor de violență explicită, este frecvent și cazul ***persoanelor bătrâne expulzate din familie*** în anumite perioade ale anului. Este o violență afectivă care este consumată de obicei, vara, în timpul concediului. Atunci ***spitalele sunt locuri potrivite pentru a-i plasa pe bătrâni***, care nu au dreptul la o vacanță întrucât „odihnesc întreg anul...”. Când problemele bătrânilor intră în conflict cu ***aspirațiile de comoditate ale descendenților, bătrânii sunt expediați la ospiciu.***

Lipsa de afecțiune manifestată de familiali într-o perioadă a vieții în care se are mare nevoie de aceasta din cauza pierderii parțiale a autosuficienței, îi face pe bătrâni să se simtă singuri, uneori chiar disperați, din cauza imposibilității lor de remedia situația. ***Singurătatea poate fi frumoasă pentru o seară sau o săptămână, dar devine***

un infern dacă e prelungită prea mult în timp. Bătrânului singur și neputincios, prizonier al amintirilor și al nostalgiilor, nu-i mai rămâne decât tăcerea.

Nu este necesar să trăiești izolat pentru a te simți singur. Poți să te simți singur și în familie, iar în acest caz singurătatea este și mai disperată. Există o liniște ucigătoare, o durere care deschide răni necicatrizate și care obligă la separarea domiciliară. Există o intensitate în toate, inclusiv în durere. Trădarea fiului sau a fiicei este pe primul loc în acest caz. ***Îndepărtarea fizică este mult mai puțin gravă decât cea afectivă.***

Cu trecerea timpului, raportul reușește să se reînnoade, cel puțin formal, cu condiția ca ambele generații să trăiască separat în locuințe și în menaj. Astfel bătrânii asumă rolul de vizitatori din când în când: ***o relație afectivă potrivit formulei: „intimitate, dar la distanță”.***

Grație medicinei și tehnologiei, bătrânii n-au fost niciodată atât de numeroși și atât de singuri. În țările europene, doar 2% dintre bătrâni trăiesc împreună cu fiii. Adeseori anumite drame familiale sunt rezultatul carenței de locuințe, a dificultăților economice, a mobilității sporite impusă de locul de muncă. Astfel, familia mononucleară, dimensiunile limitate ale apartamentelor, ritmul muncii, preocupările feminine extracasnice, tensiunile și conflictele intergeneraționale îl expulzează pe bătrân din lumea familială unde, mai demult, respectat și protejat, își încheia existența.

8. Absența fiilor

Motto: Sub profil juridic și social fiii abandonează astăzi mult mai repede decât în trecut casa părinților.

Sub aspect economic în schimb, o fac mult mai lent.

Adeseori bătrânii spun preotului: „Să nu spuneți asta fiilor mei, oricum ei nu ar lua măsuri, și eu aș avea o durere în plus...”. Există cazuri dureroase care demonstrează cum adeseori tatăl și mama nu ar trebui să aștepte recunoștință de la propriii fii. Orice părinte trebuie să-și amintească că uneori ***egoismul filial este feroce***, iar el nu poate conta pe consolare din partea fiilor, cel puțin până în momentul în care aceștia devin la rândul lor părinți. Doar atunci copiii devin ***capabili a da, nu doar a lua***.

Uneori copiii cresc într-o ***viață de familie care acordă puțină atenție calității relațiilor inter-umane***. Părinții doresc binele copiilor, dar această dorință este gestionată greșit, preocupându-se doar de bunăstarea lor materială. Acest comportament este în acord cu actuala societate consumistă, care tinde, mai înainte de toate, ***să asigure odraslei un anumit nivel economic și social***. Nu este apoi de mirare că tinerii vor satisface, la rândul lor, doar nevoile materiale și nu cele afective ale bătrânilor.

În alte cazuri, fiii nu cresc și nu se maturizează din punct de vedere psihologic din vina părinților, care favorizează și promovează dependența acestora, întrucât dependența acestora îi face pe părinți să se simtă importanți. Doar când ajung la bătrânețe, părinții pretind, pe neașteptate, ca fiii să fie independenți și autonomi. Dar aceștia au dobândit mentalitatea celui care primește doar, fără să dea, deoarece au fost crescuți într-o continuă așteptare în raport cu viața.

A trăi doar pentru copii este o mare eroare: dăunător pentru toți. Când aceștia se simt „legați” de sacrificiul părinților, aceștia nu reușesc să se autonomizeze, adică să se maturizeze psihologic. În profesia de psihoterapeut se întâlnesc adeseori cazuri când se primește vizita unei persoane de 35-40 de ani însoțită de o mamă bătrână care se lamentează astfel: „Mi-ar plăcea să închid ochii și să știu că fiul acesta al meu se va descurca pe propriile picioare!” Este vorba despre ***părinți care nu au transmis fiului lor convingerea că poate găsi în sine însuși soluțiile la propriile probleme.*** Nu au luat niciodată distanța față de dificultățile lui. S-au implicat întotdeauna prea devreme, fără să-l lase să-și rezolve problemele singur.

Părintele trebuie să aibă puterea să suporte detașarea de fiu. O mamă trebuie să-și controleze inconfortul interior ce-l generează constatarea faptului că „copilașul” ei a plecat în lume fără să mai aibă nevoie de ajutorul ei. Doar în aceste condiții ea nu-l va pierde. Este apoi normal dacă fiul, pentru a se elibera de o mamă posesivă, este uneori sever, chiar dur. Și când i se reproșează: „Și câte am făcut eu pentru tine...” – se tinde a-l culpabiliza, pentru a obține ceea ce dorește. ***Sentimentul de culpă este de fapt, un puternic combustibil pentru a ține vie flacăra dependenței.*** Chiar dacă părintele a făcut ceva „în interesul” fiului, nu are merite, pentru că și-a îndeplinit doar datoria. Procreația este un act voluntar căruia persoana responsabilă îi acceptă riscurile și eventualele dezamăgiri.

Copilul, mai înainte de a se naște din pântecul mamei, trebuie să se nască în psihicul viitorilor părinți. Dar uneori fiul se naște din greșală, adică dintr-o eroare contraceptivă; alteori dintr-un profund egoism. Greșit se crede că iubirea părinților este totalmente dezinteresată: se poate face un copil nu pentru a-i da viață, ci ***pentru a putea conta pe „un baston” la bătrânețe,*** pentru a avea un sprijin în clipele de restriște.

Copiii pretind timp, atenție, dialog. Pun întrebări și pretind răspunsuri. Nu doresc „predici”, ci disponibilitate. Înainte de toate doresc ca părinții lor să fie realmente părinți: îi deranjează când tatăl și mama nu își mențin rolul. Când lipsește materialmente un părinte sau figura lui este absentă din punct de vedere psihologic, sau puțin semnificativă, adică „periferică”, fiii sunt irascibili în fața regulilor, au comportamente rebele și adeseori deviate. Achiziționarea individualității este de fapt un proces psihologic extrem de complex. ***Este iluzoriu să pretinzi o etică centrată pe implicare și angajare, când simțul datoriei a fost substituit de permisivism, onestitatea cu disponibilitatea spre înșelare, spiritualitatea cu hedonismul.***

În acestea și în alte cazuri, nu este surprinzător că fiii, deveniți adulți, nu consolează „căruntețile” bătrânilor. Anumite comportamente ale lor față de părinți nu sunt altceva decât un fel de răzbunare pentru ceea ce nu au primit când erau copii. Nervozitatea lor are rădăcina în insatisfacțiile din copilărie. ***A provoca suferința părinților, a-i pedepsi, este de fapt un obiectiv inconștient.***

Neînțelegerea părinților de către fii este o constantă psihologică. Deja în lucrările lui Platon întâlnim lamentările unor părinți de tratament pe care fiii li-l rezervă. Aceasta se întâmplă pentru că se tinde a se iubi în termeni de profit, pentru a dobândi adică un avantaj. ***Este o voință de bine narcisistă, întrucât se iubește ceea ce ne este asemănător, sfârșind astfel prin a ne iubi pe noi înșine în alții.***

Nu este ușor să fii „fiu ascultător”, pentru că orice raport afectiv, chiar și cel de mamă-fiu, este ambivalent, cu sentimente contradictorii, de interes și de indiferență, de respect și dispreț, de iubire și ură. Reacția nevrotică a celor „mai puțin bătrâni” față de cei „mai bătrâni” derivă și din faptul că aceștia **reprezintă imaginea a ceea ce nu se dorește a deveni**. În cadrul familiei toți se gândesc mai întâi la copil și mai apoi la bunic; se sacrifică pentru fii, dar nu pentru părinții bătrâni. Specia trebuie să se perpetueze: mai bine să favorizăm „viitorii” decât „supraviețuitorii”.

9. Vârsta a III-a: o continuă dependență emotivo-afectivă

Prima parte a vieții este caracterizată de nevoia de dezrădăcinare, de eliberare și de autonomie; a doua parte a vieții de urgența de a recupera rădăcinile și de a le afunda pentru a avea puncte stabile de siguranță (cazul emigranților). Bătrânul dobândește o dependență economică (pensie mică), fiziologică (îmbolnăvirea aparatului locomotor și a organelor senzoriale), psihică (deficit de memorie, pierderea orientării spațiale și temporale) socială (pierderea rolului și a raporturilor de orice fel). Dar mai presus de toate, **persoana în vârstă suferă de o dependență emotivo-afectivă**.

Afecțiunea constituie seva vieții și căutarea ei este motorul direct sau indirect al majorității actelor pe care le facem. Bătrânul, precum și copilul, are o mare nevoie de o înțelegere afectuoasă din partea familialilor, de a experimenta **senzația liniștitoare de a fi acasă, de a fi acceptat, protejat**.

Nu este ușor să accepți o plimbare cu un bătrân, să-i oferi timp, un gest de prietenie, să-i strângi cu dragoste mâinile tremurânde. Nu este ușor să-i înțelegi nevoia de solidaritate afectivă. Dacă afecțiunea altora nu este manifestată într-o manieră explicită, bătrânul ajunge la concluzia: **„Nimeni nu îmi vrea binele!”** El conștientizează faptul că nimeni nu are nevoie de el, se simte inutil și tinde să se izoleze tot mai mult, construind o barieră defensivă între el și lume, fapt ce îi facilitează decăderea și declinul psihic.

Susținerea afectivă determină o creștere a autostimei, reduce simptomele depresive și diminuează riscul de mortalitate. Grija continuă și afectuoasă a familialilor sunt indispensabile pentru a îmbătrâni bine. Studiile psihologice demonstrează că **a beneficia de o rețea de raporturi afective garantează longevitatea**. Maxima longevitate se poate ajunge doar într-un mediu optimal.

Fiii, în special, trebuie să investească în susținerea emotivă a bătrânilor, oferindu-le o asistență mai presus de cea economică. Nu este suficient a ține fotografia tatălui sau a mamei pe o mobilă. Trebuie să le fii aproape, mai ales să-i respecți.

Substituirea bătrânului în lucrurile pe care el le-ar putea face provoacă regrese, deoarece blochează inițiativa proprie și determină infantilizarea celui care primește ajutorul. Minoritatea psihică a bătrânilor nu este cauzată doar de violența socială (casele de bătrâni) ci și de aceea familială, excesiv de protectivă. Nu este bine să fie tratați bătrânii ca niște obiecte iresponsabile, deoarece „infantilizarea” lor generează regrese.

Toamna vieții - O invitație la reflecție -

1. „Exilul” bătrânilor

Casa înseamnă extrem de mult pentru ființa umană, în special pentru bătrâni. Îmbătrânind, omul are o tot mai mare dorință de a se „întoarce acasă”, simțind mai mult nevoia refugierii în familie. Societățile avansate din punct de vedere tehnologic tind însă să-i îndepărteze pe bătrâni de casă. (Există orașe întregi locuite exclusiv de bătrâni în California și Florida, iar japonezii „exportă” bătrâni, deschizând colonii pentru ei pe coastele spaniole, canadiene sau australiene.)

Fiii îi exilează pe bătrâni, care astfel sunt excluși din lumea la a cărei construire au contribuit. Dar fiecare om reușește să-și găsească propria identitate personală pornind de la modul în care este perceput în cadrul familiei, și de modul în care este iubit.

Bătrânul acumulează în inima proprie suferința și o exprimă cu dificultate. Uneori regresează, în nevoia sa de afecțiune și de asistență, la o nouă copilărie, iar cei tineri nu voiesc să-l ierte pentru decăderea sa și să-i scuze declinul progresiv, nedându-și seama că el are nevoie de curajul lor pentru a continua să trăiască.

Când fiii nu devin un punct de siguranță pentru descărcarea tensiunii și a fricii interioare, ***bătrânul utilizează durerea corporală pentru a atrage atenția.*** De aceea, invocă dureri, sa lamentează de constipație, diaree, astenie, exprimând, de fapt, ***o durere afectivă cauzată de solitudine. Simptomele fizice și psihice sunt limbajul inconștient utilizat pentru a cere căldură umană.*** Din păcate, pentru un bătrân, adeseori a fi bolnav nu înseamnă a beneficia de grijă și de tandrețe, cum se întâmplă cu un copil, ci reacții agresive.

De asemenea, tot nevoia de protecție declanșează în bătrâni „naveta” de la un medic la altul, sau de la o clinică la alta. În aceste cazuri, medicamentele și psihoterapia sunt utile, dar este necesară ***îmbunătățirea condițiilor de viață psiho-afectivă ale bătrânului.*** Un surâs plin de bunăvoință ajută mai mult decât multe medicamente.

Fiecare dintre noi ar trebui să-și reproșeze multe privitor la propriii părinți. Privitor la raportul cu ei, ne găsim, cel mai adesea, scuze, justificări, raționalizări. Ne iertăm cu ușurință. Dar va sosi timpul în care sentimentul culpei va fi greu de stăvilit, întrucât este imposibil să mai ajutăm un mort. Se va trăi de atunci încolo cu ***sentimentul trist de a nu fi făcut „mai înainte” ceea ce nu mai este posibil să facem „după”.***

A nu fi stat aproape „de tata și de mama”, în special în ultimii ani ai vieții, generează în fii sentimente de vinovăție. Uneori o viață petrecută cu ei nu a fost suficientă pentru a-i cunoaște în profunzime. ***Apucă să moară fără să fi fost înțeleși și iubiți pentru ceea ce erau realmente.*** Nu s-a înțeles, de exemplu, că ***nimeni nu își este suficient lui înșiși, că bătrânii au nevoie de afecțiunea fiilor, că orice părinte visează***

ca fiul să-i vrea numai binele, fără rezerve. Adeseori fiii înțeleg aceste lucruri doar după moartea părinților, când este prea târziu pentru a remedia ceva.

Fiii își dau seama că, atunci când trupul devine dușman deoarece se pierde stăpânirea lui până într-atât încât trebuie cerut ajutorul cuiva și pentru a efectua cele mai elementare acte ale vieții cotidiene, bătrânul se simte atins în demnitatea și identitatea lui, trecând ușor de la depresie la iritabilitate, de la ceartă la izolare.

Fiii trebuie să înțeleagă că *părinților nu le este suficientă pietatea socială care distribuie bănci în parcuri pentru bătrâni.* Și chiar o pensie demnă nu garantează împotriva depresiei. Un surâs oferit fără motiv și fără grabă bătrânilor lor poate să-i ajute enorm, *un cuvânt de-al lor poate avea o valoare terapeutică sau un efect toxic.*

2. Bătrânul ca educator

Bătrânul, când are harismă, care este și rezultatul unui efort personal, poate să constituie *o persoană depozitară de certitudini,* deci să reprezinte un punct de siguranță. Pentru bagajul său prețios de experiențe, pentru vârsta care îl pune în gradul de a înțelege într-o manieră superioară viața, pentru faptul de a fi *mai puțin angajat în competiția socială, poate să-i ajute pe tineri să se construiască ca persoane.* Poate să constituie *un punct orientativ pentru o generație destinată să lupte pentru a se afirma pe piața de muncă și apoi să fie sacrificată carierei, consumului ostentativ, efemerului.* Și, de fapt, tocmai în tineri întâlnim o nevoie de apartenență, o nostalgie după siguranță, o necesitate de a ști unde stă binele și răul, ce înseamnă just sau injust pentru a se proteja în fața devianțelor tehnologiei, capitalismului, biogeneticii.

Tinerii întâlnesc mari dificultăți să se identifice cu *modele pozitive,* deoarece cele propuse sunt adeseori marcate de imaturitate psiho-afectivă. Într-o *societate care a făcut din violență o cultură de comportament, prevalează agresivitatea.* Din cauza inversării valorilor și a incertitudinii normelor, astăzi există un cult al transgresiunii.

Criza valorilor denotă o lipsă de educație fundamentată pe *anumite mesaje pseudo-educative care pun banii și succesul în fruntea piramidei valorilor.* În trecut, una din responsabilitățile bătrânilor era educația tinerelor generații. De câteva decenii, pierzând rolul pe care-l posedau în sistemul familial al societății preindustriale, au fost privați și de această importantă funcțiune. Astăzi, lumea i-a pus deoparte, din grabă sau din îngâmfare. *Sunt o voce intrată în trecut, un capital uman neutilizat, un depozit de experiențe și de înțelepciune abandonat.*

Bătrânii pot constitui o măsură în viață. Pot să-i învețe pe tineri că „ismele” care au parazitat anii '80, (comunism, hedonism, consumism etc.) nu au servit neamului omenesc, că *însuși triumfalismul, adică a vrea să învingi cu orice preț, este extrem de periculos, că nu trebuie să devii puternic profitând de slăbiciunile altora. Tot de la bătrâni tinerii pot învăța că goana spre fericirea exterioară este adeseori cauză de nefericire interioară,* că a te lăsa sedus de promisiunile pe care le fac spoturile publicitare *echivalează cu înstrăinarea de propriul sine,* cu pierderea identității. Chiar dacă în actuala societate narcisistă viața valorează în funcție de ceea ce se posedă, tinerii nu trebuie să fie educați în spiritul setei de putere, de succes și de „realizare profesională”. Dacă aceste obiective îl vor hipnotiza pe om, cei care nu vor

avea șansa să le împlinească în propria viață vor rămâne dezamăgiți, cu riscul de a se intoxica, ucigând sau sinucigându-se.

Bătrânii sunt anticorpi pedagogici importanți împotriva bacteriilor declinului.

3. Pensionarea: ocazie de traume psihice

Îmbătrânirea fiziologică presupune pierderi sociale legate în special de pensionare, care constă în încetarea activității stabilită prin norme juridice.

Când viața medie era mult mai scurtă decât cea actuală, momentul încetării muncii preceda cu puțin momentul morții. ***În lumea agricolă din trecut, bătrânul nu abandona niciodată complet activitatea***, menținând astfel o valoare în nucleul productiv al familiei. ***În economia rurală nu se vorbește deci de o „depășire” a vârstei productive.***

În societatea industrială, în care accelerarea evoluției tehnologice face repede depășite competențele dobândite și unde ***metrul-valoare este constituit de productivitate***, omul de 60 de ani este împins de-o parte. De aici se declanșează o criză determinată de pierderea ***rolului profesional, economic și social.***

Pensionarea provoacă uneori grave traume psihice, deoarece determină o schimbare profundă a stilului de viață. După o perioadă de entuziasm, în care neopensionatul își umple timpul cu vreun hobby sau cu „interese” neglijate în trecut, viața este invadat de plictis, de sentimente de inferioritate față de cei care încă lucrează și de nostalgie față de activitatea din trecut. ***Pensionatul își dă seama că Duminica nu mai este frumoasă dacă este generalizată în toate zilele săptămânii*** și că a nu avea nimic de făcut echivalează cu o stare de inutilitate. Ieșirea la pensie semnalizează granița dintre vârsta matură și bătrânețe, și aceasta independent de îmbătrânirea biologică.

Pe lângă pierderea rolului profesional, îndepărtarea de muncă presupune pierderea puterii economice, deoarece pensia este întotdeauna inferioară salariului, iar costul vieții, în continuă creștere, sărăcește. În societatea noastră, în care se impune ***un rasism economic care dă valoare vieții conform cu ceea ce se posedă, „cine nu are” devine sinonim cu „cel ce nu e”.***

În plus de aceasta, în străfundurile civilizației occidentale care se extinde tentacular și în lumea noastră, sunt prezente ***asocierile: bogăție = reușită, sărăcie = faliment*** ca și cum succesul economic ar constitui permanent o valoare. Această mentalitate face ca pensionatul să se simtă un „sărac falit” un „client anti-economic”. Acesta este un aspect al crizei de valori specifice civilizației tehnologice. ***Pensionarii sunt doar „bătrâni săraci”, anonimi eroi cotidieni ai supraviețuirii, condamnați la renunțare.*** Nu este vorba doar de cerșetorul care caută în coșurile publice de gunoi, sau de bătrânica care recuperează verdețurile aruncate în containerele pieței de zarzavat, ci de acei pensionari cărora sărăcia nu le permite să-și petreacă lungile nopți de insomnie cu lumina aprinsă, de frica plății de întreținere.

Este vorba adeseori de ***o sărăcie timidă, solitară, silențioasă, pudică chiar, deoarece în opulenta societate venerată de lumea noastră acest lucru este rușinos, deci trebuie ascuns. Trăim într-o societate care, din cauza miturilor eficienței și productivității, culpabilizează pensionarul.*** Când se vorbește de costul pensiilor, se

tinde întotdeauna să li se impute vina de a mai supraviețui. Se afirmă într-o manieră puțin corectă, că **fiecare muncitor activ trebuie să mențină un pensionar**, ignorând faptul că de fapt pensionarul când muncea, a plătit în fiecare lună contribuția pentru viitorul său.

4. Pierderi afective

Bătrânețea constituie o fază dificilă a vieții, nu doar pentru deficitul fizic și intelectual ce se înregistrează acum, ci și pentru pierderea legăturilor afective, tocmai în anii în care se are mai mare nevoie de puncte sigure de referință.

În cuplul de bătrâni, momentul periculos este reprezentat de pensionare, care, pe lângă reducerea prestigiului personal și a puterii economice, poate determina **scăderea calității relațiilor familiale și sociale**. Acest eveniment modifică radical viața unei persoane, care dobândește, pe neprevăzute, timp mult pentru a-l ocupa.

Îndepărtarea de muncă poate să fie traumatică și când soțul sau soția, pentru prima dată se regăsesc împreună într-o conviețuire strânsă cu care nu mai sunt obișnuiți și de care nu sunt pregătiți. Munca, absorbind energii și emoții, nu ar fi trebuit niciodată să-i izoleze de familie. Unii însă **sacrifică viața privată carierei**. Alții, mai puțin ambițioși dar mai nevrotici, **își trăiesc munca ca pe un drog**: a face pentru a nu gândi („*Noi muncim, nu gândim!*”), a face pentru a nu se privi în oglindă, pentru a nu experimenta anumite emoții care nu se vrea a fi experimentate, pentru a nu cădea în depresie. Sunt **persoane care au trăit permanent în funcție de muncă**, care s-au măsurat doar cu ceea ce făceau, care au fost permanent în căutarea unei eficiențe care le-a izolat.

Pensionarea soțului, și deci continua sa prezență în casă, poate să declanșeze conflicte latente pe care absența lui precedentă le absorbea. Urmează o deteriorare afectivă. Atunci **pensionarea, care implică o restructurare a raportului cu partenerul, conduce la separe și la divorț**.

Viața înseamnă adeseori pierdere, abandonarea a ceva: persoane, lucruri, locuri, părți din noi, etc. Trecem prin multe detașări, multe separații: de corpul mamei, de familie prin frecventarea școlii. Ne separăm de casă și când plecăm de acasă pentru muncă. Apoi, o dată cu moartea părinților, ne pierdem rădăcinile. Viața noastră este făcută din plecări (A pleca este un fel subtil de a muri), uneori fără întoarcere. **Maturizarea noastră psihoafectivă este făcută cu prețul acestor progresive detașări de diferitele obiecte ale iubirii**. Doar în momentul în care a reușit să se interiorizeze, omul va fi capabil să suporte detașarea succesivă, inclusiv detașarea definitivă, separarea finală, care este moartea.

Angoasa abandonului ne însoțește toată viața, poate din cauza separării primitive de corpul matern. Și de fiecare dată când rămânem singuri (prin moartea părinților, a fraților, sau a altor persoane dragi) ne simțim „descoperiți”. **Pierderea unei persoane iubite îi taie celui rămas pofta de a trăi**. Chiar pierderea unui animal poate constitui o dureroasă carență afectivă. Cu trecerea timpului, se diminuează flexibilitatea și capacitatea de adaptare la diferitele exigențe emotive, devenind **tot mai dificil să metabolizăm durerea**.

5. Pierderi relaționale

Prin îmbătrânire relaționalitatea tinde să se reducă în cantitate și în calitate, din cauza unui anumit egocentrism. Referitor la propria bunăstare fizică și psihică, persoana în vârstă tinde să se gândească mai mult la ea însăși decât la alții, adică practică o retragere emotivă, substituind exigențele sociale cu cele personale.

Uneori, **pensionarea împinge spre izolare**. Creșterea duratei de viață și răspândirea familiei nucleare poartă – și va purta și în viitor – la dureroasa problemă a bătrânilor care trăiesc singuri. **Solitudinea nu înseamnă doar absența celuilalt, ci incapacitate de a comunica cu altul**. Și mulți oameni sunt condamnați să trăiască **alături, dar nu laolaltă, aproape, dar nu împreună**. Sunt soți marginați de propria singurătate și care cu timpul își devin **străini unul altuia**. Singurătatea, altă „sărăcie” a omului de azi, este marea boală a bătrâneții. În urma însingurării, ziua poate deveni o înspăimântătoare dilatare a golului afectiv din interior.

Un zid de indiferență îl poate izola pe bătrân și drama sa este constituită tocmai de excludere. Bătrânul este redus la o ramură uscată. La acest deșert afectiv se adaugă adeseori o precocă „moarte psihică”, care poate anticipa moartea fizică: tot mai adesea ziarele ne informează de găsirea vreunui cadavru de bătrân într-o casă urbană, unde se poate muri, chiar putrezi, fără să fii descoperit săptămâni întregi.

6. Toamna vieții

Viața nu este statică, ci un flux dinamic într-o continuă devenire. Există o continuă necesitate de definire a propriei identități, a rolului propriu, a semnificației proprii, și pentru a salva integritatea persoanei de mediul exterior.

Nu doar anii îi îmbătrânesc pe oameni. Un om se poate simți „bătrân” nu atât din cauza unor factori legați de vârsta biologică sau de condițiile de sănătate, cât din motive psihologice privitoare la pierderea partenerului, pensiei, pierderii puterii de seducție etc. **Omul care se simte bătrân intră într-o stare de neîncredere față de sine însuși**, când își pierde din vitalitatea, optimismul și speranța care în mod normal îl susțin.

Din păcate, adeseori **omul ajunge să se întrebe asupra sensului vieții doar atunci când, paradoxal, și-a cheltuit întreaga viață**. Se întreabă dacă merita să depună atâta efort pentru cariera profesională și se gândește cu jind la atâția ani cheltuiți în muncă. Bagă de seamă că a trăit rău sau că nu a trăit deloc, și are remușcări pentru **faptul de a fi lăsat timpul să treacă fără să iubească îndeajuns**. Regretă că nu a fost mai generos, că a fost prea confiscat de contingent, prea hipnotizat de ambiție.

O anumită solitudine este condiția naturală a omului, o condiție structurală a vieții. Acceptarea acesteia, face parte din maturitatea psihologică, pentru că o anumită dificultate în raportul cu alții a fost întotdeauna prezentă. **Mai repede sau mai târziu, sosește pentru toți o zi în care se constată că s-a rămas singur**. Dar la fiecare vârstă ne este frică de provizoriu, de nesigur, de gol: ne e frică de singurătate.

Autonomia psihologică este un obiectiv care trebuie cucerit, în special în anumite perioade ale anului. (În zilele care precedă Nașterea Domnului și Revelionul, cine este singur se simte și mai singur, pentru că și-i imaginează pe alții în mijlocul familiei, înconjurați de cei dragi, fericiți și mulțumiți.) Din acest motiv, **în a doua**

jumătate a lui decembrie, în orice spital psihiatric crește depresia și angosta pacienților. Marea lor majoritate este „singură” din punct de vedere emotiv, deci disperată, plină de frig interior, cu puțină voință și elan de a trăi. Toate acestea sunt mai bine puse în evidență de adevăratele „orgii” de falsă căldură, de falsă iubire, pe care publicitatea mass-mediei le propagă. Fiecare om simte nevoia unui loc unde să se simtă „acasă”, între cei care-l iubesc, între neamuri, frați, prieteni. Este vorba despre un spațiu în care să se simtă iubire și căldură și să se împartă afecțiune.

7. Să îmbătrânim „inteligent”

Motto: *Direcția de marș a pastoraliei vârstei a treia este indicată de aceste patru categorii:*

- 1. Fortificarea credinței;*
- 2. Terapie duhovnicească;*
- 3. Consolare; 4. Călăuzire.*

Bătrânețea are atât aspecte negative, cât și pozitive: ea nu este sinonimă cu ***infirmitatea mentală și fizică***, chiar dacă se constată o diminuare a capacității de concentrare și de memorie, fiind prezentă în plan fizic o anumită stare de oboseală și existând o mai lentă recuperare după acțiunile care oboresc (de exemplu, urcarea scărilor).

Anii trec fără ca omul să-și dea seama și la un moment, privindu-se în oglindă, se înspăimântă. Atunci se naște frica de viitor, de timpul care trece prea repede. Își dă seama omul că ***de la tinerețe a trecut la bătrânețe fără să trăiască perioada maturității, și în loc să privească la viitor cu entuziasm, se gândește la trecut cu nostalgie***. Se ajunge astfel la ***o vârstă în care omul începe să se nutrească cu amintiri, sfârșind în bilanțuri***. Adeseori omul ajunge la bătrânețe descoperind că ***a trăit ca și cum ar fi fost nemuritor***, cheltuindu-și anii în furtuni hormonale, valuri afective și explozii emotive; A trăit fără a gusta lucrurile în profunzime, fără a râde și a se bucura realmente, fără a fi învățat a plânge.

În anumite cazuri, omul poate descoperi în propria lui viață un trecut înecat în falimente, poate descoperi că ***viața lui a constituit un enorm efort având un rezultat minim, că nu ai ce recolta la bătrânețe dacă nu ai semănat la tinerețe, că cu cât se înaintează în vârstă cu atât mai mult trecutul se răzbună***. În plus, omul experimentează și angosta întrevederii zilei în care viața va fi la apus.

Solitudinea și golul existențial îi lovește în general pe aceia care nu s-au pregătit anterior pentru bătrânețe, planificându-și bătrânețea printr-o îmbogățire a patrimoniului mental și afectiv. Este indispensabilă realizarea acelei ***maturități psihologice care să permită nu doar acceptarea bătrâneții***, ci și de a conserva interesele (sau a găsi altele noi), de a participa la lumea care se transformă cu flexibilitate. ***Nu se pot avea la bătrânețe bun simț, măsură, toleranță, înțelepciune, dacă aceste capacități nu au fost exercitate mai întâi.***

8. Derivele vârstei: A voi cu exasperare să fii tânăr

Motto: *Istoria unei vieți nu este doar rezultatul unor condiții obiective,*

ci și accentul subiectiv pus pe anumite evenimente și relații.

O persoană matură știe că **fiecare vârstă trebuie trăită pentru ceea ce ea este**, fără excesive nostalgii. Trebuie să existe curajul îmbătrânirii. Vine, pentru toate femeile, momentul în care, este mai bine să se renunțe la fardurile excesive și la veșmintele de adolescență, pentru a nu se pune în evidență, în loc să se ascundă, daunele timpului.

Viața **este un mixt de evenimente, senzații și emoții care sunt interiorizate**, devenind parte ale propriei structuri interioare. Există deci chipuri umane care reflectă o încărcătură de sentimente pozitive, în timp ce altele mărturisesc dezastre afective, frustrații neacceptate, ură profundă. Astfel, **fiecare bătrân are fața pe care o merită**.

Acceptarea bătrâneții este în mare parte legată de tipul de existență avută. Satisfacția de a fi ajuns anumite obiective afective și practice facilitează conservarea propriei identități. **Când există o imagine pozitivă despre sine, omul este capabil să înfrunte sfidările îmbătrânirii.**

A ști să îmbătrânești este deci rezultatul unei maturități psiho-afective, chiar dacă stereotipurile negative identifică bătrânețea cu trecerea de la capacitate la incapacitate, de la activitate la pasivitate, de la mobilitate la imobilitate, de la independență la dependență, de la apartenență (la familie, la un grup), la excludere.

9. Longevitatea și mitul eternei tinereți

În societatea contemporană, care este o **societate a imaginii**, continuă **războiul declarat vârstei și domină mitul eternei tinereți**. În era cultului extrem adus corporeității, **a nu îmbătrâni este de fapt, a 11-a poruncă divină**. De aici se naște o luptă nevrotică împotriva schimbărilor corporale care afectează estetica.

Secretul longevității trebuie căutat în factorii individuali și de mediu. Factorul biologic-genetic, adică ereditar, este în noi înșine, în celulele noastre, în genele noastre, astfel că **a muri echivalează cu a epuiza rezerva de viață moștenită de la naștere**. Noi suntem deci programați pentru a muri. Este ca și cum în trupul nostru ar exista un „orologiu al morții”, introdus în codul genetic. Influența factorului biologic-genetic se evidențiază în longevitatea fiilor care au părinți ce au trăit îndelung. Fiecare poate spera să trăiască cât media istorică a familiei sale.

Îmbătrânirea este și rezultatul declinului celulelor, cauzat de factori interni de uzură care se dezvoltă în organismul nostru precum toxinele metabolice sau de factori de uzură externi, precum smogul, aditivii alimentari, tipul de muncă, fumatul etc.

Nemurirea cu trupul. Conform actualelor statistici, **doar o persoană dintr-o mie atinge 90 de ani**. Nu s-a găsit deocamdată nici un mijloc capabil să influențeze sau să stopeze procesul biologic al îmbătrânirii. Nu există pe pământ vreo persoană care să fi depășit vârsta de 115 ani și această vârstă constituie deocamdată durata maximă de viață în țările în care înregistrarea nașterilor este obiectivă.

Gerontologia este știința care învață cum să îmbătrânești. O bătrânețe fericită este garantată de aspectul psihic, care își afundă rădăcinile în disponibilitatea afectivă dobândită în relația fiu-părinți, disponibilitate care apoi va condiționa omul pe durata întregii vieți. **Fiecare deci este responsabil de bătrânețea sa**. Multe probleme se nasc

din faptul de a nu fi știut adopta măsurile potrivite pentru a elimina factorii care dăunează psihic și fizic. Platon afirma în *Republica* că bătrânețea este condiționată de tipul de viață avut la tinerețe și la maturitate.

A avea conștiința propriei vârste și acceptarea acesteia are ca efect îngrijirea propriului corp. ***Aspectul exterior are repercusiuni asupra raportului cu noi înșine*** și asupra raporturilor sociale. O îmbunătățire estetică poate să ajute la depășirea unei crize sau la mascarea ei. A îmbunătăți propria imagine fizică nu ajută doar să-ți plăci ție însuși, ci să plăci și altora. Din nefericire, bătrânul, deoarece manifestă neîncredere în funcționarea propriului corp, tinde să-l devalorizeze atât sub aspectul extern cât și în cel intern.

10. Sănătatea socială

Pentru a avea o bătrânețe senină este necesar să menținem un anumit nivel al activității fizice și psihice, adică ***a rămâne inserat într-o comunitate, integrat într-un mediu social***. Adultul matur nu se izolează, ci continuă să comunice cu lumea înconjurătoare. În plus, bătrânul nu trebuie doar să primească, ci să ofere relaționalitate. Doar așa se va simți viu, util. Trebuie să vibreze la dramele altora, pentru a evita să ajungă precum acei bătrâni care, șezuți la colțul străzii, salută pe toți pentru a comunica cu cineva.

Din nefericire, experiența derivată din mulțimea anilor, nu întotdeauna constituie un „***certificat de maturitate psihologică***”. Trecutul, în sine, nu îmbogățește dacă nu este integrat și re-elaborat. Este cazul celui ***care parcurge propria existență ca un spectator, fără să reflecteze niciodată asupra experiențelor avute***, care ar fi trebuit să-i servească drept învățăminte.

Există și ***bătrâni care nu au simțul experienței, care se simt „posesori” de înțelepciune și „depozite” de adevăr fără să fie. Sunt persoane care se cred importante doar pentru că au trăit mai mult decât altele, care se gândesc că au învățat să trăiască doar întorcând paginile unei cărți, fără să o citească, care consideră că pot să critice totul și pe toți***. Ele au o judecată dogmatică, care nu admite interpretări sau medieri. ***A fi bătrân nu constituie o medalie de merit de agățat în piept***. Astfel gândesc doar bătrânii bolnavi de „diaree” verbală, care preferă să înșire banalități, pretențiile lor de a rezolva totul fiind dovezi concrete ale omnipotenței infantile nedepășite.

Toți avem câte un gram de imaturitate psihologică, dar individul realmente matur nu-și pierde echilibrul și bunul simț, ci dobândește o înțelepciune și o generozitate a inimii pentru că știe să se pună în locul altora, știe să-i asculte, să dialogheze cu ei. ***Imaturul, în schimb, nu știe să se iubească nici pe sine însuși realmente, nici pe cei care-l înconjoară***. Pentru că este lipsit de altruism și de „umanitate”, are puține de oferit. Uită că există „ceilalți”, cu dorințele lor, nevoile lor, așteptările lor. Cel mai adesea el îi folosește pe ceilalți, descărcându-și asupra lor mânia sau ura.

Stratagemele pentru descărcarea agresivității sunt multe. Aceasta se poate face în mod subtil, puțin explicit, evidențiind, de exemplu, inegalități estetice și sociale. Se pot chiar masca cu un fals compliment: „*Ce bine arăți azi! Parcă te-ai îngrășat*”

chiar...”; sau: „Astăzi ești chiar drăguță! În sfârșit, te-ai dus la coafor! Bravo, azi ești mai elegantă”. Sunt fraze în aparență politicoase, dar bogate în agresivitate, și care creează inconfort destinatarului lor.

Bătrânul agresiv este îndârjit împotriva celorlalți, în special împotriva celor care sunt mai drăguți și mai disponibili față de el. **Prizonier al propriei uri**, este incapabil să accepte realitatea; plin de zbucium, **convins că a suferit toate nedreptățile lumii**, este într-un continuu conflict cu familia, cu cei de o vârstă cu el și cu alte generații. **Descărcându-și agresivitatea asupra altora, evită să o întoarcă spre sine însuși și să cadă astfel în depresie. Îi critică pe toți, încercând să-și regăsească încrederea în sine, prin disprețuirea și devalorizarea altora.** Dar această strategie, pe lângă faptul că-i transformă viața într-un infern, este destinată falimentului. Pentru că în spatele a ceea ce el consideră răutatea altuia, se ascunde o rană de-a lui, o teamă, o frică imensă. **El dorește să pară ceea ce nu este, „pretinde” ceea ce poate să fie primit doar „în dar”.**

Bătrânul nu trebuie să fie obiectul pasiv al inițiativelor altuia, ci o persoană activă, ce poate oferi o mână de ajutor altora. Energiile și competențele lui pot să fie de folos unei întregi colectivități. **Și cu cât va fi pus în condiția de a participa la viața socială, cu atât mai mult își va păstra sănătatea.** Important este să fie util, să se simtă util și respectat, dar să nu fie „utilizat”. Senzația pozitivă de a face ceva ce i-a fost cerut și mai ales considerația altora că este capabil realmente să facă ceva util, oferă bătrânului gustul de a trăi. De fapt, **încrederea pe care alții și-o pun în noi este propria noastră forță.**

Cu trecerea anilor, se tinde a se diminua comunicarea cu lumea exterioară. Dorința de „retragere” se manifestă prin dorința de a se opri, de a se izola, de a se „întoarce în pânțele matern”. **Fiecare vârstă are o funcție specifică în societate.** Bătrânii trec de la o productivitate economică, la una socială, punând la dispoziția comunității (școală, asociații, biserică) propriul capital de experiență. Poți deveni util implicându-te în asistența socială sau sanitară, în protecția ecologică din teritoriu, în asistența bolnavilor, a handicapaților sau a marginalizaților. **Fiecare întâlnire cu alții este o ocazie de dăruire și a te dăruire. Este dramatic să ajungi la concluzia că nu mai ești util nimănui.**

11. Sănătatea spirituală

Omul de dezvoltă și evoluează pe întreg cursul existenței: la tinerețe este predominantă pasiunea, la maturitate lupta, iar la bătrânețe meditația. După beția narcisistă și omnipotentă a copilăriei, după îngâmfarea megalomană a adolescenței, după ambițioasa angajare în muncă de la maturitate, sosește bătrânețea, și trebuie să se dea socoteală de sensul vieții și să înfrunte propria realitate spirituală.

Căutarea de sens este conaturală ființei umane, este normală, maturizându-l pe om. Nu este însă ușor, într-o societate secularizată, să găsești răspunsuri exhaustive. **Credința în știință a substituit-o pe aceea în supranatural. Societatea noastră a distrus trăirea religioasă, dar nu a fost capabilă să o înlocuiască cu alte valori.** Răspândirea de astăzi a vrăjitoarelor, a practicilor magice, a filosofiilor orientale sunt tentative de a umple acest gol. Majoritatea oamenilor de azi **au pierdut consolarea**

credinței, fără a găsi însă alte alternative. „Mistica” puterii și a succesului nu gratifică precum cea supranaturală.

Pentru tineri, **sensul timpului este mulțumitor pentru că viitorul pare nelimitat.** Pentru cei în vârstă, în schimb, este frustrant, pentru că sunt mai puțin puternici, mai lenți, cu dificultăți de a ține pasul cu ritmurile rapide de azi. **Tinerii pot să „consume azi și să plătească mâine”,** cei în vârstă însă nu pot amâna plata. La o anumită vârstă, **omul începe să se gândească mai mult la timpul care rămâne decât la acela care a trecut.** Omul observă că nu mai are mult timp pentru a „profita” de viață, și îi vine spontan ideea de a folosi cu maxim folos ceea ce i-a mai rămas.

Constatarea timpului scurt care a mai rămas poate declanșa o stresantă competiție împotriva timpului. La o anumită vârstă, crește stimulul spre reflecție, existând posibilitatea de a privi propria viață într-o manieră mai amplă. Se ajunge astfel la o superioară conștientizare a propriei interiorități. Când s-au atenuat emotivitatea și pasiunea, o nouă respirație spirituală se naște din adâncuri. O dată depășite obstacolele productivității cotidiene, diminuați fiind stimulii externi și tensiunile instinctuale, din subteranul minții se eliberează **religiozitatea, această instanță naturală prezentă în fiecare individ.**

La o anumită vârstă, se acceptă ideea de supranatural cu mai multă umilință: experiența de viață conduce la concluzia că nu există doar ceea ce este măsurabil; există altceva, deasupra evidențelor obișnuite, deasupra aspectelor instituționale și deasupra științei. La o anumită vârstă omul ajunge la conștiința că **metoda științifică nu este unicul mod de căutare al adevărului** pentru că **a gândi în mod doar rațional înseamnă a limita psihicul la conștient.** **Chiar dacă știința a adus umanității mari avantaje, cunoașterea nu se epuizează în „științific”, ci cuprinde dimensiuni de o importanță fundamentală pentru echilibrul psihic, precum metafizica și arta.**

Credința religioasă are și o funcție de semnificație, deoarece ne ajută să descoperim sensul vieții. Raportul cu ceva extern și superior reprezintă aspirația ființei umane care, tocmai pentru că este limitată în timp și spațiu, este însetată de absolut și de infinit. Speranța într-un „dincolo” diminuează și liniștește angoasa existențială comportând și o superioară acceptare a durerii fizice (boala) și psihice (pierderea unei persoane dragi).

Existența în această lume devine o fază tranzitorie în așteptarea trecerii spre o viață mai bună, „adevărata viață”. Statisticile socio-religioase indică că tocmai cei de 60 de ani, încep un proces de reluare a reflecțiilor spirituale și o relansare a practicilor pioase și meditative, cunoscând deci un fel de **reintegrare în circuitul religios.**

Frica de moarte poate să fortifice viziunea religioasă. Adeseori însă împrărierea cu imaturitate a valorilor religioase este un factor destabilizant care poate să deraieze în fobia de infern. Pentru mulți bătrâni există angoasa infernului, adică groaza de pedeapsa eternă. Nevroticul care suferă de această angoasă nu a înțeles conceptul creștin de Dumnezeu al dragostei și al iertării. **Bătrânețea deci ne ajută să-L înțelegem mai bine pe Dumnezeu.**

12. Iubirea: unica energie a bătrâneții

Și la bătrânețe **omul are nevoie să iubească și să se simtă iubit**. Capacitatea afectivă nu este condiționată de îmbătrânirea biologică. De fapt, adevărata maturitate presupune experiența pozitivă de a te simți disponibil pentru iubire, de a te recunoaște însetat de a fi iubit, însetat de înțelegerea, stima și iubirea altora. Bătrânul nu face excepție de la această regulă, ci dimpotrivă, **încărcătura afectivă crește odată cu trecerea anilor**. În special atunci când rămâne singur, **își redescoperă un mare potențial emotiv liber și simte o mare nevoie de a-l reinvesti**.

Bătrânețea nu este deci o etapă a vieții privată de iubire. Chiar dacă iubirea este făcută din sentimente care nu-și pierd niciodată frumusețea și nu sunt erodate de trecerea timpului, în societatea noastră problema afectiv a vârstei a treia este subevaluată. Și aceasta tocmai de către cei care nu știu să iubească, ignorând faptul că **în inima omului se sălășluiește pentru întreaga viață dorința unei iubiri intense și infinite**.

Omul este un animal afectuos, poate din cauza faptului că are o lungă perioadă de dependență infantilă. Frica de a nu fi iubit îi creează angoasă. **Doar în brațele care îl iubesc el redevine un copil senin, într-un loc sigur. În cultura noastră, există tendința de a condiționa stima de sine de iubirea care se primește de la ceilalți**.

Sub crusta cotidiană a vieții se scurge limfa iubirii. Se gândește greșit că magia iubirii este circumscrisă vârstei de 20 de ani, că doar atunci oamenii se pot îndrăgosti, și că odată cu trecerea timpului amorteșc completamente pasiunile erotice, instalându-se în om un fel de anestezie. În realitate, chiar la bătrânețe, se continuă să se caute iubirea. **Dacă tinerețea este dominată de pasiune și maturitatea de dragoste, bătrânețea este etapa tandreței**. La vârsta a treia se iubește într-o manieră nouă, mai profundă și mai sensibilă, întrucât la această vârstă omul este mai tolerant și mai înțelegător; **reușește să detașeze și să purifice iubirea de pasiune**, care devine mai puțin trupească. Bătrânul este mai disponibil pentru intimitate, care nu înseamnă „raport intim” ci comunicare profundă, grijă de celălalt, sintonizare cu el.

La o anumită vârstă este mai ușor **să comunici prin limbajul inimii, printr-o tăcere afectuoasă**. Există tăceri mai calde și mai afectuoase decât multe cuvinte. Dragostea care există între doi bătrâni este ceva care impresionează. Însă nu toți bătrânii au un partener de viață, majoritatea trăind singuri. Se întâmplă însă tuturor să descopere într-o zi că și-au pierdut puterea de seducție, că nu mai beneficiază de considerația de care se bucurau mai demult. Se accentuează astfel **contrastul între „cum se simte dinăuntru” și cum este perceput de alții „din afară”**; se descoperă astfel **existența unei inimi tinere prizonieră într-un trup bătrân**. Constatarea pierderii puterii seductive, legată de modificările fiziologice specifice îmbătrânirii, determină bătrânul la **o progresivă retragere din viața de relație**.

Dar **la iubire nu trebuie să se renunțe, indiferent de vârstă**. Iubirea reîntinereste, face să se piardă noțiunea de „timp”. Trăind o poveste de dragoste, omul învață să trăiască mai bine prezentul, să știe gusta mai bine cotidianul.

Filosofia iubirii de azi este caracterizată de simțul tranzitoriului și de supraevaluarea prezentului. Bătrânul în schimb, deoarece se teme de viitor, preferă stabilitatea prezentului. Cu timpul, se schimbă durata raporturilor: în locul relațiilor

scurte, specifice tinerilor, bătrânii doresc legături de durată și profunde, dorind să îmbătrânească împreună într-o protecție reciprocă. Și aceasta intră în logica psihologiei evolutive: ***tânărului îi este frică de stabilitate și dorește schimbări; bătrânul, dimpotrivă, caută eternul în locul contingentului, certitudinea în locul dubiului.***

De la o anumită vârstă, nu se mai dorește o persoană cu care „să se facă sex” sau să se petreacă sfârșitul săptămânii, ci un partener pe care să-l păstrezi pentru totdeauna. Doar la o anumită vârstă se conștientizează faptul că ***solitudinea este toxică***, că răsfățatul nu este o simplă slăbiciune. Când se ajunge la înseratul vieții, se înțelege că ***ceea ce contează nu sunt aparențele, ci realitatea din spatele lor; se va privilegia astfel interiorul în dauna exteriorului, reflecția în dauna activismului, profunzimea în dauna superficialului, tăcerea în dauna cuvântului.***

Odată cu trecerea anilor, omul devine mai selectiv și mai exigent, ***mai interesat de calitatea decât de cantitatea legăturilor afective.*** Simultan însă, ***se teme să renunțe la raționalitate pentru emotivitate.*** Adeseori își pune stavilă sentimentelor pentru a nu se destabiliza psihic.

La bătrânețe nu este ușor să inițiezi o prietenie. În special este dificil să găsești un partener care să trăiască aceleași emoții, care să fi avut același parcurs în viață, să fi întâlnit aceleași obstacole. ***Există o imensă cerere de iubire, dar o foarte mică ofertă.*** Femeile, care trăiesc mai mult decât bărbații, rămân singure și suferă pentru că nu găsesc un partener care să se abandoneze în universul dragostei fără să se lase confiscat de muncă sau să se lase capturat de sex. De fapt, generația masculină de după război simte doar exigențele lui „trebuie” și este ***tentată să urmărească scopuri care pretind reprimarea emoțiilor.*** Acești bărbați devin victime ale unei etici sacrificiile, ale unei tendințe profunde spre renunțare, spre singurătate afectivă.

Viața este vrednică de a fi trăită la orice vârstă ne-am afla, pentru că în ea ne este dat să iubim. Fără iubire suntem deja bătrâni, fără să ne dăm seama: bătrâni devenim când încetăm să mai iubim. Lumea crede că îmbătrânește pentru că trăiește, în realitate îmbătrânește pentru că nu mai iubește.

Lectură:

Sabin Olea (1907-1984): O biografie sub semnul normalității

„Este necesar să se arunce o privire scurtă asupra mediului socio-religios în care s-a format Sabin Olea, chestiune fără de care nu se poate înțelege dinamica atmosferei confesionale a satului Cib. Un aspect fundamental din viața comunității cibiene este acela al **rolului central pe care îl hărăzeau localnicii preotului: „Totul se învârtea în jurul bisericii”**. Încă în secolele XVII-XVIII preoții – așa cum reiese din documente – erau în general lipsiți de învățătură, însă **de educația și de cultura lor liturgică se ocupau preoții bătrâni**. S-a coagulat astfel o **tradiție preotească transmisă din generație în generație**, care surprinde dimensiunile unui **modul mentalitar conform căruia înaintașii căpătau o valoare specială**, lucru confirmat și de mărturia preotului Sabin Olea: „Cu nețărmită recunoștință, în memoria scumpilor mei părinți: Petru Olea lui Aronu popii și Ana, născută Pășcău, **de la care am primit cea dintâi școală a vieții** și am învățat a fi om cinstit, perseverent în muncă și iubitor de neam și trecutul lui – ca Tata, și curajos în muncă cinstită ca Mama!”

(Colecția muzeală „Sabin Olea”)

Vei cunoaște, bătrân fiind, cât de greu e să înveți la această vârstă, când se cere să fii deja înțelept.

Aeschylus

Bătrânețea este o mutilare a corpului, care rămâne întreg: toate le are și la toate lipsește câte ceva.

Democritus

Nu-i bătrân cel cu capul albit, chiar dacă are o sută de ani. Acela-i bătrân între oameni a cărui minte e mai matură.

Böthlingk

Acesta-i lucrul cel mai dureros la bătrânețe: să simți la vârsta aceasta că ești nesuferit altuia.

Caecilius

Urmându-ne în fugă, nu demult copii, nu demult tineri, pe negândite ne-a ajuns din urmă bătrânețea.

Cicero

Nimeni nu este atât de bătrân, încât să nu spere pe drept la încă o zi de viață.

Seneca

Dorința de plăceri a încetat, stima oamenilor s-a dus, cel de-o vârstă cu noi au plecat la cer, și-n curând nu vor mai fi nici prietenii dragi ca viața. Ne ridicăm cu ajutorul toiagului: ochii sunt acoperiți de întuneric adânc, corpul, vai, e gârbovit. Și totuși tremură să nu-l surprindă moartea!

Bhartrhari

Cât suntem în stare să dobândim avere, cei din jurul nostru ne arată simpatie. Dar după ce corpul nostru s-a gârbovit de bătrânețe, nimeni nu mai întreabă de casa noastră.

Mohamudgara

*Un bătrân este de două ori copil!
An old man is twice a child!*

Shakespeare

*Puțini oameni știu să fie bătrâni!
Peu de gens savent être vieux.*

La Rochefoucauld

Toată lumea e de acord că nebunia este inseparabilă de tinerețe. Atunci ce să gândim despre bătrânii care caută să pară tineri sau cărora le pare rău că nu mai sunt?

Oxenstierna

9. Tehnică psihologică și trăire duhovnicească în demersul pastoral

- Importanța metodologiei în colocviul pastoral -

Problema metodei (sau a tehnicilor) de acțiune pastorală în relațiile interpersonale este evaluată diferit de nenumăratele școli psihologice existente. Dacă pe de o parte sunt ***acele curente de gândire care supraevaluează importanța aparatului tehnic*** (conferind o importanță absolută schemei de intervenții a interlocutorului, folosirii unor instrumente etc.), pe de alta, sunt ***acelea care subevaluează aspectul metodologic*** negând posibilitatea identificării unor ***piste operative concrete***. Vom oferi câteva reflecții care urmăresc să pună în valoare atât potențialul tehnicilor colocviului pastoral, cât și limitele lui.

1. Valoarea și limitele tehnicilor de acțiune pastorală

Aruncând o privire sintetică asupra bibliografiei privitoare la raportul psiho-pastoral în diferitele lui finalități (terapeutică, educativă, de consultare pastorală), se observă o multitudine dezorientantă de tehnici metodologice și ***o scăzută importanță acordată dispozițiilor interioare ale preotului***. Nu trebuie, deci, să ne situăm nici de partea celor care manifestă o încredere exagerată în tehnici, nici a celor care le exclud complet, în numele unui așa-zis ***spontaneism***, ci trebuie să precizăm locul pe care tehnicile trebuie să-l aibă într-un raport pastoral autentic. Astfel vom analiza natura tehnicilor și funcția pe care ele le au, precum și atitudinea pe care preotul trebuie să o asume într-un colocviu pastoral.

Simpla aplicare a anumitor reguli nu este nicidecum suficientă pentru a garanta eficacitatea unui colocviu pastoral. De aceea, este greșită tactica de a învăța, la nivel descriptiv, prin exerciții practice, tehnica colocviului pastoral, fără a o insera în contextul principiilor care o justifică și fără a ilustra dispozițiile de fond interioare din care ea se naște și cărora ea trebuie să le servească drept instrument. ***Tehnica este necesară, dar este ambivalentă, duplicitară.***

În alte sectoare ale existenței decât cel al raporturilor interumane, semnificația tehnicilor este ușor de definit. Prin definiție, tehnica presupune o multitudine de mijloace, alese în mod liber, care garantează o anumită funcționalitate operativă. A aplica acest concept la raporturile interpersonale ar echivala cu considerarea persoanelor drept obiecte. În plus, ar rezulta practic imposibil de utilizat „tehnica”, dată fiind continua și inevitabila interacțiune care animă o întâlnire duhovnicească dintre un preot și un credincios, determinând într-un mod mai mult sau mai puțin conștient, reacțiile reciproce ale celor doi interlocutori.

Rezultă deci că în științele umane noțiunea de „tehnică” de intervenție are o dublă conotație: pe de o parte ea e necesară, pe de alta este ambivalentă. Este necesară pentru că experiența imediată a preotului psiho-terapeut nu este separabilă de activitatea discursivă și operativă concretă, adică de o tehnică conștientă pe care o

aplică în situațiile concrete și în care experiența însăși se exprimă într-un mod mai autentic decât în tumultul emoției. În acest caz, ***tehnica este realmente expresivă și creatoare a unui raport uman interpersonal pozitiv***. Ea, cu toate acestea, este însă ambivalentă, deoarece orice activitate tehnică, ***fie ea la nivel de rațiune, fie pe plan operativ, creează o diafragmă*** între preotul terapeut și realitatea imediată. Tehnica îi obiectivizează (într-un anumit sens) pe cei doi interlocutori, are tendința de cuantifica dinamismul relațiilor interpersonale. Această ambivalență este atât de conaturală tehnicii aplicate relațiilor interpersonale, încât nu poate fi eliminată. Unica condiție eficace pentru a reduce la minim ambivalența ei este ***gradul de armonie și de fuziune dintre gândirea tehnică și realitatea imediată***.

a. Rolul tehnicii în psihologia lui Karl Rogers

Analizând evoluția gândirii lui Karl Rogers și practica terapeutică corespunzătoare ei, observăm că, sub aspectul folosirii tehnicilor, psihologia pastorală a trecut prin intermediul a diferite stadii care pot să fie astfel sintetizate:

- Inițial acesta ***a oferit o mare importanță aparatului tehnic***, considerând tehnica absolut necesară pentru a structura corect o relație interpersonală și pentru a facilita procesul terapeutic;
- Într-un al doilea moment, ea ***a accentuat importanța dispozițiilor interioare ale preotului*** psiho-terapeut punând în umbră tehnicile;
- În sfârșit, ea a declarat în mod răspicat că tehnicile au doar ***o importanță relativă***, având valoare doar ***în măsura în care servesc pentru a comunica credinciosului stările interioare ale terapeutului***.

Se poate afirma că actualmente ***K. Rogers oferă maximum de relevanță personalității terapeutului și dispozițiilor sale interioare***, în timp ce ***tehnicilor le conferă doar un rol pur funcțional, acela de a vehicula și exprima într-un mod de adecvat și eficace dispozițiile lui interioare***. În metoda rogersiană aparatul metodologic este simplu și flexibil, coerent și eficace; stilul și forța intervenției sunt foarte importante, poate sunt mai importante chiar decât conținutul mesajului, întrucât ele transmit dispozițiile interioare ale terapeutului, condiția absolut necesară și suficientă a terapiei.

Dacă, pe de o parte, Rogers consideră că tehnicile nu sunt strict necesare în relația pastorală, pe de altă parte el susține cu fermitate necesitatea ca ***terapeutul să știe să-și exprime și să comunice în mod eficace propriile dispoziții interioare***. Se poate întâmpla ca aceste dispoziții sincere și autentice să fie exprimate de terapeut într-un mod inadecvat, ambiguu, fapt ce paralizează comunicarea unor trăiri duhovnicești ce ar putea avea efect terapeutic asupra credinciosului.

b. Adaptarea la situație

Cel care activează în domeniul pastoral știe că dacă dorește să-și expună și înregistreze minuțios comportamentul din timpul unui dialog pastoral, nu va reuși să-l traducă în termeni de „tehnică” sau să-i facă o descriere analitică exhaustivă. El e conștient de faptul că ***la baza propriului comportament stă un factor greu de înregistrat***, care se situează în punctul de întâlnire dintre modul de a percepe situația și

aparatul tehnic din care el se inspiră. El știe că propriile intervenții verbale sau nonverbale sunt caracterizate de o continuă mișcare, pentru a se adapta la situația fluidă concretă. Acest mod concret de a acționa este analizat din exterior. Numai cel care conduce colocviul hrănindu-se din propria experiență interioară poate să perceapă **forțele și orientările care se trezesc în el** și care-l fac să asume atitudini care însoțesc, urmează și sunt determinate clipă de clipă de starea sufletească a interlocutorului.

2. Nondirectivitatea

În prezentul paragraf ne oprim asupra conceptului de nondirectivitate cum a fost formulat și înțeles de K. Rogers, în raport cu activitatea terapeutică. Prin termenul de „*non-directive therapy*” el vrea să definească o atitudine specifică pe care preotul terapeut trebuie să o aibă în fața credinciosului: este vorba de **o atitudine pe baza căreia preotul refuză să orienteze persoana într-o direcție predeterminată și evită să-l conducă pe individ, să gândească sau acționeze în locul lui, potrivit unei rețete sau scheme universale.**

Acest aspect negativ din definirea nondirectivității trebuie corelat cu cel pozitiv care s-ar putea exprima astfel: asumând o atitudine nondirectivă, preotul își mărturisește în mod practic propria încredere în capacitatea de auto-direcționare cu care fiecare persoană umană este dotată de Dumnezeu.

Termenul non-directivitate, poate fi înțeles și în moduri foarte diferite de acela al lui K. Rogers. Un alt autor, Y. Saint-Arnaud, sugerează ca **preotul psihoterapeut să maturizeze în sine o dispoziție de fond din care să izvorască în mod natural atitudinea non-directivă.** El numește această dispoziție **ignoranță creativă.** Această ignoranță se referă la sectorul perceptiv al interlocutorului, adică la **semnificația pe care situația expusă o are pentru el.** Ea nu se referă, bineînțeles, la **adevărul care trebuie proclamat, valorile care trebuiesc propuse, riscurile în care persoana ar putea să naufragieze, indicațiile operative care se emană inevitabil din dialog.** Dacă preotul este „ignorant” din punctul de vedere al acestor conținuturi, nu poate nicidecum califica această ignoranță drept „creatoare”.

Altă atitudine greșită în aplicarea nondirectivității este aceea de a o considera drept pură tehnică. Dintr-un sondaj realizat în clerul Episcopiei de Montreal, a reieșit că majoritatea preoților care simpatizează și aplică colocviul nondirectiv, **se preocupă mai mult de a învăța aparatul metodologic decât să maturizeze ei înșiși dispoziții de fond în primirea acceptarea credincioșilor.** Cercetarea a evidențiat că acest mod mecanic de a aplica nondirectivitatea îl conduce pe preot să fie în mod practic, paradoxal, foarte directiv.

Nondirectivitatea trebuie să se nască dintr-un mod de a fi al preotului și dintr-o convingere profundă a lui, și nu este rodul unei învățări mecanice, fapt reconfirmat de atâtea ori de Rogers. Interpelat într-un interviu pentru ca să specifice condițiile necesare pentru a face operantă nondirectivitatea și pentru a evita abuzurile facile la care ea se pretează, răspunse: „De fapt, eu consider că nondirectivitatea nu poate să fie eficace decât atunci când face parte integrantă din filozofia (și viziunea despre viață a) persoanei care o aplică. Nu este vorba, de fapt, de o tehnică care s-ar putea în mod simplu învăța, adopta și apoi respinge. Dacă cineva o utilizează ca o ustensilă oarecare,

există riscul de a se bloca în ea. Eu cred că trebuie să o utilizăm cu precauție și să pregătim lumea mai înainte de a-i permite să facă această experiență”.

3. Intervențiile inadecvate

Păstrând în atenție principiile de inspirație și indicațiile metodologice prezentate până acum, vom ilustra câteva forme de intervenție care nu aplică în practică orientările propuse. Este vorba de modalități des întâlnite în orice tip de relație interpersonală (de la simpla conversație prietenească până la ședințele psihoterapeutice sau la colocviul pastoral). Nu vrem să calificăm drept dăunătoare orice tip de intervenție care va fi analizată, ci și doar să le arătăm ca fiind **incoerente cu conceptul pozitiv de „personalitate” propus de psihologia umanistă** și contrastant cu principiile operative propuse pentru colocviul nondirectiv.

Prezentăm deci șase tipuri de intervenții pastorale greșite. La acestea vom adăuga o scurtă prezentare de tipul intervenției considerată adecvată și care va fi clasificată cu termenul de „comprensivă”, empatică. Pentru a expune mai clar semnificația diferitelor tipuri de intervenție și pentru a ne obișnui să distingem între ele, prezentul paragraf se va încheia cu câteva exemple practice pe diferite tipuri de intervenție.

a. Replica estimativă

Acest tip de răspuns exprimă **o opinie privitoare la meritul, utilitatea sau exactitatea a ceea ce credinciosul a afirmat**. Într-un mod mai mult sau mai puțin directiv și explicit, preotul indică interlocutorului **cum ar putea sau cum ar trebui să acționeze**. Preotul **pune deci situația expusă de către credincios în raport cu o serie de norme și valori** pe care el le ține în mare stimă, și alunecă, chiar dacă nu în mod explicit, în sfaturi și indicații morale sau moralizatoare care ajung să fie considerate adevărate și valide de către credincios.

b. Replica interpretativă

Într-un anumit sens, acest răspuns are **scopul de a ajuta persoana să devină conștientă de situația în care se află**, fiind vorba despre **o formă de diagnosticare spirituală** a situației credinciosului. Într-un mod mai mult sau mai puțin explicit preotul îi indică individului **cum ar putea sau cum ar trebui să re-examineze situația**.

În general credincioșii pun accent pe ceva anume, adică subliniază importanța unui anumit aspect al dramei lor, acela care, potrivit judecății lor, este mai important. Acest accent se pune fie reflectând acel aspect, fie interpretând întreaga situație în lumina lui. Este clar, deci, că făcând astfel, preotul expune și impune modul său personal de a vedea lucrurile.

c. Replica asigurativă

Recurgând la acest tip de intervenție, preotul caută **să infuzeze siguranță în sufletul credinciosului**, să-l ridice din angustă, să-l calmeze și să-l consoleze. Indirect, preotul minimizează reacția credinciosului, prezentând-o ca disproporționată la problemă și poate chiar ca nejustificată. Cu acest tip de răspuns, **preotul își propune**

să *încurajeze subiectul*, să-l susțină cu o proptea care, de fapt, constă într-o **solidaritate emoțională** (sau doar verbală, prin cuvinte generoase și optimiste, dar adeseori pronunțate fără convingere interioară). El se forțează să-l asigure pe interlocutor, să-l consoleze, minimalizând drama expusă și ignorând eventualele reacții ale persoanei. Este evident că este vorba de **o atitudine paternalistă** care nu favorizează creșterea și autonomia persoanei.

d. Replica - (de tip) interogatoriu

În general, această intervenție constă în *întrebări, mai mult sau mai puțin explicite, care urmăresc să descopere elemente noi*, apte să verifice sau să aprofundeze situația expusă de interlocutor. În acest mod, preotul îl face să înțeleagă pe subiect că el poate și trebuie să examineze mai de aproape diferitele aspecte ale problemei.

Cu un anumit tip de indivizi și în determinate momente, poate să fie avantajos recursul la *întrebări în scop informativ, pentru a facilita expunerea a ceea ce ei intenționează să comunice*. Însă dacă preotul recurge deseori, în special în primele întâlniri, la întrebări explicite, există riscul de a-l descuraja pe credincios, sau de a anula tentativele acestuia de a lua inițiativa în comunicare, sau de a opri procesul de autonomizare. O întâlnire fundamentată pe întrebări se aseamănă mai mult unui interogatoriu decât unui colocviu pastoral. Preotul trebuie să evite în mod special să pună întrebări privitoare la realități de care persoana se rușinează sau are dificultăți să vorbească, întrucât ar provoca reacții de apărare.

e. Replica rezolutivă (rezolvativă)

Unii preoți sugerează după expunerea făcută de credincios, aproape instantaneu, o soluție la problema propusă. Această reacție este în mod clar directivă. **Preotul are tendința să încadreze în anumite structuri problema prezentată de interlocutor, făcând presiune spre rezolvarea problemei într-o anumită direcție**. Adeseori, soluția întrevăzută și propusă este mai potrivită pentru persoana preotului decât pentru aceea a credinciosului. Uneori această atitudine poate să derive dintr-o convingere sinceră de a face ceva util, dar cel mai adesea reprezintă un mod elegant de a închide cazul și de a încheia discuția. Este evidentă în această situație amprenta de autoritarism și nota de directivitate.

f. Replica de confruntare

Uneori preotul consideră că poate să favorizeze înțelegerea de către credincios a situației sau poate crea o stare de suflet aptă să depășească dificultățile, **expunând experiențe proprii** (sau a altor persoane) mai mult sau mai puțin similare celei prezentate de credincios. Pe lângă a indica un scăzut indice de ascultare empatică din partea preotului, această intervenție nu respectă principiul fundamental potrivit căruia **orice experiență este irepetabilă sub aspectul ei subiectiv**. Pentru aceasta, experiența trăită de un altul, chiar dacă din punct de vedere exterior este identică cu cea a credinciosului, îi este acestuia total străină în nucleul ei intim, pentru că nu este lecturată prin intermediul propriei personalități.

Cele șase atitudini enumerate mai sus sunt inspirate dintr-un principiu de bază: acela de ***a oferi credinciosului ceva valid din experiența duhovnicească a preotului***. Preotul trebuie să evite să demonstreze neîncredere în resursele altuia. Nu trebuie să-i fie expuse interlocutorului structuri pentru a se înțelege pe sine, în loc să i se ofere elementele de la care el însuși să-și dobândească cunoașterea de sine. Când preotul asumă această atitudine se vorbește de comportamente structurante, care denunță prezența nesiguranței în sine însuși în fața problemelor puse și constituie un act de neîncredere în posibilitățile subiectului de a-și rezolva problemele, blocând libera expresie a stării lui de suflet.

Adeseori este vorba despre ***proiecția nevoilor nesatisfăcute ale preotului asupra interlocutorului*** mai mult decât preocuparea pentru soarta credinciosului. Ne aflăm deci în fața unui sistem inspirat din nevoia de a crea și de a menține o poziție de siguranță. Preotul menține subiectul într-o stare de dependență, pentru a controla situația. Interlocutorul se autoiluzionează că va găsi ceea ce caută încredințându-se autorității preotului și renunțând să-și asume responsabilitatea de decizie și să înceapă procesul de dezvoltare a propriei autonomii.

4. Răspunsul comprensiv

Când preotul intervine, după ce a ascultat și a înțeles cu empatie drama credinciosului, raportându-se la el cu sinceră acceptare și autenticitate, este ușor ca el să reușească să formuleze un răspuns comprensiv, înțelegător, empatic. Cu acesta preotul relevă și reflectă credinciosului adevărata dimensiune a situației lui, pătrunde semnificația afectivă și personală a comunicării. Acest răspuns este perceput de credincios ca rezultatul unei afectuoase atenții a preotului, interesat să ***înțeleagă în mod corect semnificația situației și să desprindă componenta ei afectivă***, chiar dacă ea nu este verbalizată.

Acum vom expune câteva cazuri pentru a ilustra în mod practic cele șapte tipuri de răspuns posibil.

O fată de 19 ani:

- *Vă spun că-l detest pe tatăl meu... îl urăsc, îl urăsc, îl urăsc! Și fără nici un motiv. Tatăl meu este preot. Este un om drept și bun. Nu m-a bătut niciodată și în ciuda acestui fapt, față de el am un sentiment de refuz și chiar o sete de violență, dar nu găsesc nici un motiv logic pentru a-l detesta. Știu că este foarte rău să-ți urăști tatăl, în mod special când nu ai nici un motiv. Asta mă preocupă foarte mult.*

1. Răspunsul estimativ

- *Iată o problemă care trebuie rezolvată realmente. Raporturile dintre părinți și copii sunt un lucru foarte prețios nu doar la vârsta ta, ci și pentru viitor, tocmai de aceea este necesar să ne preocupăm de stările tale...*

2. Răspunsul interpretativ

- *Înțeleg. Desigur că dumneavoastră vă reproșați acest fapt cu atât mai mult cu cât nu există nimic care să poată justifica sentimentele ce le aveți. Dar, pe de altă parte, veți descoperi că sub această ură se ascunde o anumită dragoste față de tatăl dumneavoastră. Această dragoste este demonstrată de sentimentul de vinovăție ce-l aveți.*

3. Răspunsul asigurativ (reconfortant sau fortificant)

- *Cred că toți trecem într-o anumită perioadă a vieții prin astfel de situații: ne detestăm unii pe alții sau pe părinții noștri. Este un fenomen foarte răspândit. Aparent, desigur, o mare parte dintre noi reușește să găsească metode prin care să depășească această perioadă.*

4. Răspunsul interogatoriu

- *Este important să descoperez cauza acestui sentiment. Vorbiți-mi despre tatăl dumneavoastră, despre tot ceea ce gândiți despre el. Dumneavoastră spuneți că nu v-a bătut niciodată... Dar poate să se fi întâmplat ca el să vă fi împiedicat să faceți ceva ce ați fi dorit foarte mult. Nu vă amintiți nimic de acest fel?*

5. Răspunsul rezolutiv (rezolvativ)

- *Ați putea începe să vă gândiți la bunătatea tatălui dumneavoastră, pe care chiar dumneavoastră îl definiți „un om bun și drept”. Și să încercați să demonstrați această disponibilitate față de el, să vă arătați draguță în raport cu el.*

6. Răspunsul de confruntare

- *Da, mi-amintesc un caz ca cel al dumneavoastră. Și-n acela era vorba de o tânără, care n-avea 20 de ani, care-și ura tatăl...*

7. Răspunsul empatic (sau înțelegător)

- *Faptul de a experimenta fără nici o justificare acest sentiment vă creează un sentiment de zbucium interior...*

Cazurile expuse succint mai jos fac referință la diferite situații pastorale. În primul exemplu este expusă intervenția unui credincios urmată de diferitele posibile răspunsuri ale preotului, care sunt notate cu un anumit calificativ, care este în raport cu principiile colocviului nondirectiv. Terminologia nu o reflectă în mod exact pe aceea prezentată deasupra pentru a indica cele șapte tipuri de intervenție.

Un tânăr:

- *Părinte, când am aflat că ea mă părăsește, m-am gândit chiar la ștreang. După aceea, m-am gândit să mă înrolez în regiunea străină, să plec undeva în război... să mor undeva departe dar să se vorbească de mine ca de un martir... Vroiam chiar să fac astfel. Să-i pară rău că m-a abandonat... să știe cât de mult prețuiesc... Vă închipuiți, acum se afișează cu un altul...*

Posibilele răspunsuri ale preotului:

1. Răspuns directiv

- *Trebuie să-ți dai seama că făcând astfel îți dăunezi ție însuși...*

2. Răspunsul diagnostic

- *Vă lipsește simțul valorii personale...*

3. Răspunsul interpretativ/critic

- *Acest mod de a acționa mi se pare că este dovada unei imaturități interioare...*

4. Răspunsul moralizator

- *Nu este oare rău să te gândești așa de puțin la propria persoană?*

5. Răspunsul dogmatizator

- *Acest mod de a reacționa este oare expresia unei iubiri față de aproapele cum cere Biserica sau este o formă rafinată de iubire de sine?*

6. Răspunsul comprensiv

- *Cu alte cuvinte, te-ai simțit atât de traumatizat și atins în fibrele adânci ale sufletului tău de plecarea ei, că pe moment te-ai gândit la orice pentru ca să-ți domolești durerea interioară...*

Un alt caz este oferit de o doamnă care se găsește în spital. Preotul, care nu o cunoștea înainte, se apropie de pat și îi zice:

- ***Pot să fac ceva pentru dumneavoastră?***

Ea, într-un anumit sens incertă și timidă, îi răspunde:

- ***Aș vrea să vă rugați împreună cu mine!***

Posibile răspunsuri ale preotului:

a) *Cu plăcere. Să-mi spuneți, însă, care rugăciuni să le facem...* (el răspunde la conținutul cererii, nu la setea de sentiment cu care cererea a fost făcută);

b) *Uneori este dificil să găsim cuvintele potrivite pentru a ne ruga...* (replică generalizatoare)

c) *Desigur, dumneavoastră ați avut un anumit mod de a gândi, de a reflecta...* (răspuns interpretativ care conduce spre o diagnosticare a situației)

d) *Păcat că nu învățăm să ne rugăm când suntem sănătoși; în momentele în care avem nevoie, nu mai reușim* (Răspuns moralizator)

e) *Rugăciunea, când ne aflăm în momente dificile, reprezintă un optim ajutor pentru a crede* (Răspunsul dogmatizant și generalizator)

f) *Simțiți că dacă eu mă rog împreună cu dumneavoastră, v-ați simți mult mai bine...* (Preotul înțelege empatic și reflectă starea de suflet a pacientei)

- <i>Mâine voi fi operată și-mi este frică...</i>
--

Posibile răspunsuri ale preotului:

- a) *Să punem aceste dificultăți înaintea lui Dumnezeu prin rugăciune...* (neglijază sentimentele)
- b) *Astăzi medicii sunt atât de competenți, fapt pentru care nu trebuie să vă preocupați prea mult* (minimalizare);
- c) *Multora le este frică mai înainte de a fi operați, chiar și când este vorba despre o intervenție de nimic...* (Răspuns generalizator)
- d) *Vă este dificil să vă resemnați în fața realității și față de ceea ce v-a fost propus...* (diagnostic)
- e) *Adeseori această frică își are originea în copilărie, derivă din amintiri sau drame ale copilăriei...* (Răspuns care interpretează)
- g) *Gândul că veți fi operată mâine, vă înspăimântă...* (Reflectă sentimentul)

- Resimt ca pe o vinovăție faptul că acum nu mai am suficientă credință...

Posibile răspunsuri ale preotului:

- a) *Dar nu numai dumneavoastră vi se întâmplă aceasta. Sunt destui oameni care în această situație n-ar mai putea să zică că au o credință puternică. Gândiți-vă la Mântuitorul în grădina Ghetsimani.* (Răspuns generalizator)
- b) *Nu este apoi așa de grav să simțiți dubii în această situație* (Răspuns minimalizator)
- c) *Nu uitați că în Ghetsimani și Hristos s-a rugat ca să nu mai fie nevoie să bea din acel potir...* (Răspuns dogmatizant)
- d) *Ar trebui să vă gândiți tot timpul la altceva și să fiți mai puțin suspicioasă în fața acestei operații...* (Răspuns moralizator și paternalist)
- e) *Vă simțiți aproape vinovată că în această situație credința dumneavoastră nu este suficient de puternică, nu vă ajută suficient...* (Reflectare a stării sufletului ei)

- Ce o să gândească despre mine Dumnezeu văzându-mă că îmi pierd puterea? Că nu îmi mai împlinesc datoriile față de El?

Acum preotul poate să aleagă între două intervenții diferite:

1) Să reflecteze asupra sentimentului de nesiguranță și de anxietate al pacientei și să zică:

- „Dumneavoastră vă întrebați dacă Dumnezeu poate să vă acuze pentru anxietatea și frica pe care le experimentați în fața operației, pentru faptul că nu aveți suficientă credință”. Dar acest fapt ar putea să nu corespundă adevăratei stări interioare a persoanei care ar putea să reacționeze, zicând: „Nu, cred că Dumnezeu mă consideră încă o creatură a Sa și tocmai pentru că mă aflu în această stare de slăbiciune, mă va ierta”.

2) Să răspundă la întrebarea concretă, cu **un răspuns de credință**:

- *Mă gândesc că rugăciunea lui Hristos din grădina Ghetsimani ne indică calea corectă de urmat în acest moment.*

Acum avem în atenție o doamnă bătrână, necăsătorită, care s-a angajat să-l îngrijească pe fratele ei în ultimii ani ai vieții lui. Un an după moartea fratelui ei, ea cere să se întâlnească cu preotul. Începe printr-o ezitare:

- *Domnule preot, mă tem că o să mă judecați, o să mă considerați poate chiar nebună. Dacă vă povestesc motivul pentru care am venit și care mă supără.*

Posibile răspunsuri ale preotului:

- a) *Mulți se tem că dacă își expun propriile probleme vor fi considerați deplasați de ceilalți...* (replică generalizatoare)
- b) *La vârsta dumneavoastră nu ar trebui să vă mai temeți să vă exprimați liber propriile nevoi...* (replică moralizatoare)
- c) *Puteți să începeți liniștiți să vorbiți, o să vedeți că lucrurile vor merge de la sine.* (Răspuns directiv)
- d) *Este vorba deci despre ceva care vă deranjează. Dar vă temeți că o să vă judec... Stați liniștită, nu e cazul...* (Răspunsul empatic)

- <i>Nu mai reușesc să depășesc durerea cauzată de moartea fratelui meu!</i>
--

Posibile răspunsuri:

- a) *Mulți au dificultăți similare în astfel de situații...* (Replică generalizatoare)
- b) *Poate este o caracteristică a personalității dumneavoastră de a nu reuși să vă detașați de persoane care au avut o semnificație relevantă în propria viață.* (Răspuns diagnostic)
- c) *La distanță de un an de un asemenea eveniment, ar trebui să începeți să vă preocupați și de alte lucruri* (Răspuns moralizator)
- e) *Acesta nu este oare un indiciu clar al faptului că Dumnezeu a implementat foarte adânc în noi nevoia de a iubi?* (Răspuns dogmatizant)
- f) *Poate că pot să încerc să găsesc o familie care vă va ajuta...* (Răspuns directiv)
- g) *Vă simțiți jenată de faptul că încă aveți dificultăți să acceptați moartea propriului frate...* (Răspunsul empatic)

- <i>Pentru mine este ca și cum viața nu ar mai avea sens...</i>
--

Posibile răspunsuri:

- a) *După dispariția cuiva drag, adeseori suntem năpădiți de astfel de gânduri...* (Răspuns generalizator)
- b) *Acesta mi se pare un indiciu că vă gândiți prea mult la propria persoană...* (Răspuns interpretativ-critic)

- c) *N-ar fi mai bine oare ca dumneavoastră să vă ocupați mai puțin de trecut?* (Răspuns moralizator)
- d) *Dumnezeu este un Dumnezeu al viilor, nu al celor morți!* (Răspuns dogmatizator)
- e) *Aveți sentimentul că viața și-a pierdut sensul pentru dumneavoastră.* (Răspuns empatic)

- ***Când mă-ntorc acasă am un sentiment de mare, mare gol interior...***

Posibile răspunsuri ale preotului:

- a) *Când o persoană iubită nu mai este printre noi, chiar și casa pare că este pustie...* (generalizator)
- b) *Cred că starea dumneavoastră de spirit este generată de faptul că vă gândiți prea mult la propriul frate.* (Răspuns diagnostic)
- c) *Trebuie să căutați să fiți mai curajoasă.* (Răspuns moralizator)
- d) *Și astfel este goală casa când lipsește o primire afectuoasă...* (Răspunsul empatic.)

- ***Domnule părinte, dar o fi păcat dacă eu zic aceste lucruri?...***

Răspunsurile preotului:

- a) *Mă gândesc că, în realitate, poate fi chiar așa, depinde de cum experimentați dumneavoastră interior această stare.* (Preotul se oprește asupra conținutului)
- b) *Unii, în fața a unor astfel de întrebări, disting între iubirea proprie și păcat.* (Răspuns dogmatizator)
- c) *Adeseori se nasc astfel de interogative în persoanele care au experiența durerii...* (Răspuns generalizator)
- d) *Oamenii care au preocupări duhovnicești nu ar trebui să folosească atât de ușor termenul „păcat”...* (moralizator)
- e) *Dumneavoastră aveți impresia că trebuie să luptați împotriva propriei persoane și vă temeți să nu cădeți astfel în păcat.* (Răspuns diagnostic)
- f) *Vă temeți că Dumnezeu vă va judeca aspru pentru că aveți dificultăți în a continua să trăiți după moartea fratelui...* (Răspuns empatic)

Un ultim exemplu pentru a ilustra cel mai grav deserviciu pe care-l poate face preotul, în ciuda intenției pozitive, când este prea sigur de sine, este să recurgă la **răspunsul estimativ**. Este vorba despre o tânără de 20 de ani, care de mult timp se gândește să intre în mănăstire, dar care are serioase dubii în privința vocației ei. Recurge deci la un profesor de religie care o apreciază mult, pe care ea însăși îl apreciază mult, și căruia îi mărturisește:

- *Dumneavoastră știți în mod cert, desigur, că eu am intenția să intru în mănăstire. Aș fi atât de mulțumită să pot să vă vorbesc puțin despre vocația mea!*

Preotul, care o cunoaște ca o elevă foarte bună, continuă îndată:

- *Ei bine, îmi face mare plăcere să te revăd. Chiar cunoscându-te doar de la școală, îndrăznesc să afirm, după convingerea mea, că ești realmente potrivită pentru mănăstire. Da, da, nu trebuie să te roșești. Eu cunosc puține fete care pot să intre cu atâta convingere în perioada de verificare anterioară călugăririi. Crede-mă, vei fi o călugăriță de excepție. Desigur este nevoie să răspunzi în mod necondiționat la exigențele vieții religioase. Viața monahală presupune mari sacrificii. Dar cel care este generos, și tu ești, indubitabil, acceptă cu bucurie și cu solitudine „provocarea”. Sunt sigur, vei corespunde deplin chemării divine. Dumnezeu te va binecuvânta și întreaga ta viață va fi binecuvântată, ți-o spun în mod sigur!*

Este evident că tânăra nu a mai avut curajul să insiste asupra dubiilor ei, chiar dacă acestea au determinat-o să dorească întâlnirea cu profesorul de religie. **Acest tip de intervenție estimativă poate să creeze interlocutorului o siguranță provizorie**, dar nu va maturiza o stare a sufletului credinciosului. **Dacă certitudinile, ezităările, dubiile, vor fi reprimate, iar nu rezolvate, mai repede sau mai târziu se vor întoarce vulcanic**, într-un mod mai acut, mai vijelios și mai distructiv decât prima dată.

5. Formarea preotului pentru un colocviu pastoral adevărat

De curând, s-a introdus psihologia pastorală în curriculum universitar de pregătire pentru preoție deoarece în ultimii ani a crescut interesul pentru **psihologia aplicată la acțiunea pastorală**. Fiind vorba despre o formare care trebuie să se traducă în mod direct în plan operativ, este clar că, pe lângă o expunere de principii psihologice inspiratoare a metodelor dialogului, este necesar să fie oferită preoților **ocazia de a exercita în mod practic în seminarii și în grupuri organizate această aptitudine**.

Țările în care tehnicile psihologice ale lui K. Rogers sunt aplicate la pastorală sunt Anglia, Olanda, Franța, Belgia și Germania. Publicațiile specifice pe această temă, organizarea de cursuri, seminarii, dezbateri, centrele de ajutor pastoral sunt nenumărate, chiar dacă insuficiente, pentru a satisface toate așteptările și necesitățile. Cea mai mare și mai gravă lacună este reprezentată de lipsa cursurilor și seminariilor practice de inițiere a viitorilor preoți la serviciul calificat și prețios al „întâlnirii duhovnicești” cu credincioșii. Această lacună este cu atât mai gravă cu cât pentru alte categorii de persoane (terapeuți, psihologi clinici, psihoterapeuți, consilieri, animatori de grup) care se dedică relației de ajutorare a semenilor este în act de mult timp o programă de pregătire teoretico-practică de excepție. Criteriile care au determinat alegerea metodei sunt următoarele:

- 1) Metoda să fie inspirată dintr-un **curent psihologic care are o concepție pozitivă despre persoana umană**, pentru ca astfel să pună în valoare dimensiunea ei spirituală și să fie deschisă spre valorile care-l transcend pe om;
- 2) Ca **aparatul metodologic să fie simplu și ușor de asimilat și de cei care nu au foarte vastă pregătire în psihologie**. Aceste lucruri se întâlnesc în metoda psihologului american Karl Rogers, chiar dacă se impune să le integrăm cu noi tipuri de intervenție și să corectăm matricea lor imanentistă.

Același lucru s-ar putea zice de metoda idealizată de Robert Carcuf, care, în comparație cu K. Rogers se distinge printr-o mai mare organicitate în treceri și se relevă mai incisivă în procesul de dobândire a atitudinilor constructive.

O Doamnă în vârstă de aproximativ 40 de ani merge să-l întâlnească pe un preot pe care l-a cunoscut cu un an în urmă. El o face puțin să aștepte, pentru că fiind Vineri, trebuia să slujească sfânta Liturghie. Dialogul lor, la biroul parohial, este următorul:

- ***Luați loc, Doamnă. Cum vă merge?***
- M-am calmat puțin în timpul slujbei. Poate vă amintiți că în urmă cu un an mi-ați spus că dacă voi avea nevoie, să vin la dumneavoastră, și acum, când realmente sunt în derută, m-am gândit să dau curs invitației.
- ***Îmi face plăcere să știu că vă pot fi util. Îmi pare însă rău că v-am făcut să așteptați...***
- Am simțit că se prăbușește întreg cerul peste mine când, joia trecută, când m-am întors din concediul petrecut în Thailanda cu soțul meu, la aeroport, fiul meu îmi spune că s-a iubit cu o fată iar părinții ei l-au denunțat la poliție... Părinte, spuneți-mi ce trebuie să fac? Era un băiat de aur, nu ne-a creat niciodată nici o problemă, și acum, așa dintr-o dată... Ce să mă fac?
- ***Ei, mi se pare într-adevăr șocant ceea ce s-a întâmplat... e zguduitoare să descoperi că fiul este altfel de cum credeai...***
- Și sunt acum așa de distrusă! Nu știu ce să fac. De aceea am venit la dumneavoastră. Fiul meu e un băiat frumos, are 24 de ani. Mai lipsește un an și devine licențiat în medicină. Înțelegeți? Un an și ajunge medic! Dintru început a fost cuminte, călăuzindu-se după principii deosebite. Numai un aspect să vă spun: dimineața ne aducea cafeaua la pat și discutam micile probleme; când doream să-i cumpăr o haină sau pantofi, îmi spunea că nu trebuie, căci sunt buni cei pe care-i are deoarece costă prea mult să-l țin la școală, nu trebuie cheltuieli în plus... Înțelegeți ce băiat cuminte? Eu o iubesc mult și pe fiica mea, și pe soțul meu, dar el ocupă un loc special în inima mea. Acum ce pot să mai fac?
- ***Deci, pe de o parte sunteți mândră de fiul dumneavoastră, în curând medic, pe de alta, sunteți dezamăgită de gestul lui.***
- I-am oferit atât de mult. Am făcut multe sacrificii, dacă nu am fi avut credință, nu știu cum am fi depășit anumite momente. Vreau să fac tot ceea ce este omenesc posibil să-l scot din încurcătura aceasta. Vrea să se însoare cu fata asta de 25 de ani, am înțeles că se întâlneau de mai bine de un an, și eu nu știam nimic. Părinții ei l-au pârât la poliție zicând că el ar fi violat-o. Ieri, împreună cu soțul meu, ne-am dus la comisarul de poliție care ne-a spus că mama ei e o nebună, iar tatăl un alcoolic. Doamne, părinte, înțelegeți pe mâinile cui a ajuns fiul meu? Nu meritam una ca asta. Fiul meu vrea să întrerupă studiile, acum că-i aproape medic. Totul a intrat în ceață. Ce trebuie să fac? Am venit tocmai pentru a primi un sfat.
- ***Fiul acesta mi se pare că este extrem de important pentru dumneavoastră, și nu vă vine să credeți că v-a trădat încrederea. Sunteți dezamăgită?***

- Dacă mă gândesc bine, da! Parcă m-am trezit dintr-un vis feeric. Faci atâta pentru a crea un viitor fericit copiilor, și în schimb... credeți-mă, părinte, în zilele acestea mi-a venit chiar gândul să mă duc în lume, să mă duc undeva, retrasă, nu știu unde... așa face bine? Sunt hotărâtă să fac ceea ce îmi ziceți!
- ***O, vă mulțumesc pentru încrederea pe care mi-o acordați. Mă investiți cu o responsabilitate enormă, aceea de a alege în locul dumneavoastră. Sigur, în dezamăgirea dumneavoastră vă simțiți singură, și căutați să fiți înțeleasă pentru ca să redobândiți siguranță de sine. Dar mă gândesc că deja v-a venit vreo idee de acțiune.***
- Mâine voi merge să vorbesc cu un avocat pentru problema denunțului la poliție. Ce-a putut face!
- ***Sunteți supărată tare pe el?***
- Da, am fost foarte supărată. Și știți ce mi s-a întâmplat? Fata, s-a mutat în casă la fiica mea care e căsătorită. S-a mutat provizoriu... zice. Știți, alaltăieri, m-am pomenit cu ea în față. N-am avut curajul s-o privesc în față. De ce părinte? E mai puternică decât mine, nu reușesc s-o privesc în ochi. De ce?
- ***Mi-e greu să vă răspund. Poate dumneavoastră o considerați responsabilă de opțiunea fiului dumneavoastră: v-a luat băiatul din brațe și dumneavoastră nu puteți fi indiferentă la acest fapt.***
- Dar mie nu mi se pare că sunt o mamă posesivă, sau capabilă de o urî pe cineva...
- ***Poate aveți dreptate... sau, e dificil să-ți dai seama de acest lucru...***

Observăm că preotul nu dă curs provocărilor doamnei de ***o oferi o soluție imediată*** problemelor ei. Ascultând-o „activ”, ***o ajută să devină conștientă de sentimentele proprii și să exploreze problema*** care o frământă. Preotul trebuie deci să fie un ***factor de discernământ***, adică să culeagă cu răbdare din discuție acele elemente care permit să fie depășită starea de confuzie și ambiguitatea situației pentru a ajunge la o clarificare fermă a dramei. Într-o perspectivă pastorală deci, capacitatea de discernământ a preotului înseamnă a face posibilă și a permite lucrarea Duhului Sfânt care face lumină asupra a ceea ce interlocutorul trăiește.

10. Metodologia colocviului pastoral (inspirată din metoda lui Karl Rogers)

1. Reformularea

Am evidențiat anterior rolul pe care tehnicile îl au în metoda rogersiană: ele ***o funcție instrumentală***, aceea a-l ajuta pe preot în transmiterea în mod clar și eficace a stărilor sale duhovnicești autentice; este o funcție care nu trebuie nicidecum neglijată. Dacă este adevărat că, pe de o parte, preotul trebuie să-și cultive propriul „sine” până în a traduce într-o „filozofie” (concepție despre lume și existență) a propriei vieți dispozițiile sale de empatie și de autenticitate, pe de alta, este necesar ca el ***să cunoască modalitățile cele mai potrivite pentru a comunica credinciosului aceste dispoziții***, într-un mod clar și convingător. De fapt, se poate întâmpla ca dispoziția sa cea mai profundă să fie manifestată într-o manieră nepotrivită, inadecvată situației în care se găsește interlocutorul său în acel moment.

Aceste considerații fac evidentă necesitatea ca preotul să învețe liniile directive ale unei metode deja apreciată și stimată de decenii, astfel ca să ajungă mai repede și fără eșecuri inutile sau dăunătoare la un dialog pastoral fertil. Axându-ne deci pe ***principiul nondirectivității, al rolului principal oferit interlocutorului, al înțelegerii empaticе***, observăm că preotul păstor trebuie să înțeleagă faptul că forma fundamentală a metodei rogersiene o constituie reformularea.

Reformularea presupune înțelegerea a ceea ce credinciosul a exprimat (pe cale verbală sau nonverbală) și reexprimarea cu claritate a conținutului mesajului său. Acest tip de intervenție îi garantează credinciosului faptul că ***preotul participă profund la experiența lui, nu doar gândește teoretic ceea ce el a exprimat***. Acest mod de *împreună-pățimire* are efect benefic și stimulator asupra individului. El are certitudinea că este realmente ascultat și înțeles într-un mod foarte profund. Descoperă că reușește să-și exprime anumite stări ale sufletului său neclare lui însuși. Se simte astfel ***dinamizat să pătrundă în propria lui lume interioară încurajat de o prezență caldă, asiduă, înțelegătoare și binevoitoare***.

În plus de aceasta, reformularea permite ***o continuă verificare de către preot a ceea ce a înțeles din ceea ce credinciosul a expus***. Prin reformulare ***credinciosul este continuu solicitat să se confrunte cu ceea ce preotul a înțeles***, cu ceea ce preotul îi comunică în reformulare, găsindu-se astfel într-o situație care-i facilitează atât confirmarea cât și corectarea a ceea ce preotul a înțeles. Diferitele tipuri de reformulare care vor fi prezentate mai jos nu constituie nicidecum niște tehnici sistematice și rigide, ci reprezintă câteva posibile forme și variații ale expresiei verbale care se nasc spontan în preotul profund animat de acele dispoziții interioare pe care trăirea lui Dumnezeu i le conferă.

Într-un mod mai specific, reformularea traduce în practică atitudinea preotului care își propune să se elibereze de propria schemă de referință cu scopul de ***a intra în***

mod gradual în modul subiectiv de gândire și trăire al celuilalt, pentru a-i înțelege drama și suferința.

Principalele forme de reformulare sunt: repetarea, restructurarea planului subiectiv și reflectarea sentimentului.

a) Repetarea. Este vorba despre o formă elementară de reformulare și privește conținutul evident al comunicării interlocutorului. Ea este în mod general scurtă și *și propune să-l asigure pe interlocutor că ceea ce el expune este perceput corect de preot*. Există diferite forme de repetare: *repetarea ecou (1), repetarea rezumativă (2) sau folosirea expresiilor echivalente (3)*. Răspunsul „ecou” constă în repetarea ultimelor cuvinte pronunțate de interlocutor mai înainte de pauză. Uneori acest fapt este suficient pentru a face să se simtă că este atent la povestirea narată. Acest tip de răspuns trebuie uzat doar din când în când, într-un context de înțelegere facilă, cu un ton de participare activă și sensibilă. Dacă preotul abuzează sau o face pe un ton monoton și absent, interlocutorul poate să-l perceapă pe preot ca fiind dezinteresat de ceea ce spune.

b) Expresiile echivalente. Preotul poate să reflecte interlocutorului ideea expusă de acesta folosind alte cuvinte, care să nu altereze însă semnificația a ceea ce el a zis.

c) Sinteza. În acest caz, preotul încearcă *să identifice ceea ce a perceput ca fiind esențial* din ceea ce interlocutorul său a spus. Dăm un exemplu de astfel de răspunsuri:

Credinciosul: *Mă simt foarte descurajat, nu pot să mai continui...*

Preotul: *Deci simțiți că ați ajuns la limita suportării.*

Sau: *Nu mai puteți, se pare că acesta este sentimentul dominant în acest moment.*

Credinciosul: *Nu este doar o chestiune de moment, nu este vorba de un sentiment pasager.*

Preotul: *După părerea dumneavoastră nu este vorba doar despre o situație tranzitorie, ci de ceva mult mai profund.*

Sau: *Dumneavoastră sunteți convins că acest sentiment nu va trece ușor. Deci nu puteți să vă redobândiți curajul...*

Diferitele moduri de repetare dau interlocutorului siguranța că este ascultat cu interes și înțeles corect. Aceste intervenții ale preotului pot *să trezească în credincios un sentiment de mulțumire și de ușurare* pentru că a reușit să-și exprime starea sufletească, s-o comunice altuia. Pe lângă sentimentul de eliberare, persoana se va simți încurajată să-și continue expunerea.

2. Restructurarea. În anumite momente, preotul poate să intervină pentru a restructura sau reformula planul perceptiv al credinciosului în structura „eu”-lui și a imaginii de sine. Cu acest tip de intervenție *preotul urmărește să descopere credinciosului un aspect nou, nesesizat anterior, ascuns sau latent al stării lui de suflet*.

Psihologia formei studiază legile care reglementează *raportul dintre figură și fundal* în anumite desene. Este binecunoscut faptul că în arta fotografică, o fotografie bună este condiționată nu doar ceea ce reușești să surprinzi în cadru, ci și de ceea ce știi

să lași afară. Preferința unuia sau a altuia, deci a celor două părți consecutive ale planului perceptiv, depinde de factori subiectivi și obiectivi. Legile din planul percepției nonvizuale sunt active și în planul gândului și al sentimentului.

În procesul care se dezvoltă în conștiința interlocutorului în timpul colocviului se întâmplă ceva analog. Prin intermediul intervențiilor preotului, credinciosul observă în sine un constant proces de modificare a planului percepției, în special al sectorului central, corespunzător structurii „eu”-lui. Pe măsură ce are loc interacțiunea, **unele elemente ale experienței care fac parte din fundal sunt integrate în figură** și produc modificări care generează, la rândul lor, noi modificări. Acestea din urmă pretind ca **alte elemente să se detașeze din fundal și să intre în figură**.

Există diferite metode de intervenție potrivit cărora **repetarea sau reformularea conduce la o restructurare a planului perceptiv interior**. Uneori, preotul se limitează să sublinieze figura cum este ea percepută de credincios cu scopul de a o pune în evidență. Alteori, o poate clarifica instaurând **un contrast între diferitele conținuturi expuse de credincios**. El poate, de asemenea, să modifice percepția pe care subiectul o are despre el însuși și despre situația expusă, amplificând semnificația a ceea ce a zis sau schimbând ordinea importanței diferitelor elemente expuse de credincios.

Vom da două exemple pentru a ilustra fenomenul **restructurării planului perceptiv**, care constă în **focalizarea unui aspect particular a situației** în modul de **a conduce individul să dobândească o optică diferită** de aceea avută până în acel moment.

Exemplu (Pr. = preotul; Cr. = credinciosul)

Credinciosul:

- *Orașul Alba Iulia, unde locuiesc, este o adevărată pustietate neagră: un deșert intelectual! Între cei aproape 80 de mii de locuitori nu este nici măcar unul cu care să se poată întreține un discurs, un dialog simplu și inteligent. Nu am zis interesant, ci în mod simplu, cât de cât inteligent.*

Preotul:

- *Din anumite puncte de vedere, precum cel al inteligenței, dumneavoastră vi se pare că vă simțiți singur la Alba Iulia...*

Intervenția preotului pune în lumină atitudinea individului, lăsând în fundal cei 75.000 de locuitori, care sunt caracterizați de acesta, subtil și implicit, lipsiți de inteligență. În acest mod el focalizează atenția asupra poziției intransigente și arogante a interlocutorului față de concetățenii săi.

Alt exemplu

(O studentă se adresează unui preot terapeut, care nu este american de origine, ea fiind americană)

Studenta:

- *Femeile americane poate că sunt doamnele cele mai grațioase din lume. Sunt de acord. Deși nu este prea ușor să stabilesc acest fapt. E o chestiune de gust. Sunt foarte îngrijite, trebuie să o recunosc. Dar nu au nici o personalitate, nici o individualitate. Sunt goale în interior. Nu poți să-ți găsești o prietenă între ele.*

Nu au nimic de a oferi prietenilor. Sunt de o sărăcie interioară care-ți face frică.

Preotul:

- *Sunteți deci fericită că nu sunteți americană...*

Și aici se observă ***o răsturnare de poziție***. Persoana, în realitate, nu vorbește despre femeile americane, ci despre ***propriul complex de superioritate***.

În aceste două exemple, accentul pus de preot nu a eliminat nimic din expunerea făcută de interlocutoare, dar ***a pus în lumină un aspect care până în acel moment nu a fost conștientizat*** de către subiect. Noua dimensiune ajunsă în plan perceptiv, permite interlocutorului să observe într-un mod integral și realist starea de suflet proprie și reacțiile față de situația expusă. În timp ce, la început, interlocutorul era ***prizonier al unui aspect dominant al realității***, acum se eliberează de acesta și-l poate observa nuanțat, din anumite puncte de vedere. Uneori, noua percepție poate să fie foarte inovativă. Preotul trebuie să evite șocul în cazul acestei schimbări de conștiință. Prezentarea trebuie făcută cu gradualitate și în mod empatic. Trebuie observat că ***modificările și schimbările planului apercetiv interior sunt rezultatul unui proces care are loc în individ*** și numai la dorința lui, chiar dacă stimulările vin din exterior.

3. Elucidarea. Această modalitate de intervenție urmărește să identifice în credincios ***anumite elemente care n-au fost în mod explicit formulate***, și care poate nu intră în mod clar în planul lui perceptiv, ci îi exercită un influx. Prin elucidare, preotul urmărește să releve ***sentimente și atitudini neformulate de interlocutor, dar care pot să fie deduse în mod rațional din discursul*** sau din contextul în care acesta se mișcă.

Elucidarea se apropie foarte mult de deducție și de interpretare. Aspectul deductiv pune în relief o anumită finețe intelectuală și aceasta favorizează atitudini particulare, atât în preot, cât și în credincios. Preotul, în mod special la începutul activității sale, se simte tentat spre acest tip de intervenție, poate pentru ca să-și afirme propria superioritate intelectuală; este ***în mod facil animat de o mare încredere în componenta rațională a relației pastorale***. În interlocutor acest tip de răspuns suscită adeseori un viu interes pentru că îl simte ca cel mai activ și mai substanțial. În plus de aceasta, îl consideră ca ***o atestare a competenței preotului***. Dar, tocmai de aceea, este ușor ca în el să fie dezvoltată o atitudine de dependență de preot, sau să se instaureze un fenomen de transfer.

Elucidarea, întrucât conține elemente de interpretare, poate să fie mai puțin neutră și riscă să-l determine pe credincios ***să lase pe seama preotului descifrarea și rezolvarea situației***.

Exemplu:

- *Verișorul meu este un tip extrem de pretențios. Potrivit a ceea ce el zice, ceea ce contează este doar el. Doar el are ceva de zis. În momentul în care el intră în scenă, conversația este monopolizată de el. Mie nu-mi rămâne decât să-l salut și să mă duc.*

Preotul:

- *Dacă am înțeles bine, esența problemei nu constă în modul lui de a acționa, consistă mai ales în faptul că modurile lui de acționa, într-un fel sau în altul, vă sunt defavorabile și ajung până la urmă să vă elimine din compania lui.*

Pentru a atenua riscul interpretărilor nepotrivite, este oportun să introducem intervenția cu câteva *fraze apte să exprime semnificația categorică pe care interlocutorul ar trebui să o atribuie intervenției*. Astfel de fraze ar putea să se asemeने următoarelor: „Dacă am înțeles bine”, „Mi se pare”, „Poate intenționați să spuneți...”.

Dacă dorim să ilustrăm eficacitatea reformulării în conștientizarea credinciosului, este foarte potrivită imaginea lui Kinget. Potrivit acesteia, reformularea ar îndeplini aceeași funcție pe care o realizează *punctarea bine inserată într-un fragment conclusiv, repetitiv, dezorganizat și haotic*. Adeseori, expunerea realizată de cineva este confuză și inconcludentă, dificil de reținut. Scurtele intervenții de reformulare constituie deci puncte de referință esențiale care orientează procesul de organizare și de reordonare.

Reflecția sentimentului. Tipurile de reformulare expuse până acum privesc *conținuturile obiective ale comunicării* credinciosului și urmăresc *să stimuleze o conștientizare de sine tot mai clară*. Mai înainte de a clarifica rolul pe care reflecția sentimentului îl are în colocviul pastoral, este necesar să punctăm accepțiunea care dorim să o atribuim termenului „sentiment” cum este ea exprimată de Kinget. *Noțiunea de „sentiment” nu doar presupune experiențe de natură emotivă sau afectivă, angoasă, rușine, invidie, iubire, dorință, plăcere, ură și altele. Se extinde la tot ceea ce relevă unghiul de percepție personal, subiectiv, în mod particular al experienței care se referă la propriul „eu”. Intențiile, impresiile, credințele, atitudinile intră toate în noțiunea de „sentiment”. Viceversa, noțiunea de „fapte” se referă la elementele mai mult sau mai puțin secundare, materiale sau sociale, care folosesc drept „vehicul” sau „conținut” sentimentul.*

Este vorba, deci, de a face să transpară dinamismele de fond ale comportamentului individului. Întorcându-ne la terminologia noastră, se poate zice că scopul pe care preotul și-l propune folosindu-se de reflecția sentimentului constă în *iluminarea fundalului comunicării*, astfel ca să permită subiectului să conștientizeze dacă există elemente susceptibile de a fi integrate în „figură”, să le modifice și să le pună în evidență. Reflexul tinde să favorizeze evoluția figurii în sensul că tinde să o amplifice, să o diferențieze, să o corecteze.

Putem ilustra aceste principii expunând un dialog dintre un copil și tatăl său.

Copilul:

- *Toți colegii mei de școală au bicicletă.*

Tatăl:

- *Atunci ești tu singur cel care nu are o bicicletă?*

- *Da, doar eu.*

- *Spune-mi un pic, nu-ți place deloc faptul acesta, așa-i?*

- *Nu, nu-mi place.*

- *Eu înțeleg asta, înțelegi Ionuț?*

- *Și ei merg și fac întreceri după lecții și se distrează atât de bine, și apoi povestesc tot ceea ce au făcut și cum au făcut și cât de bine s-au distrat.*

Tatăl:

- *Și asta nu-i deloc distractiv pentru tine.*

Copilul:

- Nu, și-mi spun: „De ce tatăl tău nu-ți cumpără și ție o bicicletă?”
- A, zic și asta?
- Da.
- Aaa...
- Nu aș putea să am o bicicletă?
- O... știu, Ionuț, copilașule, că tu ai vrea să ai o bicicletă. Și eu aș vrea să ai. Dar în acest moment nu reușesc să ți-o cumpăr. Avem prea multe lucruri de rezolvat acum, lucruri de cumpărat, lucruri de care avem nevoie și noi și tu. Înțelegi?

Când interlocutorul conștientizează că este vorba despre **un sentiment foarte puternic este necesar să-l acceptăm îndată și să-l formulăm**. Dacă se face abstracție de acesta, alte sentimente se vor naște și în mod dificil se va mai controla din punct de vedere afectiv situația.

Există o mare diferență între **formularea verbală a unei reacții emotive și atitudinea afectivă profundă care generează reacția**.

În timp ce subiectul expune situația se poate avea impresia că fapte și persoane care sunt evocate prezintă puține puncte comune între ei. Examineate mai în profunzime, se poate observa **un nucleu de natură emoțională în jurul căruia se rotește totul**. Subiectul, în general, percepe, chiar dacă confuz, această referință la un punct unic care se găsește în interiorul lui.

La acest nucleu profund trebuie să ajungă subiectul cu ajutorul preotului. Acesta este unul din responsabilitățile cele mai dificile ale preotului. **Trebuie depășit conținutul verbal exprimat de credincios pentru ca să se ajungă la stările emotive și la motivațiile fundamentale**. Când preotul este destul de sigur că a ajuns la o stare de suflet interioară a credinciosului, se poate verifica pe sine cu fraze de sondaj de genul: „Poate că aveți impresia că...” sau să-și focalizeze atenția în mod explicit pe respectiva stare emotivă: „Îmi pari neliniștit..., nedecis..., ostil..., poate pentru că...”.

A ajunge să recunoști o stare emotivă prezentă în comportamentul nostru sau să înțelegi raportul causal între emoție și acțiune constituie **o relevantă cucerire în cunoașterea și stăpânirea de sine**. În acest mod, de fapt, se observă dinamismul vieții afective, care are o incidență determinantă asupra percepției subiective a evenimentelor cotidiene și deci, elementul care dă valoare și o anumită semnificație faptelor trăite. **Componenta afectivă este cea care călăuzește persoana umană în modul ei de a percepe, de a înțelege, de a reacționa și a valoriza**. Ea este cea care sensibilizează subiectul în anumite situații și care creează în el tendința de a reacționa altcândva în același mod.

5. Alte modalități

În sectorul metodologiei intră și situații în fața cărora preotul trebuie să ia poziție. Vor fi acum analizate acelea care se întâlnesc cel mai frecvent în colocviile pastorale și vom da câteva indicații practice pentru a le rezolva în mod pozitiv.

a) Pauza. Momentele de liniște sunt în mod general expresia suferinței interlocutorului. Preotul va putea să se găsească în dificultate dacă tolerează momente

de liniște care constituie un *simptom al propriei incapacități de a anima colocviul pastoral*. În acest caz, este ușor ca el să-i comunice credinciosului propria ansie. Pauzele pot să constituie momente intense și fructuoase de evoluție când sunt expresia reflecției, a liniștii interioare, a libertății, în determinarea ritmului colocviului.

Preotul poate să introducă cu succes pauze când simte că nu are siguranța de a face intervenția adecvată sau când intuiește că credinciosul știe interpreta pozitiv liniștea respectivă, sau când observă că interlocutorul nu este suficient de calm și dispus să-l asculte. Liniștea are efecte diferite asupra credinciosului, în funcție de modul în care el o percepe. O poate interpreta și ca refuz sau ca echivalent al unei observații critice cu care preotul vrea să-l facă să înțeleagă că zice lucruri irelevante. Dacă credinciosul trăiește o stare emotivă puternică, liniștea preotului îi facilitează o interogație asupra propriilor sentimente.

Păstorul va căuta să umple pauzele (referindu-se la conținutul deja exprimat sau la stările de suflet prezente) numai în cazul în care percepe că *liniștea exterioară îl conduce pe credincios la o neliniște interioară sterilă*.

Este evident că și credinciosul poate să introducă în colocviu pauze care pot avea diferite semnificații. Liniștea poate fi expresia nevoii de a reflecta asupra a ceea ce a fost expus până în acel moment sau asupra a ceea ce dorește să mai zică, a dificultății sau opoziția de a continua, a nevoii de a elabora noi moduri de a percepe propria situație etc.

b) Plânsul. El trebuie considerat un mijloc de comunicare cum sunt și cuvântul sau liniștea. Este ușor ca preotul să se afle în dificultate în fața unei persoane care plânge. El *greșește dacă se preface că nu-și dă seama sau dacă continuă să vorbească schimbând vorba*, sau dacă încearcă să o consoleze demonstrându-i simpatie. Unica atitudine acceptabilă este aceea de a fi prezent printr-o stare empatică, manifestând o disponibilitate liniștită. Dacă credinciosul este cunoscut bine de preot, se poate recurge la o confruntare între plâns (reacția emotivă) și realitate.

c) Expunerea scrisă. Unii preoți sugerează să fie așternute în scris impresiile și diferitele stări ale sufletului care se nasc de la un colocviu la altul. Această metodă poate să reușească să fie eficace atât cât credinciosul încearcă să intre în sine însuși pentru a-și observa propriile reacții, cât și pentru că el oferă preotului posibilitatea de a cunoaște anumite aspecte ale vieții credinciosului, care altuia rămâne necunoscute. Există însă pericolul de a transforma întâlnirile într-un studiu de caz sau de a aluneca în discuții teoretice.

d) Înregistrarea. Acuratețea documentației și cunoașterea în profunzime a mișcărilor interioare ale sufletului din întâlnirile pastorale reprezintă o condiție fundamentală pentru reușita pastorală. Modul cel mai practic și mai adecvat poate fi înregistrarea cu magnetofonul sau casetofonul. Este necesar însă dintru început să ne punem de acord cu credinciosul pentru a-i obține consensul. Dacă credinciosul se opune, nu trebuie insistat. Nu este deloc potrivit să fie ascuns microfonul pentru înregistrarea discuției, fără să știe credinciosul.

Unii preoți iau notițe în timpul colocviului pastoral. Deși acest sistem este sugerat de câțiva psihoterapeuți (precum K. Rogers) este puțin practic, constituind un

obstacol în calea evoluției normale a dialogului. Dacă nu se poate înregistra, ***este preferabil să fie luate notițe imediat după colocviu.***

Atmosfera înconjurătoare. Este necesar ca biroul unde are loc discuția să fie primitor și liniștit. În general, se folosesc ***fotolii așezate într-un unghi de 60°***, astfel ca interlocutorul să poată fi ușor întâlnit cu privirea, fără însă ca interlocutorii să fie constrânși să se privească, ca în cazul în care fotoliile ar sta față-n față. Nu este convenabil nicidecum ca cei doi să stea la o masă amândoi, căci aceasta ar constitui o barieră despărțitoare care împiedică raportul firesc. Este însă indicat să existe măsuță în fața celor două fotolii.

Frecvența și durata. Se pare că ***ritmul ideal al întâlnirilor trebuie să fie săptămânal.*** Această perioadă este suficientă pentru a nu favoriza în credincios ***tendința spre dependență*** și în același timp îl stimulează să fie activ în procesul de clarificare a propriei situații, oferindu-i-se totodată timp pentru a reflecta asupra problemelor expuse în întâlnire. ***Durata întâlnirii trebuie să fie între 35-60 minute,*** timp ce poate fi scurtat cu persoanele foarte tinere, sau când individul este nervos și neliniștit. Este important să se înțeleagă mai înainte cu credinciosul privitor la timpul fiecărei întâlniri. Aceasta nu înseamnă precizie cronometrică, întrucât colocviul pastoral constituie un raport uman, nu o chestiune mecanică. Flexibilitatea în privința duratei întâlnirii este binevenită, durata acesteia fiind condiționată de nevoile concrete ale credinciosului.

Discreția. Credinciosul trebuie ***să poată conta cu absolută certitudine interioară pe secretul „profesional” al preotului.*** Acest secret trebuie menținut cu oricine are preotul de-a face. În cazul în care o a treia persoană este angajată în evenimentul expus de credincios, membri ai familiei, colaboratori, complici, sau când autoritățile publice pretind să fie informate pentru a interveni într-un mod constructiv în situație, preotul trebuie să fie extrem de rezervat. În astfel de cazuri, preotul trebuie să se pună mai înainte de acord cu interesatul, pentru a vedea în ce limite colaborarea sau comunicarea nu-l va deranja pe credincios.

Exemple de colocviu pastoral

1) Întâlnirea are loc la casa persoanei interesate, la care preotul nu s-a mai dus de aproximativ 2 ani. În această familie s-a născut recent un copil, dar părinții nu l-au botezat și nici nu s-au dus vreodată la casa parohială pentru a-și manifesta o astfel de intenție. Un consilier parohial s-a dus să facă o vizită la această familie. Tatăl copilului i-a deschis și l-a întâmpinat cu aceste cuvinte:

- *A!?!... Dumneavoastră... Este prima dată în viață când văd pe cineva de-al bisericii în casa mea. Trebuie să recunosc că este frumoasă „asociația” voastră. De 2 ani locuiesc aici și nimeni nu s-a mai îngrijit de noi, decât atunci când venea ca să ne ceară bani. Atunci reușiți să mă găsiți întotdeauna.*
- *Sunteți dezamăgiți că ați văzut că Biserica nu v-a demonstrat interes personal, nici pentru dumneavoastră, nici pentru familia dumneavoastră și nu a venit deloc să vă cerceteze decât atunci când căuta bani...*
- *Poate exagerez, uneori au venit să ne viziteze, dar știți, am trăit atâtea dezamăgiri din cauza Bisericii și în mod special cu preotul din vechea parohie,*

- care m-a lăsat singur în clipele de maximă dificultate. Pentru aceea nu sunt întotdeauna obiectiv sau corect față de Biserică.
- Deci vi se pare că din cauza unor situații trăite în trecut aveți motiv de a fi indignat acum, dar găsiți dificultăți în a găsi modul corect de a acționa.
 - Desigur, sunt mulțumit că dumneavoastră sunteți aici pentru că, sincer, nevasta mea și eu ne-am gândit să vorbim cu dumneavoastră referitor la botezul copilului nostru, pentru ca să știm ce se pretinde de la noi. Ce-mi puteți zice referitor la aceasta?
 - Da, este posibil și de dorit să-l botezați cât mai curând.

2. Este vorba despre un colocviu pastoral dintre doi tineri logodnici și preotul lor.

Maria, Carol și parohul.

Maria:

- Părinte paroh aș vrea să vă pun o întrebare.

Preotul:

- Ziceți-mi. Sunt pregătit să vă ascult.

Maria:

- Ce este mai grav din punct de vedere teoretic, a nu respecta datoriile față de condiția noastră elezială..., sau a avea raporturi conjugale cu un prieten...?

Preotul:

- Este dificil să răspundem într-un cuvânt la o astfel de întrebare. În amândouă cazurile, dacă este deplină libertate, este vorba de păcat. Într-un caz neglijență, în altul, păcat împotriva castității.

Maria:

- De acord, dar care dintre ele este mai grav? Să presupunem că un om trebuie să decidă.

Preotul:

- Știți bine că a păcătui este o formă de îndepărtare de Dumnezeu, de rănire a propriei noastre prietenii cu Dumnezeu. Stând astfel lucrurile, nu are multă importanță să știm care dintre cele două ne îndepărtează mai mult de Dumnezeu.

Maria:

- Dar este o problemă care mi se pune în fiecare zi și nu știu cum să răspund. Tocmai de aceea aștept un sfat.

Preotul:

- N-aș ști nici eu să răspund. Depinde de situație și de circumstanțe. Dacă vreți să vorbim mai pe îndelete despre aceasta, veniți după Sfânta Liturghie.

Maria:

- Forte bine părinte. Pot să vin împreună cu logodnicul meu?

Preotul:

- Desigur. Veniți cu el.

După Liturghie în birou:

- Deci dumneavoastră aveți dificultăți.

Maria:

- Da.
- *Dacă am înțeles bine problema este aceasta: dacă ar fi de ales între două ipoteze este mai bine să renunți la propria datorie față de stat sau să păcătuiești împotriva castității?*

Maria:

- *Dar noi nu vrem să păcătuim. Situația noastră este dificilă. Cum aș putea să v-o descriu?*

Preotul:

- *Vă găsiți deci într-o mare dificultate amândoi.*

Maria:

- *Da, suntem logodnici și nu putem să ne căsătorim decât peste un oarecare număr de ani.*

Preotul:

- *Și situația vă pune în dificultate.*

Maria:

- *Totul a mers foarte bine până anul acesta. Logodnicul meu studia științele politice. Totul mergea foarte bine la munca lui. Acum, în schimb, nu mai reușește să studieze. Nu a mai promovat la câteva examene. Zice că i-ar fi necesar să aibă relații intime cu mine pentru a putea să muncească și să învețe. Dar mama mea îmi spune, dimpotrivă, aproape tot timpul, că este nevoie să fim foarte prudenți pentru a avansa în acest plan și, și eu cred la fel...*

Carol, care asculta atent, dă semne de nervozitate:

- *Munca mea intelectuală nu merge cum ar trebui pentru faptul că nu am nici un mijloc pentru a mă elibera de tensiunea sexuală.*

Parohul:

- *Pentru dumneavoastră pare o situație foarte dificilă.*

Carol:

- *Dar este o dilemă fără soluție. Am vorbit cu aceasta și cu prietenii și cu unii medici și toți îmi spun că trebuie să caut o oarecare satisfacție sexuală.*

Parohul:

- *Și atunci ce ați făcut?*

Carol:

- *Aș vrea să am relații intime cu Maria, dar ea se opune, spunând că este păcat.*

Maria:

- *Vreau să mă pregătesc pentru nuntă menținând toată puritatea posibilă și salvând prietenia mea cu Dumnezeu. Cu toate acestea văd și pericolul de a-l pierde pe Carol pentru că îl contrazic tot timpul.*

Parohul:

- *Deci în esență, aveți amândoi dificultăți, chiar dacă diferite, și nu știți cum să le rezolvați. E adevărat?*

Carol:

- *Exact. Fără dubiu, aș putea să frecventez o altă fată pentru a găsi această detensionare, dar ar fi o infidelitate față de adevărata mea iubită, Maria.*

Parohul:

- *Este mai corect să rămâi astfel fidel propriei logodnice. Dar n-ar fi mai simplu să anticipați, să grăbiți nunta?*
- *Ar fi o lipsă de responsabilitate din partea mea.*

Carol:

- *Nu aș putea, în realitate, să garantez traiul zilnic al soției și al copiilor care vor veni, și părinții noștri nu sunt deloc bogați...*
- *Atunci, trebuie să găsiți o soluție creștină la această problemă, care să nu fie însă raporturile conjugale.*
- *Desigur... Deci, părinte, ați putea să ne spuneți cu mai multă precizie ce este de făcut în situația noastră?*

În acest moment s-au clarificat multe lucruri între cei doi. Au ajuns să ceară sfat de la cineva care le poate clarifica situația cu competență și luciditate. Acum este momentul în care preotul poate să comunice celor doi mesajul evanghelic, să prezinte valorile morale autentice, să-i orienteze pe cei doi spre soluționarea problemei.

„A ajuta” este actul de promovare într-o persoană o schimbare constructivă de comportament, astfel ca să aibă loc o fortificare a dimensiunii afective a vieții credinciosului și de a oferi un control personal mai mare în activitățile pe care credinciosul va trebui să le desfășoare”.

Procesul de evoluție se fundamentează pe mai multe principii:

1. În primul rând, ***persoana trebuie să devină tot mai conștientă atât de resursele care există în ea, cât și de carențele proprii.*** Astfel, se ajunge la înțelegerea nevoilor de fond care devin astfel factori dinamici în realizarea de sine.
2. Un alt principiu fundamental al psihologiei umaniste este ***afirmarea valorilor.*** Doar în raport cu acestea omul poate interpreta întreaga existență. El trebuie să se raporteze permanent la valori, să-și organizeze comportamentul în funcție de acestea. Din punct de vedere operativ, Carkhuff sugerează ***să pretindem de la noi înșine și de la ceilalți maximul pe care-l putem oferi,*** încercând să creștem constant exigențele.
3. Un alt principiu amintește că evoluția armonioasă a persoanei umane pretinde să fie promovată ***dezvoltarea diferitelor funcții psihice umane: intelectuale, afective, sociale, morale.*** Orice nou achiziție intelectuală trebuie să comporte o schimbare de comportament.

Carkhuff consideră că ***schimbarea de sine este întotdeauna opera unei persoane, este începută întotdeauna de ea, iar instituțiile și structurile au un rol secundar.*** Carkhuff demonstrează o mare încredere în resursele persoanei umane și în capacitatea persoanei umane de a iniția în sine un proces de transformare și de îmbunătățire.

Atenția ce trebuie acordată interlocutorului

Atenția constă în primul rând în înțelegerea comportamentelor non-verbale ale credinciosului, pentru a înțelege profund starea lui interioară.

„Observarea” are în obiectiv întreaga persoană a interlocutorului: *aspectul fizic* (modul de a se exprima și gesticula, grija pe care o are față de propria înfățișare), *cel*

intelectual (interesul, precizia și ordinea în expunere, promptitudinea de a învăța), *componenta afectivă* (intensitatea sentimentelor, coerența acestora cu mimica facială și cu mișcările corpului, libertatea de exprimare), *modul de a instaura relația interpersonală* (este interesat, indiferent, dificil, încrezător, posesiv etc.).

Psihologia mai spune că ***nimeni nu poate să mențină pe termen lung o stare de atenție neîntreruptă***, nici să înțeleagă exhaustiv tot ceea ce se întâmplă. Pentru a observa comportamentul unei persoane, preotul trebuie să-și mențină o stare de atenție vie, dar nu crispată, pentru ca să nu-i scape elementele cele mai semnificative. Această atenție a preotului poate fi asemănată cu ***lectura pe care radarul o face în câmpul său de acțiune***: aparatul semnalează doar obiectele sau fenomenele „alarmante”.

Ascultarea

Ascultarea presupune să-ți amintești cât mai fidel posibil ceea ce altul a povestit, reținând cât mai multe amănunte din ceea ce a povestit. A nu reține multe elemente de amănunt este dovada lipsei de atenție sau a scăzutului interes pentru interlocutor sau pentru conținutul expunerii sale.

Preotul poate să-și perfecționeze capacitatea de a asculta urmând următoarele indicații practice:

- să verifice constant impresia făcută la prima întâlnire, confruntând-o cu datele care reies din expunerea ulterioară;
- să urmărească expunerea credinciosului folosindu-se de o grilă de interpretare compusă din câteva „variabile situaționale”, care exprimă principalele modalități ale oricărui eveniment existențial. ***Aceste variabile se pot exprima prin termenii: cine, ce, unde, când, cum, de ce;***
- Să evite orice prejudecată sau reacție care s-ar naște spontan față de credinciosul din fața lui, în urma a ceea ce aude de la el, pentru a putea să înțeleagă ceea ce i se comunică;
- Să-și amintească în special tonul vocii, expresia chipului, încărcătura sentimentală a cuvintelor;

Credinciosul, simțindu-se primit cu bunătate și ascultat cu atenție și interes sincer, are experiența concretă de a se simți demn de considerație și va fi interesat să continue colocviul și stimulat să-și depășească dificultățile. Preotul trebuie, de asemenea, să-l stimuleze pe credincios să-și exploreze propria lume interioară.

După ce a ascultat anumite aspecte ale situației, preotul crede că știe deja destul pentru a o înțelege deplin, pentru a „dicta” câteva sfaturi. Este o iluzie grosolană, în care cade cel care neglijează două principii elementare, din păcate în general ignorate:

1. ***Interpretarea și semnificația unei situații existențiale este determinată de percepția pe care o are despre aceasta individul în cauză***; el este expertul în cauza proprie; doar el deci ne-o poate comunica;
2. ***Sfaturile inspirate din „înțelepciunea” preotului și datele care nu se sintonizează profund cu planul perceptiv și afectiv al credinciosului riscă să se reducă la o pură proiecție a lumii subiective a preotului.***

Pentru a intra în comunicare cu o persoană este necesar să răspundem la orice interogativ sau dificultate pe care aceasta o pune. Este potrivit să începem răspunzând doar la conținutul a ceea ce persoana respectivă comunică, evitând orice interpretare,

comentariu sau judecată, orice tentativă de a „ghici” ceea ce nu a fost spus. Ulterior, de poate răspunde la sentimentele prezente în credincios în timp ce acesta vorbește. În sfârșit, preotul va încerca să răspundă atât la conținut cât și la sentiment, punându-le în relație între ele. Vom analiza aceste trei momente:

Răspunsul la conținut:

Acest tip de intervenție constă în surprinderea conținutului a ceea ce o persoană a comunicat, și în reformularea acestui conținut prin expresii și fraze echivalente. Această reformulare trebuie făcută având harisma participării și intuind punctele „cheie” ale comunicării, fără a-i adăuga nici „intuiții” nici „comentarii”. În primele intervenții, în general, nu se răspunde la stările de suflet ale interlocutorului. Pentru a facilita acest răspuns se pot folosi formule de tipul: „Îmi spui deci că...”; „Spui că...”.

Răspunsul la sentimente

Răspunsul la starea afectivă a persoanei este percepută ca o participare profundă a preotului la viața individului, intensificând deci relația, favorizând empatia și potențialul de încredere și de dispoziție spre implicare concretă. Valoarea acestui tip de răspuns constă în abilitatea în a identifica sentimentele specifice pe care persoana le trăiește în acele momente, și în a le comunica interlocutorului pentru ca acesta să le poată verifica și recunoaște precizia.

Răspunsul atât la sentimente cât și la conținut

Prin acest răspuns preotul comunică credinciosului „nodul causal” pe care l-a identificat în timpul colocviului, dintre situația obiectivă (conținut) și reacția emotivă (sentiment). Astfel, preotul ajută credinciosul să devină conștient de motivul care stă la baza stării sale de suflet. Aceasta să o semnificație rațională sentimentelor, persoana reușind să înțeleagă cu claritate propriile reacții, să le înfrunte, să împrăstie angoasa. Credinciosul se va simți astfel încurajat să se auto-exploreze tot mai mult, facilitând astfel procesul de depășire a dificultăților.

11. Câteva elemente de psihoterapie pastorală

- Călătorie duhovnicească spre subconștient -

Mai înainte de a intra în problematica componentelor biografice ale personalității păstorilor care intervin în falimentarea colocviilor pastorale, vrem să studiem într-un caz concret modurile de manifestare ale lipsei de succes a acțiunii pastorale. Vom vedea astfel cum scopul nobil de a ajuta, de a se apropia și de a se atașa afectiv eșuează adeseori pe neprevăzute și în mod involuntar. Motivul acestui eșec pastoral stă în faptul că **multe dintre prețioasele motivații conștiente** ale preotului **de a ajuta credinciosul sau interlocutorul sunt însoțite de motive colaterale inconștiente, extrem de discutabile**. În orice caz, doar strada spre Emaus, spre **descoperirea ascunzăturilor proprii personalității**, va permite păstorului să se apere de formele multiple și subtile de înstrăinare, de detașare sau de indiferență din cadrul unei relații pastorale, și va împiedica motivele colaterale ale angoasei să-i determine cursul.

Dificultatea de a te apropia afectiv de cineva:

„Nu mai văd aproape nimic!”

De aproape trei luni Doamna Maria este membră colaboratoare a unei asociații care se dedică ajutorului bătrânilor, și pentru început i-a fost încredințată sarcina de a o asista (din punct de vedere pastoral, social, economic etc.) pe bătrâna Hareta. Doamna Maria o vizitează regulat pe bătrână o dată pe săptămână, dar întâlnirile sunt atât de puțin satisfăcătoare, că ea are serioase dubii în privința continuării acestei relații pastorale. Surprindem unul din dialogurile lor:

V. Vizitatoarea, Doamna Maria

G. Gazda, doamna Hareta.

- G. Gândiți-vă puțin, joia trecută medicul mi-a zis că operația la ochi nu se mai poate face. După cum știți bine, am cataractă la amândoi ochii și vederea mi se înrăutățește tot mai mult. Nu mai văd aproape nimic și nu pot ieși din casă singură. Automobilele, de exemplu, nu le mai văd, și pot chiar să mă calce. Și să fac cumpărăturile îmi este imposibil. Mai demult, da, mai demult se putea... Dar acum nu mai pot ieși din casă. Și...
- V. Dar, doamnă, pentru a face cumpărăturile sunt aici eu, am să le fac o dată pe săptămână pentru dumneavoastră. Și am să vă aduc tot ceea ce vă lipsește.
- Dar, dar veniți doar o dată pe săptămână, și vedeți, între timp este nevoie de atâtea alte lucruri mărunte, și nu este nimeni pe care să pot să-l trimit să le cumpere, și dacă vreau să cumpăr un covoraș, o periuță etc., dumneavoastră nu puteți veni atât de des la mine.
- V. Dar, dragă doamnă, nu trebuie să vă faceți atâtea scrupule, chemați o vecină și sunt sigură că lumea va fi dispusă...

- *H. A, vecina, știți, la aceea nu trebuie să-i ceri niciodată nimic. Vine întotdeauna, da, dar nu-mi place; n-o cunoașteți; atâta disponibilitate când sunt alții de față, și apoi, când am realmente nevoie, nu-i mai dai de urmă. Nu, la aceea nu vreau să-i cer absolut nimic, și alții în schimb nu se arată niciodată pe aici.*
- *Dar, doamnă, nu demult a trecut pe la dumneavoastră doamna de la Sibiu, și cu ea ați mers chiar și la cimitir;*
- *H. Ah, da, dar aceea vine foarte rar. Da, a venit o dată. Mai apoi, cu o săptămână în urmă, mi-a spus că va veni, dar cu toate acestea n-a mai venit. Pe ea nu se poate conta. Și apoi, știți, se lamentează atâta că este bolnavă, când, de fapt, e sănătoasă, și mie nu-mi place acest lucru. Eu, în schimb, sunt bolnavă cu adevărat, și aceasta o adevărește și medicul, și de aceea toate scenele ei nu-mi plac. Se crede foarte importantă, și apoi, îmi spune că tremură tot timpul: gândiți-vă, zice că are o boală urâtă dar de fapt nimic nu e adevărat.*
- *V. Dar este bine ca această femeie să vină. Astfel dumneavoastră aveți cel puțin o persoană acompaniatoare;*
- *Ce mai companie! Aceea nu face altceva decât să vorbească despre boala ei, și apoi vine foarte rar; de două ori pe an. Și astfel, sunt de fapt tot timpul singură, fără posibilitatea de a merge să vizitez pe cineva.*
- *V. Dar nu a fost adineauri aici o fată care s-a arătat dispusă să meargă să vă facă cumpărăturile?*
- *H. A, da, în timpul concediului, în timp ce dumneavoastră lipseați, a venit una și i-am spus că o voi plăti cu 250.000 de lei pe lună dacă îmi va face cumpărăturile o dată pe săptămână. A fost aici doar o singură dată, și apoi... dorea prea mult. A făcut cumpărături de la magazinul central care e foarte scump. N-a cheltuit singur mai mult de 200.000 de lei, dar eu i-am fost dat 250.000, iar ea a pretins că i-a cheltuit pe toți. În plus de aceasta mi-a zgâriat vasul de ceramică de la intrare care este extrem de prețios și la care țin foarte mult. Gândiți-vă: alaltăieri m-am lăsat însoțită acasă de un domn; n-ar fi trebuit, o știu; dar uneori sunt extrem de epuizată de drum; acest domn m-a purtat acasă cu mașina lui, și a intrat apoi puțin, și mi s-a făcut foarte frică de el. Mă privea foarte ciudat, și în plus, mi-a cerut bani pentru ca să-și cumpere o cartelă telefonică. M-a cuprins o mare frică, căci m-am gândit că vrea să vadă unde țin banii. Apoi, ținea o servieta în mână într-un mod foarte ciudat, și mi se părea că ascunde un revolver. Atunci i-am spus că nu țin bani în casă niciodată din motive de securitate; m-a întrebat dacă n-am să-i schimb o bancnotă de 500.000 de lei, și i-am spus că eu niciodată nu am ținut în mâini o astfel de bancnotă, și că doar 10.000 pot să-i dau că atât am... el continua să țină servieta aceea în mâini și mi-era o frică nebună. Mă gândeam că acum, acum mă omoară...*
- *Dar, doamnă Hareta, nu trebuie să vă gândiți întotdeauna la ceea ce este mai rău... dacă cineva vine la dumneavoastră...*
- *Dar l-am văzut foarte bine pe acest domn cu servieta lui...*

- Dar atunci nu trebuie să vă mai încredeți în nimeni; vreau să zic: lumea e atât de rea, trebuie să stați mai atentă;
- L-am văzut foarte bine, ținea servieta foarte ciudat...
- Dar știți, și eu țin câteodată geanta mea într-un mod mai straniu. Poate am ceva și nu vreau să se verse. Nu trebuie să fiți atât de neîncrezătoare. Dar nu trebuie să fiți nici imprudentă. Poarta trebuie s-o țineți tot timpul închisă, și trebuie să nu deschideți până când nu întrebați cine este. Cred că aceasta trebuie să faceți, dar mai cred că nu trebuie să fiți nici prea neîncrezătoare.
- Dar televiziunea tot timpul să fim atenți cu poarta, să nu lăsăm să intre pe nimeni, și vedeți, cu toate acestea, tot mereu vin reprezentanți de la gaz, apă, curent, cablu, și chiar dacă le zic că nu am nevoie de nici un control, mă întreabă de alți vecini de bloc, dacă sunt acasă, dacă nu au ei nevoie etc., încercând să înfiripeze o discuție, poate, poate reușesc să pună un picior în ușă și apoi să intre cu forța.
- Dar doamnă, dați prea multă crezare la tot ce se spune la televiziune. Eu nu i-aș da nici un fel de crezare celui de la emisiunea „Infracțiuni”.
- Dar a spus-o el de atâtea ori, și totul s-a dovedit a fi adevărat. Eu nu scap nici una dintre aceste emisiuni.
- V. Cred că totuși multă lume ar merita încrederea noastră...
- H. Dar dumneavoastră nu cunoașteți viața. Este rea, și în mod special aceia care se prezintă la poarta ta. Există și tineri foarte drăguți, adeseori studenți, care te ajută să poți traversa strada.
- V. Dar mai sunt și alți oameni buni, nu trebuie să fiți atât de drastică. Este atâta lume drăguță și dispusă să vă ajute. Dar trebuie ca și dumneavoastră să veniți puțin în întâmpinarea acestor persoane, să cereți ceea ce aveți nevoie. În acest bloc se găsește sigur cineva dispus să vă aducă câte ceva de la magazin. Dar dacă nu cereți, lumea nu vine din proprie inițiativă.
- Nu... pe aceștia din bloc nu vreau să-i deranjez... nu vor nici ei, de fapt, ... nu...

Pentru a putea înțelege, în acest colocvii, ce cauzează iritarea celor ***două femei care caută în zadar să se întâlnească***, pare oportun să analizăm starea psihologică a doamnei Hareta. Se observă citind cu atenție anumite ***afirmații contradictorii ale acesteia***. Se lamentează că nu mai vede, că va orbi în curând complet întrucât operația nu mai este posibilă, în schimb urmărește programele de televiziune, distinge bancnotele, observă în detaliu poziția servietei din mâna domnului; în plus, în ciuda stării ei de orbire quasi-totală, pornește totuși la drum de una singură. Această contradicție între imaginea pe care o creează despre sine însăși și modurile concrete, efective de a se comporta este evidentă. Descoperim astfel în orbirea ei ***nu doar o infirmitate fizică***: la slăbirea vederii se adaugă în mod clar unele ***probleme de natură psihică***. Dacă luăm serios în calcul și în analiză reflexele amare și deprimante împotriva semenilor pe care le are, observăm că orbirea ei are niște contururi clare, relevându-se a fi ***simbol fizic al unei suferințe și a unei amărăciuni de natură psihică***: ea nu mai poate vedea pe nimeni, pentru că a văzut deja destule. Ea își întoarce privirea de la umanitate, care a rănit-o profund și a ofensat-o. Astfel, cauza stării ei de spirit nu este nicidecum doamna de la Sibiu, sau bărbatul care a însoțit-o până în casă, sau studenta

care i-a zgâriat vasul de ceramică. ***Rana ei este mult mai profundă***, iar ultimele evenimente nu fac altceva decât să o redeschidă. Devenind „oarbă”, ea își exprimă refuzul total față de *această lume care i-a rămas datoră cu multe din lucrurile pe care o persoană le poate aștepta de la semenii săi*. Ea este o ființă ***dezamăgită, însetată afectiv și niciodată satisfăcută***. Orbirea ei este și este și un apel, o invocare, o cerere insistentă de ajutor de la lume, pentru a primi atenția și afecțiunea de care niciodată nu s-a bucurat.

Doar acum și astfel, ajunsă oarbă, merită atenție și grijă din partea semenilor. Și realmente, sunt atâtea care sar în ajutorul bătrânei: vecina, bărbatul de pe stradă, studenții, femeia de la Sibiu și vizitatoarea noastră. Dar cu toate acestea, toate aceste persoane dispuse să ajute, nu reușesc să satisfacă existențele bătrânei. Dimpotrivă, în ciuda întregii atenții pe care i-o acordă, îi oferă bătrânei doar ***motive de dezamăgire și prilejuri de acuze***. Astfel, ***oricine aude strigătul ei interior și tainic de ajutor sfârșește prin a ajunge pe banca acuzaților***.

Chiar și când reproșează vizitatorilor ei că sunt prea puțin prezenți sau că au intenții rele, „orbirea” ei se manifestă: pe de o parte, ei sunt cei care ar trebui să fie îngăduitori cu ea (pentru că e bolnavă și bătrână). Drept consecință, toate aceste persoane se simt *frustrate de continuele reproșuri nedrepte*, și de la un moment dat nu vor mai veni. Și aceasta nu va face altceva decât să confirme percepția trecută și prezentă pe care bătrâna o are despre umanitate în general, că ***nu se poate conta pe nimeni și pe nimic; în nimeni nu trebuie să te încrezi***, oricum vei ajunge abandonată.

Mesajul ei subtil și duhovnicesc pentru vizitatoare (sau pentru preotul care-și va găsi timp să o viziteze) este acesta: ***Am fost foarte ofensată de oameni și nu mai vreau să văd și să întâlnesc pe nimeni***. Dar poate se mai găsește cineva să-mi ofere o fărâma de speranță dându-mi atenția pe care dintotdeauna am așteptat-o. Tu poți fi aceasta. Dar fii atentă: te voi încărca cu toate suferințele mele. Sper că ești suficient de puternică ca să suporti amărăciunea mea, în special atunci când, ***drept remunerație pentru gesturile tale pozitive, te voi acuza pe nedrept***. Vreau însă să fii o sursă de iubire pentru mine. Vreau să-mi cobori în inimă toată afecțiunea pe care o poate revărsa Cerul asupra mea! Mi-e sete de iubire!”

Forme de ignorare a dramei bătrânei

Cum reacționează vizitatoarea în această situație? Înțelege mesajul bătrânei? Nu cumva ea ***găsește motive pentru a se detașa afectiv de drama ei***? Identificăm trei moduri diferite de reacție a acesteia.

1. Confruntarea cu date obiective

Tânăra-asistent pastoral este evident ***preocupată de a da o viziune corectă a lucrurilor*** (deoarece atunci când bătrâna se plânge că nimeni n-o vizitează, o corectează). ***În lumea interioară a psihicului, contează însă nu faptele, ci interpretările subiective care se dau faptelor***. Epicur a declarat: „Nu lucrurile în sine ne preocupă, ci opinia pe care o avem despre ele. Cu alte cuvinte, adeseori ***nu contează realitatea, ci interpretarea ei***. Epicur exprima deci o intuiție care este confirmată de psihologia contemporană a percepției: ***realitatea pe care o trăim este***

construită subiectiv, în sensul că faptele și evenimentele sunt interpretate subiectiv de fiecare om. *Trăirea noastră interioară este alcătuită dintr-o pluralitate de structuri care filtrează, ordonează, dar și distorsionează faptele obiective.* Dacă bătrânică trăiește cu impresia că nimeni nu o ajută – în ciuda numeroaselor vizite pe care le primește regulat – **atunci trebuie să-i respectăm această interpretare a realității. Asistentul pastoral trebuie să meargă dincolo de simplele cuvinte** și să-și dea seama de realitatea pe care bătrânică o plânge, adică faptul că contractele pe care le are (inclusiv cel cu asistentul pastoral) nu sunt capabile să elimine **senzația de singurătate și de abandon pe care o are.**

Dacă această senzație subiectivă este negată constant prin apelul la fapte obiective, se întâmplă ceea ce am observat în dialogul nostru: **colocviul pastoral al celor două interlocutoare derapează într-un duel dialogic, în jocul de cuvinte: „Da, da, sigur, însă...”**, care poate continua la infinit. Prin acest joc, **unul propune sfaturi, iar celălalt le respinge sistematic.** Sfârșitul acestui joc va fi, inevitabil, întreruperea definitivă a raportului dintre cei doi. De fapt, în acest caz **fiecare își are propriul monolog în două sectoare diferite ale realității:** bătrânică la nivelul senzațiilor ei subiective, asistentul pastoral la nivelul faptelor obiective, fără ca să se întrezărească vreo punte între ele.

Desigur, preotul trebuie să fie din principiu, **„avocatul adevărului”**, dar aceasta nu înseamnă că trebuie impusă interlocutorului o viziune „obiectivă” asupra tuturor faptelor. Conceptul de „realitate” pretinde, de fapt, a lua cunoștință de traumele ascunse ale trecutului propriu, și a opera o reconciliere a noastră cu propriul destin care ne-a dezamăgit „pretențiile gigantice” pe care le-am avut în copilărie. Din acest punct de vedere, ar fi fost mult mai important ca asistentul pastoral **să respecte lumea interioară a bătrânei, experiența subiectivă a acesteia de singurătate.** Forma pozitivă de confruntare, în cursul terapiei pastorale, consistă tocmai în **confruntarea cu realitatea dureroasă, și ca atare ascunsă**, a trecutului, care este limitată la lumea interioară.

2. Sfaturi și soluții „duioase”

O atitudine deseori întâlnită în colocviile pastorale este constituită de tentativa, plină de bune intenții, de a **oferi soluții celui care caută rezolvarea propriilor probleme.** Și în cazul nostru doamna-asistent pastoral apelează la sfaturi. Se pare chiar că la lamentările bătrânei doamna opune propuneri de soluționare a situației. A considera dialogul pastoral **o înșiruire de cereri căreia îi vor fi corelate o suită de propuneri** este greșit. Acest tip de dialog **nu este capabil să satisfacă exigențele psihologice interioare ale celui care cere sfat.** Trebuie ca preotul, în general să fie echilibrat cu „oferta” lui de sfaturi, deoarece:

- propunerile de soluționare a situațiilor adeseori nu iau în considerare **căutările, adeseori anevoioase, realizate deja de interlocutor,** pentru a ieși din criză. Desigur că el a cheltuit deja o mare cantitate de energie psihică în căutarea unei soluții. Dacă preotul oferă o soluție într-un timp record, înseamnă că declară indirect că interlocutorul său este prost, sau incapabil de a trăi; soluțiile rapide disprețuiesc eforturile precedente ale credinciosului și-l pot răni;

- cu fiecare propunere de soluție, **preotul își asumă o responsabilitate, de care apoi va da socoteală**. El se transformă într-un „expert în biografia altuia”, și împiedică sau descurajează auto-reflecția personală a celui alt;
- propunerile de soluție favorizează în interlocutor **sentimente și atitudini de confuzie, neputință și dependență**. Interlocutorul ajunge să trăiască raportul cu preotul precum medicul cu pacientul, unde se întâlnește un specialist cu un laic ignorat. Activitatea și eforturile terapeutice sunt astfel delegate totalmente expertului în medicină, psihologie sau teologie. Interlocutorul se retrage în sine preferând rolul pasiv de observator exterior care așteaptă soluții, precum șoferul care, într-un *service auto*, privește repararea propriului automobil.
- Propunerile de soluție exercită **o anumită presiune asupra interlocutorului**. El se găsește în condiția de a se teme că *nerespectarea sfatului aduce cu sine respingerea sa de către preot*. Când credinciosul observă că soluția propusă poate fi chiar imposibil de aplicat, el poate chiar ajunge să facă totul pentru a-l „convinge” pe preot de progresele inexistente pe care le-a făcut. Această lipsă de onestitate va crea – inevitabil – sentimente de culpă.
- Sfaturile pot lua în ochii credinciosului forma **prescripțiilor, ordinelor sau interdicțiilor**, care se adaugă la cele ce – de-a lungul evoluției sale psihice – l-au îmbolnăvit: **restricții și sancțiuni, datorii, directive și orientări**.

Preotul trebuie să fie conștient că **sfaturile au o putere terapeutic-pastorală extrem de limitată**. Oamenii lumii noastre **au nevoie nu atât de sfaturi, cât de putere**. Marea eroare pedagogică din lumea noastră este opinia – foarte răspândită – **că ceea ce contează**, inclusiv în plan spiritual, **„este ceea ce se știe”**. Această opinie este înșelătoare și se aseamănă anumitor teorii ale personalității potrivit cărora **acțiunile noastre ar fi dirijate numai și numai de ceea ce cunoaștem (teoretic)**. Dar o privire simplă împrejur ne demonstrează că nu este așa: de exemplu, fumatul este un viciu foarte răspândit, și toți cunosc faptul că el este foarte dăunător atât fumătorului propriu-zis, cât și celor din jur. Cu toate acestea, puțin sunt cei care-l abandonează. **Există deci mulți alți factori capabili să influențeze acțiunile noastre, care nu-și au originea în sfera cognitivă**; există mulți alți factori inconștienți, dar care sunt determinați în acțiunile noastre.

Un alt motiv pentru care strategia sfaturilor este nesatisfăcătoare se situează în personalitatea preotului. A fi interpelat în calitate de „expert” poate suscita **dorința neduhovnicească, inconștientă și narcisistă de a fi stimat**. Preotul trebuie să refuze rolul, propus subtil de credincios, de a acționa în raport cu el ca un expert. Dialogul pastoral are succes numai și numai dacă preotul practică **o foarte vigilentă abținere în raport cu dorințele lui inconștiente**, de a fi apreciat, de a fi vorbit ulterior de bine, de a fi plin de „putere” în raport cu credinciosul.

3. Generalizare, minimalizare, criticare, ironizare

Există alte multe forme de intervenție în dialog, incompatibile cu un raport terapeutic-pastoral corect. De exemplu, asistentul nostru pastoral răspunde de frica bătrânei de hoți cu o **constatare generalizatoare și minimalizatoare**. Cu alte cuvinte, nu ia în serios frica bătrânei, senzația ei subiectivă, opunându-i superficial o experiență

generică de viață. Neluarea în seamă a exigențelor bătrânei blochează raportul și îndepărtează interlocutorul de experiențele sale concrete spre o discuție generală și pur teoretică, sau – în cazul nostru – o pune sub presiune impunându-i să-și justifice senzația personală.

Există și „generalizarea pozitivă”, dar aceasta, în psihologie, nu încearcă să devalorizeze experiența personală, ci să o pună în valoare. Preotul trebuie să-l încurajeze pe credincios *să-și aprofundeze tot mai mult experiențele subiective*. Când preotul generalizează, minimalizează, critică sau ironizează, se întreabă la nesfârșit, demonstrează că *vrea să păstreze distanțele față de celălalt*. Motivele profunde ale acestei distanțări sunt de căutat în personalitatea sa, care nu suportă apariția sau existența anumitor sentimente, conflicte sau atitudini.

„Pasageri clandestini” în călătoria terapeutico-pastorală

Se cuvine să trecem acum de la nivelul superficial al acțiunii, la dimensiunile profunde ale acesteia. Putem descoperi astfel că *nu suntem capabili să suportăm sau să trecem cu vederea neglijarea noastră de către alții*, generalizările sau învățămintele pe care alții vor să ni le dea. Suntem, cu alte cuvinte, prizonieri ai noștri înșine; prizonieri a anumitor scheme pedagogice, a unor roluri auto-impuse. Figura de mai jos ilustrează legătura dintre reacțiile „superficiale” și motivațiile mai profunde.

Conștient	Intervenții	Să asculți, să întrebi, să generalizezi
	Rol	Medic, expert, păstor
		Să ajuți, să călăuzești, să convertești
Subconștient	Structura personalității	Frică de a greși, sentimente de culpă, depresie

Graficul ilustrează cum, pentru a modifica nivelurile superficiale de acțiune, sunt necesare cele aflate la profunzime. Nivelul motivațiilor inconștiente (dorințe, traume, ofense etc.) pretind o anumită auto-experiență pentru a putea ajuta și însoți afectiv semenul aflat în nevoie. Hermann Stenger vorbește de „pasageri clandestini” care trebuie să fie descoperiți, aduși la suprafață și puși în slujba noastră, dacă dorim ca baraca noastră de salvare să fie utilizabilă. Referindu-se la pastorația individuală, el identifică trei posibili „pasageri clandestini”.

1. Tendința de a-i domina pe alții

Potrivit unor psihologi contemporani (ex. Hermann Stenger) această tendință derivă în mod special din *exigență nesatisfăcute în prima copilărie* și este redeşeptată de situații care, prin natura lor, includ atitudini de supunere și de superioritate. Între acestea se situează și raportul dintre păstor-credincios, medic-pacient, profesor-elev, șef-subordonat etc. Recunoscându-se pe sine însuși în poziția de superioritate pe care i-o conferă responsabilitatea sacramentală pe care o are, *preotul trebuie să-și controleze eventuala tendință de a se înstăpâni asupra altora*. Păstorul poate face aceasta recunoscându-se pe sine însuși drept „medic-bolnav”. De la Mântuitorul Hristos

păstorul poate învăța ce înseamnă **renunțarea la putere**, renunțare care îi permite apoi să acționeze într-un mod eficace.

2. Dorința de a dobândi recunoaștere publică și apreciere („iubire”)

Relația pastorală cunoaște riscul ca păstorul să se situeze pe o poziție de exploatare, pretinzând cu sete de la interlocutorul său recunoaștere și stimă. Textul biblic menționează cuvintele lui Iisus: „*Mai fericit este a da, decât a lua*” (F.Ap.20, 35). Aceste cuvinte nu vor să sugereze că „a primi” nu creează un sentiment real de mulțumire și fericire, ci că a „da” creează o stare superioară, mai intensă, decât cea creată de „a primi”. Preotul trebuie să constate că „a da” și „a primi” nu sunt opuse, generozitatea și iubirea de sine nu sunt în antagonismul. El trebuie însă să recunoască, să identifice și să pună limite dorinței interioare de a fi iubit, stimat și apreciat pentru calitățile sale. Dialogul pastoral cunoaște deci riscul de a exploata poziția pe care o ai pentru a dobândi recunoaștere și iubire pe „spatele” celui care caută ajutor.

Câteva fraze ale vizitatoarei se nasc din următorul monolog interior: „Această Doamnă Hareta, când spune că nu este nimeni care să o înțeleagă sau în care să poată avea încredere, se referă tocmai la mine. Dar ***asta să i-o permit să mi-o spună***. Va trebui să observe că sunt aici tocmai pentru ea, și că și altădată am încercat s-o ajut, după cum pot. A nu vrea să vezi aceasta mi se pare pură răutate. De aceea, ***n-o să-mi mai pierd timpul cu ea***, ca să-mi reproșeze apoi, că fac puțin pentru ea. Am și altceva mai bun de făcut!”

Doamna *asistent-pastoral* se simte ofensată personal de ceea ce doamna Hareta a zis. Dar bătrâna Hareta, din cauza ***profundeii amărăciuni și dezamăgiri care sunt în ea***, nici măcar nu este în stare să vorbească astfel vizitatorilor ei. Fiecare ajunge să fie ***târât de ea în drama cusută cu lamentări și acuze***. Prin aceste lamentații și acuze, bătrâna pune din nou în scenă dezamăgirile și rănille trăite cu mult timp în urmă, pe care nu le-a depășit încă.

Asistentul pastoral, agresat și ofensat, se apără și o lovește pe bătrână cu noi răni, apelând la observații disprețuitoare sau ironice. Drama a ajuns astfel ***scopul pe care bătrâna Hareta și l-a prefixat, acela de a-i fi confirmată*** ideea ei veche: „*Nimeni nu reușește să mă înțeleagă, în nimeni nu mă pot încrede, toți până la urmă mă abandonează!*”

De ce vizitatoarea se lasă ofensată atât de tare de susceptibilitatea bătrânei? Răspunsul trebuie să-l căutăm între „pasagerii ei clandestini”. Ea este de fapt ***victimă a unei dorințe neconștientizate de recunoaștere***. De mai multe ori o îndeamnă pe bătrână să aibă „mai multă încredere” în vizitatori și în ea însăși; dorința ei de a primi o „compensație” de la bătrâna Hareta a condiționat foarte tare implicarea ei în ajutorarea bătrânei, fără să fi conștientizat aceasta. Ea ar trebui, în schimb, ***să aibă puterea să suporte deziluzia***, să fie conștientă de faptul că ***dialogul pastoral nu trebuie să se transforme într-un spațiu de realizare a propriilor dorințe sau aspirații neconștientizate***, de laudă sau aprobare. Dacă n-ar avea așteptări psihice de confort în raport cu bătrâna Hareta, ar putea înțelege ***adevărata semnificație a lamentărilor și a acuzelor ei***.

Tendința de a reacționa, într-o situație nouă (într-o întâlnire, într-un dialog – de exemplu) cu modele de comportament și sentimente care derivă dintr-o situație (întâlnire, dialog) trăită cu mult timp în urmă, în tinerețe sau copilărie chiar, se numește *transfert*. Persoane care în copilăria lor au fost adeseori abandonate, vor începe orice relație cu certitudinea interioară că vor fi din nou abandonate. Putem chiar afirma că, ***începând cu cel de-al 12-lea an de viață, orice întâlnire pe care o are o persoană este, de fapt, o a doua întâlnire.***

Iată cum definește Angelo Brusco *transfert*-ul: „Vorbim de *transfert* când o persoană reacționează emotiv la întâlnirea (sau în dialogul) cu alta ca și când interlocutoarea ar fi o figură reprezentativă a trecutului ei (tatăl, mama, fratele, sora), percepând-o greșit și având reacții emotive necorespunzătoare noii situații. *Transfert*-ul constituie ***un fenomen spontan, omniprezent în viața cotidiană.*** Fiecare om, de fapt, a învățat să trăiască și și-a însușit anumite maniere de a reacționa în copilărie, cu persoanele semnificative ale trecutului său.

Iată deci că și preotul este subiect al reacțiilor de acest tip, față de persoanele care îi cer ajutorul. Aceste reacții pot avea o configurație dublă: prima are loc atunci când ***preotul interacționează într-o manieră imatură cu interlocutorul***, raportându-se la el (sau considerându-l) ca la o persoană ireală, iar a doua constă într-o ***reacție nepotrivită la relația de transfert a credinciosului***. În această a doua situație, preotul nu-și dă seama că ***afecțiunea sau ura manifestată de credincios nu sunt îndreptate realmente spre el, ci față de persoana tatălui*** (sau a mamei, sau a fratelui) ***pe care el o întrupează*** în acel moment. Dacă nu-și dă seama de aceasta, reacționează emotiv greșit, având o atitudine rigidă de refuz.

Observăm deci că și preotul are această tendință spre *transfert*, pentru că și el este o ființă limitată și vulnerabilă, cu sentimente, conflicte și evenimente dureroase în trecut. Pentru a deveni un preot bun, teologul nu trebuie doar să elimine situațiile nerezolvate ale propriei biografii, ci trebuie să dezvolte un sistem propriu de identificare a „punctelor slabe”, și a „umbrelor” lui, pentru ca să nu-i „infecteze” în mod inconștient pe interlocutorii săi. Următoarea listă a formelor de *transfert* ar putea fi utilă pentru a identifica propria tendință:

- când am un foarte puternic sentiment de tristețe, disperare, neplăcere, sau din contră, extaz și hipersensibilitate față de credinciosul din fața mea;
- când descopăr în mine un elan neprevăzut de interes sau de refuz în întâlnirile cu el, sau discut cu el îndelung sau foarte dinamic;
- când criticile sau reproșurile lui mă rănesc profund;
- când simt o satisfacție profundă pentru laudele explicite pe care mi le face, pentru simpatia demonstrată;
- când nu sunt capabil să-i refuz o atitudine (să-l încurajez, să-l laud, să-l cert) pe care o așteaptă de la mine;

- dacă mă interesează continuu de buna reușită a cazului său, dacă el urmează sau nu sfaturile mele; dacă doresc să prelungesc cât mai mult raportul cu el;
- dacă îl visez pe interlocutor.

Capacitatea preoților de a se apropia afectiv de credincioși

Structura personalității preoțești

Într-un studiu empiric au fost examinate 216 persoane (82 de candidați la preoție, 27 preoți, 62 studenți la teologie laici) și s-a recurs la următoarele proceduri psiho-diagnostice:

1. **Chestionarul de incertitudine.** Prin acesta este măsurată „anxietatea”, clasificată prin: „frică de insucces”, „fobie a contactului”, „incapacitatea de a spune *nu*”, sentimente de culpă, corectitudine de comportament.
2. **Inventarul personalității.** Acest test obiectiv al personalității conține 12 nivele bipolare: nervozitate, agresivitate, depresie, irascibilitate, sociabilitate, tendință spre (pre)dominare, inhibiție, extrovertire, sinceritate, labilitate emotivă (nevroză), masculinitate.
3. **Test de frustrare.** Acest test urmărește să identifice tendințele de comportament inconștiente în situațiile conflictuale cotidiene. Baza psihologică a testului este constituită de două componente ale psihologiei „agresiune-frustrare”.

Rezultatele unor teste psiho-diagnostice referitoare la personalitatea preotului

1. Preoții și studenții teologi analizați au demonstrat o evidentă **„frică de a face impresie proastă, frică de insucces, de critică sau de opinia publică”**: *„Într-o discuție sau dezbateră, argumentele cele mai solide îmi vin întotdeauna prea târziu, după încheierea discuției!”*; *„În prezența unor persoane cu o personalitate puternică, întotdeauna mă pierd”*; *„Îmi lipsește încrederea în mine însumi...”*
2. Ei **au dificultăți să spună „nu”**. Acest fapt demonstrează o prea mare predispoziție de a ceda la pretențiile altora sau de a se „preda” la exigențele altora. Discuțiile sunt evitate „din dorința de a-și păstra liniștea sufletească” și „iritarea este păstrată în sine și nu este manifestată în exterior”. Este vorba de „hiperadaptare” și „frică de a se lega”: *„Evit tot ceea ce ar putea fi pricină de contradicții!”* „Evit, pe cât posibil, discuțiile neplăcute, chiar dacă ar fi necesare”; *„Când sunt diferențe de opinie, sunt întotdeauna eu primul care cedează...”*

3. Au tendința de a *experimenta sentimente de culpă* dacă nu satisfac exigențele altora, în special ale persoanelor aflate în nevoie;
4. Dau o mare importanță „*corectitudinii comportamentale*”, care se exteriorizează într-o respectare foarte riguroasă a normelor.

1. Preoții demonstrează prin cuvânt și manifestări că suferă de insuficiențe fizice și tulburări psiho-somatice într-o manieră mai evidentă decât alte persoane.

Preoții, potrivit unor statistici, suferă mai mult decât alte categorii profesionale de dureri de stomac, oboseală, aritmie cardiacă, dificultăți respiratorii, dereglări ale somnului etc. Ei se demonstrează deci neîncrezători în „fratele trup”, fapt incompatibil cu mesajul creștin al mântuirii întregii ființe umane, atât a sufletului cât și a trupului. Dumnezeu însuși „s-a făcut trup”. Întruparea deci ridică trupul uman la demnitatea de trup divin, și pretinde speranță într-o continuă perfecționare a acestuia, iar nicidecum într-o eliberare de acesta. Creștinul adevărat trebuie să accepte necondiționat de acesta. Creștinul adevărat trebuie să accepte necondiționat propriul corp, fără să simtă nevoia de a-l mortifica sau demoniza, sau a-l combate printr-o asceză greșit înțeleasă. ***Problema consistă aici nu în lipsa unei doctrine teologice referitoare la trup, ci în lipsa unei transpuneri a acesteia în psihicul uman individual.*** În neputințele trupului, omul duhovnicesc poate interpreta acceptarea insuficienței umane de către Dumnezeu.

2. Preoții sunt subiecți mai introverți decât alții, cu o scăzută nevoie de contacte sociale

Acesta este un fapt reconfirmat de nenumărate diagnosticări pastoral-psihologice. Preoții tind să păstreze distanțele față de oameni, nu se simt atrași excesiv de contactele sociale și manifestă o scăzută nevoie de relații sociale. Acest fapt este însă în evidență contradicție cu exigențele profesiei pastorale și cu „datoria relațiilor” cu semenii.

3. Preoții suferă de „anxietate socială” într-o măsură mai mare decât restul oamenilor. Ei sunt continuu marcați de o „frică de insucces și de critică”, hiper-cortezie, inhibiție în contactele sociale unită cu sentimente de culpă.

Diagnosticul psiho-pastoral confirmă o dispoziție exagerată de adaptare la regulile sociale, până la o supunere/capitulare față de personalitățile autoritare. „Un mare număr de teste psihologice au revelat o realitate unică privitoare la seminaristul american tipic: în timp ce el are o foarte mare dorință de a-i ajuta pe ceilalți, este caracterizat totodată de o inhibiție care-l împiedică să intre în

contact fără dificultăți cu alte persoane. În timp ce justifică opțiunea lui profesională prin dorința de a se apropia afectiv de alții, el consideră această apropiere foarte dificilă, pentru că este timid și puțin sigur de colegii săi. De aceea, seminaristul apreciază mult autocontrolul și stăpânirea de sine.”

Aceste rezultate privitoare la anxietate socială a preoților sunt de mare importanță pentru practica pastorală. Iată câteva pericole:

- preoții consideră contactele cu semenii dificili și obositoare, de aceea adeseori caută să le evite, ei se limitează la contactele pastorale de birou;
- în dialogurile pastorale, ei încearcă să se refugieze în intervenții distanțatoare, precum: instruire, confruntare cu date obiective, impunere de soluții, comunicare într-un mod impersonal, folosind pronumele „noi”. Le este frică, în timpul dialogului, să se apropie prea mult de celălalt;
- întâlnirea de suflet dintre preot și o altă persoană nu poate avea loc deoarece adeseori ***preotul își ascunde chipul în spatele unei măști, masca „rolului”***.

4. Preoții au dificultăți în a conștientiza propriile slăbiciuni și erori și a vorbi „cu sinceritate” despre acestea

Potrivit psihologiei profunzimilor, această tendință de ascundere își găsește originea în anumite răni interioare primite în copilărie. Un astfel de preot va avea mari dificultăți în apropierea afectivă de ceilalți semenii, întrucât interlocutorul nu va recunoaște în el un om limitat, frate cu omul. El nu va putea fi deschis față de durere, la neputință și la dorințele semenilor, întrucât are reflexul de a respinge „propria umbră”, adică orice defect.

5. Preoții au tendință de a elimina din conștient tendințele agresive față de ceilalți. Ei întorc agresivitatea înspre propria persoană, sub formă de sentimente de culpă de tip depresiv.

Există o strânsă legătură reciprocă între absorbția agresivității dinspre exterior și depresie. Cercetările contemporane asupra depresiei au demonstrat că absorbția agresivității este într-o legătură directă cu depresia și cu disprețuirea de sine.

Psihogeneza personalității preotului

Ne vom opri puțin asupra biografiei preoților. Este important stilul pedagogic practicat în familia de proveniență a viitorului preot.

1. Raportat la alți oameni, preoții cresc de obicei în familii unde mama reprezintă persoana de relație și forul pedagogic dominant pentru copil. Tatăl este absent din punct de vedere psihologic: el lasă educația aproape complet pe seama mamei. Acest fapt conduce la o ***legătură puternică între copil și mamă***.

2. Preoții provin din familii în care părinții **și-au introdus fiii mai repede și într-o manieră mari ridicată în rolul de adulți** și i-au conectat mai de timpuriu la valorile corelate lumii adulților. În aceste familii copiii au fost îndemnați de timpuriu să fie „cuminți”, să aibă grijă de frații mai mici, să fie ascultători, să se comporte bine, să evite prietenii rele. Nu rareori aici „Dumnezeu” a fost invocat ca instanță amenințătoare pedepsitoare, pentru a disciplina copilul.
3. Acești copii, definiți „mici adulți”, experimentează precoce faptul că **capacitățile dobândite de ei nu îi fac simpatici printre cei de aceeași vârstă cu ei**. Astfel, pentru a se simți și ei undeva iubiți și acceptați, se încredințează tot mai mult familiei. În familie însă domină principiul că „dragostea se poate primi doar dacă se plătește un preț”, sub forma unor contraprestații (precum „a fi cuminte”). Ei trebuie să se adapteze la **idealurile și valorile familiei**. În acest context, al primirii iubirii doar dacă există o prestație anticipată, sunt eliminate precoce atitudinile neadmise, precum: agresivitatea, neascultarea, împlinirea dorințelor proprii, dezordinea. Reprimarea acestor realități (care au drept finalitate autonomia) echivalează cu o vulnerabilitate psihică primordială, în care durerea, supărarea trebuie să fie eliminate printr-o idealizare a părinților, pentru a putea supraviețui ca fiu care depinde de ei.
4. În anii adolescenței, acești fii sunt legați de părinți, reușind să se „dezlege” cu mare dificultate. Acum se observă cum ei nu au nici o experiență de a fi „neascultători” fără a fi penalizați prin pierderea iubirii altuia. Nu au deci curajul de a-i „abandona” pe părinți și toate „pretențiile” acestora.

Exemple de transfert – transferul psiho-empativ

■ *Maria, o femeie de 30 de ani, de-a lungul copilăriei ei a avut permanent impresia că mama ei îl prefera pe fratele ei, care ulterior a devenit preot. Avea impresia clară că **mama ei o neglijează**. Când își exprima vreo părere sau formula vreo sugestie, mama ei n-o lua în considerare, ca și când nu ar fi spus nimic. Dacă, în schimb, sugestia venea din partea fratelui ei, mama ei lua în seamă sugestia cu multă căldură și entuziasm; acest fapt o rănea grav interior. Aceste fapte îi validau ideea că nu este iubită, ci doar acceptată, tolerată, în schimb fratele era favorizat. Se simțea ca o orfană. Când, ulterior, intră într-o relație cu un preot psihoterapeut, în mod inconștient, instaură cu el un raport similar celui existent în copilărie între ea și mamă: **îl acuza continuu că nu-i acordă suficientă atenție, că nu se interesează de ea și de sentimentele ei**. Cel mai mic gest al preotului din timpul dialogului pastoral ea îl interpreta ca dovadă a faptului că el e distras, neinteresat de ceea ce spune, și drept urmare, se enerva. Preotul juca în acest raport pastoral rolul mamei, iar Maria retrăia în acest raport durerea și sentimentul de prăsire pe care l-a experimentat din copilărie în propria familie.*

Transfert pozitiv:

■ *Robert, un preot de 35 de ani, și-a trăit copilăria într-o continuă „oprimare” din partea părinților săi, care pretindeau de la el să fie „cel mai bun”. el și-a trăit copilăria cu frica permanentă că nu va reuși să corespundă exigențelor părinților săi. Mama lui nu era niciodată mulțumită de ceea ce făcea, în ciuda eforturilor disperate pe care el le depunea pentru a corespunde așteptărilor ei: notele lui erau cele mai bune, camera lui într-o ordine desăvârșită, răspunsurile lui la orice solicitare, prompte... Robert a experimentat sentimente transferențiale față de superiorii săi din seminar: **Sugestiile lor constituiau pentru el porunci și încurajările lor erau percepute ca cereri de a da mai mult, și mai bine.** În seminar, trăia însă, precum în copilărie, sentimente de frustrare, de lipsă de pace interioară, de nemulțumire de sine, precum în copilărie.*

Constituind un fenomen relațional profund, *transfert-ul* cunoaște o mare varietate de nuanțe emotive, care, în general, sunt orientate spre persoanele cu autoritate din viața fiecăruia (tatăl sau mama, bunicul sau bunica, persoanele de referință din copilărie), persoanele destinate ale afecțiunii din copilărie. Trăirile interioare și sentimentele pot fi atât pozitive (afecțiune, dragoste, siguranță, dependență constructivă) cât și negative (ostilitate, dușmănie, autonomie separaționistă, respingere).

Noi vom grupa aceste sentimente în trei mari categorii:

1. **Sentimente ambivalente: dependență și ostilitate.** Aceste persoane demonstrează o dependență totală, cer insistent să fie îndrumate din punct de vedere duhovnicesc. În același timp însă, pot demonstra ostilitate pentru că se simt obligate să se manifeste așa cum sunt;
2. **Sentimente de afecțiune.** Atitudinea de înțelegere și acceptare manifestată de preot față de aceste persoane favorizează apariția acestor sentimente. Credincioasa poate răspunde prin sentimente intense de prietenie, ajungându-se chiar la îndrăgostire. Persoana celuilalt este idealizată.
3. **Sentimente de agresivitate și ostilitate.** Cel care are sentimente negative față de autoritate va fi determinat în mod inconștient să interpreteze orice gest al interlocutorului ca o impunere insuportabilă, percependu-l ca judecător și tiran, și demonstrându-se neîncrezător față de acesta.

Orientări terapeutice

Potrivit psihologiei umaniste (Karl Rogers) preotul terapeut nu trebuie să favorizeze apariția *transfert-ului*, dar îl poate considera material important când

acesta apare, tratându-l precum pe alte sentimente. Adoptând o atitudine obiectivă, răspunde la „proiecțiile” credinciosului într-o **manieră care nu este repetitivă a experiențelor traumatice ale trecutului**. Dacă, de exemplu, credinciosul era obișnuit să fie **neglijat sau chiar disprețuit**, el nu se va conforma, desigur, acestui fapt, ci va **manifesta acceptare și cordialitate. Față de un credincios obișnuit să fie instrumentizat și exploatat, va manifesta atenție și considerație**. Această atitudine de atenție față de sentimentele și experiențele trecute ale credinciosului este cel mai potrivit mijloc pentru a suscita în el sentimente de încredere care îi vor permite să îndepărteze sau să dilueze senzațiile neplăcute ale acestuia, determinându-l să se axeze pe problemele prezentului.

Făcând astfel, preotul îi va descoperi subtil credinciosului că **problema este în el însuși, iar nu în afara lui**, în ceilalți. Este efectul de interiorizare determinat de orice răspuns-reflux. De fapt, nerăspunzând cu ură când i se cere iubire, nici cu respingere când i se cere sprijin, preotul îl va determina să-și revizuiască atitudinile interioare ale trecutului și reacțiile din prezent. Preotul poate să clarifice situația, conducându-l pe credincios să-și interpreteze situația: „Astăzi se pare că vă războiți cu mine! V-ați gândit de ce se întâmplă aceasta?” Deci, pe de o parte, preotul nu răspunde la agresivitatea credinciosului, dar nici nu o respinge critic, pe de altă parte, explorează atent atitudinea sa și îi oferă oportunitatea de a interioriza, analiza și interpreta propriile sentimente.

Lumea pierdută a sentimentelor

În prima parte a copilăriei, pentru a se conforma așteptărilor aceleia care are grijă de el, **copilul trebuie să-și înăbușe setea de iubire**. Trebuie să-și reprime reacțiile emotive la refuzurile pe care le primește, ceea ce duce la imposibilitatea de a trăi anumite sentimente. Unii copii au dezvoltat o adevărată **artă de a ține departe sentimentele**. Copilul, de fapt, poate trăi sentimentele numai dacă există o persoană care îl acceptă cu aceste sentimente, îl înțelege și îl secondează. Dacă lipsesc aceste condiții, dacă copilul **pentru a trăi un sentiment riscă să piardă iubirea mamei** (sau a figurii materne substitutive), atunci nu poate trăi sentimentele în secret, și le îndepărtează. Ele vor rămâne înscrise în trupul său, memorizate ca informații. Ca urmare, în viață, acele sentimente vor putea să renască fără să mai fie înțeles contextul original. Să luăm ca exemplu **sentimentul de a fi abandonat**. Ne gândim la sentimentul copilului mic, ale cărui comunicări verbale sau preverbale nu au ajuns la părinți. Și nu pentru că părinții erau răi, ci **pentru că ei înșiși aveau carențe afective**, erau ei înșiși în căutarea unei persoane disponibile: *copilul este disponibil. Copilul putem să-l educăm într-un mod de a-l face să devină cum ne place nouă. De la copil se poate obține respect, în fața lui putem să părem puternici, când suntem obosiți îl putem încredința altora, grație lui putem să ne simțim în centrul atenției*. Copilul poate deveni o unealtă de satisfacere a propriilor pasiuni neconștientizate...

„Adaptarea la nevoile părinților conduce adesea la formarea **„falsului sine”**. Individul dezvoltă o atitudine și o strategie în care ***se limitează să apară așa cum alții așteaptă, cum „trebuie” să fie***, și se identifică totalmente cu sentimentele pe care le arată. Adevăratul său „sine” nu poate să se dezvolte. Părinții de fapt au găsit în falsul sine al copilului o confirmare pe care o căutau, și copilul, care nu a putut să-și construiască o siguranță proprie, va depinde în mod conștient, și ulterior în mod inconștient, de părinți. Neputând să se abandoneze sentimentelor proprii și neavând experiența acestora, ***el nu-și cunoaște adevăratele nevoi și este alienat de sine însuși la maximul grad posibil***. În această situație, nu poate să se separe de părinți, și va depinde și ca adult de confirmările persoanelor care reprezintă părinții, precum „partenerul”, grupul sau „fiii”. Moștenire de la părinți sunt amintirile inconștiente, refulate, care ne constrâng să ascundem în profunzime adevăratul „sine” în fața noastră înșine. Fapt pentru care, ***solitudinea experimentată în casa părinților mai târziu va fi urmată de izolarea în noi înșine***”.

Dramele ascunse ale copilăriei noastre

Experiența psiho-terapeutică ne învață că, pentru a lupta împotriva tulburărilor de natură psihologică, avem la dispoziție un singur mijloc: ***a descoperi adevărul despre istoria unică și irepetabilă a copilăriei noastre***.

Nu putem să schimbăm nici măcar o virgulă din trecutul nostru, nici șterge traumele suferite în copilărie. Putem însă să analizăm mai de aproape evenimentele trecutului care au fost memorizate în ființa noastră, pentru a le aduce din subconștient în conștient. Este o întreprindere dificilă, fără îndoială, dar este unica care ne va da posibilitatea de a scăpa din ***captivitatea invizibilă și crudă a copilăriei*** și de a ne transforma din ***victime inconștiente a trecutului*** în indivizi responsabili care își cunosc realmente trecutul și s-au conciliat cu el.

Majoritatea oamenilor acționează, din nefericire, exact invers. Nu vor să rememoreze nimic din trecutul lor și, fără să-și dea seama, astfel sunt condamnați să fie încontinuu influențați și condiționați de propriul trecut, trăiesc din anumite puncte de vedere într-o situație infantilă, nerezolvată și neglijată. Nu știu să evite pericole care cândva erau reale, dar care de mult timp nu mai sunt. Sunt condiționați de amintiri inconștiente și de sentimente reprimite, care, atât timp cât rămân în subconștient și nu sunt analizate reflexiv și emotiv, îi condiționează în tot ceea ce fac.

Potrivit opiniei comune a multor oameni care în copilărie erau considerați „orgoliul părinților”, copiii trebuie să aibă o puternică conștiință a propriei valori. În realitate, totul este invers. La nimic nu le folosește să încerce cu disperare să împlinească tot ceea ce se pretinde de la ei, să fie chiar admirați și invidiați. Îi va pânde permanent depresia, auto-alienarea, sentimentul de absurditate a propriei existențe.

Acestea condiționează nu doar viața individului ci și tabu-urile unei societăți. ***Aceasta pentru că în copilărie își afundă rădăcinile întreaga existență a unui om***. Experiențele copilăriei ***supraviețuiesc în inconștient cu o intensitate extraordinară***.

Experiențele traumatiche ale fiecărui copil rămân învăluite în obscuritate. Și ascunse rămân și „cheile” de înțelegere a întregii vieți ulterioare.

Alice Miller,
psiholog și psihoterapeut de la Zurich
Volumul *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero sé*
Editura Bollati Boringhieri, (Seria Saggi psicologici), Torino, 1997

Anexă

Contra-misiunea preotului prin incultură

„Domnilor Parlamentari,
despre problemele acestea importante ce le discutăm
**să nu-i întrebăm numai pe intelectuali,
ci și pe ofițeri și pe preoți...**”
(un parlamentar al României post-revoluționare)

Cunoașterea normelor elementare de gramatică și ortografie constituie un criteriu prioritar pentru confirmarea statutului de intelectual al preotului și al profesoarei de religie. În societatea noastră secularizată, neglijarea acestui aspect constituie o formă virulentă de contra-misiune, întrucât lumea intelectualității nu pune preț pe mesajul pe care-l poate avea pentru lume un agramat, cu atât mai mult dacă acesta pretinde că mesajul lui vine de dincolo de lume, dar scandalizează conștiințele intelectualității acestei lumi.

I. Expresii handicapate și formulări agramate

*Scrisoarea unui preot ortodox plecat în Occident la muncă,
către ierarhul său de acasă*

Greșit: Cu fiiască supunere, Vă aduc la cunoștință despre activitatea mea desfășurată...

Corect: Cu fiască supunere, Vă aduc la cunoștință activitatea mea desfășurată...

Greșit: După cum v-am spus și Înalt Prea Sfinției Voastre, mi-am cerut permisiunea să plec în Occident pentru a lucra, dar și dacă am posibilitatea să și slujesc în duminici și sărbători, fapt care m-i sa și împlinit.

Corect: După cum știți, am cerut permisiunea Înalt Prea Sfinției Voastre să plec în Occident pentru a lucra, cu îngăduința de a sluji în duminici și sărbători.

Greșit: fapt care m-i sa și împlinit.

Corect: fapt care mi s-a și împlinit

Regulă: Întotdeauna înainte de consoanele „p” și „b” în limba română se scrie „m” deși se aude „n”.

„S-a” **când nu este pronume posesiv** (mama sa, bunica sa, sora sa) se scrie cu liniuță de despărțire, întrucât este vorba de obicei despre două părți de vorbire diferite: „s” – pronume reflexiv (forma abreviată: pe sine, se, s-) și „a împlinit” – verb.

Greșit: *Occidentul m-a schimbat puțin și pe mine, aici oamenii sânt mai disciplinați iar mentalitatea de gândire este de tip occidental.*

Corect: *Occidentul m-a schimbat puțin, aici oamenii sunt mai disciplinați iar mentalitatea este de tip occidental.*

Greșit: *Părinte, eu am venit în Italia să lucrez, să îmi ajut familia, ci nu să i-au locul nimănui...*

Corect: *Părinte, eu am venit în Italia să lucrez, să îmi ajut familia, nu să iau locul cuiva....*

„Mentalitatea” este prin definiție „un mod de a gândi”, deci expresia „mentalitatea de gândire” este un pleonasm „schizofrenic”, adică o modalitate stupidă de a spune același lucru cu două expresii diferite, tautologice.

Greșit: *Și aici în Occident, oamenii au nevoie de hrană spirituală, pentru că așa precum îi îngrijește biserica ortodoxă pe fii ei duhovnicești, nu tot așa stau lucrurile și cu credincioși catolici.*

(a se observa permanent exprimarea extrem de handicapată)

Corect: *Și aici în Occident, oamenii au nevoie de hrană spirituală. Spre deosebire de Biserica Ortodoxă care are grijă de fiii ei duhovnicești, Biserica Catolică este – după părerea mea - mai neglijentă.*

Observații:

Întotdeauna sunt de preferat în exprimare mai multe propoziții simple unei fraze greoaie, incorecte și doar aparent academică.

Pronumele *eu, ea, el, ei, ele*, nu se scrie niciodată anticipat de un „i”, deși în pronunție se aude cel mai adesea astfel (*ieu, iel, ia*).

Scrierea cu unul, cu doi sau cu trei „i” a substantivelor

Ex. „copiii” – *ultimul „i” este articolul; penultimul „i” este semnul pluralului; antepenultimul „i” este din rădăcina* cuvântului „copil”; (copiii aceia; acei copii).

Ex. membru (cuvânt care nu are nici un „i” în rădăcină)

Membrii (oamenii) sectelor se ajută între ei. Diferiții membri (oameni) ai Consiliului Parohial nu o fac în schimb, ci se ceartă în public, făcând de rușine parohia și biserica!

În acest caz, pentru a identifica scrierea corectă se poate recurge la o stratagemă simplă: substituirea cuvântului „membru” cu un alt cuvânt, pentru a vedea cum se comportă acest nou cuvânt în vechiul context și aplicarea ortografiei corespunzătoare.

Observație: dacă apelăm doar la „cum se aude”, nu primim nici un indiciu referitor la scrierea corectă a acestor cuvinte. Cheia descifrării dilemei noastre stă în analiza logică a situației.

Greșit: Biserica Ortodoxă din Torino este plină în **dumineci** și sărbători, se simte **aceea** **căldură** spirituală care emană din sufletele **credincioșilor noștri**.

Corect: Biserica Ortodoxă din Torino este plină în **duminici** și sărbători, simțindu-se în ea **acea căldură** spirituală care emană din sufletele **credincioșilor noștri**.

Observație: în limba română există minunata soluție, pentru a facilita și fluidiza exprimarea, de a folosi un gerunziu într-o a doua parte a comunicării, fapt ce are efecte benefice asupra clarității exprimării.

Reguli: **Absolut întotdeauna „noștri” și „voștri” se scriu cu un singur „i”.**

Pronumele demonstrativ de îndepărtare „aceea” nu trebuie niciodată confundat cu adjectivul pronominal „acea”. Iată-le declinate:

Pronumele demonstrativ de îndepărtare:

Acela (masculin singular: *Pe acela l-am declarat „persona non grata”*)

Aceea (feminin singular: *Aceea este autentica icoană făcătoare de minune de la Nicula*)

Acelea (pentru fete)

Aceia (pentru mai mulți băieți) (masculin plural: *„Preoții au fost întotdeauna aceia care au sărăcit norodul...”*)

A se opera deci distincția clară între **aceea – aceia**

Pronumele demonstrativ de apropiere

Acesta, ăsta

Pronumele demonstrativ de identitate

Același – aceeași

„Nu le venea să creadă că era aceeași biserică de dinainte de restaurare” (pronume la singular feminin).

*„Credincioșilor nu le venea să creadă că sunt **aceiași** preoți pe care îi întâlniseră în tren” (pronume la plural masculin).*

II. Ortografia prin comparații

Altfel – Alt fel

Cuvântul „altfel” este conjuncție și se scrie legat ori de câte ori se poate înlocui cu „altminteri” (*Nu l-am văzut niciodată îmbrăcat altfel*). În restul cazurilor, când se referă la alte feluri, alte moduri de a trata un lucru, se scrie despărțit (*„Unii spuneau într-un fel, alții în alt fel, și multe se ziceau pe seama fiicei popii.”*)

Decât – de cât

„O să-ți arăt, cuvioase Antonie, că sunt alții mai sfinți decât tine”.

Când are înțelesul de „ca” , „decât” este adverb și se scrie legat. Când se referă în schimb la o cantitate (*Preotul tremura tot de cât frig acumulase la umblatul cu crucea*) se scrie despărțit.

Demult – de mult

Când este adverb de timp, „demult” se scrie legat; atunci poate fi înlocuit cu termenul „odinioară”: *„Demult, fetele întâmpinau la poartă, cu mâncare și apă, pelerinii ce mergeau la Nicula”.*

În restul cazurilor, când se referă la o bună bucată de vreme de când ceva nu s-a mai realizat, se scrie dezlegat: **”De mult timp, părinte, nu ați mai călcat în umilul meu bordei!”** (atunci răspunde la întrebarea: de când?)

Numai – nu mai

„Numai” când este conjuncție, se scrie într-un cuvânt:

*„Toată lumea are câte ceva, **numai** popa se plânge că n-are, n-are”.*

*„Când ajunse cuțitul la os, baba **nu mai** putu și începu să blesteme”.* Când este vorba despre o negație, de un verb la negativ, cuvintele aflate în atenția noastră se scriu despărțit.

Odată – o dată

Când se poate înlocui cu „cândva”, atunci termenul nostru este adverb de timp și se scrie legat. *„A fost odată ca niciodată...”*. Când se referă la o acțiune realizată o singură dată, nu de mai multe ori (fiind în acest caz numeral adverbial), atunci cuvintele se scriu despărțite: *„Profesoara îl mai salută o dată pe părinte și plecă mulțumită”.*

Altădată – altă dată

„Altădată” se scrie într-un cuvânt când se referă la un timp anume, putând fi înlocuit cu „cândva”: *„Altădată preoții nu fumau și spuneau că aceasta este mare păcat”.* În restul cazurilor, când are înțelesul de *altă ocazie*, se scrie despărțit: *„Lele Veronica, altă dată o să-ți iau banii, dar acum știu că ești necăjită, așa că rezolvă-ți cu ei necazul”.*

Alte situații dilematice:

că-i – căi; c-ai – cai; c-ar – car; ce-ai – ceai;

c-or – cor; de-al – deal; du-ne – dune;

n-ai – nai; n-aș – naș; ne-a – nea;

ne-am - neam; n-or - nor; șal - șal;

ș-ale - șale; te-i - tei; v-ar - var; l-aș - laș;

Regula de aur, general valabilă:

Când avem de-a face cu un substantiv (precum o parte din cele de deasupra) **este clar că ortografia impune scrierea lui într-un singur cuvânt**. Când însă, din conținutul propoziției rezultă clar că nu este vorba de un substantiv (șal, nai, neam, dună etc.) ci de **o acțiune exprimată prin alăturarea a două părți de vorbire diferite** de obicei un verb și un pronume, **atunci cuvintele se scriu despărțite**.

l-ați - lați; m-oi - moi;

Regula de mai sus este valabilă și când nu este vorba de un substantiv ci de un adjectiv (precum cele două exemple de mai sus – *doi covrigi lați, două piersici moi*) sau un pronume (precum mai jos).

n-oi - noi; l-or - lor; v-oi - voi;

Alte distincții ce trebuiesc operate:

Adverbul **mai** (mai bine, mai rău etc.) nu trebuie confundat cu juxtapunerea dintre un verb și un pronume în formă abreviată: „**M-ai** înnebunit, cioroiule!”

Prepoziția „**la**” nu trebuie niciodată confundată cu grupul „**l-a**” despărțit prin liniuță întrucât este vorba de două părți de vorbire diferite („**La** Betleem colo-n jos...” – **L-a** bătut până l-a prăpădit...).

La fel stau lucrurile în cazul adverbului **cam** care trebuie distins de grupul **c-am**: „Iaca poznă, c-am scăpat-o!”

„Nu știu care **vi-i leacul!”; „Tu însă, bade Gheorghe, să **vii** degrabă la mine să ne sfătuim, până-i mai prindem **vii**!”**

În primul caz, avem de a face cu un pronume alăturat unui verb (*Nu știu care **vă este** leacul!*), în al doilea caz, avem de-a face cu verbul „a veni” la persoana a doua singular, modul imperativ, scriindu-se ca a tare cu doi „i”. În al treilea caz, este vorba de adjectivul „viu”, la plural (în opoziție cu „mort”).

Scrierea cu majusculă

Se scriu cu majuscule zilele de sărbătoare națională, internațională, sau bisericească: 1 Decembrie, 1 Mai, 20 Iulie – Sfântul Ilie. Restul zilelor se scrie cu inițială mică: 23 august, 15 septembrie, 2 octombrie etc.

Adjectivul pronominal

Acea (fată)

Acel (băiat)

Acele (fete)
Acei (băieți)

Pronumele și adjectivul relativ:

Care, cine, ce

Alte erori:

Greșit: **Datorită** necunoașterii legislației italiene în privința emigrației era să fiu expulzat...

Corect: **Din cauza** necunoașterii legislației italiene în privința emigrației era să fiu expulzat...

Observație: Cuvântul „datorită” nu poate fi echivalat cu expresia „din cauza”; „Datorită” presupune o acțiune pozitivă, pe când „din cauza” sugerează o acțiune cu efecte negative. Exemplu: „Datorită mie și nevestei mele aveți voi televizor color!” este o formulare corectă; Expresia „din cauza mea și a soției mele mâncați voi tortul” – este greșită.

Greșit: **Întro** zi o femeie italiană m-a întrebat dacă **sânt** preot și **ia-m răspuns că sânt**...

Corect: **Într-o** zi o femeie italiană m-a întrebat dacă **sunt** preot și **i-am răspuns că sunt**...

În limba română verbul „a fi” se conjugă corect la modul indicativ prezent astfel:

Eu sunt (iar nu: ieu sânt)

Tu ești (niciodată: tu iești)

El (ea) este

Noi suntem (nu: noi sântem)

Voi sunteți (nu: voi sânteți)

Ei (ele) sunt (nu: ele sânt)

„**Într-o**” se scrie întotdeauna despărțit de liniuță; la fel „**într-un**”; în schimb, cuvintele „**vreun**”, „**vreo**” se scriu legat.

Greșit: Preotul trebuie să **de-a** dovadă că e familiarizat cu chestiunile gramaticale elementare;

Corect: Preotul trebuie să **dea** dovadă că e familiarizat cu chestiunile gramaticale elementare;

Observație: **Întotdeauna când este vorba despre verbul „a da”, indiferent de conjugare, ortografia impune scrierea lui într-un singur cuvânt:** eu dau dovadă, el să dea dovadă.

Expresiile compuse în schimb (de-a rostogolul, de-a valma, de-a dreptul, de-a dura, de-a sila, de-a pururi etc.) se scriu despărțite.

Situație similară este cea a verbului a lua: *Preoteasa dă fuga fuguța la coteț să vadă câte ouă **i-a** făcut găina. Preotul lasă atunci lucrul început, **ia** cheile bisericii și se duce supărat la vecernie.*

Observație: Absolut întotdeauna când este vorba de verbul „a lua”, cuvântul se scrie legat: *Uite, zău, acum **ia** seama, că-mi stă bine-n cap năframa”*

Confuzii mai poate crea verbul „a sări” (eu sar, tu sari) care nu trebuie nicidecum confundat cu expresia compusă „s-ar”: „*S-ar cuveni să demonstreze mai mult respect pentru enoriașii săi*”, sau verbul „a ține”: „*De vine această mătăhală de om la colindat, apoi să te ții!*”, care este diferit de „ți-i”: „*Ți-i greu să te rogi? Atunci meditează!*”.

Greșit: *Înalt Prea Sfințite Părinte, venind la mine în parohie **ve-ți** vedea cât de mult mă cinstește lumea și poporul **v-a vedea** că și dumneavoastră mă prețuiți...*

Corect: *Înalt Prea Sfințite Părinte venind la mine în parohie **veți** vedea cât de mult mă cinstește lumea și poporul **va vedea** că și Înalt Prea Sfinția Voastră mă prețuiți...*

Regulă elementară: niciodată viitorul („va fi”, „va vedea”, „va răsplăti” etc.) nu se scrie cu liniuță de despărțire. Când nu este vorba însă de viitor, în general „v”-ul se desparte de restul cuvintelor, pentru că el este pronume într-o formă abreviată, iar restul cuvintelor sunt verbe (exemplu: „*lubiți credincioși, cine **v-a condiționat** existența mai mult decât propriile păcate?*”).

Greșit: „*În zilele noastre Biserica prin ierarhi și preoți **î-și** împlinește misiunea de **a păstori** „turma lui Hristos” și de **ai** duce pe calea mântuirii*”.

Corect: „*În zilele noastre Biserica prin ierarhi și preoți **își** împlinește misiunea de **a păstori** „turma lui Hristos” și de **a-i** duce pe calea mântuirii*”.

Observații:

Niciodată un verb la infinitiv (e vorba de verbele din așa-numita conjugare a patra) **nu se scrie cu doi „i”** (a vorbi, a cleveți, a bârfi, a păstori, a blagoslovi, a desăvârși, a moșteni) chiar dacă „după auz” se pare că așa s-ar scrie.

Cuvântul „**ai**” se scrie legat când face referință la posesie (ai mei, ai tăi, ai săi) iar în restul cazurilor, când avem de-a face cu două părți de vorbire diferite, verbul „a duce” – în cazul de sus și pronumele „pe ei, îi, -i” se scrie despărțit.

„Își” se scrie întotdeauna legat, întrucât este o singură parte de vorbire, pronumele reflexiv.

„Deși student **eminent**, ajuns în anul IV, vedea în examenul de licență un pericol **iminent**”.

Cuvintele „iminent” (foarte apropiat, de neevitat) și „eminent” (strălucit, de excepție) sunt paronime, deosebindu-se, în afară de sensul lor, printr-o singură literă/sunet (vocalele „e” și „i”).

Alte paronime: *propoziție – prepoziție; prenume – pronume;*

III. Expresii memorabile, culese din lucrările scrise ale altor generații:

„O problemă mare la preoți este că vorbește cu un bolnav sau credincios de rând prea filosofic și atunci credinciosul se dezamăgește în preot”.

„Preotul trebuie să fie cel care lămurește toate întrebările ce îi vin”.

„Un rol deosebit îl are preotul ca și căldura cu care î-și (!!!) tratează credincioși (!!!) săi. Dacă preotul nu comunică creiază (!!!) o stare de separare care poate apărea oricând conflicte între credincioși”.

Observație:

Verbul „a crea” se conjugă fără nici un fel de „i” intercalat între rădăcină și terminație:

Eu creez

Tu creezi

El, ea creează

Noi creăm

Voi creați

Ei, ele creează

La conjunctiv:

Eu să creez; Tu să creezi; el să creeze;

Noi să creăm; voi să creați; ei să creeze.

Alte erori curente:

- ***Văzutu-l-ați*** ce ***mi-a*** făcut? Nu mi-a plătit contribuția de 10 ani și acum sunt obligat să-l îngrop căci au rezemat gardul casei parohiale cu el...

- ***O aceeași greșeală îmi creează mereu probleme!***

Atenție:

Corecți în limba română sunt termenii: ***„greșeală”, „greșeli”***, nicidecum „greșală”, „greșale”, în ciuda faptului că în multe biserici se spune „și ne iartă nouă greșalele noastre”.

Sufixe (grupuri de cuvinte așezate la sfârșitul unui cuvânt)

-ean, -eală, -eață;

Aceste sufixe se scriu și se pronunță cu „ea” după consoane (chiar ș, j: ieșean, clujean, blăjean, mureșean), nicidecum doar cu „a” (clujan); aceste sufixe în schimb după vocale se scriu și se pronunță -ian, -ială: buzoian (nu *buzoean*) croială (nu *croeală*).

„N” dublat

*În anul 35 d. Hr., Irod dispune ca Aristobul să fie **înecat** în baie, tocmai când era oaspete în palatul său...*

Întotdeauna cuvântul „înecat” se scrie cu un singur „n”. Se scriu cu doi „n” acele cuvinte care sunt compuse din prefixul „în” urmat de un alt cuvânt care începe cu litera „n”. Exemplu: *înnămolit* (în+nămol); *înnorat* (în+nor); *înnoit* (în+nou); *înnodat* (în+nod).

„De la sfânta spovedanie m-am întors înnoită și simt că am reînnodat firul rupt cu Biserica în tinerețile mele zburdalnice...”

Veni Maria cu copiii ei proprii și eu îi zâmbii dulce...

Asta-i casa un' mi-i drag, cu garoafe prinse-n prag!

Dragu-mi-i cu cine joc, că miroase-a busuioc!

Spusu-i-am totul și-i era rușine de tot ceea ce-a aflat!

Și-i – La conjuncția „și” este anexat uneori pronumele „lui, îi, -i” și fiind deci vorba de două părți de vorbire diferite, se scriu obligatoriu cu liniuță de despărțire.

„Model” de hrisov și invitație

Greșit: Cu prilejul **sfințiri Biserici** cu hramul „**Sfinți Arhanghelii** Mihail și Gavriil” din localitatea Glâmboaca, noi, **credincioși** ortodocși Vă invităm să luați parte la evenimentele...

Corect: Cu prilejul **sfințirii Bisericii** cu hramul „**Sfinții Arhangheli** Mihail și Gavriil” din localitatea Glâmboaca, noi, **credincioșii** ortodocși Vă invităm să luați parte la evenimentele...

Pronumele de întărire

La feminin:

Eu însămi (un preot nu va putea zice deci niciodată „eu însămi”)

Tu însăși (când interlocutorul este o femeie sau fată, preotul folosește acest pronume)

Ea însăși

Noi însă (când este vorba de un grup de fete)

Voi însevă (însuși preotul folosește acest pronume când are în față un grup alcătuit exclusiv din fete: *Voi însevă trebuie să cântați la liturghie, nu bunicile voastre...*)

Ele însele

La cazurile Genitiv și Dativ avem o variație (însemi, înseși, înseși) a acestui pronume: Bianca declară: *Îmi dădu mie **însemi** (cui?) cheile de la sicrișul cu sfinte moaște!*

- *Ție **înseși**?*

- *Da! Preoteasa **înseși** cred că a devenit invidioasă!*

Pentru masculin

Eu însumi

Tu însuși

El însuși

Noi înșine (folosit și atunci când un bărbat se află într-un grup alcătuit numai din fete, cu excepția vorbitorului, întrucât „sexul tare” răstoarnă poziția de majoritate a femeilor impunând folosirea pronumelui masculin).

Voi înșivă

Ei înșiși

Despărțirea cuvintelor în silabe:

Când un cuvânt nu se termină într-un rând, ***se vor trece în rândul următor numai silabe întregi***. Întrucât calculatorul nu cunoaște această despărțire, se impune o mare atenție; calculatorul operează automat despărțiri eronate în cazul prezenței liniutei de despărțire (exemplu: *M-ați fermecat*).

Despărțirea în silabe a cuvintelor se face astfel:

1. Dacă vocala este urmată de o singură consoană, aceasta trece la silaba următoare: *le-ge*; *o-ră*;
2. Dintre două vocale succesive care nu formează diftong, prima aparține silabei dinainte, a doua celei următoare: *ce-re-a-le*; *lu-a*; *i* și *u* între două vocale, trec la silaba a doua: *ba-ia*; *no-uă*;
3. Dacă vocala e urmată de două sau mai multe consoane, prima consoană trece la silaba dinainte, cealaltă sau celelalte la silaba următoare: *ac-tiv*, *as-tăzi*; *mul-te*; *as-pru*; *con-tra*; *os-ci-la-tor*; *mons-tru*.
4. Excepție: Când prima consoană este *b, c, d, f, g, h, p, t, v*, iar a doua este *l sau r*, amândouă consoanele trec la silaba următoare: *a-bre-vi-a*; *a-cru*; *co-dru*; *a-gro-nom*; *su-plu*; *a-tlet*; *li-tru*; *de-vre-me*;
5. Grupurile *ct, cț* și *pt, pț* precedate de consoane se despart: *punc-taj*; *func-ți-e*; *sanc-ți-u-ne*; *somp-tu-os*.
6. Cuvântul *jertfă* se desparte astfel: *jert-fă*;

7. La cuvintele compuse și la cele derivate cu prefixe precum și la unele derivate cu sufixe despărțirea în silabe se face, de preferință, **ținându-se seama de părțile componente atunci când cuvântul e analizabil**: de-spre (nu des-pre), drept-unghi (nu drep-tunghi); in-egal (nu i-negal); ne-stabil (nu nes-tabil); sub-linia (nu su-blinia) vârst-nic (nu vâr-stnic).

Scrierea și pronunțarea numelor proprii și comune străine:

Numele proprii străine **se scriu cu ortografia limbilor respective**, atunci când acestea folosesc alfabetul latin: *Shakespeare, Nietzsche, Wall Street, Washington, Wagner* și se pronunță ca în limba din care provin: *Șecspir, Nice, Uălstrit, Uașintăn, Wagner etc.*

Cuvintele străine se scriu **potrivit cu vechimea intrării lor în limbă: cele vechi și cu o circulație mai largă se reproduc fonetic**: fotbal, lider, miting; **cele mai noi și de circulație limitată se scriu și se pronunță ca în limba de origine**: cow-boy etc.

Scrierea unor cuvinte compuse:

Prepozițiile, conjuncțiile și adverbele **compuse în care fuziunea părților componente e de mult desăvârșită**, se scriu într-un cuvânt: înspre, dinspre, despre, împotriva, împrejurul, astfel, deasupra, fiindcă, întrucât, așadar, astăzi, bunăoară, dedesubt, dinainte, dincoace, devreme, întotdeauna, laolaltă, deopotrivă, înadins, dinadins etc.

Exemplu de scrisoare de dragoste către o curtezană:

Sunteți unsoare! Maț fermecat!

Modurile nepredicative ale verbului

Atenție: o greșeală foarte frecventă este formularea de preot a unor „propoziții” fără predicat! De fapt o condiție pentru ca o propoziție să existe este să aibă predicat și subiect (cel puțin subînțeles unul dintre acestea) adică verbul ei să fie la unul din modurile predicative. Iată exemple de erori:

Cădînd părintele prin biserică. Preoteasa **spălînd** hainele la cișmeaua din spatele casei. **A mânca** numai mâncăruri rafinate. **De privit** imagini indecente. Stoarsă de vlagă doamna preoteasa în urma pregătirilor de Crăciun.

Toate verbele menționate în exemplele de mai sus sunt la moduri nepredicative, deci nu pot forma singure o propoziție.

Fii credincios, nu fi necredincios!

Imperativul pozitiv al verbului „a fi” (**Fii!**) se scrie deci cu doi „i” (primul aparținând rădăcinii, al doilea fiind desinența persoanei a II-a singular) iar imperativul negativ se scrie cu un singur „i” (*nu fi* = *nu* – *adverb*; *fi* – *forma indicativului*).

Verbul „a fi” ca auxiliar pentru formarea unor moduri și timpuri (precum viitorul anterior – **voi fi fost**; conjunctivul perfect - **să fi fost**; condiționalul optativ perfect – **aș fi fost**; infinitivul perfect – **a fi fost**) nu se scrie niciodată cu doi de „i”.

Model de cerere:

Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop,

Subsemnatul, (numele, prenumele), student în anul I la Facultatea de Teologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, secția, Vă rog să binevoiți a-mi aproba..... (Vă rog să binevoiți a dispune eliberarea unei adeverințe din care să rezulte că...).

Menționez că aceasta îmi este necesară la

Al Înalt Prea Sfinției Voastre,

.....

Alba Iulia, 2 februarie 2002

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Părinte Andrei
Arhiepiscopul Alba Iuliei
Decanul Facultății de Teologie*

Bibliografie

- BAMBERGER John, *La religione è un'illusione? La sfida di Freud alla teologia*, Concilium [it.] 4 (1996) 101- 116;
- BAUMGARTNER Isidor, *Psicologia pastorale*, Ed. Borla, Torino, 1993;
- BRUSCO Angelo, *La relazione pastorale d'aiuto, camminare insieme*, ed. Camilline, Torino, 1993;
- CAVALLETI Sofia, *Il potenziale religioso del bambino*, Paoline, Roma, 1979;
- CENCINI Amedeo, *Amerai Dio con tutto il cuore. Psicologia dell'incontro con Dio*, ed. Dehoniane, Bologna, 1986;
- CIAN Luciano, *La relazione di aiuto, elementi teorico-pratici per la formazione ad una corretta comunicazione interpersonale*, Ed. Elle di Ci, Torino, 1992;
- COURTOISE Gaston, *Per "riuscire" con i fanciulli*, Ed., Brescia, 1972;
- COMOLLI Gian Maria e Italo Monticelli (a cura di), *Manuale di Pastorale Sanitaria*, Edizioni Camilliane, Torino, 1999;
- DACQUINO Giacomo, *Educazione psicoaffettiva*, Ed. Borla, Torino, 1972;
- Idem, *Vivere il piacere*, Ed. Internazionale, Torino, 1984;
- FRIELINGSDORF Karl, *Ma Dio non è così*, ed. Paoline, Roma, 1993;
- Idem, *Vivere non sopravvivere, salute psicologica e fede*, Ed. Citta' Nuova, Roma, 1993;
- GARCIA-MONGE Josè, *Il dialogo spirituale e la terapia*, "Concilium" [it.] 10 (1974) 74-86;
- GIORDANI Bruno, *Il colloquio psicologico nella Direzione spirituale*, Ed. Rogate, Brescia, 1995;
- Idem, *Il colloquio psicologico nell'azione spirituale*, Ed. La Scuola, Brescia e Ed. Antonianum, Roma, 1978;
- Idem, *La psicologia in funzione pastorale, metodologia del colloquio*, Ed. La Scuola Editrice, Brescia e Ed. Antonianum, Roma, 1981;
- GODIN André, *La relazione umana nel dialogo pastorale*, Ed. Borla, Roma, 1966;
- GORDON Thomas, *Genitori efficaci, educare figli responsabili*, Ed. Meridiana Potenza, Bari, 1997;
- Idem, *Insegnanti efficaci*, Ed. Giunti Liscioni, Firenze, 1996;
- GORRES Albert, RAHNER Karl, *Il male, le risposte della psicoterapia e del cristianesimo* (Cuneo 1996).
- GROESCHEL J. Benedict, *Passaggi dello spirito, la psicologia dello sviluppo spirituale* (Padova 1997).
- GROPPA Giuseppe, *Psicologia e teologia: modelli di rapporto*, "Orientamenti pedagogici" 5 (1980) 783-789.
- GRUN Anselm, *Comme essere in armonia con se stessi*, Ed. Queriniana, Brescia, 1997;
- HOLDEVICI Irina, *Elemente de psihoterapie*, ed. All, București, 1996;
- HOSTIE Raymond, *Il sacerdote, consigliere spirituale*, Ed. Borla, Torino, 1966;
- IMODA Franco, *Aspetti del dialogo tra le scienze umane e pedagogiche e la dimensione teologica*, "Seminarium" 1 (1994) 89-106.
- "Troppa" psicologia?, "Consacrazione e servizio" 46 (1997) 35-46.
- LOEW Jacques, *Il contatto pastorale personale con l'"incredulo"*, "Concilium" [it.] 3 (1967) 118-126.
- MANENTI Alessandro, *Teologia e psicologia: il metodo interdisciplinare*, "Rivista di teologia morale" 76 (1987) 71-82.
- MAZZOCATO Giuseppe, *Psicologia e pastorale, urgenze pratiche e questioni teoriche*, "Teologia" 2 (1996) 177-214.
- MILLER Alice, *Il drama del bambino dotato e la ricerca del vero sé*, Ed. Boringhieri, Torino, 1997;

- MITROFAN Iolanda, *Orientarea experiențială în psihoterapie*, ed. Sper, București, 2000;
- NOUWEN Henri, *Il guaritore ferito, il ministero nella società contemporanea*, Ed. Queriniana (Colecția *Spiritualita'* 22), Brescia, 1982;
- Idem, *Ministero creativo* (Colecția *Spiritualita'* 20), Brescia, 1981;
- PIGNATIELLO M. Luigi, *Comunicare la fede, saggi di teologia pastorale*, Ed. Paoline, Torino, 1996;
- PLE Albert, *Mutamento di posizione della chiesa di fronte alla psicoanalisi*, "Concilium" [it.] 9 (1974) 159-165;
- ROGERS C., KINGET M., *Psicoterapia e relazioni umane*, Ed. Boringhieri, Torino, 1970;
- SOVERNIGO Giuseppe, *Educare alla fede. Elementi per un progetto educativo-pastorale*, Ed. Dehoniane, Bologna, 1995;
- Idem, *L'aiuto psicologico nella crescita spirituale*, "Credere oggi" 3 (1993) 97-119;
- Idem, *Vivere la carità, maturazione relazionale e vita spirituale*, Ed. Dehoniane, Bologna, 1997;
- Mihály SZENTMÁRTONI, *Camminare insieme. Psicologia pastorale*, îd. San Paolo, Milano, 2001;
- TERRIN Aldo Natale, *Leiturghia, dimensione fenomenologica e aspetti semiotici*, Ed. Queriniana, Brescia, 1988;
- VAN KAAM Adrian, *Il counseling, una moderna terapia esistenziale*, Ed. Citta Nuova, Roma, 1985;
- VERGOTE Antonio, *Per una fede adulta*, "Lumen vitae" 3 (1968) 431- 444;
- ZAVALLONI Roberto, *Il consigliere pedagogico. La relazione d'aiuto nell'educazione*, Ed. La Scuola, Brescia, 1979;

Alte lucrări:

- Giacomo d'Acquino, *Educazione psicoaffettiva*, ed. Borla, Torino, 1972
- Julius Evola, *Metafizica sexului*, ed. Humanitas, București, 1994
- Georges Habra, *Iubire și senzualitate*, ed. Anastasia, București, 1994
- V. Zenkovsky, *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate*, ed. Bizantină, București, 1998
- ASCOR, *Homosexualitatea, propagandă a degenerării umane*, București, 1994.
- Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ed. Mitropoliei, Sibiu, 1991
- Jean-Marie AUBERT, *Compendio della morale cattolica*, ed. Paoline, Milano, 1989
- William Basil Zion, *Eros și transfigurare*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2001;

C U P R I N S

Noțiuni generale de PSIHOLOGIE PASTORALĂ

Introducere: Fizionomia Psihologiei Pastorale

1. Imagini false ale lui Dumnezeu ce tronează în subconștientul omului contemporan.....	8
Anexă: Test psihologic pentru identificarea imaginii demonice care ne condiționează existența.....	
2. Profilul psihologic și pastoral al preotului autentic între opacitate și transparență.....	23
26	
3. Pe cărările psihologice ale interiorității. Erori frecvente în activitatea pastorală.....	33
4. Dinamica psihologică a dialogului pastoral.....	37
5. Noțiuni elementare de psihologie pastorală sanitară. Pastorația bolnavilor terminali.....	54
6. Culisele psihice ale sexualității. Perversiunile sexuale și patologia familiei contemporane.....	75
7. Curs pastoral de „onestitate, cuvioșie și bun simț”	93
Anexă: Caracterele Teofrast (372-287 î.e.n.)	
8. Psihologia vârstei a treia. Pastorală pensionarilor. Toamna vieții: o invitație la reflecție.....	114
9. Tehnică psihologică și trăire duhovnicească în demersul pastoral. Importanța metodologiei în colocviul pastoral.....	141
10. <i>Metodologia colocviului pastoral</i> inspirată din metoda lui Karl Rogers.....	155
11. Elemente de <i>Psihoterapie Pastorală. Călătorie duhovnicească prin subconștient</i>	168
Anexă:	
<i>Contra-misiunea prin incultură</i> (curs obligatoriu pentru toți studenții)	185